

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Psikoloji Anabilim Dalı

**SUÇA KARIŞMIŞ VE KARIŞMAMIŞ ERGENLERİN
AİLE, AKRAN, MAHALLE ÖZELLİKLERİ İLE
PSİKOLOJİK VE AKADEMİK
NİTELİKLERİNİN İNCELENMESİ**

Nilay PEKEL ULUDAĞLI

Doktora Tezi

Ankara, 2011

**SUÇA KARIŞMIŞ VE KARIŞMAMIŞ ERGENLERİN AİLE, AKRAN,
MAHALLE ÖZELLİKLERİ İLE PSİKOLOJİK VE AKADEMİK
NİTELİKLERİNİN İNCELENMESİ**

Nilay PEKEL ULUDAĞLI

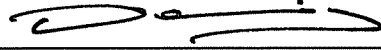
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Psikoloji Anabilim Dalı

Doktora Tezi

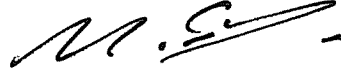
Ankara, 2011

KABUL VE ONAY

Nilay Pekel-Uludağlı tarafından hazırlanan ‘‘Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenlerin Aile, Akran, Mahalle zellikleri ile Psikolojik ve Akademik Niteliklerinin İncelenmesi’’ başlıklı bu çalışma, 27/01/2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

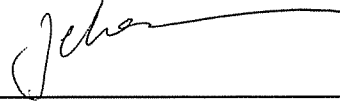
Prof. Dr. Deniz şAHİN (Başkan)

Prof. Dr. Melike SAYIL (Tez Danışmanı)

Prof. Dr. Gülsen ERDEN

Doç. Dr. Zehra UÇANOK

Doç. Dr. Asiye KUMRU

Yukarıdaki imzaların adı geçen ğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İrfan ÇAKIN

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

27.01.2011

Nilay FEKEL ULUDAĞLI

TEŞEKKÜR

Öncelikle 12 yıldır beni yetiştiren, bir tez danışmanı olmaktan çok daha fazlasını veren ve öğrencisi olmaktan büyük gurur duyduğum çok sevgili hocam Prof. Dr. Melike SAYIL'a sonsuz teşekkür ederim. Onun desteği, sevgisi, sağladığı motivasyon olmasaydı bu çalışma olmazdı.

Tezin hazırlanması sürecinde değerli önerileriyle yol gösteren, her zaman desteklerini hissettiğim değerli hocalarım Doç. Dr. Zehra UÇANOK'a ve Doç. Dr. Asiye KUMRU'ya çok teşekkür ederim. Ayrıca tezimi değerlendirmek için zaman ayıran ve yapıcı önerileriyle büyük katkı sağlayan Prof. Dr. Deniz ŞAHİN'e ve Prof. Dr. Gülsen ERDEN'e çok teşekkür ederim.

Doktora eğitim sürecinde büyük desteklerini gördüğüm ve birlikte geçirdiğimiz zamanları büyük keyife dönüştüren çok sevgili arkadaşlarım Ahu ÖZTÜRK'e, Yeliz KINDAP'a, Gözde ÖZDİKMENLİ'ye ve Fatih BAYRAKTAR'a çok çok teşekkürler.

Hem veri toplama hem de tez yazım sürecinde hafta sonları kızımla büyük bir içtenlikle ilgilenerek bana ders çalışma zamanları yaratan İnci ULUDAĞLI'ya ve Haydar ULUDAĞLI'ya çok şey borçluyum. Ayrıca veri girişinde büyük bir memnuniyetle bana yardımcı olan Nalan PEKER'e, Nuray ULUDAĞLI KİRAZCI'ya, Bülent KİRAZCI'ya, Kamer ULUDAĞLI'ya ve Levent ULUDAĞLI'ya; denetimli serbestlik şubesinde veri toplamama yardımcı olan Fuat KOÇ'a ve Erkan ÇELİK'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Bana her zaman inanan, destekleyen, tezimi bitirmeme en az benim kadar sevinen canım anne ve babama, ablalarım ve kardeşime çok teşekkür ederim. Son olarak, doktora eğitimimin başından beri büyük bir anlayışla bana destek olan, tükendiğim anlarda beni yüreklendiren ve her zaman ne kadar şanslı olduğumu hissettiren sevgili eşim Bülent ULUDAĞLI'ya ve yoğun çalışma temposuna benimle birlikte katlanan, hayatımın anlamı dünyalar tatlısı kızım Duru ULUDAĞLI'ya sonsuz teşekkürler. Bu tez ikisine çok şey borçlu...

ÖZET

PEKEL ULUDAĞLI, Nilay. Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenlerin Aile, Akran, Mahalle Özellikleri ile Psikolojik ve Akademik Niteliklerinin İncelenmesi. Doktora Tezi, Ankara, 2011.

Bu araştırmanın temel amacı, suçluluğun gelişiminde, her birinin farklı katkıları olan aile, akran, okul, yaşanan mahalle ve ergenin bireysel niteliklerini birlikte ele alarak, benzer sosyoekonomik düzeyden olan suça karışmış ve karışmamış ergenlerin bu değişkenler açısından nasıl bir farklılaşma gösterdiğini ortaya koymak; suça karışıp karışmamada bu değişkenlerin katkılarını görebilmektir. Araştırmanın diğer amacı ise problem ve olumlu sosyal davranışların gelişiminde her birinin farklı katkıları olan aile, akran, okul, yaşanan mahalle ve bireysel niteliklerin, ergenin problem ve olumlu sosyal davranışlarını açıklamaya olan tek başına katkılarını ortaya koymaktır. Bu amaçlar doğrultusunda araştırmaya suça karışmamış 290 ve suça karışmış 157 erkek ergen ile suça karışmamış 184 kız ergen katılmıştır.

Aile, akran, okul ve mahalle özelliklerinin, suça karışıp karışmamayı yordamadaki rollerinin belirlenmesi amacıyla yapılan lojistik regresyon analizi sonucunda; kardeş sayısı, annenin izlemesi, yakın arkadaşına sahip olma ve okula devamsızlığın, suça karışmış ya da karışmamış ergen olmayı belirlemede anlamlı rollerinin olduğu görülmüştür.

Suçta karışmış ergenlerin problem davranışlarını yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla yapılan hiyerarşik regresyon analizleri sonucunda, dürtüselliğin, ahlaki muhakemenin, öfke ifadesinin, okula devamsızlığın ve mahalle sorunlarının, problem davranışları yordadığı görülmüştür. Suça karışmamış ergenlerin problem davranışlarını yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla yapılan hiyerarşik regresyon analizleri sonucunda ise dürtüselliğin, anne-baba reddinin, okula bağlılığın ve mahalle sorunlarının, problem davranışları yordadığı görülmüştür.

Suça karışmış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarını yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla yapılan hiyerarşik regresyon analizleri sonucunda, kendine yönlendirmenin, yakın arkadaşta güvenin ve mahalle kaynaklarının, olumlu sosyal davranışları yordadığı görülmüştür. Suça karışmamış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarını yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla yapılan hiyerarşik regresyon analizleri sonucunda ise anne-baba reddi, yakın arkadaşta güven, okula bağlılık, mahalle sorunları ve mahalle sargınlığının anlamlı katkıları olduğu bulunmuştur.

Sonuç olarak ergenlerin suça karışmaları ile problem ve olumlu sosyal davranışlarını açıklamada aile, akran, okul, mahalle ve bireysel özelliklerin anlamlı katkıları olduğu görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Suç, problem ve olumlu sosyal davranışlar, aile, akran, okul, mahalle, öfke, dürtüsellik, ahlaki muhakeme, bilişsel duygu düzenleme.

ABSTRACT

PEKEL ULUDAĞLI, Nilay. The Investigation of Family, Peer, and Neighborhood Characteristics, and Psychological and Academic Features of Offender and Nonoffender Adolescents. Ph.D. Dissertation, Ankara, 2011.

The basic aim of this study was to reveal how offender and nonoffender adolescents from the same socioeconomic status differentiate, from the aspects of family, peer, school, neighborhood and individual features all of which have different contributions to the development of delinquency, and also to see the contributions of these variables on adolescents' offending. The second aim of this study was to reveal the individual contributions of family, peer, school, neighborhood and individual variables, each of which have different contributions, on the development of problem and prosocial behaviors. In line with these aims, nonoffender 290 male and 184 female adolescents and 157 offender male adolescents were participated in this research.

As a result of the logistic regression that was made with the purpose of determining whether family, peer, school and neighborhood features have the predictive roles for offending and nonoffending; the number of siblings, maternal monitoring, having a close friend and skipping school were identified to have significant roles in the determination of being offender and nonoffender adolescent group.

The results of hierarchical regression analyses revealed that problem behaviors of offender adolescents were predicted by impulsivity, moral reasoning, anger expression, skipping school, and neighborhood problems.. Problem behaviors of nonoffender adolescents were predicted by impulsivity, mother-father rejection, school commitment and neighborhood problems. Prosocial behaviors of offender adolescents were predicted by self direction, trust in a close friend, and neighborhood resources.. Lastly, Nonoffender adolescents' prosocial behaviors were predicted by mother-father rejection, trust in a close friend, school commitment, and neighborhood problems and cohesions.

In conclusion, particular family, peer, school, neighborhood characteristics and adolescent's individual features have significant contributions to explain the adolescents' offending, problem and prosocial behaviors.

Key words: Offence, problem and prosocial behaviors, family, peer, school, neighborhood, anger, impulsivity, moral reasoning, cognitive emotional regulation.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY...	
BİLDİRİM.....	
TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. OLUMSUZ SOSYAL DAVRANIŞLAR: PROBLEM DAVRANIŞLAR.....	6
1.2. OLUMLU SOSYAL DAVRANIŞLAR.....	9
1.3. AİLE ÖZELLİKLERİ.....	12
1.3.1. Aileye İlişkin Temel Özellikler.....	12
1.3.2. Ebeveyn Reddi	16
1.3.3. Ebeveynin Çocuğu Gözetimi: İzleme	19
1.3.4. Ebeveyne Güven	24
1.4. AKRAN ÖZELLİKLERİ.....	26

1.5. MAHALLE ÖZELLİKLERİ.....	34
1.6. AKADEMİK NİTELİKLER	41
1.7. BİREYSEL NİTELİKLER	48
1.7.1. Öfke.....	48
1.7.2 Dürtüsellik.....	52
1.7.3. Duygu Düzenleme.....	55
1.7.4. Ahlaki Muhakeme.....	60
1.8. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	64
2. YÖNTEM.....	70
2.1. ÖRNEKLEM.....	70
2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	74
2.2.1. Ebeveyn Ölçümleri	74
2.2.2. Akran Ölçümleri	76
2.2.3. Okul ve Mahalle Ölçümleri.....	78
2.2.4. Bireysel Ölçümler	79
2.3. İŞLEM.....	82
3. BULGULAR.....	84
3.1. BETİMSSEL ANALİZLER.....	85
3.2. DEĞİŞKENLER ARASI KORELASYON KATSAYILARI	90

3.3. SUÇA KARIŞMIŞ VE KARIŞMAMIŞ ERGEN GRUBUNDA OLMAYI YORDAYAN DEĞİŞKENLERİ BELİRLEMEK İÇİN LOJİSTİK REGRESYON ANALİZİ SONUÇLARI.....	93
3.4. PROBLEM DAVRANIŞLARLA İLGİLİ BULGULAR.....	94
3.4.1. Suça karışmış ergenlerin problem davranışlarına ilişkin bulgular.....	101
3.4.2. Suça karışmamış ergenlerin problem davranışlarına ilişkin bulgular.....	107
3.5. OLUMLU SOSYAL DAVRANIŞLARLA İLGİLİ BULGULAR.....	113
3.5.1. Suça karışmış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarına yönelik bulgular.....	114
3.5.2. Suça karışmamış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarına yönelik bulgular.....	120
3.6. EK ANALİZLER	126
3.6.1. Kız ergenlerin problem davranışlarına yönelik bulgular	126
3.6.2. Kız ergenlerin olumlu sosyal davranışlarına yönelik bulgular	132
4. TARTIŞMA	138
4.1. BETİMSSEL BULGULARIN TARTIŞILMASI	138
4.2. AİLE, AKRAN, OKUL VE MAHALLE ÖZELLİKLERİNİN SUÇA KARIŞMIŞ VE KARIŞMAMIŞ ERGEN OLMAYI YORDAMADAKİ ROLLERİNİN TARTIŞILMASI	142
4.3. PROBLEM DAVRANIŞLARLA İLGİLİ ARAŞTIRMA BULGULARININ TARTIŞILMASI	144
4.4. OLUMLU SOSYAL DAVRANIŞLARLA İLGİLİ ARAŞTIRMA BULGULARININ TARTIŞILMASI.....	150

4.5. KIZ ERGENLERİN PROBLEM VE OLUMLU SOSYAL DAVRANIŞLARIYLA İLGİLİ ARAŞTIRMA BULGULARININ TARTIŞILMASI	159
4.6. DEĞERLENDİRMELER VE İLERİYE DÖNÜK ÖNERİLER.....	163
4.6.1. Çalışma Bulgularının Genel Olarak Değerlendirilmesi ve Literatüre Katkıları .	163
4.6.2. Çalışmanın Kısıtları ve İleriye Yönelik Öneriler	166
4.6.3. Uygulamaya Dönük Öneriler	169
KAYNAKÇA	172
Ek 1. Ölçeklerin Geçerlik ve Güvenirliğine İlişkin Bulgular	230
Ek 2. Kız ve Erkek Ergenler İçin Korelasyon Katsayıları.....	240
Ek 3. Kız ve Erkek Ergenler İçin Betimsel Grafikler.....	242
Ek 4. Araştırmada Kullanılan Ölçekler	249
ÖZGEÇMİŞ.....	284

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenler İçin Tüm Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyon Katsayıları	91
Tablo 2. Tek Değişkenli Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları.....	95
Tablo 3. Lojistik Regresyon Analizi İçin Değişkenler Arası Korelasyonlar.....	96
Tablo 4. Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları	98
Tablo 5. Suça Karışmış Ergenlerin Problem Davranışları ile Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar	102
Tablo 6. Suça Karışmış Ergenlerin Problem Davranışlarının Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması	103
Tablo 7. Suça Karışmış Ergenlerin Problem Davranışları ile Uzak Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar	105
Tablo 8. Suça Karışmış Ergenlerin Problem Davranışlarının Uzak Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması	106
Tablo 9. Suça Karışmamış Ergenlerin Problem Davranışları ile Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar.....	108
Tablo 10. Suça Karışmamış Ergenlerin Problem Davranışlarının Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması	109
Tablo 11. Suça Karışmamış Ergenlerin Problem Davranışları ile Uzak Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar	111
Tablo 12. Suça Karışmamış Ergenlerin Problem Davranışlarının Uzak Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması	112

Tablo 13. Suça Karışmış Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışları ile Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar.....	115
Tablo 14. Suça Karışmış Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışlarının Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması	116
Tablo 15. Suça Karışmış Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışları ile Uzak Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar	118
Tablo 16. Suça Karışmış Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışlarının Uzak Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması	119
Tablo 17. Suça Karışmamış Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışları ile Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar.....	121
Tablo 18. Suça Karışmamış Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışlarının Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması	122
Tablo 19. Suça Karışmamış Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışları ile Uzak Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar	124
Tablo 20. Suça Karışmamış Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışlarının Uzak Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması	125
Tablo 21. Kız Ergenlerin Problem Davranışları ile Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar	127
Tablo 22. Kız Ergenlerin Problem Davranışlarının Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması	128
Tablo 23. Kız Ergenlerin Problem Davranışları ile Uzak Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar	130
Tablo 24. Kız Ergenlerin Problem Davranışlarının Uzak Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması.....	131

Tablo 25. Kız Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışları ile Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar	133
Tablo 26. Kız Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışlarının Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması	134
Tablo 27. Kız Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışları ile Uzak Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar	136
Tablo 28. Kız Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışlarının Uzak Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması	137
Tablo 29. Hiyerarşik Regresyon Analizi Bulgularının Özeti	137
Tablo 30. Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeği Faktör Yapısı	231
Tablo 31. Öfke İfade ve Kontrol Ölçeği Faktör Yapısı	234
Tablo 32. Mahalle Ölçeği Faktör Yapısı	235
Tablo 33. Kız ve Erkek Ergenler İçin Tüm Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyon Katsayıları	240

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Ebeveynlerin Yaşam Bilgileri (Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenler).....	71
Şekil 2. Annelerin Medeni Durumları (Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenler).....	71
Şekil 3. Babaların Medeni Durumları (Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenler).....	72
Şekil 4. Annelerin Eğitim Durumları (Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenler).....	72
Şekil 5. Babaların Eğitim Durumları (Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenler).....	73
Şekil 6. Kardeş Sayıları (Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenler).....	73
Şekil 7. Ergenin Birlikte Yaşadığı Kişiler (Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenler)....	74
Şekil 8. Anne-Babanın Eğitim Beklentisi (Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenler)....	86
Şekil 9. Ergenin Okul Sevgisi (Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenler).....	86
Şekil 10. Ergenin Okula Devamsızlığı (Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenler).....	87
Şekil 11. Ergenin Derslerden Aldığı Not Ortalaması (Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenler).....	87
Şekil 12. Ergenin Üniversiteye Gitme İsteği (Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenler)	88
Şekil 13. Ergenin Üniversiteye Gidebileceğine İlişkin İnancı (Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenler).....	88
Şekil 14. Ergenin Yakın Arkadaşı (Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenler).....	89
Şekil 15. Ergenin Çalışma Durumu (Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenler).....	89
Şekil 16. Ebeveynlerin Yaşam Bilgileri (Kız ve Erkek Ergenler).....	247

Şekil 17. Annelerin Medeni Durumları (Kız ve Erkek Ergenler)	242
Şekil 18. Babaların Medeni Durumları (Kız ve Erkek Ergenler)	243
Şekil 19. Annelerin Eğitim Durumları (Kız ve Erkek Ergenler)	243
Şekil 20. Babaların Eğitim Durumları (Kız ve Erkek Ergenler).....	244
Şekil 21. Kardeş Sayıları (Kız ve Erkek Ergenler)	244
Şekil 22. Ergenin Birlikte Yaşadığı Kişiler (Kız ve Erkek Ergenler).....	245
Şekil 23. Anne-Babanın Eğitim Beklentisi (Kız ve Erkek Ergenler)	245
Şekil 24. Ergenin Okul Sevgisi (Kız ve Erkek Ergenler)	246
Şekil 25. Ergenin Okula Devamsızlığı (Kız ve Erkek Ergenler).....	246
Şekil 26. Ergenin Derslerden Aldığı Not Ortalaması (Kız ve Erkek Ergenler).....	247
Şekil 27. Ergenin Üniversiteye Gitme İsteği (Kız ve Erkek Ergenler).....	247
Şekil 28. Ergenin Üniversiteye Gidebileceğine İlişkin İnancı (Kız ve Erkek Ergenler).....	247
Şekil 29. Ergenin Yakın Arkadaşı (Kız ve Erkek Ergenler).....	248
Şekil 30. Ergenin Çalışma Durumu (Kız ve Erkek Ergenler).....	248

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Suçluluk, bir kişinin dürtülerini kontrol etme ya da düzenlemede güçlük yaşadığı, dışsallaştırılmış problem davranışının bir türüdür. Yetişkinler için suçluluk, kişi hakkında soruşturma açılmasına neden olan eylemlerdir. Çocuklar için ise okuldan ya da evden kaçma, alkol kullanma gibi davranışlar, yasal sistem içinde yer almalarına neden olabilmektedir. Birçok ergen kayıtlara geçmemiş olmakla birlikte, suç oluşturan bazı davranışlar gösterebilmektedir. Bazı ergenler ise çok sayıda suç işleyebilmekte ve zaman içinde bu tür davranışlara katılımları artabilmektedir (Newman ve Newman, 2003). Farrington (1992) 10-16 yaşları arasında suça karışan çocukların % 73'ünün 17-24 yaşları arasında, % 45'inin de 25-32 yaşları arasında yeniden suça karıştıklarını belirtmiştir (Akt. Farrington, 2005). Ülkemizde ise suça karışmış çocukların yaş gruplarına bakıldığında, % 7'sinin 11 yaşından küçük, % 26'sının 12-14 yaşları arasında, % 64'ünün 15-17 yaşları arasında olduğu ve % 3'ünün ise yaşının bilinmediği belirlenmiştir (TUİK, 2009).

Yapılan çok sayıda çalışmada çocuk ve ergenlerin saldırgan ve suç davranışlarının nedenleri araştırılmış; bu çocukları, diğer çocuklardan farklılaştıran nedenlerin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmış ve çok sayıda müdahale programı geliştirilmiştir. Bu alanda çok sayıda çalışma yürütülmesinin nedeni ise çocukluk ve ergenlik döneminde gösterilen bu tür davranışların yetişkinlik döneminde de sürmesi ve gençlerin yaşamında kalıcı etkiler bırakmasıdır (Eron ve Huessman, 1984; Farrington, 2005; Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1998; Newman ve Newman, 2003; Rey, Morris-Yates, Singh, Andrews ve Stewart, 1995; Smith, Sprenghelmeyer ve Moore, 2004; Smith ve Stern, 1997). Çocukluk döneminde başlayan suçla ilişkili davranışlar, yetişkinlik döneminde de devam ederek, gencin tüm yaşamını etkileyebilmektedir. Küçük yaşta bir suç nedeniyle tutuklanma, yaşam boyu tutarlı olarak suç işleme ve antisosyal davranış açısından önemli bir risk göstergesidir (Smith ve ark., 2004). Aynı zamanda diğer kişileri de hedef alan ve şiddet içeren suç vakaları, hem maddi hem de psikolojik zarara yol açarak, toplumun ruhsal sağlığını da önemli ölçüde tehdit etmekte, özellikle gençler

arasındaki yaralanma ve ölüm oranlarını arttırmaktadır (Bor, 2004; Koop ve Lundberg, 1992; Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1998).

Genç yetişkinlik dönemi, işe girme gibi önemli yaşam olaylarının meydana gelmesi sebebiyle yetişkinlik dönemindeki uyum için kritiktir (Wiesner, Vondracek, Capaldi ve Porfeli). Çocukluk ve ergenlik döneminde saldırganlık ve suçluluk gibi problem davranışlar, genç yetişkinlik dönemine başarılı bir şekilde geçişi engellemekte ve yetişkinlik dönemindeki işsizliği ya da durağan olmayan bir iş yaşantısını yordamaktadır (Caspı, Wright, Moffitt ve Silva; 1998; Kokko, Pulkkinen ve Puustinen, 2000; Wiesner ve ark., 2003).

Suçluluğu açıklamak için araştırmacılar tarafından çok sayıda kuram ileri sürülmüştür. Bu kuramlar içinde suçluluğu açıklamak üzere en çok kullanılan ve atıf yapılan kuram, **sosyal kontrol kuramıdır**. Kuramın üzerinde önemle durduğu konu, bireyin diğer kişi ve kurumlara karşı geliştirdiği sosyal bağıdır. Çocuğun sosyal bağlarının gelişimi, yaşla değişmektedir. Bebeklik ve çocuklukta, ebeveynlerle kurulan bağ, daha sonra okula ve ardından da daha geniş diğer sosyal kurumlara doğru genişler. Diğer kişi ya da kurumlara karşı sosyal bağın zayıflaması ya da kopması suçluluğun görülme olasılığını arttırmaktadır. Kurama göre okula düşük oranda bağlanma, suçluluk için nedensel faktörlerden biridir. Düşük sosyoekonomik düzeye sahip olan bireyler, bir amaç olarak kendilerine sunulmuş olan orta sınıf kültürüne başarılı bir şekilde girmek için yeterli sosyal ve entellektüel kaynaklara sahip değildirler. Bu nedenle düşük sosyoekonomik düzeyden çocuklar, orta sosyoekonomik düzeyi temsil eden bir kurum olarak okula girdiklerinde, orta sınıftan çocuklar gibi toplumsallaşma sürecini yaşamamaları sebebiyle okulda başarısız olmaktadır. Bu çocuklar okulda başarısız olmalarından kaynaklanan hayal kırıklığı nedeniyle suça yönelmektedirler (Cao, Cao ve Zhao, 2004; Maddox ve Prinz, 2003; Maguin ve Loeber, 1996).

Sosyal gerilim kuramına (social strain theory) göre, suçluluk, insanların yasal yollarla amaçlarına ulaşmada yetersiz olmalarından kaynaklanmaktadır. İnsanların amaçlarına ulaşmada engellerle karşılaşmaları gerilime neden olmaktadır. Gerilim, bireyin, diğer insanlarla ilişkilerinde kendisine istediği gibi davranılmaması olarak tanımlanmakla

birlikte, araştırmacılar kavramı farklı şekilde kullanmaktadır. Bazı araştırmacılar nesnel bir olay ya da koşula karşılık olarak kullanırken (ör. fiziksel ceza, okulda düşük not alma), bazıları bir olay ya da koşulun birey tarafından değerlendirilmesi (ör. çocuğun, ebeveynin ya da öğretmenlerinin kendisine davranma biçiminden hoşlanıp, hoşlanmaması), diğerleri ise bir olay ya da koşula gösterilen duygusal tepkiye (ör. bireyin, diğerlerinin ona davranma biçimine öfkeyle karşılık verip vermemesi) karşılık olarak kullanmaktadır. Kurama göre gerilimler ya da stres yaratıcı faktörler, öfke ve hayal kırıklığı gibi negatif duyguların görölme olasılığını artırır. Bu tür negatif duygular, duruma çare olarak bir tepki göstermek için baskı yaratırlar ya da başka bir seçenek olarak bireyin yaşadığı hayal kırıklığıyla başa çıkması veya amaçlarına ulaşmak için yasal olmayan yollara yönelmesine neden olurlar. Suça yönelme, gerilimi azaltmak (ör. istenen parayı çalmak), intikam almak ya da negatif duyguları azaltmak (ör. madde kullanarak) için bir yöntem olabilir. Sosyal gerilim kuramı görgöl olarak çok fazla desteklenmemiştir. Bu nedenle bazı araştırmacılar bu kuramdan vazgeçerken, diğer araştırmacılar yeniden gözden geçirmişlerdir. Klasik gerilim kuramı, eğitim ve mesleki yaşamda başarısız olmadan kaynaklanan gerilime odaklanırken, kuramın gözden geçirilmesinde; pozitif uyarıcının kaybı (ör. romantik partnerin kaybedilmesi, bir arkadaşın ölümü), negatif uyarıcının bulunması (ör. fiziksel saldırı ve sözel hakaret) ve amacın engellenmesi (ör. adil amaçları yerine getirmede başarısız olma) gibi yeni gerilim kategorileri eklenmiştir (Agnew, 1985; 2001; Aseltine, Gore ve Gordon, 2000; Capowich, Mazerolle ve Piquero, 2001).

Sosyal öğrenme kuramı ise suçluluğu açıklamada klasik öğrenme kuramını temel almıştır. Kurama göre çocuklar suçluluk da dahil olmak üzere tüm davranışları diğerleriyle sosyal etkileşimlerinden öğrenirler. Bu süreçte davranışın kazanılması ve sürdürölmesinde; inançların, tutumların ve değerlerin desteklenmesinde, pekiştirme, cezalandırma, diğer bireylerin sağladığı davranış modellerinin taklit edilmesi belirleyici olmaktadır (Maguin ve Loeber, 1996).

Sosyal gelişim kuramı ise sosyal kontrol kuramının genişletilmiş bir biçimi olarak kabul edilmektedir. Kuramda, aile, akran (olumlu sosyal davranışlar gösteren akranlarla) ve öğretmen gibi olumlu sosyal aktörlerle etkileşim, bağlılık ve onlarla

geliştirilen bağ üzerinde durulmuştur. Sosyal bağın oluşturulmasında, bağlılık için fırsatlar, beceriler ve bu konuda desteklenme olmak üzere üç faktörün önemli olduğu belirtilmiştir. Olumlu sosyal etkileşimlerden elde edilen ödüller, olumlu sosyal davranışlar gösteren bu bireylere bağlanmayı sağlayarak, olumlu sosyal inançların oluşumunu güçlendirir. Olumlu sosyal inançların bulunması ise suçluluğun ve problem davranışların görülmesini engeller. Öte yandan antisosyal davranışın gelişimi açısından, antisosyal faaliyetlere karışmak için riskler ile ergeni bu tür davranışları göstermeye teşvik eden unsurların bulunması ve antisosyal davranışlar gösteren bireylere duygusal olarak bağlanma oldukça kritiktir. Bunların yanı sıra ergenin, bu tür davranışları destekleyen inançları benimsemesi ve antisosyal davranışları engelleyebilecek dış kontrol kaynaklarının bulunmaması da antisosyal davranışların gelişimini güçlendirmektedir. Antisosyal içerikli bu sosyalleşme süreci, aile, okul ve akran bağlamı gibi çok sayıda alanda meydana gelebilmektedir (Bailey, Hill, Oesterle ve Hawkins, 2009; Maddox ve Prinz, 2003; Maguin ve Loeber, 1996).

Suçta yönelimi açıklamak üzere ileri sürülen çok sayıda kuram temelinde, antisosyal davranışları açıklamak için mizaç, düşük zeka, genetik yatkınlık ve fizyolojik faktörler gibi çok sayıda değişken ele alınmıştır (Farrington, 2005; Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1998; Yoshiawa, 1994). Bununla birlikte gencin davranışlarını etkileyen dış etkenlere ilişkin olarak araştırmaların aile, akran, okul ve sosyal çevre gibi bireyin yaşamındaki temel sosyal birimlerin etrafında gruplandığı görülmektedir (ör. Barnes, Hoffman, Welte, Farrell ve Dintcheff, 2006; Ingoldsby, Shaw, Winslow, Schonberg, Gilliom ve Criss, 2006; Morrison, Robertson, Laurie ve Kelly, 2002).

Bu temel sosyal birimler arasında aile, suçlulukla ilişkili olarak oldukça öne çıkan bir faktördür. Aile bireyleri arasında güvene dayalı bir ilişki bulunmaması, ergenin, anne ve babası tarafından reddedilmesi ve yeterince izlenmemesi suçluluğa götüren en temel ailesel etkenler arasında bulunmaktadır (Allen ve ark., 2002; Hale, Valk, Akse ve Meeus, 2008; Richardson, Radziszewska, Dent ve Flay, 1993; Simons, Robertson ve Downs, 1989). Aile içinde olumsuz yaşantılara ve istismara maruz kalan çocuklar, akranları tarafından saldırgan, okulda öğretmenleri tarafından rahatsız edici olarak değerlendirilmekte, bu çocukların ailelerinin olumsuz davranışlara ilişkin sağladıkları

modeller, çocukların yetersiz sosyal beceriler geliştirmelerine, akran ilişkilerinde problemler yaşamalarına ve düşük benlik saygısına sahip olmalarına neden olabilmektedir (Bolger, Patterson ve Kupersmidt, 1998; Salzinger, Feldman, Hammer ve Rosario, 1993). Başar (1992), suça karışmış çocukların ailelerinin, çocuklarına daha az sevgi ve şefkat gösterdiklerini; diğer taraftan çocuklarına karşı daha kontrol edici ve kısıtlayıcı olduklarını belirtmiştir.

Arkadaş ilişkilerinin değerlendirildiği çalışmalarda ise özellikle akranın problem davranışlarının, ergeni negatif yönde etkilediği çok sayıda araştırmayla ortaya konmuştur (Barnes ve ark., 2006; Henry, Tolan ve Gorman-Smith, 2001). Ergenin sapkın özellikler gösteren akranlara sahip olması, kendisinin de sapkın davranışları destekleyen inanışlara sahip olması, aynı zamanda gençlerin genellikle akranlarıyla birlikte suça karışmaları nedeniyle problem davranışın görülme olasılığını arttırmaktadır (Mash ve Wolfe, 2005; Reiss ve Farrington, 1991).

Diğer taraftan ergenin gelişim sürecinde önemli etkileri bulunan okul ve sosyal çevre, suçluluğun ortaya çıkmasında belirleyici olabilmektedir (Beyers, Bates, Pettit ve Dodge, 2003, Harachi, Fleming, White, Ensminger, Abbott, Catalano ve Haggerty, 2006; Hoffmann, 2006). Ergenin okula ilişkin bakış açısı ile suçluluk arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda, okula bağlılığın ve akademik başarının, çocuk suçluluğunu engellemede önemli koruyucu faktörler olduğu belirtilmiştir (Farrington, 2005; Hawkins, Catalano ve Miller, 1992). Aynı zamanda çocuğun yaşadığı mahalle, çocuğun okula devamı ve sosyal aktivitelere katılımı gibi birçok davranışını etkilerken, antisosyal davranışların gelişimine de katkıda bulunabilmektedir (Cook, Herman, Phillips, Setersten, 2002; Ingoldsby ve ark., 2006).

Ergenlerin bireysel özelliklerinin, davranışları üzerindeki etkilerine bakıldığında ise ilgili çalışmalarda tutarlı olarak, gencin ahlaki muhakeme becerilerinin, problem davranışın görülme olasılığını belirlediği ortaya konmuştur. Düşük düzeyde ahlaki muhakeme, gençlerde yüksek oranda antisosyal davranışlarla ilişkilidir (Blasi, 1980; Ma, 2003; Nelson, Smith ve Dodd., 1990; Palmer ve Hollin, 2001). Aynı zamanda duygu düzenleme becerisi zayıf olan ergenler, daha fazla oranda dışsallaştırılmış

davranışlar göstermektedir (Garber, Braafladt ve Weiss, 1995; Silk, Steinberg, Morris, 2003). Benzer şekilde öfke ve dürtüsellik, suçluluk üzerinde belirleyici rol oynadığı gösterilmiştir (Ackerman, Brown ve Izard, 2003; Colder ve Stice, 1998; McKinnie-Burney, 2006; Nichols, Graberb, Brooks-Gunn ve Botvina, 2006; Simons, Chao, Conger ve Elder, 2001).

Yukarıda özetle ele alınan bulgu ve kuramsal bilgiler temelinde, bu tez araştırmasında, temel olarak suçluluk üzerinde olumlu ve olumsuz ebeveyn uygulamalarının; akranların davranışlarının ve onlarla ilişkilerin; ergenin okul ve mahallesinin etkileri ele alınacaktır. Aynı zamanda ergenin bireysel özellikleri de değerlendirilerek öfke, dürtüsellik, duygu düzenleme ve ahlaki muhakeme becerisinin, suçluluk üzerinde ne ölçüde belirleyici rol oynadığı incelenecektir. Bunun yanı sıra problem ve olumlu sosyal davranışlarla, ergenin yine bireysel, aile, akran, okul ve mahalle özellikleri arasındaki ilişkiler değerlendirilecektir.

Araştırma amaçları kapsamında bu bölümde ilk olarak problem davranışlar konusunda literatürde kullanılan kavramlar incelenecek, daha sonra olumlu sosyal davranışlar ele alınacaktır. Bunun ardından ergenin suçluluk da dahil olmak üzere problem davranışları ve olumlu sosyal davranışları ile ilişkileri çerçevesinde sırasıyla ergenin aile ilişkileri, akran ilişkileri, yaşadığı mahallenin özellikleri, okul (akademik) özellikleri ve bireysel özelliklere yer verilecektir.

1.1. OLUMSUZ SOSYAL DAVRANIŞLAR: PROBLEM DAVRANIŞLAR

Ergenlerin olumsuz davranış örüntülerine ilişkin literatürde çok fazla sayıda kavram kullanılmaktadır. Bu kavramlara bakıldığında; saldırganlık, davranım bozukluğu (conduct disorder), suçluluk, antisosyal davranış, madde kötüye kullanımı, dışsallaştırılmış (externalizing) davranış, problem davranış, yıkıcı davranış (disruptive behavior), karşıt olma/karşı gelme bozukluğu (oppositional defiant disorder) vb. gibi çok sayıda davranış tanımlandığı görülmektedir. Ancak olumsuz sosyal davranışların ifade edilmesine ya da sınıflandırılmasına ilişkin bu kadar farklı kavramların kullanılması kavram kargaşasına yol açabilmekte; örneğin bazen bu kavramların

birbirinin yerine kullanıldığı ya da araştırma kapsamında ölçülen davranışların doğru kavramla ifade edilmediği görülmektedir (Burt, McGue ve Iacono, 2009; Gayles, Coatsworth, Pantin ve Szapocznik, 2009; Kim, Cain ve McCubbin, 2003; Ma, 2005; Torrente ve Vazsonyi, 2008).

Olumsuz davranış örüntülerine ilişkin literatürdeki en kapsayıcı ve geniş kavramın problem davranış olduğu görülmektedir. Donovan ve Jessor (1985) madde kullanımı, suçluluk gibi toplumsal kurallar açısından istenmeyen ve sorun kaynağı olarak görülen tüm davranışların problem davranış olarak tanımlanabileceğini belirtmişler ve yaptıkları çalışmada da farklı türdeki problem davranışların ortak bir faktör altında birleştiklerini göstermişlerdir. İlgili araştırmalarda ise olumsuz tüm sosyal davranışların, birey ya da toplum üzerinde olumsuz sonuçlara neden olduğu için problem davranışın bir türü olarak görülebileceği belirtilmiştir (Rhule-Louie ve McMahon, 2007). Problem davranışla ilgilenen araştırmalarda ise bu davranışların temelde içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranışlar olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir (Ackerman ve ark., 2003; Akse, Hale, Engels, Raaijmakers, Meeus, 2004; Barber, 1992; Blonigen ve ark., 2010; Eisenberg ve ark., 2001; Grietens ve ark., 2004; Hubbs-Tait, Osofsky, Hann ve Culp 1994; Krueger, Caspi, Moffitt, White ve Stouthamer-Loeber, 1996; Krueger, Markon, Patrick, Benning ve Kramer, 2007; Rojewski, Shapiro ve Shapiro, 2000). Bu kapsamda içselleştirilmiş davranışlar; içe kapanma (withdrawal), kaygı, korku, psikosomatik belirtiler, depresyon gibi davranış problemleri ile nitelendirilirken; çocukluk ve ergenlik dönemindeki dışsallaştırılmış davranışlar, zayıf dürtü kontrolü, karşı gelme, yıkıcı, hiperaktif, saldırgan, antisosyal ya da suç içeren davranışları, madde kullanımını kapsamaktadır (Bailey ve ark., 2009; Blonigen ve ark., 2010; Eisenberg ve ark., 2001; Grietens ve ark., 2004; Olson, Schilling ve Bates, 1999; Rojewski ve ark., 2000). İçselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranışlar farklı nitelikteki davranışlar olmakla birlikte; yapılan araştırmalarda bu iki davranışın çoğunlukla eş zamanlı olarak görüldüğü ortaya konmuştur (Gilliom ve Shaw, 2004; Keiley, Lofthouse, Bates, Dodge ve Pettit 2003; Youngstrom, Findling ve Calabrese, 2003).

Dışsallaştırılmış davranışlar başlığı altındaki sınıflandırmada karmaşa yaratan iki davranış türü antisosyal davranış ve suç davranışlarıdır. Antisosyal davranışlar,

diğerlerinin temel haklarının ve sosyal kuralların ihlalini içeren, aile, akran, okul ve sosyal çevre gibi sosyal birimleri olumsuz olarak etkileme potansiyeline sahip her türlü davranış olarak tanımlanmaktadır. Bu eylemler, insanları yaralama ya da mala zarar verme niyetiyle yapılan yasadışı davranışları ve okuldan kaçma gibi genel olarak kabul edilmiş kurallara ve otoriteye meydan okumayı içerir. Antisosyal davranış örnekleri; özel eşyaya zarar verme, kasıtlı olarak yangın çıkarma, hırsızlık, madde kullanma, araba kaçırma, alkollü araba kullanma, adam öldürme, silah kullanarak birinden zorla bir şey alma, birini dövme ya da fiziksel olarak saldırma, kavga etme, devlet malına zarar verme, vurma, silah taşıma gibi davranışlar olarak sıralanabilir (Bor, McGee ve Fagan, 2004; Clark, Vanyukov ve Cornelius, 2002; Light ve Dishion, 2007; Maddox ve Prinz, 2003; Monahan, Steinberg ve Cauffman, 2009). Maddox ve Prinz (2003), antisosyal davranışın tanımı göz önünde bulundurulduğunda, suçluluğun antisosyal davranışlar kapsamında ele alınmasının daha doğru olduğunu, ancak literatürde kimi zaman suçlulukla antisosyal davranışın birbirlerinden ayrılarak ele alınması yönünde bir eğilim olduğunu belirtmiştir. Bu görüşle tutarlı olarak yapılan bazı çalışmalarda suçluluk, antisosyal davranış başlığı altında ele alınmıştır (Acker, 2007; Bor, 2004; Bor ve ark., 2004; Dekovic, Wissink ve Meijer, 2004; Light ve Dishion, 2007; Monahan ve ark., 2009).

Çocukluk döneminde antisosyal nitelikteki davranışlar davranım bozukluğu ya da karşıt olma bozukluğu olarak adlandırılmakta ve yetişkinlik döneminde de devam eden antisosyal davranışlar, antisosyal kişilik bozukluğu adını almaktadır. Davranım bozukluğu ya da karşıt olma bozukluğuna dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunun eşlik etmesi durumunda bu iki bozukluk DSM-IV'de yıkıcı davranış bozukluğu (disruptive behavior disorder) olarak sınıflandırılmaktadır (Clark ve ark., 2002; Krueger ve ark., 2007). Çocukluk döneminde görülen davranım bozukluğu, yetişkinlikteki antisosyal davranışın oldukça güçlü bir yordayıcısıdır. Davranım problemleri olan çocukların ise ergenlik döneminde suça karışmalarının oldukça olası olduğu gösterilmiştir (Loeber, 1982).

Problem davranışlar ile *genetik geçiş* (Bailey ve ark., 2009; Thornberry, Freeman-Gallant, Lizotte, Krohn ve Smith, 2003), *yetersiz dil gelişimi* (Bor ve ark., 2004), *zor*

mizaç özellikleri (Guerin, Gottfried ve Thomas, 1997; Keiley ve ark., 2003) gibi çok sayıda faktörün ilişkili olduğu araştırmalarla ortaya konmuştur. Bununla birlikte, problemler davranışlar alanında en fazla ilgilenilen değişkenler aile, akran, sosyal çevre ve ergenin duygusal, bilişsel ve davranışsal özellikleri olmuştur.

1.2. OLUMLU SOSYAL DAVRANIŞLAR

Olumlu sosyal davranışlar, başkalarının yarar görmesi ya da ilişkiler arasındaki uyumu arttırmak niyetiyle, diğer insanlara karşı ilgi ve empati gösterme, paylaşma, işbirliği yapma, rahatlatma, yardım etme gibi davranışları içeren özgeci, sosyal kabul gören, normatif davranışlardır (Hay, 1994; Jackson ve Tisak, 2001; Ma, 2005; Smith ve Mackie, 2000). Ebeveynlerine hediye verme, karşıdan karşıya geçmek isteyen engelli insanlara yardım etme, hata yapan birisine sempati gösterme, bir tartışmayı durdurmaya çalışma, kötü bir davranışta bulunduktan sonra özür dileme, ağlayan ya da üzgün birisini rahatlatma, oyunu izleyen birisini katılması için davet etme, herhangi bir kurumda gönüllü çalışma, olumlu sosyal davranışlara örnek olarak verilebilir (Ma, 2005; Markiewicz, Doyle ve Brendgen, 2001). Eron ve Huesmann (1984) olumlu sosyal davranışların, saldırgan davranışların tam tersi olan davranışlar olarak kabul edilebileceğini belirtmişlerdir. Erdley ve Asher (1998) ise yaptıkları çalışmada saldırgan inanışların, olumlu sosyal davranışlarla negatif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır.

Problem davranışların aksine olumlu sosyal davranışlar, çocuk ve ergenlerin olumlu psikososyal gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır. Yapılan çalışmalarda, olumlu sosyal davranışların, *başarılı sosyal ilişkilerle* (Eron ve Huesman, 1984), *olumlu duygu durumla* (Denham, 1986), *ahlaki muhakeme becerileriyle* (Carlo, Koller, Eisenberg, Da Silva ve Frohlich, 1996; Eisenberg, Carlo, Murphy ve Van Court, 1995, Kumru, Carlo ve Edwards, 2004) ve *akademik başarıyla* (Eron ve Huesman, 1984; Payne, 1980) ilişkili olduğu bulunmuştur.

Olumlu sosyal davranmaya güdülenmenin içsel ve dışsal ödüller gibi çok çeşitli nedenleri olabilmektedir (Lindenberg, Fetchenhauer, Flache ve Buunk, 2005). Jackson

ve Tisak (2001) olumlu sosyal davranmanın çok çeşitli nedenleri olabileceğini; çocuğun davranışlarını gözlemlemenin, çocuğun hangi nedenle, olumlu sosyal davranış gösterdiğine ilişkin çok az bilgi sağlayabileceğini belirtmişlerdir. Örneğin bir çocuk diğerinin sıkıntısını gidermek için olumlu sosyal davranışlar gösterebileceği gibi, bir yetişkini etkilemek, kendini daha iyi hissetmek ya da gelecekte bunun kendisine olumlu olarak geri dönmesini sağlamak amacıyla bu şekilde davranmak zorunda olduğunu hissedebilir. Benzer şekilde Staub (1978) benlik kazanımı ve onay, içselleştirilmiş değerler, (sorumluluk, hakkaniyet gibi normlar ya da sosyal bir kuralı devam ettirme) ve empati temel olmak üzere olumlu sosyal davranışlar gösterme konusunda istekli olmayı sağlayan çeşitli nedenler olabileceğini belirtmişlerdir (Akt. Carlo, Fabes, Laible ve Kupanoff, 1999).

Carlo ve Randall (2002) ergenlerin olumlu sosyal davranışlarının altı farklı türünü tanımlamışlardır. Bunlar; kamusal (başkalarının önünde), gizli (gerçekleştiren kişi bilinmemektedir), acil (herhangi bir kriz anında), duygusal (diğerlerinin duygusal ipuçlarına tepki olarak), itaatkar (talep edildiğinde) ve özgeci olumlu sosyal davranışlardır. Araştırmacılar, daha fazla oranda kamusal olumlu sosyal davranışlar gösteren ergenlerin daha hazverici ve onay yönelimli bir ahlaki muhakemeye sahip olduklarını; daha fazla oranda duygusal ya da itaatkar olumlu sosyal davranış gösteren ergenlerin ise daha üst düzey ahlaki muhakemeye sahip olduklarını belirtmişlerdir. Boxer, Tisak ve Goldstein (2004) ise olumlu sosyal davranışlara ilişkin daha farklı bir kavramsallaşma getirerek, olumlu sosyal davranışları, özgeci, proaktif ve tepkisel olarak üçe ayırmışlardır. Özgeci olumlu sosyal davranış, herhangi bir kişisel kazanç beklemeden gönüllü olarak davranmayı içermektedir. Proaktif olumlu sosyal davranış, amaçsal ve amaç yönelimli tepkileri kapsamaktadır. Reaktif olumlu sosyal davranış ise bir bireyden algılanan olumlu özelliklere karşılık olarak olumlu duygusal tepki vermeyi içermektedir.

Çeşitli bireysel özellikler, olumlu sosyal davranışların gösterilme olasılığını arttırmaktadır. Bu kapsamda araştırmacılar tarafından *sempatinin* (Carlo, Hausmann, Christiansen ve Randall, 2003; Carlo ve Randall, 2002; Eisenberg, 2000; Eisenberg ve ark., 1995; Estrada, 1995), *empatinin* (Carlo ve Randall, 2002; Eisenberg, 2000; Kumru

ve ark., 2004; Roberts ve Strayer, 1996; Thompson ve Gullone, 2008), *bakış açısı alma yeteneğinin* (Carlo ve Randall, 2002; Eisenberg ve ark., 1995; Eisenberg ve Fabes, 1998; Hay, 1994; Kumru ve ark., 2004), uysallık, uzlaşılabilirlik, düşük tepkisellik ve yüksek benlik kontrolü gibi *mizaç özelliklerinin* (Sanson ve ark., 2004) olumlu sosyal davranışlarla pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda kızlar, erkeklere göre daha fazla olumlu sosyal davranışlar gösterme eğilimindedirler (Carlo ve Randall, 2002; Clark ve Ladd, 2000; Erdley ve Asher, 1998; Payne, 1980; Romano, Tremblay, Boulerice ve Swisher, 2005).

Olumlu sosyal davranışlar üzerinde kardeş, toplum, okul gibi çeşitli sosyal birimler belirleyici rol oynamakla birlikte (Carlo ve ark., 1999); araştırmacılar tarafından olumlu sosyal davranışlar üzerindeki etkisiyle en fazla ilgilenilen değişkenler aile ve akranlar olmuştur. Ergenin olumlu sosyal özelliklerinde, akran ilişkilerinin önemli bir katkısı bulunmaktadır (Carlo ve ark., 2003; Ellis ve Zarbatany, 2007; McNamara Barry ve Wentzel, 2006). Diğer taraftan anne-baba arasında iyi bir ilişkinin ve ebeveynlerin olumlu arkadaşlık ilişkilerinin olması, çocuğu pozitif yönde etkilemektedir. Çocuğun yetişkinler arasındaki etkileşimleri gözlemlemesi, olumlu sosyal davranışları ve ilgili sosyal davranış örüntülerini kazanmasını sağlayarak, arkadaşlık ilişkilerine önemli katkılar sağlamaktadır. Böylelikle ebeveynler, kendi ilişkileriyle olumlu sosyal davranışlar için model olmaktadır (Markiewicz ve ark., 2001). Clark ve Ladd (2000) ebeveynle çocuk arasındaki duygusal bağın, çocuğun daha güçlü olumlu sosyal yönelimlere sahip olmasını sağladığını ve bu çocukların, bu eğilimleri nedeniyle akranları tarafından daha istendik ilişki partnerleri olarak görülerek, daha karşılıklı ve uyumlu arkadaşlıklara sahip olduklarını ve daha fazla oranda akran kabulü gördüklerini belirtmişlerdir. Ebeveynlerin kendi ilişkileri ile model olmalarının yanı sıra ebeveyn uygulamaları da olumlu sosyal gelişimle ilişkilidir. Destekleyici ebeveyn uygulamaları, olumlu sosyal davranışları geliştirirken, cezalandırıcı ve düşmanca ebeveyn tarzı, olumlu sosyal davranışları negatif yönde etkilemektedir (Carlo ve ark., 1999; Hill, Mullis, Readdick ve Walters, 2000; Romano ve ark., 2005). Brown, Mounts, Lamborn ve Steinberg (1993) yetersiz ve olumsuz ebeveyn uygulamalarının, çocuğun sapkın aktivitelere ve sapkın akran gruplarına karışma olasılığını arttırabileceğini; diğer

tarafından olumlu ebeveynliğin, olumlu davranış örüntülerini ve olumlu sosyal akran gruplarıyla ilişki kurulmasını destekleyebileceğini belirtmişlerdir.

1.3. AİLE ÖZELLİKLERİ

1.3.1. Aileye İlişkin Temel Özellikler

Yapılan çok sayıda çalışmada anne-babanın eğitim durumu ile çocuklarının problem davranışları arasında negatif yönde bir ilişki olduğu gösterilmiştir (Harachi ve ark., 2006; Hawkins ve ark., 1992; Nagin ve Tremblay, 2001; Özen, Ece, Oto, Tıraşçı ve Gören, 2005; Triplett ve Jarjoura, 1997; Velez, Johnson ve Cohen, 1989). Ebeveyn eğitiminin yalnızca ergenin problem davranışları ile değil, arkadaş seçiminde de etkili olabildiği gösterilmiştir. Dishion, Patterson, Stoolmiller ve Skinner (1991) ergenlerle yaptıkları çalışmalarında, düşük düzeyde ebeveyn eğitimi ve düşük statülü mesleğin, ergenin antisosyal davranışlar gösteren akranlarla birlikte olmasıyla ilişkili olduğunu bulmuşlardır.

Ebeveyn eğitiminin, çocuğun problem davranışları üzerindeki etkisinde sosyoekonomik durum belirleyici rol oynayabilmektedir. Düşük eğitime paralel olarak düşük sosyoekonomik duruma sahip olan ebeveynler, çocuklarının davranışlarını kontrol etmek için daha fazla oranda fiziksel disiplin yöntemlerini kullanmaktadırlar. Daha ağır koşullardaki işlerde çalışan düşük eğitim seviyesine sahip ebeveynler etkisiz disiplin uygulamaları, düşük oranda izleme, problem çözme, olumlu destekleme ve çocuklarının faaliyetlerine katılım göstermektedirler (Belsky, 1984; Patterson, DeBaryshe ve Ramsey, 1989). Buna paralel olarak Velez ve arkadaşları (1989) hem aile gelirinin hem de ebeveyn eğitiminin, problem davranışları negatif yönde yordadığını belirtmişlerdir. Jenkins (1995) ise ebeveyn eğitimi ile problem davranışlar arasındaki ilişkide okulun aracı rol oynayabileceğini; daha yüksek seviyede eğitime sahip olan ebeveynlerin, diğer ebeveynlere göre çocuklarını okulda başarılı olmak konusunda daha fazla desteklemelerinin olası olduğunu; bu ebeveynlerin, öğretmenlerle ya da diğer okul görevlileri ile etkileşim kurmada daha etkili ve rahat olabileceklerini belirtmiştir. Bu

görüşlere alternatif olarak ise Eitle (2006) ebeveyn eğitiminin, suçluluk üzerinde bir etkisi olmadığını belirtmiştir.

Yukarıda da açıklandığı üzere aile geliri, ebeveyn eğitimiyle etkileşim göstererek ergenin problem davranışlara karışmasında etkili olabilmektedir. Aile gelirinin, ergenin problem davranışları ile negatif yönde ilişkili olduğu çok sayıda çalışmada gösterilmiştir (Beyers ve ark., 2003; Boyle ve Lipman, 2002; Cao ve ark., 2004; Fanti ve Henrich, 2010; Keiley ve ark., 2003; Kocadaş, 2007; Özen ve ark., 2005; Patterson ve ark., 1990). Clark ve Ladd (2000) düşük sosyoekonomik duruma sahip olan ailelerin daha ciddi mali ve çevresel stres yaşamalarının daha olası olduğunu ve bu durumun ise ebeveynle-çocuk arasındaki etkileşimin kalitesini düşürebileceğini ve çocuğun olumlu sosyal yönelimlerini negatif olarak etkileyebileceğini ileri sürmüşlerdir. Fan ve Chen (2001) ailenin sosyoekonomik durumunun, ailenin ilgisi ile pozitif yönde ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.

Yapılan çalışmalarda ailenin ekonomik kaynaklarının yetersiz olmasının bir sonucu olarak ergenin çalışmasının problem davranışlarla ilişkisine bakılmış; ergenlerin çalışması ile özellikle madde kullanımı olmak üzere problem davranışlar arasında olumlu ilişki olduğu görülmüştür (Bachman ve Schulenberg, 1993; Marsh ve Kleitman, 2005; Valois, Dunham, Jackson ve Waller 1999; Wu ve ark., 2003). Çalışan ergenlerin, sigara, alkol ya da diğer maddeleri kullanan daha büyük yaştaki iş arkadaşlarıyla beraber olmaları, bu maddelere erken yaşta başlamaları için önemli bir risk oluşturmaktadır (Wu, Schlenger ve Galvin, 2003). Özen ve arkadaşları (2005) tarafından suça karışmış çocuklarla yapılan çalışmada, çocukların yaklaşık olarak yarısı, suça karışmalarının, çalışma yaşamları ile ilişkili olduğunu belirtmişler; hırsızlık suçu işleyen çocukların yarısından fazlasının ise gerçekte düşük gelirli işlerde çalıştıkları bulunmuştur. Benzer şekilde Bekçi (1995) suça karışmış ergenlerin yarısından fazlasının bir işte çalıştıklarını ortaya koymuştur.

Eğitim ve maddi kaynakların yanı sıra problem davranışları çok güçlü olarak yordayan bir başka değişken ebeveynlerin boşanmasıdır. Ebeveyn ayrılığını inceleyen çalışmalarda boşanmış ya da parçalanmış aileye sahip olmanın, ergenin suçluluk da

dahil problem davranışları ile pozitif yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir (Adam ve Chase-Lansdale, 2002; Coughlin ve Vuchinich, 1996; Velez ve ark., 1989; Wells ve Rankin, 1991). Kierkus ve Hewitt (2009) anne-babanın ayrılması durumunda, ebeveyne bağlanma, gözetim ve iletişim gibi suçluluktan koruyan önemli ebeveyn özelliklerinin de zarar gördüğünü, bu durumun ise çocuğun, sapkın akranlarla birlikte olması, antisosyal değerleri öğrenmesi ve suç için daha fazla risk oluşturduğunu belirtmişlerdir.

Anne-baba ayrılmasa bile aile içinde huzursuzluğun bulunması, boşanmaya göre çocuğun daha fazla risk altında olmasına yol açabilmektedir (Jenkins, 1995). Juby ve Farrington (2001) parçalanmış ailelerden erkek çocuklarının, parçalanmamış ailelerdeki erkek çocuklarına göre daha fazla suç işlediklerini; ancak bu oranın yüksek çatışmanın olduğu parçalanmamış ailelerdeki erkek çocuklarına göre daha yüksek olmadığını belirtmişlerdir. Keller, Catalano, Haggerty ve Fleming (2002) ise sadece anne-babanın ayrılması olarak değil ebeveyn rolüne sahip olan yetişkinlerin çocuğun yaşantısından çıkmasının ya da yeni ebeveyn rolüne sahip kişilerin çocuğun yaşantısına girmesinin hem erkek hem de kız çocukları için daha sonraki suç içeren aktivitelere katılma riskini arttırdığını belirtmişlerdir.

Nijhof, de Kemp, Engels ve Wientjes (2008) ise boşanmaları beklemede, tek ebeveynli ya da evlatlık edinen ebeveynlere sahip olan suçlu çocukların yeniden suç işleme konusunda daha fazla risk faktörü gösterirken, her iki ebeveyni ile yaşayan suçlu çocukların ise daha az ebeveynler arası çatışma, daha fazla istikrar ve daha iyi mali durum gibi daha fazla koruyucu faktöre sahip olduklarını belirtmişlerdir. Jenkins (1995) tek başına ebeveynlik görevi yürüten annelerin, tam zamanlı olarak ev dışında çalışmalarının oldukça olası olduğunu, normalde iki ebeveynin kaldıracağı mali, psikolojik ve fiziksel sorumlulukları tek başlarına yerine getirmek zorunda kaldıklarını; özellikle de yeterli mali ve psikolojik destekleri bulunmaması durumunda, çocuklarının sorunları ile ilgilenmek için yeteri kadar zamana sahip olamayabileceklerini belirtmiştir.

Amato ve Keith (1991) ise hem boşanmış ebeveynlerin çocuklarının, ölüm nedeniyle bir ebeveynini kaybeden çocuklara göre hem de üvey ebeveynlerin bulunduğu ailelerdeki çocukların, öz ebeveynlerin bulunduğu ailelerdeki çocuklara göre daha düşük oranda

psikolojik uyum ve iyilik hali gösterdiklerini belirlemişlerdir. Araştırmacılar, ebeveynin yeniden evlenmesinin, bir ebeveynin yokluğuyla oluşan problemleri çözmediğini; üvey ebeveynin bulunduğu ailelerdeki çocukların psikolojik uyumlarının, tek ebeveynli ailelerdeki çocuklara göre daha kötü durumda olduğunu ortaya koymuşlardır. Üvey ebeveynlerin olduğu ailelerdeki ergenler, her iki biyolojik ebeveyni ile büyüyen ergenlere göre okul ödevleri ile ilgili daha az destek ve yardım aldıkları ve okul yaşantılarıyla daha az ilgilenildiği için daha düşük akademik başarıyla sahiplerdir (Astone ve McLanahan, 1991; Downey, 1994). Aynı zamanda bu ebeveynlerin, kendi ailelerine karşı sorumlulukları nedeniyle üvey çocuklarıyla daha az ilgilenmeleri ya da çocuklarla daha az iletişim kurma ve güçlü ilişkiler geliştirmeme eğiliminde olmaları, çocukları yetersiz olarak kontrol etmelerine; bu durum da daha fazla oranda problem davranışa karışmalarına neden olmaktadır (Astone ve McLanahan, 1991; Boyle ve Lipman, 2002; Coughlin ve Vuchinich, 1996; Downey, 1995; Hoffman, 2006). Kierkus ve Hewitt (2009) geleneksel iki ebeveynli ailelerin, fazla sayıda çocuğu büyütürken hem iletişim hem de izleme ve denetleme açısından daha avantajlı olduklarını belirtmişlerdir.

Farrington (2005) ise boşanma ya da ayrılmanın kendisinden çok parçalanma sonrası sürecin en önemli faktör olduğunu belirtmiştir. Ayrılma sonrası anneleriyle birlikte kalan erkek çocukları, düşük çatışmanın olduğu parçalanmamış ailelerdeki erkek çocuklarıyla aynı suçluluk oranına; babalarıyla, akrabalarıyla ya da diğer kişilerle (ör. evlatlık edinen anne-baba) birlikte kalan erkek çocukları ise yüksek suçluluk oranına sahiplerdir. Frederick (2010) ise aile büyüğü ya da ebeveyn dışında başka biri tarafından büyütülen ergenlerin, diğer ergenlere göre daha fazla oranda ağır suç işlediklerini, aynı zamanda, ebeveynleri tarafından büyütülen ergenlere göre, aile büyükleri tarafından büyütülen ergenlerin de ağır suç işleme olasılığının daha fazla olduğunu belirtmiştir.

Anne-baba ile ilişkilerin yanı sıra kardeşler de ergenlerin problem davranışları üzerinde etkili olabilmekte; uzun süreli ve duygusal olarak yakın ilişkilerde birçok şey paylaşıldığı için birbirlerinin davranışlarına etki ederek, kardeşler arasında benzer nitelikte suçlar işlendiği görülebilmektedir (Fagan ve Najman, 2003; Farrington, Jolliffe, Loeber, Stouthamer-Loeber ve Kalb, 2001). Kardeşlerin ergenin davranışları ile ilişkili diğer bir boyutu da kardeş sayısıdır. Özen ve arkadaşları (2005), suçlu çocukların

birçoğunun kalabalık aile çevresinde büyüdülerini ve kardeş sayısının ortalama 7.4 olduğunu belirtirken, Ataseven (2006) suça karışmış kişilerin % 65'inin 4'den daha fazla kardeşe sahip olduğunu ve ortalama 5 kardeşleri bulunduğunu belirlemiştir. Brownfield ve Sorenson (1994) ise kardeş sayısının, erkek ergenlerin suçluluğunu yordadığını, ancak kızlar için böyle bir etki bulunmadığını belirtmişlerdir. Jenkins (1995) dört ya da daha fazla kardeşin bulunduğu geniş ailelerde, ebeveynlerin, her çocuğun disiplin problemleri ile ilgilenme, ödevleri kontrol etme, veli toplantısına katılma gibi davranışları yerine getirmek için yeterli zamana ve gerekli eğitim materyallerini almak için yeterli maddi kaynaklara sahip olamayabileceklerini belirtmiştir. Kardeş sayısının fazla olması, ailenin entelektüel kaynaklarına ulaşmayı sınırlandırmaktadır (Greenberg, Lengua, Coie ve Pinderhughes, 1999). Geniş ailelerdeki ebeveynler, çocuklarını denetlemek için yeterli zamanları olmadığı için çocuğun davranışlarını, daha büyük kardeş ya da akranlar şekillendirmektedir. Coleman (1988) ise ailedeki kardeş sayısının, okulu yarıda bırakma ile pozitif yönde ilişkili olduğunu belirtmiştir.

1.3.2. Ebeveyn Reddi

Ergenlik dönemine ilişkin literatür, ergenin akranlarına yöneldiğini tutarlı olarak ortaya koysa da, ergenler bu dönemde ailenin sevgisi ve ilgisine hala ihtiyaç duymaktadırlar. Ergenlik döneminde olumlu aile ilişkisi, ergenin psikososyal gelişimine olumlu katkılar sağlamaktadır (Fisher ve Feldman, 1998; Parker ve Benson, 2004; Steinberg, Elmen ve Mounts, 1989; Vazsonyi, Hibbert ve Snider, 2003; Wentzel, 1998). Örneğin ebeveynlerini kabul edici olarak algılayan ergenlerin, ebeveynlerine güvenli bağlanma geliştirdikleri ve daha yüksek benlik saygısına, akademik başarıya ve psikososyal olgunluğa sahip oldukları görülmüştür (Steinberg ve ark., 1989; Sümer ve Güngör, 1999). Galambos ve Maggs (1991) özellikle kız çocukları için ebeveyn kabulünün, problem davranışları engellemede koruyucu bir rol oynadığını belirtmişlerdir.

Diğer taraftan yapılan birçok çalışmada olumsuz nitelikte ebeveyn-ergen ilişkisinin, ergenlerin sosyal ve duygusal gelişimlerini negatif yönde etkilediği, hatta uzun süreli olumsuz sonuçlara yol açtığı gösterilmiştir. Özellikle baskıcı, sert, fiziksel şiddet

uygulayan, tutarsız, reddedici ve çatışma içeren ebeveyn uygulamaları ergenlerin saldırganlık, suçluluk gibi birçok davranış problemleri göstermelerine ve sapkın akranlarla birlikte olmalarına neden olmaktadır (Brody ve ark., 2001; 2003; Knoester, Haynie ve Stephens, 2006; Malinosky-Rummell ve Hansen, 1993; Silk, Sessa, Morris, Steniberg ve Avenevoli, 2004).

Ebeveyn reddi; ebeveynin ergene karşı sıcaklık, şefkat, ilgi, bakım, destek ve sevgisini göstermemesi ve bu davranışları açık bir şekilde esirgemesi; onu rahatlatmaması ve onun için meraklanmaması; fiziksel ve psikolojik olarak çeşitli yaralayıcı davranışlarda bulunmasıdır (Dwairy, 2010; Khaleque ve Rohner, 2002a). Sevgi ve sıcaklığın bulunmamasının yanı sıra ebeveyn reddinin, çocuğa karşı duyarsız olma, çocuğu onaylamama ve başka bir kişi olmasını isteme, onun için kaygılanmama, sık sık eleştirme, çocuktan hoşlanmadığına ilişkin düşmanca davranışlar gösterme biçiminde boyutları da bulunmaktadır (Hale ve ark., 2008; Magaro ve Weisz, 2006; Muris, Schmidt, Lambrichs ve Meesters, 2001; Simons ve ark., 1989).

Khaleque ve Rohner (2002a) ise ebeveyn kabulü ya da reddinin, dört yöntemden biriyle ya da bunların birleşimiyle görülebileceğini belirtmişlerdir. Bunlar; (1) sıcak ve şefkatli olma (ya da soğuk olma ve şefkat göstermeme); (2) düşmanca ve saldırgan olma; (3) kaygısız ve ihmal edici olma; (4) farklılaşmamış reddetme gösterme. Farklılaşmamış reddetme gösterme; ebeveynin, çocuğunu ihmal ettiği, şefkat göstermediği ya da ona karşı saldırganca davrandığına ilişkin herhangi bir açık davranışsal gösterge olmamakla birlikte, çocuğun, ebeveyninin onu gerçekten sevmediği, istemediği, takdir etmediği ya da onunla ilgilenmediği ile ilgili inancının olmasıdır. Ebeveynin sosyal desteğinin bulunmaması, eşler arasındaki çatışma, aile problemleri, ebeveynin eğitim durumu, ekonomik güçlükler ve stres, ebeveynlerin reddedici, düşmanca, ilgisiz ve sert davranışlarıyla ilişkilidir (Dwairy, 2010; Laub ve Sampson, 1988; Lempers, Clark-Lempers ve Simons, 1989; Yılmaz, 2007). Ergen tarafından, ebeveynin reddedici bu davranışları, ebeveyninin ondan hoşlanmadığı, onunla ilgilenmediği, onun için kaygılanmadığı ve farklı bir kişi olmasını istediği için düşmanca eleştirdiği biçiminde algılanmaktadır (Hale, Valk, Engels ve Meeus, 2005; Muris ve ark., 2001; Robertson ve Simons, 1989).

Ebeveynleri tarafından reddedilen çocukların aile içi ilişkileri çeşitli nedenlerle onların psikososyal gelişimlerini negatif yönde etkilemekte; sapkın ve problem davranışlar göstermelerine neden olmaktadır. Öncelikle, ebeveyn reddi çocukların hem benlik kavramına hem de ebeveynlerine aidiyet hislerine zarar vermektedir. Reddedilen çocuklar, ebeveynlerine karşı duygusal bağ geliştirmedikleri için onların değerleri, inançları ve ahlaki düşünceleri ile duygusal özdeşim göstermemekte; herhangi bir davranışı gösterirken ebeveynlerinin onayını almakla ilgilenmemektedirler (Dwairy, 2010; Robertson ve Simons, 1989; Simons ve ark., 1989). Bu çocuklar, birbirlerine karşı çok az güven, sıcaklık ve ilginin olduğu bir aile ortamında sosyalleşmektedir ve bu duygusuz kişiler arası tarzlarını aile dışındaki ilişkilerine de genellemeleri oldukça olasıdır (Simons ve ark., 1989). Diğer taraftan ilgi ve duygusal yakınlığın olmadığı aile ortamının ergeni akranlarına daha da yakınlaştırması olasıdır. Yapılan araştırmalar ailesi ile olumsuz bir ilişkiye sahip olan ergenlerin, sapkın akranlarla birlikte olmalarının daha olası olduğunu göstermektedir (Henry ve ark., 2001). Ayrıca ebeveyn reddinin, ergenin *öfke, kaygı ve depresyonu*yla (Hale ve ark., 2005; Magaro ve Weisz, 2006; Robertson ve Simons, 1989; Sarıtaş, 2007; Yılmaz, 2007), *psikolojik uyumsuzluğuyla* (Harold, Fincham, Osborne ve Conger, 1997; Khaleque ve Rohner 2002a; Kim ve ark., 2006; Steinhausen ve Metzke, 2001) ve *madde kullanımıyla* (Simons ve Robertson, 1989) ilişkili olduğu gösterilmiştir.

Bu bulguların yanı sıra; çok sayıda çalışma ile ebeveynlerinden reddedici tutum ve düşük duygusal destek algılayan ergenlerin, ebeveynlerini kabul edici ve destekleyici olarak algılayan ergenlere göre saldırganlık ve suçluluk gibi davranış problemlerine daha fazla sahip oldukları ortaya konmuştur (Asher, Parkhurst, Hymel ve Williams, 1990; Batum, 2007; Hale ve ark., 2005; Hale ve ark., 2008; Heidgerken, Hughes, Cavell ve Willson, 2004; Kumpfer ve Turner, 1990; Laub ve Sampson, 1988; Lempers ve ark., 1989; Simons ve ark., 1989; Steinhausen ve Metzke, 2001; Uluğtekin, 1991; Vazsonyi ve ark., 2003). Barnow, Lucht ve Freyberger (2005) ise algılanan ebeveyn reddi ile saldırganlık ve suçluluğun ilişkili olduğunu, ancak ebeveyn sıcaklığı ile ilişkili olmadığını belirtmişlerdir. De Kemp, Scholte, Overbeek ve Engels (2006) ise ebeveynin kabulü ve ilgisinin altı aylık bir dönemde suç içeren davranışlarda azalma sağladığını

ortaya koymuşlardır. Simons ve arkadaşları (1989) ebeveyn reddinin ve ergenin sapkın davranışlarının, karşılıklı olarak birbirlerini etkileyip, etkilemediklerini incelemişler, araştırma sonucunda karşılıklı etkileşim ya da sapkının ebeveyn reddine neden olmasından çok, ebeveyn reddinin sapkına neden olduğu bir nedensel yönün daha baskın olduğunu belirtmişlerdir.

Khaleque ve Rohner (2002a) ise ebeveyn reddinin, çocuktaki en az yedi tane ölçülebilir kişilik eğilimiyle ilişkili olabileceğini ve bu yedi eğilimin psikolojik uyumsuzluk olarak adlandırılabilirliğini belirtmişlerdir. Bunlar: (1) düşmanlık, saldırganlık, pasif saldırganlık, düşmanlık ve saldırganlığın yönetilmesiyle ilgili psikolojik problemler; (2) duygusal duyarsızlık; (3) bağımlılık ya da algılanan ebeveyn reddi ve kontrolünün oluşumu, sıklığı, süresi ve yoğunluğuna ilişkin savunucu bağımsızlık, (4) düşük benlik saygısı, (5) zayıf benlik yeterliliği, (6) duygusal tutarsızlık ve (7) olumsuz dünya görüşü. Khaleque ve Rohner (2002b) yaptıkları meta analiz çalışmasında ebeveyn reddinin, bu yedi boyuttan oluşan psikolojik uyumsuzlukla ilişkili olduğunu göstermişlerdir.

1.3.3. Ebeveynin Çocuğu Gözetimi: İzleme (Monitoring)

İzleme, ebeveynin, ergenin nerede, ne zaman, kimlerle ve ne yaptığını takip etmesi ve bu konuya dikkat göstermesidir. Bu kapsamda izleme, ebeveynin, ergenin günlük aktiviteleri ve akran ilişkileri konusunda hem gözetimini hem iletişim kurmasını içerir (DeVore ve Ginsburg, 2005; Kerr ve Stattin, 2000; Mounts, 2002; Parker ve Benson, 2004). Stattin ve Kerr (2000) ebeveynin izlemesinin, çocuğunun neler yaptığı konusunda ebeveynin davranışsal bir girişimini içermediğini, daha çok bu konuda farkındalığa sahip olarak, çocuğunun neler yaptığından haberdar olmayı kapsadığını belirtmişlerdir. Anneler, babalara göre ergenin günlük aktiviteleri hakkında daha fazla bilgiye sahip olma eğilimindedirler. Bu bilgileri genellikle aktif gözetim süreciyle ya da çocuklarının gönüllü olarak neler yaptıklarını anlatmaları yoluyla elde etmektedirler. Babalar ise çocuklarının aktiviteleri konusundaki bilgileri genellikle eşlerinden almaktadırlar (Waizenhofer, Buchanan ve Jackson-Newsom, 2004).

Ergenlik döneminde ergen, arkadaşlarıyla daha fazla vakit geçirmekte, evden uzak olma ise ergenin akranlarla daha fazla birlikte olma ve suçluluk ya da problem davranışa daha fazla karışma olasılığını arttırmaktadır (Coley, Morris ve Hernandez, 2004). Bu durum ise ergenin nerede olduğu, neler yaptığı, arkadaşlarının kimler olduğunun izlenmesi ihtiyacını ortaya çıkartmaktadır. Ergen dünyayı keşfetme ve özerklik ihtiyacının bir sonucu olarak, dış dünyaya daha fazla yöneldiğinde, ebeveynin ergeni etkili bir şekilde izlemesi; tehlikeler ve fırsatlarla dolu bu yolculuğunda ona kılavuzluk sağlayarak, ergenin problem davranışlara karışabileceği durumların sayısını azaltmakta ve bu durumları tespit edebilme olasılığını arttırarak, ergenin problem davranışlar göstermesini engellemektedir (Hawkins ve Weis, 1985; Parker ve Benson, 2004). Pettit, Laird, Dodge, Bates ve Criss (2001) akranlarla denetim olmadan geçirilen zamanın, yalnız ya da akranlar olmadan geçirilen denetimsiz zamana göre ergenlerin yüksek orandaki davranış problemlerini daha fazla yordadığını belirtmişlerdir.

Ergenlik döneminde, ebeveynin izlemesi, suç içeren faaliyetlere karışmanın engellenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Richardson ve ark., 1993). Birçok çalışmada ebeveynin düşük oranda izlemesi ile ergenin yüksek oranda problem ya da suç içeren davranış göstermesi arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur (Barnes ve ark., 2006; Beyers ve ark., 2003; Frick, Lahey, Loeber, Stouthamer-Loeber, Christ ve Hanson, 1992; Kaner, 2001; Laub ve Sampson, 1988; Pagani, Boulerice, Vitaro ve Tremblay, 1999; Pettit, Bates, Dodge ve Meece, 1999; Pettit ve ark., 2001; Smith ve Stern, 1997; Stattin ve Kerr, 2000). Problem davranışların yanı sıra ebeveynin izlemesinin, ergenin madde kullanımıyla da negatif yönde ilişkili olduğu ortaya konmuştur (Brown ve ark., 1993; Chassin, Pillow, Curran, Molina ve Barrera, 1993; Chuang, Ennett, Bauman ve Foshee, 2005; Hawkins ve ark., 1992). Mounts (2001; 2002), 9. sınıf öğrencilerini iki dönem boyunca izlediği boylamsal çalışmalarında, ebeveynin ergenin akran ilişkilerini yüksek oranda izlemesi ile ergenin düşük oranda madde kullanımı arasında ilişki bulmuştur. Ebeveynlerinin kendileri hakkında, yüksek oranda bilgi sahibi olduğunu bildiren ergenlerin, düşük oranda madde kullanımı ve suçluluk gösterdikleri, diğer taraftan ebeveynlerinin düşük oranda izlediğini rapor eden ergenlerin yüksek oranda madde kullanımı ve suçluluk rapor ettikleri görülmüştür.

Ebeveynin ergeni etkili olarak izlemesi yalnızca problem davranışa karışması açısından değil, ergenin antisosyal özellikler gösteren akranlarla birlikte olması açısından da önem taşımaktadır. Ebeveynler tarafından izlenilme, ergenin sapkın akranlarla birlikte olma ya da sapkın akranlardan kolay etkilenme olasılığını azaltabilmektedir (Ary, Duncan, Biglan, Metzler, Noel ve Smolkowski, 1999; De Kemp ve ark., 2006; Dishion, Bullock ve Granic, 2002). Dishion ve arkadaşları (1991) yaptıkları çalışmada ergenin antisosyal davranışlar gösteren akranlarla birlikte olması ile ebeveynin izlemesi ve etkili disiplin uygulamaları arasında negatif yönde ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Dishion ve Loeber (1985) ebeveynleri tarafından izlenilmeyen çocukların, madde kullanan ve antisosyal davranış gösteren akranlarla ilişki kurmak için daha fazla fırsata sahip olduklarını, yakın olarak izlenen çocukların ise sapkınlık için daha az fırsata sahip olduklarını göstermişlerdir. Dorius, Bahr, Hoffmann ve Harmon (2004) ise ebeveynin izlemesinin, ergenin madde kullanımında akranın etkisini azaltabileceğini; ergenlerin, yakın olarak gözlemlendiklerini hissettiklerinde, arkadaşlarına katılsalar bile madde kullanmaktan kaçınabileceklerini belirtmişlerdir.

Ebeveynin, ergeni ve aktivitelerini izlemesi, özellikle okul sonrası zaman diliminde önem taşımaktadır. Okul sonrasında bir yetişkinin denetiminin olmadığı ortamlarda bulunan ergenler için izleme, problem davranışlar açısından koruyucu bir role sahiptir (Coley ve ark., 2004). Okul sonrasında bir yetişkinin denetiminin olmadığı ortamlarda bulunan ergenler, evde ebeveynlerinin denetiminde olan ergenlere göre daha fazla oranda madde ve alkol kullanmaktadırlar ve daha fazla okul problemlerine sahiptirler. Richardson ve arkadaşları (1993) ise 9. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada, okul sonrasında herhangi bir yetişkin denetimi olmadan ergenin geçirdiği zamanın, problem davranışa karışma açısından oldukça risk taşıdığını bulmuşlardır. Okul sonrasında denetimsiz geçirilen zamanın, sigara, alkol, marihuana kullanımı, riskli davranış ve düşük akademik başarı ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Ebeveynin, ergenin okul sonrasında nerede olduğu ve neler yaptığı konusundaki bilgi düzeyi azaldıkça riskli davranışların görülme olasılığı artmaktadır.

Ergenin okul sonrasında izlenmesi özellikle çalışan ebeveynlerin çocukları için önemlidir. Okul sonrasında ebeveyn eve gelene kadar ergen, uzunca bir süre yalnız

kalmaktadır. Bu süre, yani okul sonrasındaki zaman yapılandırıldığında ve denetim altına alındığında çocuğun gelişimi açısından olumlu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Ancak okul sonrası aktiviteler yapılandırılmadığında ve ergenin aktiviteleri denetim altına alınmadığında problem davranışlarda artış görülebilmektedir (Goldstein, Davis-Kean ve Eccles, 2005). Steinberg (1986) ise okul sonrasında ebeveynleri çalıştığı için yetişkin gözetimi olmadan zaman geçiren ergenlerin, ebeveynleri tarafından telefonla evin aranması gibi uygulamalarla dışardan izlendiklerinde, ebeveynleri tarafından izlenmeyen ergenlere göre antisosyal niteliğe sahip akran baskısına daha az yatkın olduklarını belirtmiştir.

Ebeveynin ergeni izlemesi her zaman olumlu sonuçlar doğurmayabilmektedir. Morrison ve arkadaşları (2002) yaptıkları çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak ergenin antisosyal aktiviteleri ile ebeveyn izlemesi arasında olumlu bir ilişki bulunduğunu belirtmişlerdir. Bu noktada ebeveyn ile ergen arasındaki ilişkinin niteliği aracı rol oynamaktadır. Ebeveynleri ile olumlu ilişkiye sahip olan ergenler, ebeveynleri ile daha fazla iletişim kurmakta, günlük aktiviteleri hakkında onlarla daha fazla konuşmakta; duygu ve düşüncelerini onlara daha fazla açmaktadırlar (Dekovic ve ark., 2004). Bu bulgularla paralel olarak, Knoester ve arkadaşları (2006) ise ebeveyn gözetimi ile sapkın akranlarla birlikte olma arasındaki ilişkide, ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkinin belirleyici rol oynadığını belirtmişlerdir. Buna göre ebeveynle çocuk arasında uyumlu bir ilişki bulunduğu, ebeveynin gözetimi, sapkın akranlarla birlikte olmayı engellerken, ebeveynle çocuk arasında çatışmalı bir ilişki bulunduğu, ebeveynin gözetimi, sapkın akranlara daha fazla yönelmeye neden olmaktadır.

Fletcher, Steinberg ve Williams-Wheeler (2004) lise öğrencileriyle yaptıkları boylamsal çalışmada, çocuklarını yüksek oranda kontrol eden, izleyen ve sıcak ebeveynlerin, çocuklarının nerede oldukları ve neler yaptıkları konusunda bilgi sahibi olmalarının daha olası olduğunu bulmuşlardır. Ebeveynler çocuklarına ilgi ve yakınlık gösterdiklerinde, çocukların aktiviteleri ile ilgili bilgi edinmeye çalıştıklarında ve bu aktiviteler üzerinde yüksek oranda kontrol sağladıklarında ergenlerin problem davranışa karışmaları daha az olası olmaktadır. Bu açıklamaya paralel biçimde Stattin ve Kerr (2000) aktif olarak bilgi arama davranışlarının, çocuğun gönüllü olarak faaliyetlerini

anlatmasına göre bilgi edinmeyle zayıf olarak ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Bunun olası nedeni, ebeveynlerin ergenlerle ilgili günlük bilgilerinin çoğunu, ergenlerin doğal ve kendiliğinden paylaştıkları anlarda elde etmeleridir. Bunu sağlayan faktörün, ergen-ebeveyn arasındaki güven duygusu olduğuna dikkat çekmişlerdir. Ebeveynle zayıf iletişim, ergenin suçluluğunun önemli bir yordayıcısıyken, ergenin yüksek oranda kendini açması, düşük oranda kuralları çiğneme ve suçluluk ile ilişkilidir (Cernkovich ve Giordano, 1987; Kerr ve Stattin, 2000; Stattin ve Kerr, 2000).

İzlemenin, ergeni problem davranışlardan korumasının yanı sıra çeşitli açılardan psikososyal gelişim üzerinde olumlu katkıları olduğu gösterilmiştir. Ebeveynin izlemesi, *kendine güvenle* (Brown ve ark., 1993), *benlik saygısıyla* (Parker ve Benson, 2004), *akademik başarıyla* (Brown ve ark., 1993; Mounts, 2001); *akademik başarısı yüksek ve akademik yönelimli akran grubuna sahip olmayla* (Brown ve ark., 1993; Mounts, 2001) pozitif yönde ilişkilidir. Bunların yanı sıra ebeveynleri tarafından etkili bir şekilde izlendiğini düşünen ergenlerin, diğer ergenlere göre daha fazla olumlu sosyal davranışlar gösterdikleri ortaya konmuştur (Cantillon, 2006).

1.3.4. Ebeveyne Güven

Kişilerarası güven duygusu, bir sözün ya da vaadin yerine getirileceğine, duygusal olarak zarar verileceğinden sakınılacağına, iyi niyetli davranılacağına ve doğrunun söyleneceğine ilişkin bireyin beklenti ve inançlarıdır (Rotenberg ve ark., 2005). Güven duygusu, istikrarlı ve sağlıklı sosyal ilişkiler kurulabilmesinde merkezi ve vazgeçilmez bir öneme sahiptir (Butler, 1986; Lewis ve Weigert, 1985; Sheftall, Schoppe-Sullivan ve Futris, 2010). Mitchell (1990) düşük kişilerarası güvene sahip olan bireylerin daha izole ve mutsuz, ilişkilerinden daha az memnun ve olumsuz benlik kavramına sahip olduklarını belirtmiştir. Güven duygusu, bebeklik döneminden itibaren yaşamın her döneminde oldukça önemli bir duygu olmasına ve sosyal ilişkilerde kritik bir rolü olmasına karşın, literatürde çok fazla ilgi görmemiştir (Hestenes, 1996).

Güven duygusu, çocukların psiko-sosyal gelişiminde yaşamın ilk yıllarından itibaren oldukça önemli yeri olan bir duygudur. Erikson ve Mahler gibi ünlü kuramcılar,

bebeklerin gelişim sürecinde, insanların yordanabilir ve dünyanın iyi bir yer olduğuna ilişkin bebeğin gelişen algısının güven duygusunun temelini oluşturduğunu belirtmişlerdir. Yaşamın ilk yılı boyunca tutarlı ve güvenilir bir bakım alan bebekler diğerlerine ve çevreye güven duymaktadırlar (Berk, 1998; Crain, 2005).

Ergenin ebeveynine yüksek oranda güvenli bağlanması, ailesiyle iletişimde bulunmaktan hoşlanması ve daha doyurucu bir ilişkiye sahip olmasıyla ilişkilidir (Armsden ve Greenberg, 1987). Hestenes (1996) tarafından yapılan çalışmada, anne ve babaya duyulan güvenin, ebeveynin sıcaklığı, ebeveyn ilgisi ve aile sarginlığı ile pozitif yönde ilişkili olduğu, aile içindeki çatışmanın ise anne ve babaya güvenle negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde Franklin, Janoff-Bulman ve Roberts (1990) boşanmış ailelerdeki algılanan aile çatışmasının, üniversite öğrencilerinin annelerine ve babalarına güvenleri ve kişilerarası ilişkilerdeki güvenleri ile negatif yönde ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.

Ebeveyn ile çocuk ilişkisi bağlamında, bebeklik döneminden itibaren gelişen güven duygusu, hem benlik ve diğerleri hakkındaki önemli inançları ve fikirleri şekillendirerek, çocuğun gelecekteki ilişkilerine ilişkin bir model oluşturmakta (Davies ve Cummings, 1994; Hazan ve Shaver, 1994) hem de sağlıklı sosyal ve duygusal gelişimde önemli bir rol oynamaktadır (Bernath ve Feshbach, 1995). Ergenlerin yakın ilişkilerindeki güçlü güvenleri, kendilerini hem sosyal hem de duygusal açıdan iyi uyum sağlamış olarak algılamalarını sağlamaktadır. Bu algı, diğerleriyle olumlu ve yeterli etkileşimler kurulmasına yardım ederek, ergenin diğerlerine güvenme konusunda daha istekli olmasına neden olmaktadır (Hestenes, 1996).

Yapılan araştırmalarda güven duygusunun, *psiko-sosyal uyumla ve iyilik haliyle* (Armsden ve Greenberg, 1987; Greenberg, Siegel ve Leitch, 1983; Rotter, 1980), *stresle başa çıkmayla* (Grace ve Schill, 1986), *daha güçlü benlik saygısıyla ve yaşam doyumuyla* (Armsden ve Greenberg, 1987; Hestenes, 1996); *empati ve merhamet duygusunun gelişimiyle* (Van Ijzendoorn, 1997), *olumlu sosyal ve ahlaki davranışlarla* (Rotter, 1980; Rotenberg ve ark., 2005); *daha az depresyon ve kaygı belirtileriyle*

(Armsden ve Greenberg, 1987; Hestenes, 1996); *daha yüksek akademik başarıyla* (Hestenes, 1996) ilişkili olduğu ortaya konmuştur.

Diğer taraftan ergenin ebeveynine karşı düşük oranda güven duyması, problem davranış ve eğilimlere zemin hazırlayabilmektedir. Rotter (1980) ergenler ve yetişkinler arasındaki düşük güvenin, dürüst olmayan davranışlarla (ör. kopya çekme) ilişkili olduğunu belirtmiştir. Diğerlerine düşük oranda güven duyan kişilerin, güvenilir olma konusunda ahlaki bir sorumluluk hissetmemeleri oldukça olasıdır (Rotenberg ve ark., 2005). Saldırgan ve olumlu sosyal davranışlarda olası bir faktör olarak, kişiler arası güven çok az ilgilenilmiş bir değişkendir (Cadenhead ve Richman, 1996). Güven duygusunun, saldırgan davranışları ve suçluluğu açıklamada önemli bir rolü olduğu; düşük güvenin, saldırganlık ve suçlulukla ilişkili olduğu gösterilmiştir (Austrin ve Boever, 1977; Catherall, 1991; Kaner, 2001). Lamborn ve Steinberg (1993) ebeveynlerine destek açısından güvenmek konusunda daha az istekli olan ergenlerin, ebeveynlerine daha fazla güvendiklerini belirten ergenlere göre davranış problemleri (ör. antisosyal davranış, okulda sapkın davranışlar, madde ve alkol kötüye kullanımı) göstermelerinin daha olası olduğunu belirtmiştir.

Allen ve arkadaşları (2002) ise ergenlerle yaptıkları çalışmada, güvensiz bağlanmanın, yüksek oranda suçluluğu, zayıf sosyal becerileri ve ilişki problemlerini yordadığını göstermişlerdir. Suçluluk ve bağlanma arasındaki ilişki, yapılan birçok çalışmada desteklenmiştir (Cernkovich ve Giordano, 1987; Laub ve Sampson, 1988; Rankin ve Wells, 1990; Stattin ve Kerr, 2000; Vitaro, Brendgen ve Tremblay, 2000). Van Ijzendoorn (1997) ise antisosyal davranışa ilişkin önerdiği sosyo-duygusal modelde, ahlaki kuralların içselleştirilmemesi ile birlikte diğer kişilere güvenmemenin, ciddi nitelikteki antisosyal davranışlara yol açabileceğini belirtmiştir. Özellikle erken bağlanma yaşantılarının tatmin edici olmaması ve yetişkinlikte güvenilir bağlanma ilişkilerinin kurulamayarak, bu eksikliğin telafi edilememesi, antisosyal davranışların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir.

Diğer taraftan, ergenin ebeveynine güvenli bağlanmasının ve ebeveynle ergen arasındaki ilişkide güven duygusu olması, ergenin olumlu sosyal davranışlarıyla pozitif

yönde ilişkili olduğu ortaya konmuştur (Engels, Finkenauer, Meeus ve Dekovic, 2001; Thompson ve Gullone, 2008). Güçlü güven duygusuna sahip olan çocuklar, kendi ihtiyaçlarını giderme ile daha az meşgul olarak, diğerlerinin duygularına ve ihtiyaçlarına daha duyarlı olmakta, onların stresini azaltmaya yönelik empatik tepkiler göstermektedirler. Yüksek oranda empati ise olumlu sosyal davranışların gösterilme olasılığını arttırmaktadır (Thompson ve Gullone, 2008). Rotenberg ve arkadaşları (2005) tarafından yapılan çalışmada, çocukların sınıf arkadaşlarına yardımseverliğinin, çocukların annelerine ve akranlarına güven duyguları ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Cadenhead ve Richman (1996) ise kişilerarası güven duygusu arttıkça, olumlu sosyal davranışların da arttığını, kişilerarası güvenin, tüm olumlu sosyal eğilimlerle ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.

Cadenhead ve Richman (1996) güven ve olumlu sosyal davranış arasındaki ilişkiyi, karşılıklılık açısından değerlendirmişlerdir. Buna göre diğerlerine güvenmeyen insanlar, gelecekte ihtiyacı olduğunda, bu kişilerin ona yardım etmeyeceklerini düşünmektedirler. Bu düşünce ile olumlu sosyal davranışlar gösterecekleri kişilerden, gelecekte aynı şekilde karşılık alamayacaklarına inandıkları için bu davranışları göstermeyi tercih etmemektedirler. Benzer şekilde araştırmacılar güven ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi de ele almışlar, buna göre diğer kişilere güven duymayan kişilerin, diğerlerinin kendilerine karşı saldırgan davranabileceklerine inandıkları için diğerlerine saldırgan davranışlar gösterebileceklerini belirtmişlerdir.

1.4. AKRAN ÖZELLİKLERİ

Ergenlik dönemi bireyin yaşamında kritik bir geçiş olduğu için, gelişimsel uyumda arkadaşların rolleri özellikle önem taşımaktadır. Akranlar, ergene, yakınlık, şefkat, sıkıntılarını paylaşma, davranışlarının onaylanması, araçsal yardım, duygusal destek, güven ilişkileri kurabilme olanağı ve çatışma çözmeyi öğrenme için fırsatlar sağlarlar. Arkadaşlar aynı zamanda birçok sosyal becerinin gelişimi için de yararlıdır. Arkadaşı olmayan çocuklar, değerli sosyal deneyimleri yaşamaktan yoksun kalmaktadırlar (Goldstein ve ark., 2005; Lansford, Criss, Pettit, Dodge ve Bates, 2003; Rose-Krasnor, 1997). Yapılan araştırmalar, ergenlik boyunca yakın ve destekleyici arkadaşlıkların,

sağlıklı psikososyal uyumu desteklediğini, benlik saygısının gelişiminde önemli rol oynadıklarını; bu durumun ise stresle başa çıkmada yardımcı olduğunu göstermektedir (Armsden ve Greenberg, 1987; Dubow ve Tisak, 1989). Aynı zamanda tutarlı ve olumlu arkadaş ilişkilerine sahip olan ergenlerin akademik başarılarının daha iyi olduğu, ders programı dışında okul aktivitelerine daha çok katıldıkları ve suçluluk da dahil problem davranışlara karışmalarının daha az olası olduğu ortaya konmuştur. Ergenin akademik yönelimli akranlarla birlikte olması, problem davranışlarında önemli azalma sağlamaktadır (Berndt ve Keefe, 1995; Coughlin ve Vuchinich, 1996; Haynie, Silver ve Teasdale, 2006). Vandell ve Hembree (1994) ergenin sahip olduğu arkadaş sayısının, sosyal-duygusal ve akademik uyumuyla pozitif yönde ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Zayıf akran ilişkilerine sahip olan izole çocukların ise antisosyal akranlara yönelmeleri daha olasıdır (Dishion ve ark., 1991).

Ergenin sosyalleşme sürecinde akran etkileri oldukça güçlüdür. Arkadaşı olan, arkadaşlarına bağlılık geliştiren ve akran grubu içinde sosyal olarak tercih edilen ergenlerin, diğer ergenlere göre olumlu sosyal davranışlar göstermeleri daha olasıdır (Ellis ve Zarbatany, 2007; Kumru ve ark., 2004; McGuire ve Weisz, 1982). McNamara-Barry ve Wentzel (2006) yaptıkları çalışmada arkadaşın olumlu sosyal davranışlarının ergenin olumlu sosyal davranışı ile pozitif yönde ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Ergenin saldırganlık gibi akranlarına karşı düşmanca davranışlar göstermesi durumunda, bu davranışları ergenin akran grubu içinde onaylanmamakta, bu durum ise zaman içinde ergenin bu tür davranışlarında azalma sağlamaktadır (Coie, Dodge ve Kupersmidt, 1990). Arkadaşlar genellikle birbirlerine karşı güçlü duygusal bağlar geliştirdikleri için birbirlerinin davranışlarını taklit etmeleri oldukça olasıdır ve arkadaşlar arasında zaman içinde olumlu sosyal davranışların düzeyinde benzerlik olmaktadır (McNamara-Barry ve Wentzel, 2006). Aynı zamanda akran ilişkileri, yetişkinlerle ilişkilere göre sosyallik ve engellenmeye tolerans gibi akran grubunda kullanılan sosyal becerilerin gelişimi için daha yardımcıdır (Dubow ve Tisak, 1989).

Arkadaşlar, aile kaynaklı olumsuz yaşantıların etkilerinin hafifletilmesinde de önemli katkı sağlamaktadırlar. Ebeveynin sert ve olumsuz uygulamalarının ergen üzerinde yarattığı etkiler, ergen yakın bir arkadaş grubuna sahip olduğu zaman azalmaktadır.

Lansford ve arkadaşları (2003) yaptıkları boylamsal çalışmada, olumsuz ebeveyn uygulamaları ve ergenin dışsallaştırılmış davranışları arasındaki ilişkide akran ilişkilerinin aracı bir rolü olup olmadığını incelemişlerdir. Buna göre düşük denetim ve farkındalık, sert disiplin gibi olumsuz ebeveyn uygulamalarına maruz kalan ergenler, dışsallaştırma sorun davranışları açısından riskte olsalar da olumlu akran ilişkilerinin bu riski azalttığı bulunmuştur. Yüksek kalitede arkadaşlıkları olan ve akranlarıyla güçlü bir yakınlık kuran ergenler daha az antisosyal davranışlar göstermişler ve olumsuz ebeveyn uygulamaları ve daha sonraki davranış problemleri arasındaki ilişkinin gücü zayıflamıştır. Benzer şekilde Bolger ve arkadaşları (1998) çocuk istismarı ve sonrasındaki düşük benlik saygısı arasındaki ilişkinin, çocuklar yüksek kalitede arkadaşlara sahip olduklarında anlamlı olmadığını, karşılıklı kaliteli arkadaşlığın, zaman içinde benlik saygısında artış sağladığını belirtmişlerdir.

Psikososyal gelişimde arkadaşın önemi, yalnızlık hissedilen çocuklarla yapılan araştırmalarla da ortaya konmuştur. Kendisini yüksek oranda yalnız olarak gören çocukların içe çekilme, utangaçlık, düşük akademik başarı, saldırganlık, yıkıcı davranışlar gibi problemler göstermeleri oldukça olasıdır (Asher ve Wheeler, 1985; Boivin, Hymel ve Bukowski, 1995; Ladd, Kochenderfer ve Coleman, 1997, Renshaw ve Brown, 2001).

Akranlar, ergenler için arkadaşlık, sosyal ve duygusal destek, yakınlık sağlama gibi birçok olumlu işleve hizmet ederken, aynı zamanda olumsuz yönleri de sahip olabilmektedirler. Ergenlik döneminde akran grubunun değerlerine ve davranışlarına uyum göstermede ve akran etkisine açık olmada önemli bir artış görülmektedir. Akran etkisine açık olma en fazla orta ergenlik döneminde görülmektedir. Aile ve akran etkisi çatıştığında, ergenlerin ebeveynlerinin olumlu sosyal davranışlarından çok, akranlarının davranışlarını izlemeleri daha olasıdır (Berndt, 1979). Ergenin problem davranışının en güçlü ve tutarlı yordayıcılarından biri, bu tür davranışlar gösteren bir arkadaşının bulunup bulunmadığıdır (Arnett, 1992; Berk, 1998; Beyers, Loeber, Wikström ve Stouthamer-Loeber, 2001; Goldstein ve ark., 2005; Krohn ve Massey, 1980; Patterson, 1993; Reiss ve Farrington, 1991).

Ergenin alkol ve madde kullanmasında, güçlü bir akran etkisinin bulunduğu çok sayıda çalışma ile gösterilmiştir (Brook, Brook, Arencibia-Mireles, Richter, Whiteman, 2001; Dorius ve ark., 2004; Hawkins ve ark., 1992; Hawkins, Graham, Maguin, Abbott, Hill ve Catalano, 1997; Kırca, 2006; Reed ve Rountree, 1997). Ergenlerin madde kullanan ve sapkın davranışlar gösteren akranlarla birlikte olmaları, ergenlerin madde kullanımına ilişkin olumlu bakış açısına sahip olma olasılıklarını arttırmaktadır. Ergenin arkadaşlarının, madde kullanımını onaylaması durumunda, ergenin madde kullanması daha olası olmaktadır. Aynı zamanda bu akranlarla birlikte olma, ergene maddeye kolay ulaşım imkanı sağlamaktadır (Hawkins ve ark., 1992; Mash ve Wolfe, 2005).

Madde kullanımının yanı sıra sapkın akranlarla birlikte olma, ergenin problem davranışlarında da belirleyici rol oynamaktadır (Ary ve ark., 1999; Erickson, Crosnoe ve Dornbusch, 2000; Granic ve Dishion, 2003; Haynie ve ark., 2006; Jaccard, Blanton ve Dodge, 2005; Swaim, Oetting, Edwards ve Beauvais, 1989). Sapkın akranlara sahip olma, ergenin kural bozucu, saldırgan, antisosyal ve suç davranışları ile pozitif yönde ilişkilidir (Brendgen, Vitaro ve Bukowski, 2000; Dishion ve ark., 1991; Oetting ve Beauvais, 1987; Patterson ve ark., 1989; Stoolmiller, 1994; Vitaro ve ark., 2000; Wicks-Nelson ve Israels, 2003). Sapkın akranlarla devam eden ilişkiler, bu tür davranışların sürdürülmesini ve arttırılmasını desteklemektedir (Wicks-Nelson ve Israels, 2003). Genç suçluların işledikleri suçlar incelendiğinde suçun genellikle iki ya da üç akranla birlikte ya da grup halinde işlendiği görülmektedir (Bayındır, Özel ve Köksal, 2007; Mash ve Wolfe, 2005). Ergenin sapkın akranlarının yanı sıra sapkın olmayan akranlara sahip olması, daha düşük oranda suçluluk göstermesini sağlamaktadır (Vitaro ve ark., 2000).

Akranların bulunması problem davranışlar için sosyal pekiştirecin yanı sıra problem davranış için daha fazla riskin bulunması ile ilişkilidir. Sapkın davranışlar gösteren akranlar, antisosyal davranışı destekleyen tutumları ve bu konudaki motivasyonları ile ergene model olmakta ve olumlu pekiştirme aracılığıyla antisosyal davranışı güçlendirmektedirler. Aynı zamanda ergenin suça karışma riskini arttıran koşullar sağlamakta ve ergenin suçluluğa olumlu bakması için bahaneler sunmaktadırlar (Osgood, Wilson, O'Malley, Bachman ve Johnston, 1996; Patterson ve ark., 1989;

Dishion, Andrews ve Crosby, 1995). Ebeveynle geçirilen zaman, problem davranışlara karşı koruyucu bir rol oynarken, akranlarla geçirilen zaman, problem davranışlar için risk unsuru oluşturmaktadır (Barnes, Hoffman, Welte, Farrell ve Dintcheff, 2007; Wong, 2005). Akranlar, antisosyal davranışları tartıştıkları zaman, örneğin antisosyal davranışa gülmek gibi birbirlerine olumlu olarak tepki vererek, kendi aralarındaki konuşmalarda problem davranışı pekiştirebilmektedirler. Sapkın akranların, antisosyal davranışları olumlu olarak pekiştirmelerinin ya da sapkın davranışlara uyum göstermeleri için baskı yapmalarının, suçluluğu güçlendirmesi olasıdır. Suçlu ergenlerin denetim olmadan uzun süre birlikte gezmeleri ise aralarındaki ilişkiyi daha da güçlendirebilmektedir (Brendgen ve ark., 2000; Dishion ve ark., 1995; Goldstein ve ark., 2005). Delikara (2001) 14-17 yaşları arasındaki ergenlerle yaptığı çalışmada, erkeklerin, kızlara göre sapkın davranışları olan arkadaşlarıyla daha fazla zaman geçirdiklerini belirtmiştir.

Sapkın akranlarla birlikte olan ergenlerin, aynı zamanda daha fazla okul problemleri ve depresyon yaşadıkları gösterilmiştir (Brendgen ve ark., 2000; Berndt ve Keefe, 1995; Reyes ve Jason, 1993). Bu akranlarla birlikte olma aynı zamanda, doğrudan ya da dolaylı olarak başarısız bir kariyere sahip olmaya neden olabilmektedir. Sapkın akranlara sahip olan gençlerin işe gitmemeleri ya da maddenin etkisi altındayken işe gitmeleri oldukça olası olabilmektedir (Wiesner ve ark., 2003). Fergusson, Lynskey ve Horwood (1997), orta ergenlik döneminde sapkın akranlarla birlikte olma ile ergenlik döneminin sonunda işsiz olmanın ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.

Akran suçluluğu ve bireysel suçluluk arasındaki nedensellik ile ilgili olarak literatürde iki farklı görüş bulunmaktadır. Birincisi, yıkıcı (disruptive) çocuklar, sapkın akran gruplarını seçmektedirler. İkincisi, sapkın akranlarla etkileşim suçluluğa neden olmaktadır (Lacourse, Nagin, Tremblay, Vitaro ve Claes, 2003). Giordano, Cernkovich ve Pugh (1986) ise daha dinamik bir bakış açısıyla, tek yönlü bir etki yerine, ergenler ve arkadaşları arasındaki antisosyal değerlerin karşılıklı olarak desteklendiği bir örüntü ileri sürmüşlerdir.

Ergenlerin neden sapkın özellikler gösteren akranlarla arkadaşlık etmeyi tercih ettikleri incelendiğinde ise ergenlerin yaşadıkları stresli olayların olumsuz etkileriyle başa çıkmak için sapkın akranlarla birlikte olmaları yapılan çalışmalarda ortaya konmakla birlikte, ergenlerin, diğer akranlardan gelen tehdit ve gözdağı gibi bazı stres kaynaklarına maruz kaldıklarında, kendilerini korumak amacıyla bir çeteye katılma yoluyla sapkın akranlarla birlikte olmaları da olasıdır (Barrera ve ark., 2002; Chassin, Curran, Hussong ve Colder, 1996). Diğer taraftan antisosyal ve saldırgan davranışları nedeniyle akran grubunun büyük çoğunluğu tarafından reddedilen çocuklar, sapkın akranlara yönelerek bu grubun bir üyesi olmayı tercih edebilmektedirler (Pellegrini, Bartini ve Brooks, 1999). Brendgen ve arkadaşları ise (2000) sapkın akranlarla birlikte olan ergenlerin, arkadaşı olmayan ergenlere göre daha az yalnızlık duygusu yaşadıklarını; arkadaşları, onları sosyal izolasyondan ve yalnızlık duygusundan koruduğu için, bu akranlarla ilişkileri nedeniyle yaşadıkları olumsuz yaşantılara rağmen, sapkın akranlarla birlikte olmalarının ya da olmaya devam etmelerinin bununla açıklanabileceğini ileri sürmüşlerdir.

Aynı zamanda ebeveyn davranışları, ergenin sapkın gruplara yönelmesinde belirleyici olabilmektedir. Çocukluk döneminde ebeveyn uygulamaları, çocuğun arkadaşlık tercihlerini ve bu dönemde suç içeren aktivitelere katılımını etkilemektedir (Simons ve ark., 2001). Mounts (2001; 2002) ebeveynlerinden yüksek oranda yasaklama gören ergenlerin, yüksek oranda madde kullanan arkadaşlarla birlikte olduklarını belirtmiştir. Diğer taraftan ebeveynlerin ılımlı düzeyde yasaklama kullanmaları ve yüksek oranda rehberlik sağlamaları, düşük oranda madde kullanan arkadaşlara sahip olmayla ilişkilidir. Jaccard ve arkadaşları (2005) ise ergenin annesi ile ilişkisinden memnuniyet derecesi ile arkadaşlarının alkollü içki kullanmaları arasında negatif yönde bir ilişki bulunduğunu ve akran etkisinin özellikle ergenin annesiyle ilişkisi problemlili olduğunda daha fazla olduğunu belirtmişlerdir.

Ergenlerin arkadaşları ile özdeşleşme dereceleri, arkadaşının davranışlarından etkilenme derecesini belirlemektedir. Buna göre özdeşleşme ile akran etkisi de artmaktadır. Aynı zamanda bu süreçte akranlar arasındaki benzerlik düzeyi de önemlidir. Akranlar birbirlerini etkiledikleri için genellikle daha benzerlerdir ve benzer olma da aralarındaki

etki düzeyini arttırmaktadır. Bu nedenle en iyi arkadaşlar, genel arkadaş ya da genel arkadaş grubuna göre daha fazla oranda etki yaratmaktadırlar. Aynı zamanda ergenler arasında arkadaşlığın süresi arttıkça akranın etki gücü de artmaktadır (Berndt ve Kefe, 1995; Jaccard ve ark., 2005).

Problem davranış gösteren çocukların arkadaşlık ilişkilerinin niteliğine bakıldığında ise bu çocukların arkadaşlıkları, genellikle diğer antisosyal çocuklarla hemfikir oldukları faaliyetlerin yapılmasına dayalıdır. Antisosyal erkek çocukları arasındaki arkadaşlıklar genellikle üretken olmayan, kavgacı, çatışmalı, yıpratıcı, istikrarsız, daha az tatmin edici ve kısa sürelidir. Olumlu etkileşimler meydana geldiğinde ise bunlara sert ve baskıcı davranışlar eşlik etmektedir. Antisosyal arkadaşlıklara genellikle sapkın bir konuşma türü eşlik etmekte, kuralları yıkıcı davranışlar ödüllendirilirken, olumlu sosyal davranışlar hakkında çok az olumlu şeyler söylenmektedir. Bu farklı pekiştirmenin bir sonucu olarak, antisosyal özellikler gösteren arkadaşlar, zamanla bu eğilimleri açısından birbirlerine daha benzer hale gelmektedirler. Bu durum ise antisosyal aktivitelerin sıklığında ve türünde bir artışa neden olmaktadır (Capaldi, Dishion, Stoolmiller ve Yoerger, 2001; Dishion ve ark., 1995; Giordano ve ark., 1986; Mash ve Wolfe, 2005). Benzer şekilde Dishion ve arkadaşları (1995) antisosyal erkek çocukların arkadaşlıklarının, diğer çocuklara göre düşük kalitede, kısa süreli ve daha çatışmalı olduğunu bulmuşlardır.

Antisosyal özellikler gösteren ergenlerin, düşük oranda destek ve güven içeren görece niteliği düşük arkadaşlıkları zaman içinde ergenin problem davranışlarında artışa neden olabilmektedir. Poulin, Dishion ve Haas (1999) 13-14 yaşında düşük nitelikli arkadaşlıklara sahip olan suçlu ergenlerin, yüksek kalitede arkadaşlıklara sahip olan ergenlere göre 2 yıl sonra suç içeren davranışlarında daha fazla artış olduğunu belirtmişlerdir. Aynı zamanda ergenler yüksek oranda davranış problemleri gösterebilirler bile arkadaşlık kalitesinin yüksek olması ergen için bir dereceye kadar koruyucu olabilmektedir. Laird, Pettit, Dodge ve Bates (1999) ise 12-13 yaşları arasında ergenlerle yaptıkları çalışmada, akranlarıyla yüksek kalitede ilişkiye sahip olan ergenlerin, düşük kalitede ilişkiye sahip olan ergenlere göre, akranlarıyla hem daha benzer hem de daha fazla oranda antisosyal davranışlar gösterdiklerini belirtmişlerdir.

Orta çocukluk yıllarından itibaren, bireyin yaşamında ailesi dışındaki diğer bireylere karşı güveni önem kazanmaktadır. Bu dönemden başlayarak ergenlik ve yetişkin döneminde de kurulan bire bir arkadaşlıklar, güven ve duyarlılık duygularının gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır (Berk, 1998). Yapılan araştırmalarda, kişilerarası ilişkilerde güven duygusuna sahip olan bireylerin, yakın arkadaşlıklar geliştirmelerinin ve popüler olmalarının daha olası olduğu ve arkadaşlarına güvenli bağlanan ergenlerin daha kaliteli arkadaşlıklara sahip oldukları gösterilmiştir (Markiewicz ve ark., 2001; Mitchell, 1990; Rotter, 1980). Arkadaşlık ilişkilerinde, birine ihtiyaç duyduğu halde yardım etmeme, sözünü tutmama, birinin arkasından konuşma gibi güveni zedeleyici davranışlar, çocuklar tarafından ciddi arkadaşlık ihlalleri olarak değerlendirilmektedir (Berk, 1998). Akran ve kişilerarası ilişkilerdeki güven duygusunun; *daha düşük oranda problem davranışlarla* (Delikara, 2001), *daha yüksek sosyal statüyle ve daha düşük oranda yalnızlıkla* (Buzzelli, 1988; Kurt, 2010), *sosyal olarak sorumlu davranışlar ve etkili problem çözme becerileriyle* (Wentzel, 1991), *daha gelişmiş sosyal becerilerle* (Hestenes, 1996), *daha yüksek benlik saygısı, yaşam doyumu ve iyilik haliyle* (Armsden ve Greenberg, 1987; Greenberg ve ark., 1983; Hestenes, 1996), *daha düşük oranda düşmanlık ve depresyonla* (Hestenes, 1996) ve *akademik başarıyla* (Wentzel, 1991) pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Diğer kişilerin güvenilir, dürüst ve yardımsever olduğuna ilişkin düşünceler, ergenin, diğerleriyle yakın ve samimi arkadaşlıklar kurma konusundaki istekliliği için önemli olabilmektedir. Diğer kişilerin güvenilir olmadığına ilişkin beklentiler, ergenin diğer kişilere güvenmekten kaçınması ve yakınlık duygusunun kurulamamasıyla sonuçlanabilmektedir (Schlatter, 2000). Ladd ve Trop-Gordon (2003) ise akranlara güven duymamanın, yalnızlık ve sosyal yabancılığa neden olduğunu belirtmişlerdir. Diğer taraftan Rotenberg, Boulton ve Fox (2005), akranlara duyulan düşük oranda güven kadar yüksek oranda güvenin de çocukların psiko-sosyal gelişimini olumsuz etkilediğini ortaya koymuşlardır. Akranlarına düşük ve yüksek oranda güven duyan çocukların, daha fazla oranda içselleştirilmiş davranış sorunları gösterdikleri ve daha az oranda sosyal kabul gördükleri bulunmuştur.

1.5. MAHALLE ÖZELLİKLERİ

Çocukluk döneminde çocuğun yaşadığı mahallenin, sosyoekonomik düzey açısından dezavantajlı olmasının, aile faktörleri kontrol edildiği zaman bile yüksek oranda davranış problemleri ile ilişkili olduğu tutarlı olarak gösterilmiştir (Boyle ve Lipman, 2002; Brooks-Gunn, Duncan, Klebanov ve Sealand, 1993; Chase-Lansdale ve Gordon, 1996; Edwards, 2005; Haynie ve ark., 2006; Romano ve ark., 2005; Xue, Leventhal, Brooks-Gunn ve Earls, 2005). Yoksulluğun ve işsizliğin oldukça yaygın olduğu mahalleler, ergenlerin problem davranışlara karışmalarını desteklemektedir (Beyers ve ark., 2003). Sosyal düzensizlik (disorganization) kuramına göre toplumların bu tür özellikleri, ergenlerin toplumsallaşması ve gözetilmesindeki etkililiği azaltmaktadır. Örneğin yüksek oranda işsizlikle birlikte yoksulluğun olduğu topluluklar, birbirine bağlı olmamakta, düşük oranda başarılı yetişkin modelleri sağlamakta, insanlar birbirlerine karşı düşük güven taşımakta ve gençlere başarı için çok az fırsat sunulmaktadır (Hoffman, 2006).

Wilson (1996) kentsel yoksullukla ilgili yaptığı çalışmasında, çalışan ve yoksul olan kesimle, yüksek oranda işsizliğin olduğu toplulukları birbirinden ayırmıştır. Wilson, yüksek oranda işsizliğin olduğu toplulukları düzensiz (disorganized) olarak adlandırmış, işin, bireylerle, toplumun diğer kurumları arasındaki bağı oluşturduğunu belirtmiştir. Yüksek sosyoekonomik düzeyden ailelerde, iş ve kariyer sahibi olma, yaşamın bir parçasıyken, işsizliğin olduğu aileler için bu tür bir hedef bulunmamakta ve düzensiz yaşam tarzı ile diğer ailelerden farklılık göstermektedirler. Bu toplulukta yaşayanlar, ezilmiş bir sosyal çevre içinde yaşamadan kaynaklanan stresle başa çıkmak ve ekonomik bir kazanç sağlamak amacıyla suça yönelebilmektedirler (Akt., Hoffman, 2006). Aynı zamanda Gürbüz (2009) yüksek oranda yoksulluğun, işsizliğin ve güvenlik sorunlarının olduğu mahallelerdeki insanların sosyalleşme sürecini kendi içlerinde gerçekleştirerek, bu insanların, kentin diğer bölgelerindeki insanlarla kolay kolay etkileşime girmediklerinden, kentsel bütünleşmenin sağlanamadığını ileri sürmüştür.

Simons, Johnson, Beaman, Conger ve Whitbeck (1996) sosyoekonomik açıdan dezavantajlı mahallelerin, dolaylı olarak, izleme, destek olma, sıcaklık gösterme ve

iletişim kurma gibi etkili ebeveyn davranışlarına zarar vererek, erkek çocuklarında davranım problemlerinin görülme olasılığını arttırdığını belirtmişlerdir. Dezavantajlı mahallede, sosyal bağ ve sosyal kontrol gibi mekanizmalar zarar gördüğü için, bu mahallede oturanlar arasında madde kullanımı daha yaygındır (Sampson ve Groves, 1989; Sampson, Raudenbush ve Earls, 1997). Aynı zamanda yoksul alanlarda oturan gençler, yoksulluğun daha az olduğu mahallelerde yaşayan gençlere göre yasadışı maddelere daha fazla ulaşabilmekte ve mahallede maddeye ulaşılabilirlik, bu tür maddelerin kullanımı ve suçluluk gibi diğer problem davranışlarla ilişkili olabilmektedir (Chung, Hill, Hawkins, Gilchrist ve Nagin, 2002; Duncan, Duncan ve Strycker, 2002; Saxe ve ark., 2001). Cattarello (2000) dezavantajlı toplumsal koşulların, ergenin madde kullanımıyla ilişkili olduğunu, akranın madde kullanımının bu etkide aracı rol oynadığını belirtmiştir. Benzer şekilde dezavantajlı mahalleler, ergenin ve akranının alkol kullanımıyla ilişkilidir (Chuang ve ark., 2005).

Sosyoekonomik açıdan dezavantajlı mahallelerde yaşayan çocuklar, daha fazla alım gücünün olduğu mahallelerde yaşayan çocuklara göre daha yüksek düzeyde duygusal ve davranışsal problemlere sahiptirler, akademik başarıları daha düşüktür ve daha fazla oranda akran reddi yaşamaktadırlar (Barrera ve ark., 2002; Hoffman, 2006; Leventhal ve Brooks-Gunn, 2000). O'Campo, Caughy ve Nettles (2010) sosyal açıdan dezavantajlı mahalle koşullarının, dışsallaştırılmış problemlerle ilişkili olduğunu göstermişlerdir.

Alım gücü daha yüksek ailelerin oluşturduğu mahallelerle karşılaştırıldığında, dezavantajlı mahallelerde, sapkın akran gruplarıyla birlikte olma daha yaygındır (Barrera ve ark., 2002; Dishion ve ark., 1995; Hoffman, 2006; Simons ve ark., 1996). Haynie ve arkadaşları (2006) şiddet davranışları bulunan akranlarla arkadaşlık etmenin, dezavantajlı mahalle koşulları ile ergenin şiddet davranışı arasındaki ilişkide aracı rol oynadığını bulmuşlardır. Brody ve arkadaşları (2001) dezavantajlı toplumsal koşulların, 10-12 yaşındaki çocukların, sapkın akranlarla arkadaşlık etmeleriyle yüksek düzeyde ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Yapılan diğer araştırmalarda da ergenin sapkın akran gruplarıyla birlikte olması, düşük sosyoekonomik düzeye sahip mahallede yaşama ve problem davranış arasındaki ilişkiler tutarlı olarak ortaya konmuştur (Chung ve ark.,

2002; Ingoldsby ve Shaw, 2002; Pettit ve ark., 1999; Simons ve ark., 1996; Tolan, Gorman-Smith ve Henry, 2003).

Yaşanılan çevrenin ekonomik olarak dezavantajlı olması gibi yapısal özelliklerinin yanı sıra güvenlik, sosyal kontrol ve bağlılık, sapkın akranların ve suç çetelerinin varlığı veya olumlu davranış modellerinin bulunmaması gibi sosyal özellikleri de antisosyal davranış örüntülerinin gelişimiyle ve suçlulukla ilişkilidir (Coley ve ark., 2004; Sampson ve Groves, 1989; Seidman ve ark., 1998). Mahalle problemleri, suç, boş boş gezme, sokak kavgaları, gürültü ya da madde kullanımı gibi sosyal göstergelerin yanı sıra mahallenin hem fiziksel hem de maddi özelliklerini (ör. terk edilmiş binalar, kirlilik, çöpler, devlet malına zarar verilmesi) kapsayan geniş bir terimdir (Ross ve Mirowsky, 2001). Mahalle problemleri, algılanan güvenlik ve yoksulluk, psikososyal işlevsellik ile davranım problemleri arasındaki ilişkiye aracılık etmektedir (Grant ve ark., 2005; Edwards ve Bromfield, 2009). Mahallede güvenliğin yetersiz olması ve mahallenin tehlikeli bir yer olarak görülmesi ve suçluluğun olması, davranım bozukluğu, karşıt olma bozukluğu, sapkın akranlara sahip olma ve zaman içinde problem davranışlardaki artışla ilişkilidir (Aneshensel ve Scoff, 1996; Brody ve ark., 2001; Luthar ve Cushing, 1999; Pettit ve ark., 1999). Gürbüz (2009) mahallede terk edilmiş bina ve alanların bulunmasının, gözetimden uzak olmanın ve yetersiz aydınlatmanın, bu mahallelerin suçluluk için uygun mekanlar olmalarını sağladığını belirtmiştir.

Aneshensel ve Scoff (1996) ise ergenlerin oturdukları mahalleyi tehlikeli olarak algılamalarının, mahallenin sosyoekonomik durumuyla negatif yönde ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Yoksul mahallelerdeki çocukların, oturdukları mahallede şiddete maruz kalmaları ve buldukları riskli ortam, bu çocukların saldırganlık, kavga etme ve şiddet içeren dışsallaştırılmış davranışlarını ve stres düzeylerini yordamaktadır (Bell ve Jenkins, 1993; Ceballo, Dahl, Aretakis ve Ramirez, 2001; Gorman-Smith ve Tolan, 1998; Greenberg ve ark., 1999; Schwartz ve Proctor, 2000). Bazı araştırmacılar, mahalle problemlerinin, kronik strese ve insanların sosyal ilişkilerden uzak durmalarına yol açtığını; bu durumun da depresyon, sigara içme, alkol-madde kullanma ve alkol-madde ile ilişkili suçlardan tutuklanma ile pozitif yönde ilişki olduğunu belirtmişlerdir (Duncan

ve ark., 2002; Echeverria, Diez-Roux, Shea, Borrell ve Jackson, 2008; Latkin ve Curry, 2003)

Mahalle ile ilgili araştırmaların bulguları, mahalle özellikleri ve aile süreçlerinin çeşitli biçimlerde etkileşim gösterebildiklerine işaret etmektedir (Beyers ve ark., 2003; Brody ve ark., 2001; 2003; Leventhal ve Brooks-Gunn, 2000; Simons ve ark., 1996). Roche ve Leventhal (2009) tarafından ayrıntılı biçimde ele alındığı gibi riskli mahalleler, ailedeki risk faktörlerini hem sayı hem de düzey olarak artırmaktadır. Coley ve Hoffman (1996) yüksek oranda suçluluğun olduğu bölgelerde, okul sonrasındaki düşük ebeveyn denetimin, düşük oranda suçluluğun olduğu bölgelerdekine göre daha zayıf sosyal uyumla ve daha düşük sosyal yeterlikle ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Pettit ve arkadaşları (1999) ise düşük ebeveyn denetimi ile yaşanan mahallede güvenliğin olmamasının, ergenin problem davranışlarında artışa neden olduğunu belirtmişlerdir. Davranım problemleri olan birçok çocuğun yaşadığı çevre incelendiğinde, genellikle düşmanlık, saldırganlık ve tehdit içeren bir çevre olduğu görülmektedir. Bu tür bir çevrede yaşamalarının bir sonucu olarak, bu çocuklar çoğu zaman diğer kişilere önyargılı yaklaşarak, davranışlarının tehdit ve saldırganlık içerdiğini düşünmektedirler. Bu davranışları, diğer çevrelerde tepkiyle karşılanırsa da kendi sosyal çevrelerine uyum sağlamalarına yardımcı olmaktadır (Mash ve Wolfe, 2005).

Diğer taraftan, olumlu mahalle özelliklerinin, destekleyici ebeveynlik gibi olumlu aile süreçlerini güçlendirebildiği gösterilmiştir (Simons, Simons, Burt, Brody ve Cutrona, 2005). Olumlu ebeveyn davranışları, riskli mahallerde yaşamının olumsuz etkilerine karşı çocukları koruyabilmektedir (Beyers ve ark., 2003; Brody ve ark., 2001, 2003; Roche, Ellen ve Astone, 2005). Romich (2008) daha az problemlili mahallelerde yaşayan çocukların, daha problemlili mahallelerde yaşayan çocuklara göre ebeveynleri ile daha fazla ortak faaliyette bulunduğunu göstermiştir.

Ebeveynin, çocuğunun okul sonrası zamanını yapılandırması, özellikle yüksek riskli mahallede yetişen çocuklar açısından oldukça önemlidir. Büyük oranda kendi kendine bakan (self care) ve yüksek oranda suçluluğun yaygın olduğu mahallelerde büyüyen çocukların, düşük akademik başarı ve problem davranışlar göstermeleri olasıdır.

Özellikle erkek çocukların haftada dört saat kendi kendilerine bakmaları, akranlar tarafından kavgacı olarak değerlendirilme olasılığını iki kat arttırmaktadır. Okul çıkışından sonraki saatlerde, kendi başına kalma çocuk için düzenli bir uygulama olmayıp, arada bir kendi başına kalsa bile, bu durum yoksul ve problemlili mahallelerde oturan çocuklar için anlamlı bir riske neden olabilmektedir (Lord ve Mahoney, 2007; Pettit ve ark., 1999).

Yüksek riskli mahallerde oturan aileler, çocuklarını bu riskten korumak için denetim altında tutmayı ve evde yapabileceği faaliyetler bulmayı denemektedirler (Jarrett ve Jefferson, 2003). Erkek çocukları, rastgele ya da düzenli spor aktivitelerinde dışarıda daha fazla zaman geçirdikleri ve çok sayıda kişiyle bağlantı kurdukları için ebeveynler tarafından çetelere katılma konusunda daha savunmasız olarak algılanmaktadırlar. Kızlar üzerindeki kaygı ise yaşla artabilmekte ve bu kaygı özellikle cinsel ilişkiye girme konusunda olmaktadır (Romich, 2008).

Mahalle özellikleri arasında son yıllarda üzerinde durulan diğer bir kavram ise mahalle sargınlığıdır. Sampson ve arkadaşları (Sampson, 2003; Sampson ve ark., 1997) sosyal sargınlığı, tanımlanmış coğrafi alanlar içinde yaşayan insanlar arasında bulunan bağlılık ve herkesin ortak iyiliği için dayanışma derecesi olarak tanımlarken, yaşanan çevrede sosyal destek ve gözetimin olmasını, ergenleri olumlu sosyal davranışlara yönlendirecek sorumlu davranış modellerinin bulunmasını “kolektif etkililik” (collective efficacy) olarak adlandırmışlar ve yaşanan mahalle içindeki sosyal sargınlığın, kontrolün ve paylaşılan değerlere sahip olunmasının, gençlerin davranışlarını olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Brody ve arkadaşları (2001) ise kolektif toplumsallaştırma (collective socialization) kavramı temelinde, mahallenin sosyal kontrolünü incelemiştir. Mahallede oturan çocukların, okulu asma, grafiti çizme, saygısız davranma gibi olumsuz davranışlarına mahalledeki yetişkinlerin müdahale etmelerinin, sapkın akranlarla birlikte olmayla negatif yönde ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Kolektif toplumsallaşma, antisosyal davranış modellerine maruz kalma olasılıklarını azaltarak ve akranların antisosyal davranışları pekiştirmelerini engelleyerek, antisosyal davranışların görülme olasılığını azaltabilmektedir. Patterson ve arkadaşları (1989) ise kolektif toplumsallaştırmanın, ebeveynin izlemesinin mahalleye uyarlanmış hali olarak

görülebileceğini belirtmişlerdir. Yapılan diğer çalışmalarda da kolektif etkililiğin, hem suçluluğu hem de ergenlerin sapkın akranlarla birlikte olma olasılığını azalttığı ve mahallede yaşayan çocukların ruh sağlığını olumlu yönde etkilediği ortaya konmuştur (Simons ve ark., 2005; Xue ve ark., 2005).

Yaşanılan çevrede bireyler arasında yakın sosyal ilişkilerin bulunmaması, gençlerin daha az oranda etkili olarak izlenmesine ve suç içerikli aktivitelere neden olmaktadır. Bu tür bir çevre içinde yaşama ise ergene problemleri, saldırgan stratejilerle çözme ve suçluluk için model sağlamaktadır (Farrell ve Bruce, 1997). O'Campo ve arkadaşları (2010) tarafından yapılan çalışmada, mahallede oturanlar arasındaki olumsuz sosyal iklimin, yüksek oranda içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış problemlerle ilişkili olduğu bulunmuştur. Yüksek katılımlı mahalleler (mahallede yaşayan yetişkinlerin, çocukların olumsuz davranışlarına müdahale etmesi, aralarındaki sosyal etkileşim düzeyi ve çocuklar ihtiyaç duyduklarında yardım etmeleri), düşük dışsallaştırılmış problemlerle ilişkilidir.

Mahalle içindeki sosyal ilişkilerin kalitesi, ebeveyn davranışlarına da etki etmektedir. Kolektif etkililik ile ebeveyn gözetimi, ergenin problem davranışlarının yönetilmesinde etkileşimsel bir etkiye sahiptir (Sampson ve ark., 1997). Ebeveyn gözetimi özellikle yapısal ve sosyal açıdan dezavantajlı bir sosyal çevre için önemli olabilmektedir (Dornbusch, Ritter ve Steinberg, 1991; Simons, Lin, Gordon, Brody, Murry ve Conger, 2002). Silk ve arkadaşları (2004) ilkokul öğrencileri ile yaptıkları çalışmada, annenin sert ve negatif tutumlar içeren tarzının, düşük sargınlığın olduğu mahallelerde daha fazla dışsallaştırılmış problemler ile ilişkili olduğunu; ancak yüksek sargınlığın olduğu mahallelerde böyle bir ilişki bulunmadığını ortaya koymuşlardır.

Mahallede profesyonel mesleklerde çalışan yetişkin modellerinin bulunması, kız çocukların akademik başarılarını ve sosyal yeterliklerini pozitif yönde etkilerken, erkekler için böyle bir ilişki bulunmamıştır; mahallede işsiz yetişkinlerin bulunması ise dışsallaştırılmış davranışlarla ilişkilidir (Chase-Lansdale ve Gordon, 1996; Luthar ve Cushing, 1999). İşsizliğin, ekonomik problemlerin ve suçluluğun yüksek oranda görüldüğü mahallelerde büyüyen çocuklar arasında okula devamsızlık yapılması

oldukça yaygındır (Gürbüz, 2009; Kaya, 2008). Wilson (1987) ise mahallede sorumlu davranış modellerinin bulunmamasının, ergenlere olumlu sosyal yönelimlerin aktarılmasını negatif yönde etkileyeceğini belirtmiştir (Akt. Coley ve ark., 2004). Entwisle, Alexander ve Olson (1994) erkeklerin kızlara göre, takım halinde düzenli olarak oynanan oyun, spor gibi faaliyetlere katılarak, dışarıda daha fazla vakit geçirdikleri için mahalle kaynaklarından daha fazla oranda etkilendiklerini; Ensminger, Lamkin ve Jacobson (1996) mahallede daha yüksek nitelikli işlerde çalışan yetişkinlerin bulunmasının, erkek ergenlerin okuldan ayrılmalarıyla negatif yönde ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Beyers ve arkadaşları (2003) ise mahallede aile gelirinin, üniversite mezunu bireylerin, profesyonel ve üst düzey pozisyonlarda çalışan kişilerin oranının düşük olmasının erkek çocuklarının dışsallaştırılmış davranışlarıyla pozitif yönde ilişkili olduğunu, kızlar için ise böyle bir fark bulunmadığını belirtmiştir. Mahalledeki bireysel kaynakların yanı sıra yeterli okul kapasitesi ile park, kütüphane, toplum merkezi gibi yapıcı boş zaman aktiviteleri için mekanlara ulaşılabilirlik, başarılı gelişime olumlu katkılar sağlamaktadır (Roth ve Brooks-Gunn, 2000).

Yapılan araştırmalarda ergenin davranışları ile ilişkili olduğu ortaya konan diğer bir mahalle özelliği ikamet etmedeki durağanlıktır. İkamet etmedeki hareketlilik, gencin davranışlarını negatif yönde etkilemekte; madde kullanımına ve suçluluğa neden olabilmektedir. Yapılan çeşitli çalışmalarda, ikamet etmedeki hareketliliğin, uyum ve davranış problemleri dahil olmak üzere gencin iyilik hali üzerinde negatif bir etkisi bulunduğu belirtilmiştir (Adam ve Chase-Lansdale, 2002; Beyers ve ark., 2003; Leventhal ve Brooks-Gunn, 2000; Simpson ve Fowler, 1994; Wood, Halfon, Scarlata, Newacheck ve Nessim, 1993). Laub ve Sampson (1988) ikamet etmedeki hareketliliğin, ailenin gözetim ve disiplin uygulamalarına zarar verdiğini belirtmişlerdir.

Olumlu sosyal davranış gibi gelişimin olumlu alanları üzerinde mahallenin etkisi çok az ele alınmıştır (Greenberg ve ark., 1999; Romano ve ark., 2005). Greenberg ve arkadaşları (1999) tarafından yapılan çalışmada, mahalle riskinin, çocuğun olumlu sosyal davranışları ve duygu düzenlemesi ile ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Edwards ve Bromfield (2009) ise mahallenin sosyoekonomik statüsünün, olumlu sosyal davranışlarla ilişkili olmadığını belirtirken, mahalleye aidiyet duygusunun ve

mahallenin temizliğinin, çocukların olumlu sosyal davranışları ile ilişkili olduğunu göstermişlerdir. Diğer taraftan Romano ve arkadaşları (2005) mahallenin sosyoekonomik statüsü, mahalle problemleri ve kolektif etkililiğinin, çocukların olumlu sosyal davranışları ile ilişkili olmadığını belirtmişlerdir.

1.6. AKADEMİK NİTELİKLER

Ergenin sosyal-duygusal gelişiminde akademik yaşantı oldukça önemli bir yere sahiptir. Jellinek ve Snyder (1998) okul çağındaki çocukların benlik imgesinin, kısmen okuldaki toplumsallaşma sürecinden elde edilen övgülere ve olumlu etkileşimlere bağlı olduğunu belirtmişlerdir. Aynı zamanda okul, toplumsal bağların oluşturulması ve okulda geçirilen zamanın miktarı gibi sebeplerle suçun önlenmesinde önemli rol oynamaktadır (Triplett ve Jarjoura, 1997).

Davranım problemleri olan gençler, akademik başarısızlık, sınıfta kalma, özel eğitim sınıflarına alınma, öğrenimini yarıda bırakma, okulu asma, okuldan atılma gibi birçok okul problemleri yaşayabilmektedirler. Okul başarısızlığı ile birlikte hayal kırıklığı ve isteksizlik bazı çocuklarda antisosyal davranışlara yol açabilmektedir (Mash ve Wolfe, 2005). Akademik başarısı düşük olan öğrenciler, okulda kendilerine yönelik ödüller elde edemedikleri için; para, statü ve benlik saygısı elde etme gibi nedenlerle suça yönelebilmektedirler (Felson ve Staff, 2006). Okulda başarısızlık ve okulu bırakma, çocuk suçluluğunun önemli nedenleri arasında yer almaktadır (Maguin ve Loeber, 1996; Moffitt, 1993; Pagani ve ark., 1999). Maguin ve Loeber (1996) yaptıkları meta analiz çalışmasında, düşük akademik performansın, suçluluğun başlaması, yaygınlığı, sıklığının artması ve suçun ciddiyeti (daha şiddet içeren ve daha ciddi nitelikteki suçlar) ile ilişkili olduğunu; daha iyi akademik performansın ise suçtan vazgeçme üzerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir. Suçluluk ve düşük akademik başarı arasındaki ilişki, yaşla birlikte artarken; kızlara göre erkeklerde bu ilişkinin daha güçlü olduğu bulunmuştur. Akademik başarının artırılması ise suç tekrarından kaçınma için koruyucu bir faktör olmaktadır (Katsiyannis ve Archwamety, 1999).

Akademik başarıyla ilgilenen çalışmaların bazıları, çocukların okulda neden başarısız oldukları üzerinde durmuşlardır. Rowe ve Rowe (1992), dikkat problemlerinin, zayıf okuma becerileri ile güçlü bir ilişki gösterdiğini belirtmişlerdir. Maguin ve Loeber (1996) ise özellikle erkek çocuklar için zeka ve dikkat problemlerinin hem düşük akademik başarıyla hem de suçlulukla anlamlı olarak ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Erken yıllarda görülen dil problemleri, okuma ve iletişim güçlüklerine neden olabilmektedir, bu durum ise ilkokuldaki antisosyal davranışları arttırabilmektedir. Antisosyal çocukların, yetersiz akademik beceriye sahip olmaları nedeniyle, okula ilgilerini kaybetmeleri ve benzer akranlara yönelerek onlarla ilişki kurmaları olasıdır. Antisosyal akranlarla uzun süreli ilişki ise problem davranışlarda giderek artışa, akademik yönelimde ise düşüşe neden olabilmektedir. Ergenliğe kadar antisosyal davranış ve okul başarısızlığı arasındaki ilişki giderek daha güçlenebilmektedir (Dishion ve ark., 1991; Mash ve Wolfe, 2005).

Sosyal gerilim kuramı düşük sosyoekonomik duruma sahip olan bireylerin, orta sınıf kültürüne dahil olma amacı için bile sosyal ve entelektüel kaynaklara sahip olmadıklarını ileri sürmüştür. Bu nedenle düşük sosyoekonomik duruma sahip olan çocuklar, orta sınıfa ait bir kurum olarak değerlendirilen okula girdiklerinde, okulda başarılı olmak için gerekli olan sosyalleşme sürecinden geçemedikleri için akademik olarak başarısız olmaktadır. Bu çocuklar okulda başarısız olmaları sebebiyle yaşadıkları hayal kırıklığının bir sonucu olarak suçluluğa yönelebilmektedirler (Maguin ve Loeber, 1996). Bu kuramsal görüşle paralel olarak Pagani ve arkadaşları (1999) çocuklukları boyunca tutarlı bir biçimde ekonomik zorluklar yaşayan ergenlerin, kitaplar, kültürel, bilimsel ve sözel aktiviteler gibi çevresel uyaranlara sınırlı bir biçimde maruz kalmaları sebebiyle zayıf akademik performans göstermelerinin daha olası olduğunu belirtmişlerdir.

Sosyal gelişim kuramı ise akademik başarı üzerinde bireyin yaşamındaki aile, akran ve öğretmen gibi olumlu sosyal davranışlar gösteren bireylerle etkileşim ve katılımın etkisi üzerinde durmuştur. Olumlu sosyal katılımlardan kazanılan ödüller, bu olumlu sosyal davranışlar gösteren bireylere bağlanmanın güçlenmesini ve olumlu sosyal inançların oluşmasını sağlamaktadır. Olumlu sosyal inançların bulunması ise suçluluğun görülme

olasılığını azaltmaktadır. Akademik başarı ise olumlu sosyal davranışlar gösteren bireylerle etkileşim için gerekli olan bir beceri olarak değerlendirilmektedir. Akademik olarak başarılı çocuklar, okulda ve kendi sosyal çevrelerinde, olumlu sosyal davranışlar gösteren bireyler tarafından takdir edildikleri için, bu durum, çocuğun sahip olduğu olumlu sosyal inançları güçlendirmektedir (Hawkins ve Weis, 1985; Maguin ve Loeber, 1996).

Akademik başarı üzerinde aile ile ilişkilerin de önemli bir etkisi bulunmaktadır. Coleman (1988) ebeveynleri ile yakın ilişkiye sahip olan çocukların aile kaynaklarına daha kolay ulaştıklarını, bu durumun akademik beceri ve bilgi kazanımını destekleyebildiğini belirtmişlerdir. Dornbusch, Ritter, Leiderman, Roberts ve Fraleigh (1987) ise otoriter ve izin verici ebeveynlerin çocuklarının, açıklayıcı otoriter (demokratik) ebeveynlerin çocuklarına göre okulda daha az başarılı olduklarını bulmuşlardır. Hess ve Holloway (1984) okul öncesi ve okul dönemindeki çocuklarla yaptıkları çalışmada, aile ve okul başarısı ile ilgili beş süreç tanımlamışlardır: (1) anne ve çocuk arasındaki sözel etkileşim, (2) akademik başarıya ilişkin ebeveyn beklentileri, (3) ebeveyn ve çocuk arasındaki olumlu duygusal ilişkiler, (4) çocuk hakkında ebeveynin inançları ve tutumları, (5) disiplin ve kontrol stratejileri (Akt. Dornbusch ve ark., 1987). Aile ilişkileri aynı zamanda akademik başarı açısından, ergenin arkadaş seçiminde de etkilidir. Akranın akademik başarısı, ebeveyn-ergen ilişkisinin kalitesi ve ebeveyn gözetimiyle pozitif yönde ilişkiliyken, ebeveyn-ergen arasındaki çatışmayla negatif yönde ilişkilidir (Knoester ve ark., 2006).

Ailenin ekonomik kaynakları da akademik başarıyı pozitif yönde etkilemektedir. Yüksek sosyoekonomik duruma sahip olan ailelerin çocuklarının, okullarını yarıda bırakmaları daha az olasıyken, bu çocukların akademik başarılarının daha yüksek olması olasıdır (Teachman, 1987; Teachman, Paasch ve Carver, 1996). Bu aileler çocuklarının eğitimleri ve yaşam koşulları için daha fazla para harcadıkları için, çocuklarına daha iyi bir öğrenme ortamı sunmakta ve iyi bir eğitim almanın değerli olduğuna ilişkin tutumlarını çocuklarına aktarabilmektedirler (Becker ve Tomes, 1986; Caspi ve ark., 1998). Düşük sosyoekonomik duruma sahip ailelerin çocuklarında ise

okula devamsızlık yapılması ve okulun yarıda bırakılması oldukça yaygındır (Kaya, 2008).

Akademik başarının yanı sıra okula devamsızlık yapılması, ergenin, problem davranışlar açısından önemli ölçüde risk altında olmasına neden olmaktadır. Paetsch ve Bertrand (1997) yaptıkları çalışmada okulu asan öğrencilerin, suça karışmalarının oldukça olası olduğunu belirlemişlerdir. Benzer şekilde Ok (1989), suça karışmış ergenlerle yaptığı çalışmada, ergenlerin yaklaşık olarak yarısının düzenli olarak okula gitmediklerini belirtmiştir.

Ergenin yaşamı üzerinde etkisi araştırılan okulla ilgili değişkenlerden bir diğeri eğitimsel beklentilerdir. Eğitimsel beklentilerin hem kız hem de erkek ergenler için suça karışmada anlamlı bir etkisi bulunmaktadır. Ergenin eğitim yaşamı ve kariyeri hakkında hedeflerinin olması, problem davranışlara karışmasını engellemektedir. Bu etki özellikle erkekler için daha güçlüdür. Ayrıca ergenin eğitim beklentileri; aile geliri, ebeveynin eğitim durumu ve ebeveynin mesleki saygınlığıyla pozitif, ebeveynin işsiz olması ile negatif yönde ilişkilidir (Krohn ve Massey, 1980; Triplett ve Jarjoura, 1997). Knoester ve arkadaşları (2006) ise ergenin üniversiteye gitme beklentisi ile akranının üniversiteye gitme beklentisinin ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Aynı zamanda, ebeveyn ile ergen arasında olumlu bir ilişkisi olduğunda, ergenin üniversiteye gitmeyi isteyen akranlara sahip olması daha fazla olasıyken, ebeveyn ile ergen arasında çatışmalı bir ilişki olduğunda, bu tür akranlara sahip olması daha az olasıdır. Krohn, Thornberry, Collins-Hall ve Lizotte (1995), üniversiteye gitme isteğinin lise eğitimini yarıda bırakma ile negatif yönde ilişkili olduğunu belirtmişlerdir (Akt. Pagani ve ark., 1999).

Gencin okul başarısı üzerinde, ebeveyn beklentileri de önemli bir rol oynamaktadır. Ebeveynlerin çocuklarından eğitim beklentileri problem davranışlara karışma ile negatif, daha yüksek eğitimsel ve mesleki kazanımlarla pozitif yönde ilişkilidir (Fan ve Chen, 2001; Triplett ve Jarjoura, 1997; Wiesner ve ark., 2003). Tek ebeveynli ya da üvey ebeveynli aileler, çocuklarıyla ilgili daha düşük eğitim beklentisine sahipken, çocuklarının okula karşı sorumluluklarını da daha az izlemektedirler (Astone ve McLanahan, 1991).

Yapılan çalışmalar, okula düşük oranda bağlanan, eğitim hayatında daha az yıl okuyan dolayısıyla eğitim düzeyi daha düşük olan ya da eğitim yaşamını yarıda bırakan gençlerin, eğitimini tamamlayan gençlere göre, gelecekte işsizlik sorunu yaşamalarının ya da suçluluk gibi problem davranışlara karışmalarının daha olası olduğunu göstermektedir (Caspi ve ark., 1998; Kokko ve ark., 2000). Wiesner ve arkadaşları (2003) yaptıkları çalışmada, genç yetişkinlik dönemindeki bireyleri iş yaşamları ve geçmiş yaşam özellikleri açısından karşılaştırmışlardır. Uzun süreli işsiz olan bireyler, çocukluk ve ergenlik döneminde daha fazla oranda sapkın akranlarla birlikte olma, davranım problemleri, madde kullanma, zihinsel sağlık problemleri, tutuklanma gibi olumsuz özellikler göstermişlerdir. Ergenlik döneminde ciddi uyum problemleri gösteren ve sapkın aktivitelere karışan bireylerin, çeşitli suçlardan tutuklanmaları ve daha sonraki uzun süreli işsizlik için daha fazla riskte olmaları olasıdır. Bu dönemde gösterilen problem davranışlar, okuldan iş yaşamına geçiş sürecine doğrudan zarar vermektedir. Başarılı bir iş yaşamına sahip olmayı en güçlü olarak yordayan değişkenlerin; akademik başarı, tutuklanma ve zihinsel sağlık problemleri olduğu görülmüştür.

Akademik başarı, eğitimsel beklenti ve kazanımların yanı sıra ergenin olumlu psikososyal gelişiminde oldukça belirleyici olan bir diğer faktör okula bağ geliştirilmesidir (school bonding). Okula bağlanma, bir öğrencinin okulu, okul personeli ve okul tarafından benimsenmiş akademik ideallerle ilgili bir bağa sahip olmasıdır (Maddox ve Prinz, 2003). Sosyal kontrol kuramı, okul gibi geleneksel sosyal kurumlara karşı bağ kaybedildiğinde suçluluğun arttığını ve okula bağın; bağlanma (attachment), adanma (commitment), katılım (involvement) ve inanç (belief) olmak üzere dört bileşen içerdiğini öne sürmüştür (Jenkins, 1995).

Okula bağlanma, okul hakkındaki duygulara; okuldaki bireyleri, fikirleri ve beklentileri gencin ne kadar önemseydiğine karşılık gelmektedir. Bu bileşendeki duygular, okula aidiyet hissi, okulla gurur duyma, okulda kendini güvende ve rahat hissetme, okulun kendisinin yanı sıra eğitimcilere, personele ve uygulamalara saygı, önemseme ve hayranlık, okul personeli tarafından anlaşıldığını ve desteklendiğini hissetmeyi içermektedir. Okula adanma, eğitimsel amaçlara değer verme, gencin okulu öncelikli

görmesi ve kişisel olarak okul etkinliklerine yatırım yapmaya karşılık gelmektedir. Bu bileşen gencin okulun değerlerini, normlarını ve amaçlarını kabul etmesini, ödevini yapma ve çalışmayı, başarıma ve iyi dereceler kazanmaya ilişkin inançları içerir. Okula katılım ise okul aktivitelerine davranışsal olarak katılım anlamına gelmektedir. Bu bileşen genellikle ergenin ders programı dışındaki aktivitelere kaç saat katıldığı gibi davranışsal sıklıklara ve çeşitli okul klübü üyelikleri gibi katılımın onaylanması biçiminde unsurlara bakılarak değerlendirilmektedir. Okula inanç ise okul kurallarının doğru ve haklı olduğunu kabul etmeyi içermektedir. Özetle, bağlanma okula bağlı duygusal yönünü, adanma bilişsel yönünü ve katılım davranış yönünü oluşturmaktadır (Jenkins, 1995; Maddox ve Prinz, 2003). Krohn ve Massey (1980) adanmışlık bileşeninin, bağlanma ve inanç bileşenlerine göre suçluluğun daha iyi bir yordayıcısı olduğunu belirtmişlerdir.

Okula bağ geliştirme/bağlanma, ergenlerde *madde kullanımı* (Hawkins ve ark., 1997) *alkol kullanımı* (Crosnoe, 2006), *saldırganlıkla* (Farnworth, Schweinhart ve Beuruetta-Clement, 1985; Maddox ve Prinz, 1985; Harachi ve ark., 2006) negatif yönde ilişkilidir. Yapılan çalışmalarda tutarlı olarak okula bağlanmanın çocuğu suçtan korumada önemli bir koruyucu faktör olduğu gösterilmiştir. Düşük oranda bağlanma yüksek oranda suçlulukla ilişkilidir (Chung ve ark., 2002; Farnworth ve Leiber, 1989; Jenkins, 1995; Hawkins ve ark., 1992; O'Donnell, Hawkins ve Abbott, 1995; Özbay ve Özcan, 2006; Simons-Morton, Crump, Haynie ve Saylor, 1999; Zhang ve Messner, 1996). Ayers, Williams, Hawkins, Peterson, Catalano ve Abbott (1999), 12-15 yaşındaki ergenlerle yaptıkları çalışmada, iki farklı ölçme zamanı arasında suçluluk puanı düşen ergenlerin, diğer ergenlere göre okula daha güçlü olarak bağlandıklarını; buna göre okula bağlılığın suçtan vazgeçmede belirleyici olduğunu belirtmişlerdir. Farnworth ve arkadaşları (1985) okul öncesi dönemde yüksek zeka puanının, 15 yaşındaki yüksek suçlulukla ilişkili olduğunu, bu ilişkide okula bağlanmanın belirleyici olduğunu belirtmişlerdir.

Okula bağlanmanın ilişkili olduğu değişkenlere bakıldığında, üvey ebeveynle yaşama, annenin eğitim düzeyi, cinsiyet, ebeveyn katılımı ve matematik yeteneğinin, okula bağlılığın yordanmasında önemli rol oynadıkları görülmektedir. Erkek olma ve okuldaki davranış problemleri, okula bağlılıkla negatif yönde ilişkilidir. Aile büyüklüğünün ve

aynı okulda kardeşe sahip olmanın ise okula bağlılık üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır (Jenkins, 1995).

Araştırmacılar tarafından okula bağlanma konusunda kullanılan ve sosyal kontrol kuramının bağlanma, adanma, katılım ve inanç biçiminde tanımladığı okula bağlılık kavramıyla büyük ölçüde örtüşen bir diğer kavram ise “eğitimsel amaçları aktif olarak benimsemedir” (educational engagement). Hirschfield ve Gasper (2010) eğitimsel amaçları benimsememenin, aile ve akran ilişkilerini etkileyerek suçluluğa neden olabileceğini belirtmişlerdir. Eğitimsel amaçları benimsememe, ebeveynin okulla ilgili hayal kırıklığı yaşamasına neden olarak, ebeveynin etkili disiplin uygulamalarına ve ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkiye zarar vermektedir. Bu durumda ise çocuğun akranlarına ve suçluluğa yönelmesi olası hale gelmektedir. Diğer taraftan, eğitimsel amaçları benimsememe, okul başarısızlığına yol açacağı için bu durum akranlar tarafından reddedilmeye ve çocuğun sapkın akran gruplarıyla daha yoğun ilişkiler kurmasına neden olabilecektir. Nitekim yapılan çalışmalarda, ödev yapmak ve ders çalışmak için harcanan zamanın ve okuldaki faaliyetlere katılmanın, suça daha az karışmayı yordadığı bulunmuştur (Barnes ve ark., 2007; Huebner ve Betts, 2002; Wong, 2005).

Öğretmenlerle ve sınıf arkadaşlarıyla etkileşimde bulunma, sosyal gelişim üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir (Weissberg ve Greenberg, 1998). Okula bağ geliştirme ve okuldaki aktivitelere katılma, olumlu sosyal davranışların gelişiminde oldukça önemli bir yere sahiptir. Okul; sosyal etkileşim için birincil bağlam olma, kültürü ve kişilerarası becerileri öğrenme, akran grubu oluşturma, kendini ifade etme ve benliği geliştirme gibi ergene akademik eğitimden çok daha fazlasını vermektedir. Aynı zamanda okul, ergeni olumlu sosyal bir biçimde davranma konusunda güdüleyerek, antisosyal davranışların engellenmesinde ve olumlu gelişimin ise güçlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır (Catalano, Haggerty, Oesterle, Fleming ve Hawkins, 2004; Henry ve Slater, 2007; Huebner ve Betts, 2002). Carlo ve arkadaşları (1999) ise okul faaliyetlerine katılım ve okula aidiyet hissinin ve daha yüksek akademik başarı için ergenlerin teşvik edilmesinin, olumlu sosyal ve ahlaki gelişimi güçlendirebileceğini ileri sürmüşlerdir. Okulun ergene farklı bakış açılarını sunmasını, ahlaki gelişimini beslerken, okulla ilgili

faaliyetlerde ergenlerin birbirlerine yardım etmeleri ve işbirliği içinde çalışmalarını ise akranlar arasındaki olumlu sosyal eğilimleri desteklemektedir. Bu görüşlerle paralel olarak, Ellis ve Zarbatany (2007) okuldan ayrılan çocukların, diğer çocuklara göre daha az olumlu sosyal davranış gösterdiklerini; Wentzel (1996) ise olumlu sosyal davranışlar gösteren çocukların daha yüksek akademik başarıya sahip olduklarını bulmuştur.

1.7. BİREYSEL NİTELİKLER

1.7.1. Öfke

Sıklıkla yaşanan olumsuz bir duygu olmasına karşın, psikoloji literatüründe, öfke, diğer duygulara göre ihmal edilen bir konu olmuştur (Kassinove, Sukhodolsky, Eckhardt ve Tsytzarev, 1997). Öfke, Novaco (1994) tarafından, “fiziksel uyarılmayı ve düşmanlık içeren bilişsel süreçleri gerektiren ve saldırganlığın nedensel belirleyicisi olan subjektif duygusal durum olarak” (sf. 32) tanımlanmıştır. Öfke tepkileri genellikle hem fiziksel hem de sözel olarak saldırgan ani patlamaları, bedensel gerilim ve katılığı, konuya zihinsel olarak takılıp kalmayı ve sosyal etkileşimden kendini çekmeyi içermektedir. Öfkelenme durumunda benliğin kontrol edilmesi oldukça yaygındır ve süreç, öfkenin bastırılmasını ve daha az oranda öfkeyi tahrik edecek şekilde durumu yeniden tanımlamayı içermektedir (Rumbaugh-Whitesell ve Harter, 1996).

McCarthy (1998) ise öfkenin genellikle olumsuz sonuçlarla tanımlanmasına karşın, doğal, sağlıklı ve yaşamı geliştiren bir duygu olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Novaco (1994) öfkenin her zaman zararlı olmadığını, bireyin kendini korumasını sağlayıcı eylemler göstermesi için motive olmasını, çeşitli amaçları başarmayı ve engellerin üstesinden gelinmesini sağlama gibi çeşitli yararlı görevleri bulunduğunu da belirtmiştir.

Kızlar “cici kız” imajlarını korumak için, öfkelerini fiziksel saldırıyla ifade etmeyi genellikle tercih etmezken (Simmons, 2002), erkekler öfkelerini genellikle açık olarak gösterirler ve öfkelerini kendi erkeksi özelliklerini doğrulamak ve kurban olarak seçtikleri kişi ya da çevre üzerinde kontrol kazanmak amacıyla kullanmaktadırlar

(Broidy ve Agnew, 1997). Diğer taraftan öfke eğilimi yaşla birlikte azalırken, öfke kontrolü düzeyi artmaktadır (McKinnie-Burney, 2006; Schieman, 1999).

Öfkenin türleri konusunda literatürde çeşitli kavramlar kullanılmaktadır. Burney (2001) tepkisel, araçsal ve öfke kontrolü biçiminde öfke ifadenin üç türünü tanımlamıştır (Akt. McKinnie ve Burney). McKinnie ve Burney (2006) ise öfke kontrolünü; öfkeye neden olan algıları azaltmak ve öfkeyi artıran durumları yönetmek amacıyla kullanılan olumlu başa çıkma stratejileri olarak tanımlamışlardır. Öfke kontrolünün gösterilmesi, öfkeyle başa çıkmak için gereklidir. Spielberger (1988) öfkenin bireyin kişilik özelliklerinin bir parçası olabileceği gibi, koşulların geçici etkileri nedeniyle ortaya çıkan, duygusal bir durum da olabileceğini belirtmiş ve bu ikisi arasındaki ayrıma dikkat çekmiştir. Araştırmacı ayrıca öfke ifadesinin, öfke yaşantısından da farklılık gösterdiğini belirtmiştir. Bazı bireyler, öfkelerini açık davranışlarla ifade etme eğilimindeyken, diğer bireyler, öfkelerini bastırabilirler ya da kendi benliklerine yöneltebilirler. Bu farklılığı belirtmek için “bastırılmış öfke” (Anger-In) ve “dışa yansıyan öfke” (Anger-Out) kavramları kullanmıştır. Ayrıca öfkeyi önleyen ya da öfkeden kurtaran bir eğitim olarak “öfke kontrolü” kavramını tanımlamıştır. Bu kapsamda, öfkenin yeterli olarak değerlendirilebilmesi amacıyla altı boyutta ölçülmesi gerektiği önerilmiştir. Bu kapsamda öfke yaşantıları, Durumluk Öfke (orta düzeyde kızgınlıktan büyük kızgınlığa değişen yoğunlukta geçici durumlar) ve Sürekli Öfke (durumları büyük oranda can yıkıcı ya da hayal kırıklığı yaratan olarak algılama eğilimi, çeşitli provokasyon durumlarında sık sık tepki olarak öfke yaşama eğilimi) olarak bölünmüştür. Sürekli öfke ise Öfke Mizacı (Angry Temperament) ve Öfke Tepkisi (Angry Reaction) olarak yeniden ikiye ayrılmıştır. Öfke mizacı, belirli bir kışkırtma olmadan öfke yaşama ve ifade etme eğilimi olarak tanımlanırken; öfke tepkisi, kişisel eleştiri, ihmal ya da reddedilme gibi belirli olaylarla kışkırtma yaşanıldığında öfkeli olma eğilimidir. Öfke ifade ise dışa yansıyan öfke, bastırılmış öfke ve öfke kontrolü olarak üçe ayrılmaktadır. Dışa yansıyan öfke, öfkenin çevredeki diğer insanlara ya da objelere karşı gösterilme derecesini belirtirken; bastırılmış öfke, tutulan ya da bastırılan öfke duygularının sıklığını göstermektedir. Öfke kontrolü ise öfkenin etkili olarak kontrol edilmesini ya da azaltılmasını ifade etmektedir (Akt. Cornell, Peterson ve Richards, 1999; Kassinove ve ark., 1997).

Öfkenin nedenleri konusunda literatürde çeşitli unsurlar üzerinde durulmuştur. Genel olarak öfkenin ortaya çıkmasının nedenleri; fiziksel ya da sözel saldırı veya tehdit, beklentinin boşa çıkması, gerçekleştirilmek istenen bir amacın engellenmesi, durumun makul ve adil olmadığına ilişkin algıdır. Ancak öfkelenme eğilimini güçlendiren durumsal faktörlerden çok, bireyin geçmiş yaşantıları, sosyal ilişkileri ve ailesel özellikleridir. Aile içinde öfke, şiddet gibi olumsuz bir duygusal çevrenin olması, aile üyelerinin kolaylıkla sinirlenmeleri ve antisosyal özellikler göstermeleri, çocuğun sosyal ilişkilerinde öfke gibi olumsuz davranışları göstermesine neden olmaktadır (McKinnie-Burney, 2006; Moffitt, 1993; Rotenberg, 1985; Rumbaugh-Whitesell ve Harter, 1996). Avcı ve Güçray (2010) tarafından yapılan çalışmada, şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenler aile özellikleri açısından karşılaştırılmışlardır. Şiddet davranışları bulunan ergenlerin ailelerinde, diğer ergenlerin ailelerine göre genel öfke düzeyi ile bastırılmış ve dışa yansıyan öfke düzeyleri daha yüksek bulunmuştur.

Aile ilişkilerinin dışında, düşük akademik başarının, akran reddinin, olumsuz nitelikteki akranlarla sosyalleşmenin, sorunlu sosyal ilişkilerin, olumsuz olaylara maruz kalmanın, genetik özelliklerin, dikkat eksikliği ve dürtüsellüğün ergenler arasında öfke ile ilişkili olduğu belirlenmiştir (Aseltine ve ark., 2000; Hawkins ve ark., 2000). Öfkelenme eğilimi olan çocukların sosyal ilişkilerindeki problemler nedeniyle sapkın akran grubu ile arkadaşlık etmeleri ve problem davranışlara karışmaları daha olasıdır (Colder ve Stice, 1998).

Öfke ile ilgilenilen araştırmalarda öfkenin, duygusal gelişimdeki problemlere ilişkin önemli bir gösterge olabileceği ortaya konmuştur. Eisenberg ve Fabes (1992) düşük duygu düzenlemeye ve yüksek duygusal yoğunluğa sahip olan bireylerin, öfkelerini açıkça ifade etmeye daha eğilimli olacaklarını belirtmişlerdir (Akt. Eisenberg, Fabes, Nyman, Bernzweig ve Pinuelas, 1994). Aynı zamanda öfkenin, depresyon, intihar girişimleri, benlik saygısı ve problem çözme becerileri ile oldukça ilişkili olduğu bulunmuştur (Daniel, Goldston, Erkanli, Franklin ve Mayfield, 2009; Demirci-Danışık, 2005; Güleç, 2002; Türkçapar, Güriz, Özel, Işık ve Örsel, 2004).

Yapılan çok sayıda çalışmada saldırganlık ve suçluluk ile öfke arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Yüksek oranda öfkelenme eğilimi olan bireylerin, saldırgan davranışlar göstermeleri daha olasıdır; öfke, saldırgan davranışları tetikleyerek uygun olmayan durumlara neden olmaktadır (Colder ve Stice, 1998; Cornell ve ark., 1999; delBarrio, Aluja ve Spielberger, 2004; Eisenberg ve ark., 1994; Fabes ve Eisenberg, 1992; Novaco, 1994; Ramirez, Andreu ve Fujihara, 2001; Ramirez ve Andreu, 2006). Benzer şekilde öfkenin, suçluluk üzerinde belirleyici rol oynadığı çok sayıda çalışmada ileri sürülmüştür (Agnew, 1985; 2001; Agnew, Brezina, Wright ve Cullen, 2002; Nichols ve ark., 2006). Aseltine ve arkadaşları (2000) ise öfkenin, suçluluğun daha saldırgan biçimlerini arttırmada nedensel bir rol oynadığını belirtmiştir. Colder ve Stice (1998) ise yaptıkları boylamsal çalışmada, yüksek oranda öfke eğilimi olan ergenlerin, düşük oranda öfke gösteren ergenlere göre zaman içinde suç içeren davranışlar göstermelerinin daha olası olduğunu ortaya koymuşlardır. Sosyal Gerilim Kuramında da suçluluk üzerinde belirleyici bir faktör olarak öfke üzerinde durulmuştur. Kurama göre, çocuğun fiziksel ceza, şiddet, bağırma ve hakarete maruz kaldığı, sevgi görmediği bir çevrede bulunması, öfkeli olmasına neden olmaktadır. Öfke ise uygun başa çıkma süreçlerini engellemekte ve suçun gerçek ve algılanan bedellerini azaltarak bilişsel süreçlere zarar vermektedir. Aynı zamanda bireyde güç ve kontrol hissi ile intikam ve ceza için istek yaratarak, suçluluğun oluşmasına neden olabilmektedir (Agnew, 1985; Agnew, 2001; Agnew ve ark., 2002).

Yapılan bazı çalışmalarda ise öfkeyle başa çıkma becerileri ele alınmıştır. Eisenberg ve arkadaşları (1994) tarafından yürütülen çalışmada, çocukların öfkeyle başa çıkmak için kullandıkları düşmanca olmayan sözel stratejilerin hem sosyal yeterlikle hem de akran statüsü ile ilişkili olduğu görülmüştür. Bununla birlikte öfkeye tepki olarak duyguları gösterme (emotional venting) ve fiziksel misilleme (retaliation), sosyal yeterlikle negatif yönde ilişkilidir. Ergenlerin öfke kontrolünü sağlamalarına yönelik müdahale çalışmalarında, öfkelendikleri zaman kendi fizyolojik ipuçlarını tanımaları, bazı öfkeyi arttırıcı durumların (tetikleyiciler) öfkeye neden olabileceğini bilmeleri ve öfkeyi yönetmek için kendi geliştirecekleri stratejileri kullanmaları öğretilmektedir (McKinnie-Burney, 2006). Öfke kontrolüne yönelik müdahale çalışmaları ile hem suça karışmış

hem de suça karışmamış ergenlerin, bu çalışmalardan önemli yararlar sağladıkları gösterilmiştir (Akdeniz, 2007; Özbay, 2008; Tekinsav-Sütçü, 2006).

Öfkenin, saldırganlık ve suçluluk gibi problem davranışların yanı sıra, olumlu sosyal davranışlarla da negatif yönde ilişkili olduğu yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. Carlo, Roesch ve Melby (1998) annelerin, ergenlerin öfkelerine ilişkin bildirimlerinin, ergenlerin olumlu sosyal davranışları ile negatif yönde ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Yapılan diğer çalışmalarda da şiddetli öfke tepkilerinin, çocukların sosyal yeterlikleri ve olumlu sosyal davranışlarla ile negatif yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir (Denham, 1986; Fabes ve Eisenberg, 1992; Keller, Salvador ve Bry, 2001; Monnier, Cameron, Hobfoll ve Gribble, 2000).

1.7.2. Dürtüsellik

Dürtüsellik, derin düşünerek davranmak yerine; aceleyle, düşünmeden harekete geçme eğilimidir ve bireyin ketleyemediği tepki ve davranışları içermektedir (Eysenck ve Eysenck, 1977; Güleç ve ark., 2008; Moore ve Rosenthal, 1993). Literatürde dürtüsel bireyler ve çocuklar; tepkilerini sınırlandırmada zorluk yaşayan, grup aktivitelerinde sırasının kendisine gelmesini beklemede güçlük çeken, öğretmenlerinin ya da arkadaşlarının sözünü kesen, sessiz durulması gereken zamanlarda konuşan, verilen görevi yapmaya başlamadan önce yönergeleri tamamen dinlemede başarısız olan, soru tamamlanmadan cevabını söyleyen, sırasını beklemeden yorum yapan, fırından sıcak kabı kapma gibi kazaya eğilimli davranışları olan, marketten ekstra alışveriş yapan, fazladan bir bardak daha içki içen kişiler olarak tanımlanmıştır (Baer ve Nietzel, 1991; Evenden, 1999; Wit, 2008).

Dürtüsellığe ilişkin literatürde çok farklı tanımlara yer verilmiş olmakla beraber, dürtüsellığın çok boyutlu bir kavram olduğu konusunda görüş birliği bulunmaktadır (Olson ve ark., 1999; Wit, 2008). White, Moffitt, Caspi, Bartusch, Needles ve Stouthamer-Loeber (1994) dürtüsellığı bilişsel ve davranışsal dürtüsellik olarak iki boyutta ele almışlardır. Davranışsal dürtüsellik, davranışsal kontrolün olmaması ile bilişsel dürtüsellik ise zihinsel faaliyetleri geliştirme ve zihinsel kontrol ile ilişkilidir

(ör. düşünmeden karar verme). Davranışsal dürtüsellik, bilişsel dürtüsellikçe göre suçlulukla daha fazla ilişkili olduğu bulunmuştur. Olson ve arkadaşları (1999) ise dürtüsellikğin alt boyutlarını, ketleyici kontrol (durumsal taleplere göre uygun olmayan tepkiyi ketlemek ve duruma uygun tepkiyi gösterme yeteneği), tepkiyi başlatma hızı, cezbedici durumlara karşı koyabilme ve haz almayı geciktirebilme gibi daha özgül olarak ifade etmişlerdir. Whiteside ve Lynam (2001) da dürtüsellikđi dört alt boyuta ayırmışlardır; bunlardan ilki, aciliyet (urgency), olumsuz duygu durum koşullarında genellikle güçlü dürtüler gösterme eğilimidir. Birey, dürtüsel davranışlarının uzun süreli zararlarına rağmen, olumsuz duygu durumundan kurtulmak için bu davranışları göstermekten kendini alamaz. Tasarlama (premeditation), bir eylemi gerçekleştirmeden önce eylemin sonuçları üzerine düşünme ve değerlendirme eğilimidir. Sebat etme (perseverance), zor olan ya da can sıkıcı bir göreve odaklanmayı sürdürebilme yeteneğidir. Dördüncü boyut heyecan arama ise iki bileşene ayrılmaktadır; ilki heyecanlandırıcı aktivitelerden zevk alma ve arama eğilimidir. İkincisi ise tehlikeli olabilen ya da olmayan yeni yaşantıları denemeye açıklıktır.

Yapılan çalışmalarda dürtüsellikğin arka planında bilişsel süreçlerdeki çeşitli problemlerin olduğu gösterilmiştir. Dürtüsel davranışlar, sıklıkla davranışların sonuçları ya da alternatif tepkiler hakkında düşünmede yetersiz olmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda, ödüle odaklı olma ve derin düşünmemenin dürtüsel davranışa neden olabildiği belirtilmiştir (Camp, 1977; Dodge ve Newman, 1981; Patterson ve Newman, 1993). Olson, Bates ve Bayley (1990) ise küçük yaşlardaki bilişsel yeterliğin daha sonraki dürtü kontrolünü anlamlı olarak yordadığını belirtmişlerdir.

Birçok psikolojik belirtide olduğu gibi dürtüsellikte de aile etkisi ortaya konmuştur. Duyarlılık içeren, bilişsel açıdan uyarıcı ebeveyn-çocuk ilişkisi, çocuğun daha sonraki dürtü kontrolü kapasitesini pozitif yönde desteklerken; ebeveyn-çocuk arasında çatışma olması daha zayıf dürtü kontrolü ile ilişkilidir (Galambos ve Maggs, 1991; Olson, Bates ve Bayley, 1990). Bayar (1999) ailede davranışsal kontrol ve kurallar azaldıkça ve aile içi duygusal atmosfer zayıfladıkça dürtüsellikğin de arttığını belirtmiştir. Barber (1992) ise dürtüsellik ve saldırganlık gibi dışsallaştırılmış kişilik özelliklerine sahip olan

çocukların, yüksek oranda kontrolün bulunduğu çevrelerin olumsuz etkisine daha dirençli olabileceklerini; psikolojik kontrole direnç göstererek aile içinde kendi psikolojik duruşları için kavga etmelerinin daha olası olduğunu belirtmiştir.

Dürtüselliğe ilişkin literatür, tutarlı olarak dürtüsel çocukların başka davranışsal sorunlar yaşadığını göstermektedir. Yapılan çalışmalarda dürtüselliğin, *saldırganlıkla* (Ackerman ve ark., 2003; Eisenberg ve ark., 2001; Eisenberg ve ark., 2004; Güleç ve ark., 2008; Ramirez ve Andreu, 2006), *suçlulukla* (Ackerman ve ark., 2003; Colder ve Stice, 1998; Eisenberg ve ark., 2001; Eisenberg ve ark., 2004; Simons ve ark., 2001), *öfkeyle* (Güleç ve ark., 2008), *madde ve alkol kullanımıyla* (Colder ve Stice, 1998; Patterson ve Newman, 1993; Robbins ve Bryan, 2004; Weinberger ve Schwartz, 1990), *risk alma davranışlarıyla* (Bayar, 1999; Boyer, 2006; Robbins ve Bryan, 2004) ilişkili olduğu bulunmuştur. Yüksek oranda dürtüsellik, problem davranışların yanı sıra, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, sınır kişilik bozukluğu ve davranım bozukluğu gibi pek çok psikiyatrik bozukluğun da belirtisidir (Baer ve Nietzel, 1991; Wit, 2008).

Dürtüselliğin çok sayıda problem davranışla ilişkili olmasının belki de bir sonucu olarak, dürtüsel davranışlar, akran ilişkileri ile negatif yönde ilişkilidir. Dürtüsel çocuklar, diğer akranlarına göre daha zayıf akran ilişkilerine sahiplerdir ve akranları tarafından reddedilmektedirler. Bu çocukların sosyal ilişkilerinde, dikkatsiz ve aşırı tepkisel davranışları, ev, okul ve akran grubu gibi sosyal bağlamlarda sorun yaşama risklerini arttırmaktadır (Gomes ve Livesey, 2008; Olson ve ark., 1999). Asher, Parker ve Walker (1998) başarılı akran ilişkilerinde anlaşmazlığı yönetmede ve çatışmayı çözmede, haz almayı erteleme yeteneğinin, sosyal bakış açısı alabilmenin, engellenme toleransının, sosyal problem çözme becerilerinin ve duyguların gösterilmesine ilişkin kurallar konusundaki bilginin oldukça önemli olduğunu belirtmişlerdir. Dürtüsel çocuklar, akranları tarafından reddedildikleri için sapkın akranlara yönelmeleri oldukça olasıdır. Galambos ve Maggs (1991) zayıf dürtü kontrolünün, sapkın özellikler gösteren akranlara sahip olmayla ilişkili olduğunu belirlemişlerdir.

Dürtüsellik, çocuğun, normal ve normal dışı gelişim gösterdiğini anlamada oldukça önemli bir göstergedir. Dürtüsel eğilimler, genellikle çocukluk döneminde ortaya

çıkmaktadır ve giderek kalıcı hale gelmektedir. Dürtüsellik, saldırganlık, hiperaktivite ve risk alma gibi davranışsal eğilimler, çocukluk döneminde karşı gelme bozukluğuna, ergenlik döneminde suç niteliğinde kural ihlallerine ve yetişkinlikte suçluluğa neden olabilmektedir (Olson ve ark., 1999; Simons ve ark., 2001). Bu eğilimlerin özellikle birbirleriyle etkileşim halinde suçluluğu yordaması olasıdır. Colder ve Stice (1998) öfkenin, suçluluğu yordamada dürtüsellik üzerinde belirleyici rol oynadığını; dürtüsel ergenlerde, öfkenin suçluluğu yordadığını belirtmişlerdir. Öfkelenmeye eğilimli olan dürtüsel ergenler, davranışlarının sonuçlarını düşünmedikleri için hem duygu düzenlemede hem de davranışlarının düzenlenmesinde sorun yaşamaktadırlar. Bu kapsamda, kavga etme ya da eşyalara zarar verme gibi problem davranışlar göstermeleri daha olasıdır.

1.7.3. Duygu Düzenleme

Korktuğumuz zaman koşarız ama her zaman değil, öfkelendiğimiz zaman vururuz ama her zaman değil, eğlendiğimizde gülebiliriz ama bu, her zaman böyle değildir. Duygular, biyolojik temelli olmasına karşın, insanlar duygularını ifade edebildikleri kadar onları etkileme yeteneğine de sahiplerdir. Basit bir tanımlama ile bu süreç duygu düzenleme olarak adlandırılmaktadır. Duygularımızı nasıl düzenlediğimiz iyilik halimizle güçlü bir şekilde ilişkilidir (Garnefski, Kommer, Kraaij, Teerds, Legerstee & Onstein, 2002; Gross, 2002).

Duygu düzenleme, sinirliyen sakın kalma gibi olumlu ya da olumsuz duygusal tepkileri başlatma, sürdürme ve değiştirme yeteneğidir (Grolnick, 2003). Gross (1999) duygu düzenlemeyi, daha geniş bir kategori olan “başa çıkmanın” bir alt kategorisi olarak sınıflandırmıştır. Eisenberg ve Morris (2002) ise duygu düzenlemeyi çok daha kapsamlı bir şekilde tanımlamışlar; duygu düzenleme sürecinin, içsel duygu durumlarının, duyguyla ilişkili fizyolojik süreçlerin, duyguyla ilişkili amaçların ve/veya duygunun davranışsal sonuçlarının meydana gelmesi, biçimi, yoğunluğu ya da süresini başlatma, engel olma, bastırma, sürdürme ya da ayarlamayı kapsadığını ve genellikle bir amacın gerçekleştirilmesine hizmet ettiğini belirtmişlerdir (Akt. Eisenberg ve ark., 2004).

Yaşamın her döneminde insanlar, dünyaya uyum sağlamak için sayısız stres verici ve mücadele gerektiren faktörle başa çıkmak durumunda kalırlar. Duyguların düzenlenmesi, stresli ya da tehdit edici olaylara maruz kaldıktan sonra ya da bunlara maruz kalma sürecinde duyguların yönetilmesine ve kontrolü sağlamaya yardımcı olur (Garnefski ve ark, 2002; Garnefski, Rieffe, Jellesma, Terwogt ve Kraaij, 2007). Duyguyla ilişkili kontrol, duygu düzenlemeyi destekleyebilir ancak düzenleme süreci, dikkati değiştirme ya da davranışsal olarak harekete geçme becerisi gibi kontrolden çok daha fazlasını içerir (Eisenberg ve ark., 2004).

Duygu düzenleme becerileri, zihinsel sağlık ve iyilik halinde merkezi bir rol oynamaktadır. İnsanların kişiler arası ilişkilerinde etkili olarak işlevsellik gösterebilmeleri ve sağlıklı uyum sağlamaları için olumsuz duygularını yönetebilmeleri gerekmektedir. Duygu düzenleme becerileri, olumsuz yaşam olaylarının ardından uyum sağlayıcı davranışların başlatılması, güdülenmesi ve organize edilmesinde; ayrıca olumsuz duyguların stres verici düzeylerinin ve uyumsuz davranışların önlenmesinde oldukça önemli bir rol oynamaktadır (Cicchetti, Ackerman ve Izard; 1995; Gross, 1998; Gross ve Munoz, 1995). Nitekim birçok psikolojik sorunda, duygu düzenleme sürecindeki bozuklukların rolü bulunmaktadır (Gross ve Levenson, 1997; Gross ve Munoz, 1995). Duygu düzenleme becerilerindeki problemler, çocukların sosyal yeterliklerini engelleyebilmektedir ve duygu düzenlemede güçlükler yaşayan ergenlerin saldırgan davranışlar ya da davranışların yetersiz kontrolü (dışsallaştırılmış davranışlar) ya da içselleştirilmiş problemlerin görülmesi oldukça olasıdır (Eisenberg, 2000; Eisenberg, ve ark., 2001; Garber ve ark., 1995; Rubin, Coplan, Fox ve Calkins, 1995; Silk ve ark., 2003). Yapılan çeşitli çalışmalarda da saldırgan ve olumlu sosyal özellikler gösteren bireylerin duygu düzenleme becerilerinde farklılıklar gösterdikleri; olumlu sosyal özellikler gösteren bireylerin duygularını daha iyi biçimde düzenledikleri gösterilmiştir (Crick ve Dodge, 1994; Eisenberg ve Fabes, 1998).

Schwartz ve Proctor (2000) çocuğun bulunduğu çevrede şiddete maruz kalmasının, duyguların olumsuz bir şekilde düzenlenmesine (emotion dysregulation) neden olabileceğini belirtmişlerdir. Duyguların olumsuz bir şekilde düzenlenmesi, bireyin psiko-sosyal gelişimini negatif yönde etkilemesine karşın, bireyin yaşadığı çevre için

uyumlu bir davranış olabilmektedir. Örneğin olumsuz yaşantılara maruz kalınan bir çevrede, duygusal tepkilerin sağlıklı olarak düzenlenememesi, tutarsız, sorunlu ilişkilerin olduğu ev yaşamı içinde çocuğun ilişkilerini sürdürmesi ve güvenliğini sağlaması açısından uygun bir tepki olabilmektedir. Bu nedenle farklı duyu düzenleme stratejileri, ortama göre işlevsel hale gelebilmektedir. Ancak bu işlevsel olmayan duyu düzenleme stratejileri, sorunlu ev ortamında uyum sağlayıcı olmasına karşın, sınıf, oyun alanı gibi ortamlarda gösterildiğinde, zayıf akran ilişkilerinin kurulması ve sosyal duygusal problemlerin ortaya çıkması gibi diğer gelişimsel risklere, çocuğun açık olma olasılığını arttırmaktadır (Maughan ve Cicchetti, 2002; Southam-Gerow ve Kendall, 2002).

Duygu düzenleme, bilinçli ve bilinçli olmayan bilişsel süreçlerin yanı sıra biyolojik, sosyal ve davranışsal boyutları içermektedir. Örneğin fizyolojik açıdan duygular, nabızın hızlanması, nefes almanın artması, terleme ve duygusal uyarılmanın diğer sonuçlarıyla düzenlenirken, sosyal açıdan ise duygular, kişilerarası destek kaynaklarına ve materyallere ulaşmayı arayarak düzenlenmektedir. Duyguların davranışsal açıdan düzenlenmesi ise bağırma, çığlık atma, ağlama ya da içe kapanma gibi herhangi bir stres kaynağına tepki olarak ortaya çıkan duyguları yönetmek için gösterilen davranışlardır. Duyguların bilişsel açıdan düzenlenmesi ise bilinçli ve bilinçli olmayan stratejileri kapsamaktadır. Bilinçli olmayan stratejiler, seçici dikkat, bellek çarpıtmaları (memory distortions), yalanlama ve yansıtma gibi süreçleri içerirken; kendini ya da başkalarını suçlama, olayı yineleyici biçimde düşünme (ruminating) ya da olayı felakete çevirme (catastrophizing) gibi süreçler bilinçli stratejilere ilişkindir (Garnefski, Kraaij ve Spinhoven, 2001).

Bilişsel duyu düzenleme, duygusal olarak uyarıcı bilgileri yönetmeye ilişkin bilişsel süreçlerdir (Thompson, 1991; Zhu, Auerbach, Yao, Abela, Xiao ve Tong, 2008). Bilişsel duyu düzenlemenin bilinçli stratejileri, bilişsel başa çıkma kavramıyla yakın olarak ilişkilidir (Garnefski ve ark., 2002). Garnefski ve arkadaşları (2001) duyu düzenleme becerilerini, başa çıkma becerileri kapsamında kavramsallaştırarak, bireylerin, strese tepki olarak duygularını düzenlemede kullanabilecekleri kavramsal olarak dokuz farklı bilinçli duyu düzenleme stratejileri tanımlamışlardır. Bu stratejiler;

kendini suçlama (self-blame), kabul etme (acceptance), yineleyici düşünme, olumlu yeniden odaklanma (positive refocusing), planlamaya yeniden odaklanma (refocus on planning), olumlu yeniden değerlendirme (positive reappraisal), bakış açısı alma (putting into perspective), felakete çevirme ve diğerlerini suçlamadır (other-blame).

Kendini suçlama, bireyin yaşanan durum hakkında kendini suçlayıcı düşüncelerine ilişkindir. Diğerlerini suçlama, yaşanan durum hakkında, çevreyi ya da diğerlerini suçlayıcı düşüncelerdir. Yineleyici düşünme, olumsuz olayla ilgili duygular ve düşünceler hakkında düşünmez. Felakete çevirme, yaşanan durumun ne kadar dehşet verici olduğunu açıkça vurgulayan düşüncelerdir. Bakış açısı alma, olayın ciddiyetinin azalmasını sağlayan düşüncelerdir. Olumlu yeniden odaklanma, mevcut olayla ilgili düşünceler yerine neşeli, güzel yaşantılar hakkında düşünmez. Olumlu yeniden değerlendirme, kişisel gelişim açısından olaya olumlu bir anlam yüklemidir. Kabul etme, yaşananları kabul edici ve boyun eğici içerikte düşünmez. Planlamaya yeniden odaklanma ise olumsuz olayın nasıl ele alınacağı, hangi adımların atılacağı hakkında düşünmez (Garnefski ve ark., 2001; Garnefski ve Kraaij, 2006). Kendini suçlama, yineleyici düşünme, felakete çevirme ve diğerlerini suçlamanın kuramsal olarak uyum sağlayıcı olmayan boyutlar olduğu; olumlu yeniden odaklanma, planlamaya yeniden odaklanma, olumlu yeniden değerlendirme, kabul etme ve bakış açısı almanın ise kuramsal açıdan uyum sağlayıcı olduğu belirtilmiştir (Garnefski ve ark., 2001).

Kamholz, Hayes, Carver, Gulliver ve Perlman, (2006) ise Garnefski ve arkadaşlarının (2001) dokuz boyutlu bilişsel duygu düzenleme yaklaşımlarının oldukça kapsamlı olduğunu ancak ele alınması gereken kavramları tam olarak kapsamadığını belirterek, bilişsel duygu düzenlemenin 15 boyutta ele alındığı bir değerlendirme önermişlerdir. Bu boyutlar; *olumlu düşünceler*, *dini düşünceler*, *önemi hafifletme* (minimizing importance), durumun anlamını ve yararını ortaya çıkarmak için *yeniden biçimlendirme ve büyüme* (reframing and growth), daha kötü durumda olan başkalarıyla karşılaştırma yaparak *aşağıya doğru karşılaştırma* ve kendi duygusal tepkisinin uygunluğunu ölçerek *gerçekliği sınama* (downward comparison and reality testing), *duyguları kabul etme*, *durumu kabul etme*, duruma, sonuçlarına ve eşlik eden duygusal tepkilere yönelerek *dikkatli gözlem yapma* (mindful observation), *duyguların ve durumun analiz edilmesi*,

düşünceleri bastırma/zihinsel uzaklaşma (thought suppression/mental distraction), *zihinsel olarak kopma/ayrılma* (mental disengagement), *intihar düşünceleri*, *kendini eleştirme/kendini suçlama*, *diğerlerini suçlama*, durumun kontrol edilemez olmasına karşın durumu değiştirmek için eylem planı yaparak *sonuçsuz/nafile planlamadır* (futile planning).

Yapılan birçok çalışmada bilişsel duygu düzenleme becerilerinin, zihinsel sağlık, iyilik hali ve problem davranışlarla yakın olarak ilişkili olduğu gösterilmiştir. Kendini suçlama, depresyon, kaygı ve stres ile yüksek oranda ilişkiliyken (Garnefski ve ark., 2002; Garnefski ve ark., 2001; Garnefski ve Kraaij, 2006; Garnefski ve ark., 2007; Martin ve Dahlen, 2005; Zhu ve ark., 2008), diğerlerini suçlama kaygı, depresyon, öfke ve davranış problemleri ile ilişkili bulunmuştur (Garnefski ve ark., 2002; Garnefski ve ark., 2007; Martin ve Dahlen, 2005; Zhu ve ark., 2008). Yineleyici düşünmenin ise stresle başa çıkmada yararlı olduğu gösterilmekle beraber (Tedeschi, 1999), genellikle, depresyon, öfke ve kaygı ile pozitif yönde ilişkilidir (Garnefski ve ark., 2001; Garnefski ve ark., 2002; Garnefski ve Kraaij, 2006; Garnefski ve ark., 2007; Martin ve Dahlen, 2005; Zhu ve ark., 2008). Benzer şekilde felakete çevirme depresyon, kaygı, uyumsuzluk, öfke ve stresle ilişkilidir (Garnefski ve ark., 2002; Garnefski ve ark., 2001; Garnefski ve Kraaij, 2006; Garnefski ve ark., 2007; Martin ve Dahlen, 2005; Sullivan, Bishop ve Pivik, 1995; Zhu ve ark., 2008). Kabul etmenin ise depresyon ve kaygının yanı sıra öfke kontrolüyle de pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Garnefski ve ark., 2002; Martin ve Dahlen, 2005; Zhu ve ark., 2008).

Bakış açısı alma, olumlu yeniden değerlendirme ve olumlu yeniden odaklanma, daha az psikolojik belirtille, daha olumlu iyilik haliyle ve öfke kontrolüyle ilişkilidir (Garnefski ve ark., 2002; Garnefski ve Kraaij, 2006; Garnefski ve ark., 2007; Martin ve Dahlen, 2005; Zhu ve ark., 2008). Ancak Garnefski ve arkadaşları (2002) kabul etmenin depresyon ve kaygı ile pozitif yönde ilişkili olduğunu; bakış açısı alma, planlamaya yeniden odaklanma ve olumlu yeniden odaklanma açısından klinik ve klinik olmayan örneklem arasında fark bulunmadığını belirtmişlerdir.

1.7.4. Ahlaki Muhakeme

Genel olarak psikoloji literatüründe, ahlak; biliş, duyuş ve davranış olmak üzere üç açıdan incelenmektedir. Ahlaki muhakeme, bilişsel yönlerini içerirken, ahlaki yönelim, duyuşsal ve motivasyonel yönlerini oluşturmaktadır (Ma, 2003; Narváez ve Rest, 1995).

Narváez ve Rest (1995) ahlaki davranışın ortaya çıkmasında, neden bazen başarısız olduğunu açıklamaya yönelik dört bileşen modelini önermişlerdir. Modele göre ahlaki bir davranışın ortaya çıkabilmesi için en az dört içsel psikolojik sürecin bulunması gerekmektedir. İlk süreç ahlaki duyarlılıktır. Buna göre bir kişinin ahlaki olarak bir duruma tepki göstermesi, bu tepkiye duyulan ihtiyaca duyarlı olmasıyla mümkündür. İkinci olarak ahlaki yargılama sürecinde kişi, olası seçenekleri değerlendirerek, en ahlaki olan davranışın hangisi olduğuna karar vermelidir. Ahlaki motivasyon süreci ise bireyin tüm diğer değerlerin üstünde ahlaki değeri görerek ona öncelik vermesidir ve bu şekilde davranmayı amaçlamayı içerir. Dördüncü süreç ise yerine getirmedir. Bu süreç seçilen eylemi gerçekleştirmek için gerekli olan sosyal ve psikolojik becerilerle birlikte ego gücünün birleşmesidir. Ahlaki davranış sürecinde, bir beceri ya da süreçteki zayıflık nedeniyle herhangi bir noktada başarısızlık ortaya çıkabilir. Örneğin bir kişi yüksek oranda duyarlık gösterebilir ancak zayıf yargılamaya sahip olabilir ya da mükemmel bir yargılama yapabilir ancak bunu izlemede başarısız olabilir.

Değerlerin, normların, kuralların ya da kanunların, ihtiyaçların ya da isteklerin çatışabildiği durumlar hakkında düşünme ve karar verme yeteneği ya da eğilimi olarak tanımlanan ahlaki muhakeme, suçlulukla bağlantısı bulunan sosyal biliş alanlarından birisidir. Ahlaki muhakeme, büyük oranda diğer insanların üzüleceği konusunda kaygılanmaya ve rol alma becerilerine bağlıdır (Carlo ve ark., 1998; Nelson ve ark., 1990; Van Ijzendoorn, 1997; Fabes, Carlo, Kupanoff ve Laible, 1999). Mizaç özellikleri ahlaki kuralların içselleştirilmesini engelleyebilmekte, böylelikle antisosyal davranışın yolunu açabilmektedir (Van Ijzendoorn, 1997; Kochanska, 1995). Bireysel özelliklerin yanı sıra ebeveyn eğitimi, ebeveyn ile etkileşim ve aile ortamı da ahlaki muhakeme üzerinde etkilidir. Yapılan çeşitli çalışmalarda ebeveynin eğitim düzeyinin, çocuğun

ahlaki gelişimiyle pozitif yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir (Smetana, 1995; Speicher, 1994).

Ebeveynleri; ahlaki davranışlara ilişkin yüksek düzeyde model olan, ahlaki davranışlara ilişkin destekleyici etkileşimlerde bulunan ve ahlaki konular hakkında tartışma yürüten çocukların, diğer ebeveynlerin çocuklarına göre daha ileri ahlaki gelişim gösterdikleri, tersine çatışmalı, duyarsız, sert, soğuk ve fiziksel ceza içeren ebeveyn tarzının, çocuğun zayıf ahlaki gelişimiyle ilişkili olduğu görülmüştür (Palmer ve Hollin, 2001; Speicher, 1994; Walker ve Hennig, 1999; Walker ve Taylor, 1991). Speicher (1994) özellikle kızlar için daha güçlü olmak üzere ergenlerin ahlaki muhakemelerinin, ebeveynlerin ahlaki muhakemeleriyle pozitif yönde ilişkili olduğunu belirtmiştir. Palmer ve Hollin (1996, 1997) ise üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmada, ebeveyn sıcaklığının yüksek ve ebeveyn reddinin ise düşük olmasının, ahlaki muhakemenin daha iyi olmasıyla ilişkili olduğunu bulmuşlardır.

Van Ijzendoorn, (1997) ise ahlaki muhakemeyi bağlanma ilişkisi temelinde incelemiş; saldırgan ve antisosyal davranışa götüren bir model ileri sürmüştür. Modele göre düşmanlık içeren çocuk yetiştirme tutumları, güvensiz bağlanma ilişkisine neden olabilmektedir. İlerleyen yaşlarda bu davranışlara ebeveynin saldırgan davranışları da eşlik ettiğinde, çocuk olumsuz davranış modellerine maruz kaldığı için öfke ve hayal kırıklığı gibi olumsuz duyguları düzenlemeyi öğrenememekte ve diğer insanlara karşı gerçek güven ve empati geliştirememektedir. Kendine ve diğer insanlara daha az güvenme ile birlikte olumsuz duyguların daha az uygun olarak düzenlenmesi, düşük düzeyde ahlaki muhakeme ile saldırgan ve antisosyal davranışlara yol açabilmektedir.

Ahlaki muhakeme alanında yapılan çok sayıda çalışmada suçlu bireylerin ahlaki gelişim düzeyleri incelenmiştir. Bu çalışmaların bir kısmında, suçlulukla ahlaki yeterlik arasında bir ilişki bulunmadığı belirtilirken (Brugman ve Aleva, 2004; Dereli, 2000; Jurkovic, 1980), çok sayıda çalışmada suçlu ergenlerin düşük ahlaki yeterliğe sahip oldukları bulunmuştur (Blasi, 1980; Brugman ve Aleva, 2004; Ma, 2003; Nelson ve ark., 1990; Van Ijzendoorn, 1997). Palmer ve Hollin (2001) yüksek oranda suçluluğun düşük düzeyde ahlaki muhakemeye ilişkili olduğunu; ahlaki muhakemenin, suçun

ciddiyetini yordadığını belirtmişlerdir. Gregg, Gibbs ve Basinger (1994) ise suçlu çocukların, kanunlara uyma ve başkalarının mallarını çalmayı içeren mülkiyet ve yasayla ilgili değerler alanında yaklaşık olarak bir düzey geride olduklarını bulmuşlardır. Suçluluğun yanı sıra antisosyal davranış ile dışsallaştırılmış davranışların da ahlaki gelişimle negatif yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir (Blasi, 1980; Brugman ve Aleva, 2004; Carlo, Koller ve Eisenberg, 1998).

Suçlu çocukların düşük ahlaki yeterliği ile ilgili olarak yetersiz eğitim almaları ve cezaevinde zayıf bir ahlaki ortama maruz kalarak, bu ortamdan etkilenmelerinin belirleyici olabildiği belirtilmiştir (Brugman ve Aleva, 2004). Benzer şekilde Carlo ve arkadaşları (1998) cezaevi ya da yetiştirme yurdu gibi herhangi bir kurumda kalan ergenlerin, düşük sosyoekonomik düzeyden ve herhangi bir kurumda yetişmeyen ergenlere göre daha düşük olumlu sosyal ahlaki muhakemeye sahip olduklarını belirtmiştir. Ortamsal etkilere ilişkin olarak Brugman, Podolskij, Heymans, Boom, Karabanova ve Idobaeva (2003) da okuldaki ahlaki ortama (kolektif ahlaki muhakeme, sınırlar, ilgi) ilişkin algı ile kuralları ihlal etme davranışı ile olumlu sosyal davranışlar arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu belirtmişlerdir.

Ahlaki muhakemenin suçluluk ve antisosyal davranışlarla ilişkisinin yanı sıra olumlu sosyal davranışlarla da ilişkisini ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Ma (2003) ahlaki muhakemenin, olumlu sosyal davranışla anlamlı bir ilişki gösterdiğini ve olumlu sosyal davranışlar gösteren ergenlerin, suçlu ergenlere göre ahlaki muhakemelerinin ve ahlaki gelişimlerinin daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Ahlaki muhakeme ile olumlu sosyal davranış arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların birçoğunda *olumlu sosyal ahlaki muhakeme* ele alınmıştır. Eisenberg ve Fabes (1998) olumlu sosyal ahlaki muhakemeyi, resmi kurallar, politikalar, düzenlemelerden bağımsız olarak kişinin kendi ihtiyaçları ile diğerlerinin ihtiyaçlarının çatışması hakkında düşünme olarak tanımlamışlardır. Olumlu sosyal ahlaki muhakeme, ergenlerde yüksek oranda olumlu sosyal davranış ve düşük oranda antisosyal davranışlarla ilişkilidir (Carlo ve ark., 1996; Carlo ve ark., 1999; Eisenberg ve ark., 1995; Wyatt ve Carlo, 2002). Üst düzey olumlu sosyal ahlaki muhakeme, diğerlerinin ve toplumun yararına ilişkin içselleştirilmiş değerleri ve empatik güdeleri içerir. Tam tersine düşük düzeyde olumlu sosyal ahlaki muhakeme ise

benlik odaklı kaygılara ve diğerlerinin onayını kazanmaya ilişkindir (Wyatt ve Carlo, 2002).

Olumlu sosyal ahlaki muhakemenin haz verici (hedonistic), onay görme (approval), gereksinim yönelimli (needs-oriented), kalıpyargısal (stereotyped) ve içselleştirilmiş (internalized) olmak üzere beş farklı türü tanımlanmıştır. Haz verici muhakeme, basit olarak haz verici bir unsur ya da doğrudan karşılıklılık içerirken, gereksinim yönelimli muhakeme, söz konusu olumlu sosyal davranışa gerçekten ihtiyaç olup olmadığına ilişkindir. Onay görmeye yönelik muhakeme, olumlu sosyal davranışı, ebeveyn, akran gibi diğer kişilerin doğru bulup bulmayacağını içerirken, kalıpyargısal muhakeme, davranışın toplumsal kurallar açısından uygun olup olmadığına ilişkindir. İçselleştirilmiş muhakeme ise sempati, perspektif alma, içselleştirilmiş duyuş (affect) içermektedir. Bu kapsamda haz verici ve onay görmeye ilişkin ahlaki muhakeme daha alt düzey ahlaki muhakeme türüyken, içselleştirilmiş ahlaki muhakeme, üst düzey ahlaki muhakeme becerisini yansıtmaktadır (Carlo, Eisenberg ve Knight, 1992; Carlo ve ark., 1996; 2003). Haz verici ve onay görmeye ilişkin muhakeme, sempati ve olumlu sosyal davranışlarla negatif yönde ilişkiyken, içselleştirilmiş ve gereksinim yönelimli muhakeme, olumlu sosyal davranışlarla ve sempatiyle pozitif yönde ilişkilidir (Carlo ve ark., 1992; 1996).

Yapılan çalışmalarda yüksek düzeyde bakış açısı alabilen, sempati ve empati gösteren ergenlerin, daha olumlu sosyal tepkiler verdikleri gösterilmiştir (Estrada, 1995; Kumru ve ark., 2004; Roberts ve Strayer, 1996). Bakış açısı alma, egosentrik bir yaklaşımdan sosyosentrik bir yaklaşıma geçişi sağlamakta ve bireyin, başkalarının ve bulunduğu sosyal çevrenin içsel ve dışsal durumlarını anlamasına yardımcı olmaktadır (Fabes ve ark., 1999). Bakış açısı almanın, olumlu sosyal davranışlar ile pozitif yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir (Underwood ve Moore, 1982). Aynı zamanda ahlaki yargılama ile olumlu sosyal davranış arasında ilişkide, sempatik tepki vermenin belirleyici rol oynayabildiği gösterilmiştir (Eisenberg, 2000; Eisenberg ve Fabes, 1998). Carlo ve arkadaşları ise (1996) diğerlerine karşı cömert ve yardımcı olan ergenlerin, daha yüksek olumlu sosyal ahlaki muhakemeye sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Ahlaki gelişim alanında cinsiyet farklılıklarını ele alan bazı çalışmalarda, cinsiyetler arasında bir farklılık bulunmazken (Wark ve Krebs, 1997; Cesur ve Küyel, 2009), diğer çalışmalarda kızların daha yüksek puanlara sahip oldukları belirtilmiştir (Eisenberg ve ark., 1995; Ma, 2003).

1.8. ARAŞTIRMANIN AMACI

Çocuk suçluluğu son yıllarda üzerinde en çok durulan sosyal problemlerden biridir. Çocuk suçluluğuna ilişkin istatistikler değerlendirildiğinde, her geçen yıl suça karışmış çocukların oranlarında artış olduğu görülmektedir (Yoshikawa, 1994). Ülkemizde ise Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nün 1995-2009 yılları arasındaki çocuk suçluluğuna ilişkin istatistiksel verileri incelendiğinde, artışın ürkütücü boyutlara ulaştığı görülmektedir. 1995 yılında her 100.000 çocuktan 650'si suça karışırken, 2005 yılında bu oranın 1530'a, 2009 yılında ise 2356'ya çıktığı ve ondört yıl içinde çocuk suçluluğunun yaklaşık dört kat arttığı tespit edilmiştir.

Kronik suçluluk, ergenin yaşamında okulu bırakma, olumlu sosyal ilişkiler geliştirememesi gibi birçok gelişimsel sürecin kesintiye uğramasına neden olmakta, aynı zamanda madde kullanımı, suç çetelerine katılma gibi diğer ciddi problem davranışlar da suçluluğa eşlik etmektedir. Ancak tüm bunların ötesinde ergenlerin sapkın davranışları, sorumlu ve üretici yetişkinler olmalarını engellemektedir. Ergenlikte görülen suçluluk, yetişkinlikteki suçluluğun ve sorun içerikli bir yaşamın da habercisi olmaktadır (Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1998; Smith ve Stern, 1997).

Suçluluğun sadece ergen ve ailesi üzerinde değil, mağdur ve toplum üzerinde de oldukça olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Hem mala zarar verilmesi hem de şahıslara karşı şiddet içeren suçlar, bireylerin yaşam düzenlerini derinden etkilediği için toplumun ruh sağlığı üzerinde de oldukça olumsuz etkiler yaratmaktadır (Bor, 2004; Koop ve Lundberg, 1992; Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1998). Suçluluğun bireyin yaşamını yalnızca belirli bir dönem değil, yaşam boyu etkilemesi, aynı zamanda toplumun zarar görmesi ve neredeyse her suç vakasında bir mağdurun da olması nedeniyle suçu tetikleyen etkenlerin tespit edilmesi oldukça değerlidir. Bu kapsamda

kriminoloji uzmanları ve psikologlar, toplumsal kurumlarla bağın olmaması, sapkın akran grubuna katılma, düşük zeka, madde ve silahlara kolay ulaşabilme, genetik eğilim, mizaç, nörolojik ve biyolojik faktörler, aile tarihçesi gibi suçun nedenlerine ilişkin pek çok açıklama ileri sürmüşlerdir (Farrington, 2005; Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1998; Yoshikawa, 1994).

Ergenin sosyalleşme sürecinde her birinin ayrı yeri bulunan aile, akran, okul ve yaşanılan mahallenin, suçluluğa etkilerini birlikte değerlendiren sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Chung ve ark., 2002; Farrington, 2005; Roth ve Brooks-Gunn, 2000). Yapılan çalışmalarda genellikle bu sosyalleştirici birimlerin suçluluğa etkilerinin ayrı ayrı ya da ikili olarak ele alındığı görülmektedir (ör. Barnes ve ark., 2006; Barnow ve ark., 2005; Barrera ve ark., 2002; Beyers ve ark., 2003; Coley ve ark., 2004; De Kemp ve ark., 2006; Hoffman, 2006; Morrison ve ark., 2002; Palmer ve Hollin, 2001; Rankin ve Wells, 1990; Simons ve ark., 2001). Ülkemizde yapılan çalışmalarda da benzer şekilde suçluluğun, aile, akran, okul ve mahalle açısından tek ya da çift yönlü olarak ele alındığı görülmektedir (Balkaya, 2005; Gürler, 2005; Işık, 2003; İri, 2005; Kart, 2003; Küçükler, 2001).

Literatürde antisosyal ve olumlu sosyal davranışları birlikte ele alan bazı çalışmalar yer almakla beraber (ör. Ma, 2003; Thompson ve Gullone, 2008; Romano ve ark., 2005; Wyatt ve Carlo, 2002), genellikle olumlu ve olumsuz sosyal davranışların ayrı olarak araştırılma eğiliminde olduğu görülmektedir. Yapılan bu çalışmada, olumlu sosyal davranışlarla, problem davranışlar, aynı araştırma içinde ele alınarak hem olumsuz hem olumlu sosyal gelişim değerlendirilmektedir.

Yapılan bu çalışmada, ergen suçluluğu ile olumlu sosyal ve problem davranışların incelenmesinde aile, akran, okul ve mahalle gibi sosyal ekolojilerin yanı sıra, suç ve problem davranışlarla ilişkileri tutarlı biçimde ortaya konmuş bireysel değişkenlerin rolü bir arada ele alınmaktadır. Birçok araştırmanın bulgusu ailenin, suça karışmada oldukça öne çıkan bir faktör olduğunu göstermektedir (Goldstein ve ark., 2005; Henry ve ark., 2001; Ingoldsby ve ark., 2006, Mash ve Wolfe, 2005; Richardson ve ark., 1993). Ebeveyn tarafından reddedilme, çocukların psikososyal gelişimlerini olumsuz

etkilemekte; sapkın ve problem davranışlar göstermelerine neden olmaktadır (Asher ve ark., 1990; Dwairy, 2010; Hale ve ark., 2005; 2008; Kumpfer ve Turner, 1990; Simons ve ark., 1989). Aynı zamanda ebeveynin ergeni izlemesi, nerede, kimlerle birlikte olduğu konusunda bilgi sahibi olması ve ebeveynle ergen arasında güvene dayalı bir ilişki bulunması, suç içeren faaliyetlere karışmayı ve sapkın akranlarla birlikte olmayı engellemede önemli bir rol oynamaktadır (Barnes ve ark., 2006; Catherall, 1991; Lamborn ve Steinberg, 1993; De Kemp ve ark., 2006; Pettit ve ark., 2001; Richardson ve ark., 1993). Bu kapsamda araştırmada, aile ile ilişkiler bağlamında, ebeveyne güven, ebeveyn reddi ve izlemesi ele alınmakta ve ergenin suça karışma, olumlu sosyal ve problem davranışlarıyla ilişkileri incelenmektedir.

Araştırmada incelenen ikinci sosyal bağlam akranlardır. Akranlar, güven, sosyal destek ve yakınlık sağlamanın; olumlu sosyal davranışları güçlendirmenin yanı sıra (Ellis ve Zarbatany, 2007; Goldstein ve ark., 2005; Lansford ve ark., 2003; McGuire ve Weisz, 1982; Rose-Krasnor, 1997), problem davranışlara da neden olabilmektedirler. Yapılan çok sayıda çalışmada, sapkın davranışlar gösteren akranlarla birlikte olan ergenlerin, diğer ergenlere göre antisosyal davranışlara karışmalarının daha olası olduğu ortaya konmuştur (Ary ve ark., 1999; Brendgen ve ark., 2000; Dishion ve ark., 1991; Monahan ve ark., 2009; Patterson ve ark., 1989). Yetişkinlerle karşılaştırıldığında ergenler, antisosyal davranışları genellikle grup halindeyken göstermektedir (Bayındır ve ark., 2007; Mash ve Wolfe, 2005). Akranların ve ergenin davranışları zaman içinde birbirine benzer hale gelmektedir. Hem problem davranışlar hem de olumlu sosyal davranışlar açısından ergen ve akran grubu arasında benzerlikler bulunmaktadır (Brendgen ve ark., 2000; Dishion ve ark., 1991; McNamara-Berry ve Wentzel, 2006; Mash ve Wolfe, 2005). Bu kapsamda araştırmada, akrana duyulan güven ile akranların problem ve olumlu sosyal davranışları da incelenmektedir.

Araştırma kapsamında son olarak ergenin suç, problem ve olumlu sosyal davranışları üzerinde okul ve mahalle bağlamlarının rolü de incelenmektedir. Ergenin gelişim sürecinde önemli yer tutan okul ve yaşanan mahallenin, antisosyal davranışlara zemin hazırlayabildiği çok sayıda çalışmada gösterilmiştir (Bell ve Jenkins, 1993; Ceballo ve ark., 2001; Farrell ve Bruce, 1997; Hawkins ve ark., 1992; Jellinek ve Snyder, 1998;

Ludwig ve ark., 2001; O'Donnell ve ark., 1995; Pettit ve ark., 1999). Okulla ilgili etkenler arasında ergenin okula devamsızlığı ve bağlılığı, suça yönelmede etkilidir (Ayers ve ark., 1999; Chung ve ark., 2002; Farnworth ve Leiber, 1989; Jenkins, 1995; Ok, 1989; Paetsch ve Bertrand, 1997). Yukarıda da özetlendiği gibi yaşanan mahallenin, hem ekonomik hem yapısal hem de sosyal özelliklerinin suçu ve problem davranışları tetiklemesi olasıdır (Aneshensel ve Sucoff, 1996; Beyers ve ark., 2001; Brody ve ark., 2001; Coley ve ark., 2004; Leventhal ve Brooks-Gunn, 2000; Pettit ve ark., 1999; Farrell ve Bruce, 1997). Yapılan bu araştırmada, okula bağlılık ve devamsızlık ile mahalle sorunları, sarginlığı, kaynakları ve sosyal kontrolü incelenmektedir.

Ergenin aile, akran, okul ve mahalle gibi yakın ve uzak sosyal çevresindeki ilişkilerinin yanı sıra duygusal gelişiminin de suç davranışıyla ilişkisini görebilmek amacıyla çalışmaya; bireysel özellikler de dahil edilmiştir. Yapılan çok sayıda çalışmada yüksek oranda öfkelenme eğilimi olan bireylerin, saldırgan ve suç içeren davranışlar göstermelerinin daha olası olduğu gösterilmiştir (ör. Colder ve Stice, 1998; Cornell ve ark., 1999; Eisenberg ve ark., 1994). Benzer şekilde düşünmeden davranan, davranışlarını kontrol etmekte zorlanan dürtüsel ergenlerin suça karışmaları daha olasıdır (Ackerman ve ark., 2003; Colder ve Stice, 1998; Eisenberg ve ark., 2001; Eisenberg ve ark., 2004; Simons ve ark., 2001). Bunların yanı sıra duygu düzenleme becerileri, problem davranışların gelişimindeki risk faktörlerinden biridir; duygu düzenleme becerilerindeki problemler, çocukların sosyal yeterliklerini engelleyerek, saldırgan ya da dışsallaştırılmış davranışlara neden olabilmektedir (Eisenberg ve ark., 2001; Garber ve ark., 1995; Silk ve ark., 2003). Ancak duygu düzenleme becerileri ile problem davranışın gelişimi arasındaki ilişkiyi inceleyen az sayıda çalışma bulunmaktadır (Garber ve ark., 1995; Rubin ve ark., 1995; Silk ve ark., 2003; Eisenberg ve ark., 2001). Ülkemizde ise duygu düzenleme becerileri ile ilgili yapılmış çalışmalar sınırlıdır ve bu çalışmalar kapsamında suçluluk ele alınmamıştır (Altan, 2006, Bahadır, 2006; Batum, 2005; Emiroğlu-İnal, 2006; Metin, 2010; Serbest, 2007). Öfke, dürtüsellik ve duygu düzenleme becerilerinin yanı sıra yapılan birçok çalışmada suça karışmış ergenlerin düşük ahlaki yeterliğe sahip oldukları gösterilmiştir (Blasi, 1980; Brugman ve Aleva, 2004; Nelson ve ark., 1990; Ma, 2003). Bu araştırmada öfke, dürtüsellik,

duygu düzenleme ve ahlaki muhakeme becerilerinin, ergenin suç davranışları ile olumlu sosyal ve problem davranışlarıyla ilişkisi ele alınmaktadır.

Bu çalışma, kültürümüzde, ergen suçluluğunu, çoklu etkiler bağlamında ele alan, bilinen ilk araştırma olması sebebiyle, araştırma bulgularının hem kuramsal hem de uygulamaya dönük katkıları olduğu öngörülmektedir. Araştırmanın bulguları risk taşıyan koşullarda yaşayan ergenlerin, suçtan uzak kalmalarında hangi faktörlerin koruyucu olduğunun tespit edilmesi, suç ve problem davranışların önlenmesine, olumlu sosyal davranışlarınsa güçlendirilmesine yönelik müdahale yaklaşımlarının oluşturulması için katkı sağlayabilir.

Yukarıda belirtilen genel çerçevede bu araştırmanın temel amacı, suçluluğun gelişiminde her birinin farklı katkıları olan aile, akran, okul, yaşanılan mahalle ve ergenin bireysel niteliklerini birlikte ele alarak, benzer sosyoekonomik düzeyden olan suça karışmış ve karışmamış ergenlerin bu değişkenler açısından nasıl bir farklılaşma gösterdiğini ortaya koymak; suça karışıp karışmamada bu değişkenlerin katkılarını görebilmektir. Araştırmanın diğer amacı ise problem ve olumlu sosyal davranışların gelişiminde her birinin farklı katkıları olan aile, akran, okul, yaşanılan mahalle ve bireysel niteliklerin, ergenin problem ve olumlu sosyal davranışlarını açıklamada tek başına katkılarını ortaya koymaktır.

Araştırmada temel olarak ilgilenilen örneklem grubu erkek ergenler olmakla beraber, suça karışmamış erkek ergenlerden sınıf ortamında veri toplama sürecinde; kız öğrenciler ayrı tutulmayarak araştırmaya dahil edilmiştir. Bu kapsamda araştırmada ikincil bir amaç olarak, suça karışmamış erkek ergen grubu ile karşılaştırma amacıyla suça karışmamış kız ergen grubunda, problem ve olumlu sosyal davranışların gelişiminde aile, akran, okul, yaşanılan mahalle ve bireysel niteliklerin, problem ve olumlu sosyal davranışları açıklamada etkili olup olmadığı da incelenmiştir. Literatürde erkeklerin, kızlara göre daha fazla oranda problem davranışlara karıştıkları rapor edilmekle beraber (Ayers ve ark. 1999; Coie ve Dodge, 1998; Crane, Crane ve Tisak, 1998; Keiley ve ark., 2003; Simons-Morton ve ark., 1999), kız ergenlerde olumlu sosyal

ve problem davranışların, araştırma kapsamında hangi değişkenlerle ilişkili olduğunun gösterilmesi daha kapsamlı bir değerlendirme sağlayabilecektir.

Araştırma amaçları çerçevesinde, aşağıdaki sorular oluşturulmuştur:

1. Araştırma kapsamında ele alınan aile, akran, okul, mahalle ve bireysel değişkenlerden hangileri, suça karışmış ya da karışmamış ergen grubunun bir üyesi olmayı yordamaktadır?

2. Suça karışmış ve karışmamış ergen gruplarının **problem davranışları**, ergenin hangi bireysel özellikleri (bilişsel duygu düzenleme becerileri, öfke kontrolü ve ifadesi, dürtüsellik ve ahlaki muhakeme) ile akran (yakın arkadaşın olup olmaması, akranların problem ve olumlu sosyal davranışları ile akrana duyulan güven) ve aileye (ebeveyn reddi, ebeveyn izleme, ebeveyne güven) ilişkin hangi değişkenlerle ilişkilidir?

3. Suça karışmış ve karışmamış ergen gruplarının **olumlu sosyal davranışları**, ergenin hangi bireysel özellikleri (bilişsel duygu düzenleme becerileri, öfke kontrolü ve ifadesi, dürtüsellik ve ahlaki muhakeme) ile akran (yakın arkadaşın olup olmaması, akranların problem ve olumlu sosyal davranışları ile akrana duyulan güven) ve aileye (ebeveyn reddi, ebeveyn izleme, ebeveyne güven) ilişkin hangi değişkenlerle ilişkilidir?

4. Suça karışmış ve karışmamış ergen gruplarının **problem davranışları**, okula (devamsızlık, okula bağlılık, üniversiteye gidebilme inancı) ve mahalleye (mahallenin yapısal ve sosyal özellikleri) ilişkin hangi değişkenlerle ilişkilidir?

5. Suça karışmış ve karışmamış ergen gruplarının **olumlu sosyal davranışları**, okula (devamsızlık, okula bağlılık, üniversiteye gidebilme inancı) ve mahalleye (mahallenin yapısal ve sosyal özellikleri) ilişkin hangi değişkenlerle ilişkilidir?

2. BÖLÜM

YÖNTEM

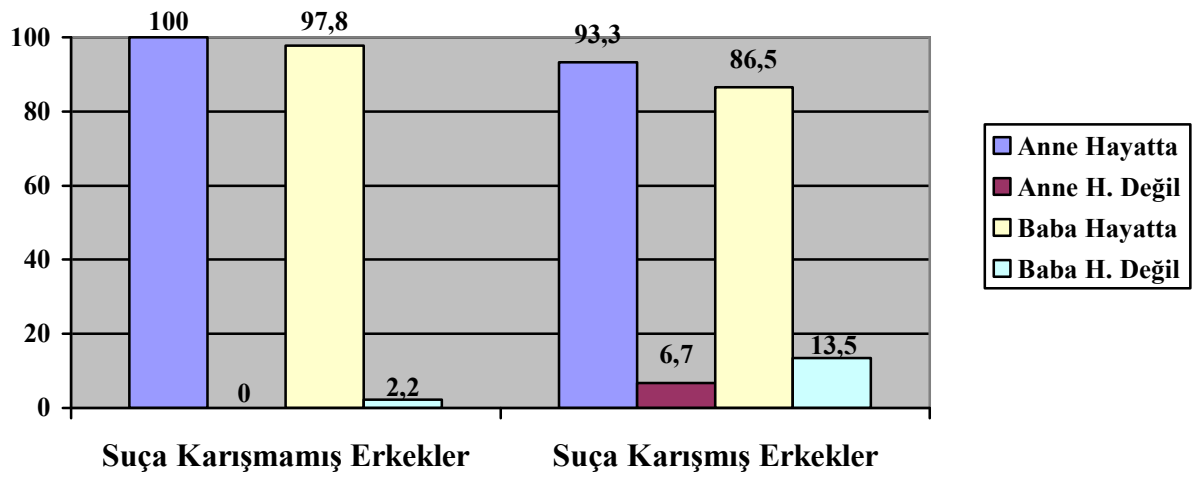
2.1 ÖRNEKLEM

Araştırmanın örneklemini, suça karışmış ergenler ile suça karışmamış ve örgün eğitime devam eden ergenlerden oluşmaktadır. Çalışma, herhangi bir suç vakası nedeniyle hüküm almış 157 ergen ile örgün eğitime devam eden, kanunlarla karşı karşıya gelmemiş 184'ü kız (% 38.8) ve 290'ı erkek (% 61.2) 474 ergen ile yürütülmüştür. Suça karışmış ergenlere, Ankara'da bulunan iki çocuk kurumunda (biri kapalı, diğeri açık kurum) ve bir denetimli serbestlik ve yardım merkezi şubesi aracılığıyla ulaşılmıştır. Suça karışmamış ergenlere ilişkin uygulamalar ise Milli Eğitim Bakanlığına bağlı dört lise (lise 1, 2 ve 3. sınıf öğrencisi) ve iki ilköğretim (8. sınıf öğrencisi) okulunda yürütülmüştür.

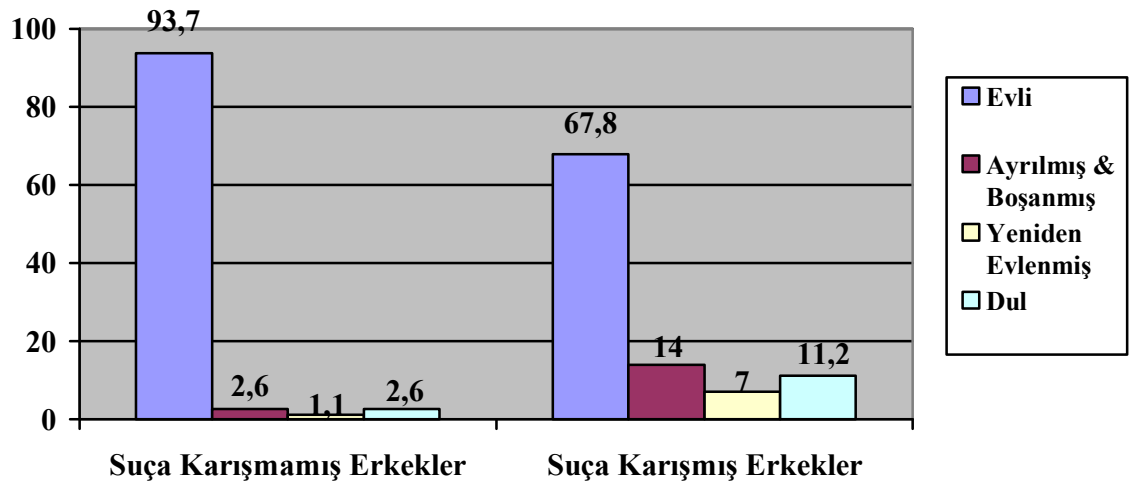
Suçta karışmış ergenlerin yaş ranjı 14.08 ile 24.17 (Ort = 17.95, S = 1.34) ve suça karışmamış erkek ergenlerin yaş ranjı 14.08 ile 20.83 (Ort = 16.52, S = 1.29) arasında değişmektedir. Kız ergenlerin yaş ranjı ise 14.08 ile 21.83 (Ort = 16.21, S = 1.28) arasında değişmektedir.

Ergenlerin anne-babalarının yaşam bilgileri, medeni ve eğitim durumları sırasıyla Şekil 1, 2, 3, 4 ve 5'de sunulmuştur. Ergenlerin kardeş sayıları ve birlikte yaşadıkları kişilere ilişkin bilgiler ise Şekil 6 ve 7'de verilmiştir. Kız ergenlerin anne-babalarına ve ailelerine ilişkin bilgiler ise suça karışmamış erkek ergenlerle karşılaştırmalı olarak Ek 3'de verilmiştir.

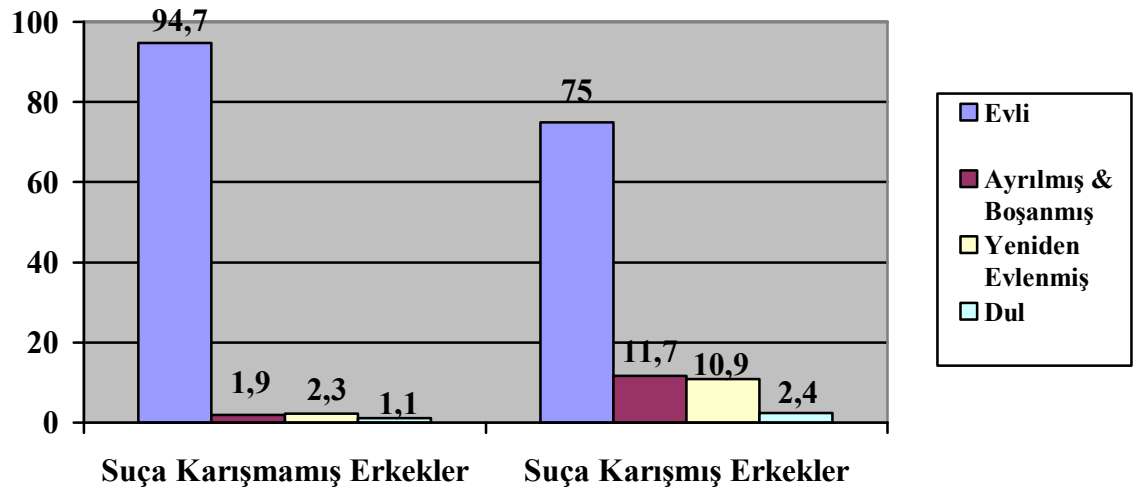
Şekil 1. Ebeveynlerin Yaşam Bilgileri (% olarak belirtilmiştir)

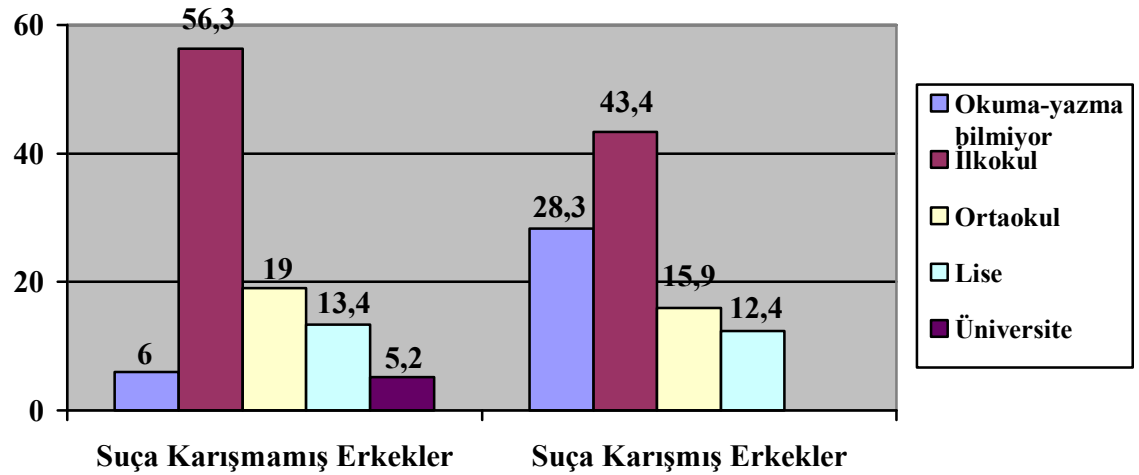
Şekil 2. Annelerin Medeni Durumları (% olarak belirtilmiştir)

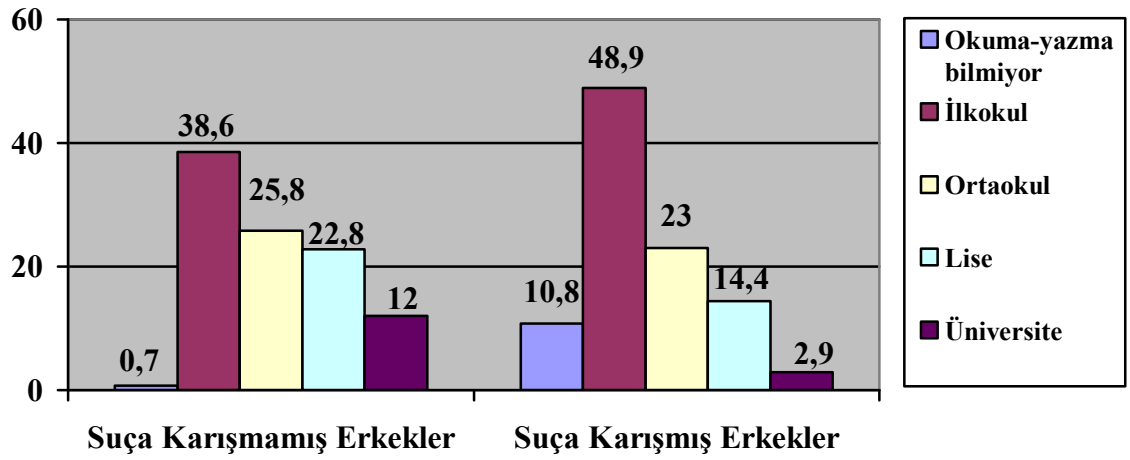
Şekil 3. Babaların Medeni Durumları (% olarak belirtilmiştir)

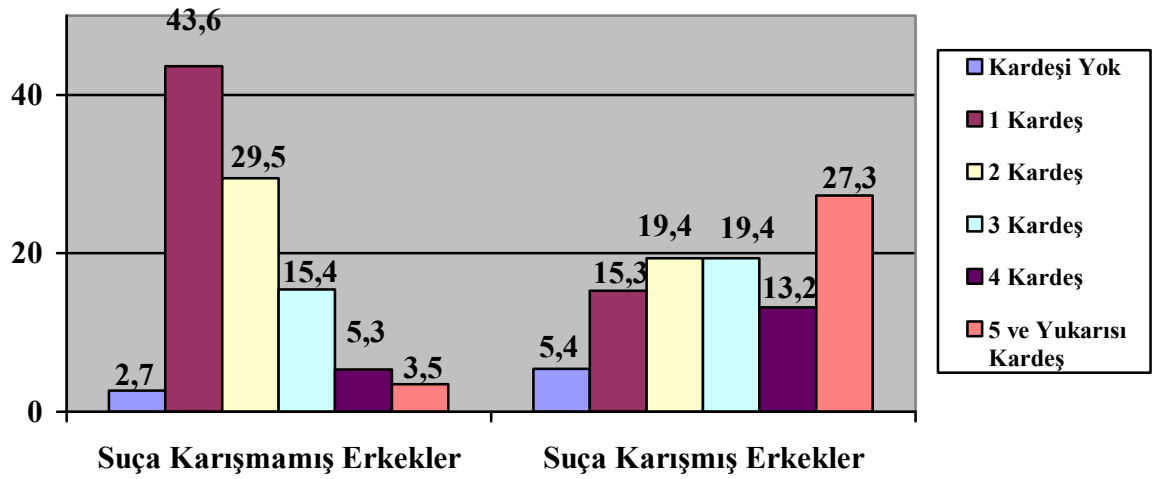
Şekil 4. Annelerin Eğitim Durumları (% olarak belirtilmiştir)

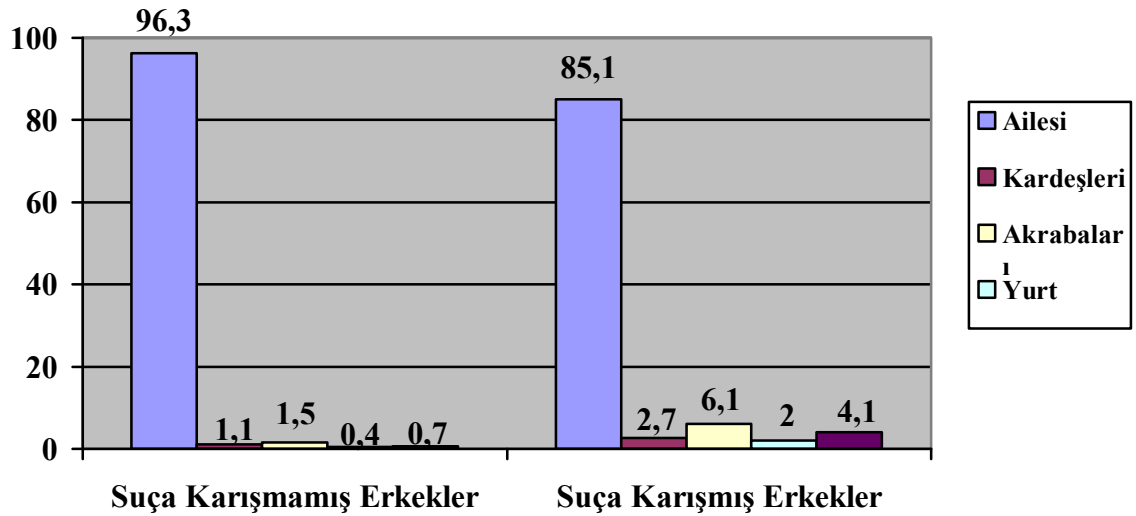
Şekil 5. Babaların Eğitim Durumları (% olarak belirtilmiştir)

Şekil 6. Kardeş Sayıları (% olarak belirtilmiştir)

Şekil 7. Çocuğun Birlikte Yaşadığı Kişiler (% olarak belirtilmiştir)

2.2 VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırma verilerinin tümü, kendini bildirim türünde ölçeklerle toplanmıştır. Bunlar; Okula Bağlılık Ölçeği, İzleme Ölçeği (Anne ve baba formu), Ebeveyn Kabul Red Ölçeği (Anne ve baba formu), Olumlu Akranlar ve Olumlu Sosyal Davranış Ölçeği, Olumsuz Akranlar ve Problem Davranışlar Ölçeği, Barratt Dürtüsellik Ölçeği, Olumlu Sosyal Davranışlarla İlgili Ahlaki Muhakeme Ölçeği, Öfke İfade ve Kontrol Ölçeği, Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeği, Mahalle Ölçeği, Güven Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formudur.

2.2.1 Ebeveyn Ölçümleri

İzleme Ölçeği (Parental Monitoring Scale)

Orijinal formu Kerr ve Stattin (2000) tarafından geliştirilen ölçek, 8'er maddeden oluşmaktadır. Beş dereceli likert tipi olan ölçeğin, Cronbach alfa iç tutarlığı .85'dir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanma çalışması Sayıl ve arkadaşları (2008) tarafından yapılmış ve anne ve baba için ayrı formlar oluşturulmuştur (Ör. "Annemin boş zamanlarımda ne yaptığımdan hiçbir zaman haberi olmaz/çok seyrek haberi olur/bazen haberi olur/sık sık

haberi olur/her zaman haberi olur”). Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı anne formu için .81, baba formu için ise .86 bulunmuştur. Ölçek formlarından alınabilecek en yüksek puan 40 ve en düşük puan 8’dir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı, anne formu için .87, baba formu için ise .89 olarak bulunmuştur.

Ebeveyn Kabul Red Ölçeği (EKRÖ) (Parental Acceptance-Rejection Questionnaire)

Ölçeğin orijinal formu Rohner, Saavedra ve Granum (1978) tarafından geliştirilmiştir. Dörtlü likert türü olan ve toplam 60 maddeden oluşan ve 4 dereceli likert tipi olan ölçeğin, sıcaklık, düşmanlık/saldırganlık, ihmal ve kayıtsızlık ve ayrışmamış red olmak üzere 4 alt ölçeği bulunmaktadır (Ör. “Sanki ben hiç yokmuşum gibi davranır”, “Beni büyük bir baş belası olarak görür”). Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 240 ve en düşük puan 60’dır. Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği (EKRÖ) Türkçe’ye ilk olarak Erdem (1990) tarafından uyarlanmıştır. Bu çalışmada alt ölçeklere ait iç tutarlık değerleri .78 ile .90 arasında değişirken ölçeğin tamamına ait iç tutarlık .95 olarak bulunmuştur.

Çocuk/Ergen EKRÖ’nün ülkemizdeki güvenilirlik ve geçerlik çalışması ise Varan (2003) tarafından yapılmış, Çocuk/Ergen EKRÖ’nün hem Anne hem de Baba formlarına ait alt ölçeklerin Cronbach Alpha iç-tutarlık katsayıları .82 ile .96 arasında değişmiştir. Her iki form için de toplam iç-tutarlık katsayısı .96 olarak bulunmuştur. EKRÖ için yapılan faktör analizi çalışmalarında ise hem klinik hem de normal örneklem ile yapılan araştırmalarda ebeveyn kabul ve reddini ölçen maddeler iki ana boyut olarak kabul ve red üzerinde kümelenmiştir (Varan, 2003).

Bu araştırma verilerine uygulanan faktör analizinde ise hem anne hem baba formu için Varan (2003)’in çalışmasına benzer şekilde kabul ve red olarak iki boyut belirlenmiştir. Ölçeğin anne formu için toplam iç tutarlık katsayısı .79, baba formu için ise .82 bulunmuştur. Çalışmada toplam puan kullanılacağı için alt ölçekler değerlendirilmemiştir. Ölçekten alınan yüksek puan ebeveyn reddini, düşük puan ise ebeveyn kabulünü göstermektedir.

Güven Ölçeği (Trust Scale)

Ölçeğin orijinal formu, Hestenes (1996) tarafından geliştirilen Güven Ölçeğine dayanmaktadır. Ölçeğin güvenilirlik inançları (dependability beliefs) ve paylaşım ilişkisi güven (sharing confidences) olarak iki boyutu bulunmaktadır. Daha sonra Jeffries (2002) yaptığı çalışmada güvenilirlik inançları alt ölçeğine 4 madde daha eklemiştir. Bu çalışmada bu geliştirilmiş alt boyut kullanılmıştır. Ölçek 5’li likert türünde olup, 23 maddeden oluşmaktadır (Ör. “Bu insanlar onlara ihtiyacım olduğunda yanımda olurlar”). Ölçekteki maddeler katılımcılar tarafından anne, baba, yakın arkadaş ve arkadaş grubu için ayrı ayrı cevaplanmaktadır. Ölçekten her değerlendirilen kişi için alınabilecek en yüksek puan 115 ve en düşük puan 23’dür. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık değerleri .92 ile .94 arasında değişmektedir.

Ölçeğin Türkçe’ye uyarlama çalışması, araştırma kapsamında yapılmış olup, psikometrik analizine ilişkin bulgular ve bilgiler Ek 1’de rapor edilmiştir. Ölçek, toplam puan olarak kullanılacak olup, Cronbach alfa iç tutarlık değerleri anne, baba, yakın arkadaş ve arkadaş grubu için sırasıyla, .93, .95, .94, ve .94’tür.

2.2.2 Akran Ölçümleri

Olumlu Akranlar Ölçeği (Prosocial Friends Scale)

Ölçeğin orijinal formu, Tilton-Weaver ve Galambos (2003) tarafından geliştirilmiştir. Dört maddeden oluşan ölçekte, ergenin olumlu sosyal davranışları olan arkadaşlara ne ölçüde sahip olduklarını ölçen maddeler bulunmaktadır (Ör. Çoğu arkadaşım başı dertte olan birine hemen yardım etmeye çalışır.) ve 4’lü likert türündedir. Ölçeğin Cronbach alfa güvenilirliği .64 olarak bulunmuştur. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 16 ve en düşük puan 4’dür. Sayıl ve arkadaşları (2008) tarafından Türkçe’ye uyarlama çalışması yapılan ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .69 olarak rapor edilmiştir. Bu çalışmada ölçeğin madde-toplam korelasyon değerleri tatminkar düzeyde olup, Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .67’dir.

Olumlu Sosyal Davranışlar Ölçeği

Bu çalışmada, ergenin olumlu sosyal davranışlar gösteren arkadaşlara ne kadar sahip olduğunun yanı sıra, ergenin kendisinin de bu davranışları ne kadar gösterdiğini belirlemek için, ölçekte yer alan her sorunun yanına “Peki bu ifade senin için ne kadar doğru?” ifadesi eklenerek, “Olumlu Sosyal Davranışlar Ölçeği” oluşturulmuştur. Olumlu Akranlar Ölçeği ile paralel olarak dört maddeden oluşan ölçek, dört derece üzerinden değerlendirilmektedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 16 ve en düşük puan 4’dür. Ölçeğin, madde-toplam korelasyon değerleri tatminkar düzeyde olup, Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .69 olarak bulunmuştur.

Olumsuz Akranlar Ölçeği (Deviant Peers Scale)

Ergenlerin sapkın ve problem davranışlar sergileyen arkadaşlara ne kadar sahip olduğunu belirleyebilmek için Olumsuz Akranlar Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, Galambos ve Maggs (1991) tarafından geliştirilmiştir. Dört maddeden oluşan ölçek dört derece üzerinden değerlendirilmektedir (Ör. “Arkadaşımdan bazıları diğer insanların eşyalarına sırf eğlence olsun diye zarar verir”). Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 28 ve en düşük puan 7’dir. Orijinal ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .74 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe’ye uyarlama çalışması Sayıl ve arkadaşları (2008) tarafından yapılmış ve ölçeğe “Birlikte gezip dolaştığım arkadaşlarımdan çoğu kavga, çatışma gibi önemli bir olaya katılmıştır” gibi literatürde sıkça sözü edilen olumsuz davranışları ölçen üç madde eklenmiş ve ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .72 olarak rapor edilmiştir. Bu çalışmada ölçeğin madde-toplam korelasyon değerleri tatminkar düzeyde olup, Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .81’dir.

Problem Davranışlar Ölçeği

Bu çalışmada, ergenin sapkın davranışlar gösteren arkadaşlara ne kadar sahip olduğunun yanı sıra, ergenin kendisinin de bu davranışları ne kadar gösterdiğini belirlemek için, ölçekte yer alan her sorunun yanına “Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?” ifadesi eklenerek, “Problem Davranışlar Ölçeği” oluşturulmuştur.

Olumsuz Akranlar Ölçeği ile paralel olarak yedi maddeden oluşan ölçek, dört derece üzerinden değerlendirilmektedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 28 ve en düşük puan 7'dir. Problem Davranışlar Ölçeğinin madde-toplam korelasyon değerleri tatminkar düzeyde olup, Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .91 olarak bulunmuştur.

2.2.3 Okul ve Mahalle (Neighborhood) Ölçümleri

Okula Bağlılık Ölçeği (School Commitment Scale)

Ölçeğin orijinal formu, Gardner ve Shoemaker (1989) tarafından “Okula Adanmışlık” ve “Öğretmene Bağlılık” olarak iki ayrı form halinde geliştirilmiş olup, 10 maddeden oluşan ölçek 4'lü likert türüdür (Ör. “İyi notlar almak benim için önemlidir”). Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 40 ve en düşük puan 10'dur. Ölçeğin, iç tutarlık katsayıları sırasıyla .75 ve .69 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışması Özbay ve Özcan (2006) tarafından yapılmış, iki form bileştirilerek uygulanmış olup, okula adanmışlık ve öğretmene bağlılık boyutları için Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları sırasıyla, .70 ve .78 olarak rapor edilmiştir.

Ölçek iki boyuttan oluşan tek bir ölçek olarak değerlendirilerek faktör analizi yapılmış, ancak iki boyut arasında yüksek korelasyon olması sebebiyle ölçek maddeleri iki boyutta da yük almıştır. Bu nedenle ölçeğin toplam puanının kullanılmasına karar verilmiştir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .79 olarak bulunmuştur.

Mahalle Ölçeği

Mahalle Ölçeği, mahallenin sosyal ve yapısal özelliklerini inceleyen makalelerdeki (Beyers, Bates, Pettit ve Dodge, 2003; Coley, Morris ve Hernandez, 2004; Cook, Herman, Philips ve Settersten, 2002; Riesch, Anderson ve Kruegger, 2006, Roth ve Brooks-Gunn, 2000; Simons, Lin, Gordon, Brody ve Conger, 2002) ele alınan konular ve ölçek maddeleri temel alınarak Türkiye koşullarına ve araştırma örneğine uygun olacağı düşünülen maddeler oluşturularak, araştırma kapsamında hazırlanmıştır.

Ölçekte; sosyal kontrol, mahalle sorunları, sargınlık, yerel kaynaklar/aktivilerin yapılandırılması, komşuların durağanlığı/istikrar, güvenlik, refah düzeyi olmak üzere yedi konu ele alınmıştır. Ancak bu konu başlıklarında yer alan bazı ölçek maddelerinin, diğer konu başlıklarında yük alması sebebiyle ölçek, 33 madde ve dört faktörlü bir yapı olarak belirlenmiştir (Ör. “Komşularımız benim veya arkadaşlarımla yanlış bir şey yaptığını görürlerse bunu anne-babamıza söylerler”, “Mahallemizde gençlere iyi örnek olabilecek yetişkinler bulunur”, “Mahallemizde uyuşturucu, esrar gibi maddeler kullanan insanlar vardır”). Ölçek 4’lü likert türü olup, her alt ölçek ayrı olarak puanlanmaktadır. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı .80 olarak bulunmuştur. Ölçek faktörlerinin iç tutarlık katsayıları, mahalle sargınlığı (.85), mahalle sorunları (.83), mahalle kaynakları (.80) ve mahallenin sosyal kontrolü (.70) için tatminkar düzeydedir. Ölçeğin psikometrik analiz sonuçları ile ilgili detaylı bilgiler Ek 1’de rapor edilmiştir.

2.2.4 Bireysel Ölçümler

Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeği (Cognitive Emotion Regulation Questionnaire)

Garnefski, Kraaij ve Spinhoven (2001) tarafından geliştirilen ve 36 maddeden oluşan “Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeği”, orijinal formunda her biri 4 maddeden oluşan 9 alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçek 5 dereceli olup, her alt ölçek ayrı olarak puanlanmaktadır. Katılımcılara olumsuz ve hoş olmayan olaylarla karşılaştıklarında neler düşündükleri ve hissettikleri sorulmaktadır. Ölçeğin alt ölçekleri; **“kendini suçlama”** (kabahatin benim olduğunu hissederim), **“kabul etme”** (konu hakkındaki herhangi bir şeyi değiştiremeyeceğimi düşünürüm), **“yineleyici düşünme”** (yaşadıklarım hakkında ne düşündüğüm ve hissettiğim zihnimi meşgul eder), **“olumlu yeniden odaklanma”** (konuyla hiçbir ilişkisi olmayan güzel şeyler düşünürüm), **“planlamaya yeniden odaklanma”** (durumla en iyi nasıl başa çıkabileceğim hakkında düşünürüm), **“olumlu yeniden değerlendirme”** (olanların bir sonucu olarak daha güçlü bir kişi olabileceğimi düşünürüm), **“perspektif alma”** (kendime hayatta bundan daha kötü şeyler olduğunu söylerim), **“felakete çevirme”** (yaşadığım şeyin ne kadar korkunç olduğunu düşünür dururum), **“diğerlerini suçlama”** (olaya diğerlerinin neden olduğunu hissederim). Bu

araştırma kapsamında Türkçe'ye uyarlaması yapılan ölçek 25 madde ve dört faktör olarak belirlenmiştir ve iç tutarlık katsayısı .84 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışması, araştırma kapsamında yapılmış olup, psikometrik analizine ilişkin bulgular ve bilgiler Ek 1'de rapor edilmiştir.

Öfke İfade ve Kontrolü Ölçeği (Anger Expression and Control Inventory)

Öfke İfade ve Kontrol Ölçeği, Barrio, Aluja ve Spielberger (2003) tarafından çocuk ve ergenlerin öfkelerini değerlendirmek amacıyla geliştirilen Durumluk-Sürekli Öfke İfade Ölçeği'nin iki alt ölçeğidir. Ölçeğin orijinal formu, Durumluk Öfke, Sürekli Öfke, Öfke İfade ve Öfke Kontrol olmak üzere 4 alt ölçekten oluşmaktadır. Araştırma ilgileri doğrultusunda Öfke İfade ve Öfke Kontrol alt ölçekleri kullanılmıştır. Öfke ifade alt ölçeğinden alınan yüksek puan, dışa yansıyan öfke ifade tarzını (öfkenin saldırganlık, tartışma gibi yöntemlerle dışa daha fazla vurularak gösterilmesi), düşük puan ise bastırılmış öfke ifade tarzını (öfkenin bastırılarak dışa yansıtılmaması) göstermektedir. Öfke Kontrol alt ölçeğinden alınan yüksek puan ise öfkeli durumlarda daha sakin davranıldığına ve öfkenin kontrol edilebildiğine işaret etmektedir (Ör. Beni sinirlendiren her şeye saldırırım, Kendimi sakinleştirmeye çalışırım). 20 madde ve iki faktörden oluşan ölçeğin, öfke kontrolü boyutu için iç tutarlık katsayısı .88, öfke ifade için .76 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışması, araştırma kapsamında yapılmış olup, psikometrik analizine ilişkin bulgular ve bilgiler Ek 1'de rapor edilmiştir.

Olumlu Sosyal Davranışlarla İlgili Ahlaki Muhakeme Ölçeği (Prosocial Reasoning Objective Measure)

Olumlu sosyal davranışlarla ilgili ahlaki muhakeme biçimini değerlendiren ölçeğin orijinal formu Carlo, Eisenberg ve Knight (1992) tarafından geliştirilmiş, Eisenberg, Carlo, Murphy ve Van Court (1995) tarafından ise gözden geçirilerek yenilenmiştir. Beş ayrı hikayeden oluşan ölçekte katılımcılardan her bir hikayeyi okuyarak, o hikayedeki

kahramanın, ihtiyacı olan kişi(lere)ye yardım edip etmemesiyle ilgili karar vermesi ve kararını vermesinde hangi faktörlerin önemli olduğunu belirtmesi istenmektedir. Ölçek, haz verici (hedonistic), onay görme (approval), gereksinim yönelimli (needs-oriented), kalıpyargısal (stereotypic) ve içselleştirilmiş (internalized) ahlaki muhakeme olmak üzere beş alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan daha ileri düzey ahlaki muhakemeyi göstermektedir.

Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Kumru, Carlo ve Edwards (2000) tarafından yapılmış ve ilköğretim-lise öğrencileri için ölçeğin iç tutarlık katsayılarının kalıpyargısal (stereotypic) ve içselleştirilmiş ahlaki muhakeme alt ölçekleri dışında .55 ile .81 arasında değiştiği bulunmuş, Kumru, Carlo ve Edwards (2004) tarafından yapılan başka bir çalışmada ise ölçeğin toplam iç tutarlık katsayısı .81 olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmada ölçek, üç hikaye olarak kullanılmış olup, her hikaye altı sorudan oluşmaktadır ve ölçek beş derece üzerinden değerlendirilmektedir. Ölçeğin toplam Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ise .77 olarak bulunmuştur. Araştırmada ölçeğin tüm maddelerinden elde edilen ağırlıklı genel puanlar kullanılmıştır.

Barratt Dürtüsellik Ölçeği (Barratt Impulsiveness Scale)

Ölçeğin ilk versiyonu Barratt (1959) tarafından geliştirilmiş ve Patton, Stanford ve Barratt (1995) tarafından gözden geçirilmiştir. Toplam 30 maddeden oluşan ölçeğin motor dürtüsellik, bilişsel dürtüsellik ve plansızlık dürtüselligi olmak üzere üç alt ölçeği bulunmaktadır (Ör. Düşünmeden konuşurum, Aklıma estiği gibi hareket ederim). Ölçeğin üniversite öğrencileri için toplam iç tutarlık katsayısı .82 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışması, Bayar (1999) tarafından yapılmış olup, ölçeğin toplam iç tutarlık katsayısı .72 olarak rapor edilmiştir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 120 ve en düşük puan 30'dur. Ölçekten alınan yüksek puan yüksek oranda dürtüsellığe işaret etmektedir. Bu çalışmada ise ölçeğin toplam Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .75'dir. Çalışmada, ölçeğin toplam puanı kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu araştırma kapsamında hazırlanmış olup; çocuğun cinsiyeti, yaşı, anne-babanın yaşam bilgileri, meslek, eğitim ve medeni durumu, kardeş sayısı, aile geliri, çocuğun kiminle yaşadığı, çocuğun okul başarısı, okula bakış açısı, üniversiteye gitme isteği ve gidebilmeye inancı, anne-babanın eğitim beklentisi, çalışma durumu ve yakın arkadaşın bulunup bulunmaması konularında, çoktan seçmeli ve açık uçlu sorular içermektedir.

2.3. İŞLEM

Araştırma öncesinde, okullarda uygulama yapılabilmesi amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı'ndan, ceza infaz kurumları ile denetimli serbestlik ve yardım merkezi şubelerinde uygulama yapılabilmesi için Adalet Bakanlığı'ndan izin alınmıştır. Gerekli izinlerin alınmasının ardından araştırma, okullarda 2009 yılı Şubat ve Mart aylarında, ceza infaz kurumları ile denetimli serbestlik ve yardım merkezi şubelerinde ise 2009 yılı Nisan-Temmuz ayları arasında yürütülmüştür. Okullardaki uygulamalarda ilk olarak ergenlere araştırma konusunda kısaca bilgi verilmiş, daha sonra ölçekleri nasıl dolduracakları tahtada da örnek üzerinden gösterilerek anlatılmıştır. Ölçek bataryasının uzun olması sebebiyle uygulama üç oturuma bölünerek yapılmış, oturumlar arasında ara verilmiştir.

Ceza infaz kurumundaki uygulamalara önce bireysel başlanmış, ancak çocukların “sosyal beğenirlik” temelli bir tutumla, ölçek maddelerine istendik yönde cevap vermeleri nedeniyle, uygulamalar 4 ya da 5'erli grupla devam ettirilmiştir. Grupla yapılan uygulamalarda her uygulama öncesi tahtada ölçek maddelerini nasıl cevaplayacakları açıklanmıştır. Ayrıca çocuklar sürekli izlenmiş ve her yeni ölçeğe geçtiklerinde nasıl cevaplayacakları ve örnek cevaplar sözel olarak açıklanmıştır. Daha fazla çocukla yapılan uygulamalarda çocukları takipte zorlanıldığı için, ayrıca çocukların kendi aralarında uygulamayı eğlenceye dönüştürmeleri ve sohbetle başlamaları nedeniyle gruplar daha kalabalık alınmamıştır.

Cezaevi örneklemindeki uygulamalarda, çocukların bu tür uygulamalardan sıkılmaları, kağıt-kalem uygulamalarına alışık olmamaları, okumaktan hoşlanmamaları ve ölçeğin onlar için oldukça uzun olması nedeniyle bazı zorluklarla karşılaşmış; okuma-yazma becerilerinde okul grubuna göre oldukça zayıf olmaları nedeniyle uygulamalar oldukça uzun sürmüştür. Sayılan bu nedenlerle örneklemdaki bazı çocukların soruları okumadan işaretledikleri fark edilmiş ve bu nedenle 31 çocuğun kağıdı uygulama dışı bırakılmıştır. Bu konuya bir çözüm olması için, çocuklara sık sık içten cevaplamalarının ne kadar önemli olduğu hatırlatılmış, her oturumda çocuklara kısa aralar verdirilmiştir. Sıkıldığı fark edilen çocukların kağıtları yarıda bıraktırılarak; iki, bazen üç farklı zamanda yapılan oturumlarla tamamlanmıştır. Ancak bu durumda çocuğun kağıdına ismi yazılması gerektiği için, bazı çocuklar bu konudaki kaygılarını dile getirmişlerdir. Ayrıca bazı çocuklar, bu durumun koğuştan çıkmada bir bahane olması ya da kendilerine “değişiklik” olması nedeniyle bilinçli olarak ölçek kağıtlarını yavaş doldurmuşlardır.

3. BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde öncelikle suça karışmış ve karışmamış ergenlere ilişkin betimsel araştırma bulguları sunulacak, ardından giriş bölümünde yer verilen araştırma sorularının yanıtlanmasına ilişkin bulgulara sırasıyla yer verilecektir. Bu kapsamda suça karışmış ya da karışmamış ergen olmayı, araştırma kapsamında ele alınan hangi değişkenlerin yordadığını belirlemek için lojistik regresyon analizi; suça karışmış ve suça karışmamış ergen gruplarının kendilerinin ve akranlarının problem ve olumlu sosyal davranış bileşimlerini araştırma kapsamında ele alınan hangi değişkenlerin yordadığını belirlemek için de hiyerarşik regresyon analizleri yapılmıştır.

Analizlerden önce veriler, kayıp ve aşırı değerler açısından incelenmiş; inceleme suça karışmamış ve karışmış ergenler için ayrı ayrı yapılmıştır. Buna göre suça karışmamış ergenlerde 9 katılımcı çok fazla kayıp değeri olduğu için veri setinden çıkartılmış; 4 katılımcı tek değişkenli aşırı değere; 16 katılımcı ise çok değişkenli aşırı değere sahip oldukları için, katılımcı grubundan çıkartılmıştır. Suça karışmış ergenlerde ise 5 katılımcı fazla kayıp değere sahip olduğu için katılımcı grubundan çıkartılmıştır. Aşırı değerler konusunda ise suça karışmış ergenlerin hali hazırda uç değerlere sahip olduğu kabul edildiğinden, daha ılımlı bir yaklaşım izlenerek, katılımcı çıkartılmamıştır. Bu kapsamda analizler, 152 suça karışmış, 269 suça karışmamış ve 176 kız ergenle yürütülmüştür.

3.1. BETİMSEL ANALİZLER

Suçta karışmış ve karışmamış ergenlerin ailelerine ilişkin demografik bilgiler ile okul yaşantılarına ilişkin bilgiler grafik halinde sunulmuş (Bkz. Şekil 8-15) ve grupları karşılaştırma amacıyla bazı nonparametrik testler yapılmıştır. Demografik bilgi formundan elde edilen örneklem özelliklerine dair bilgilere ise örneklem bölümünde yer verilmiştir.

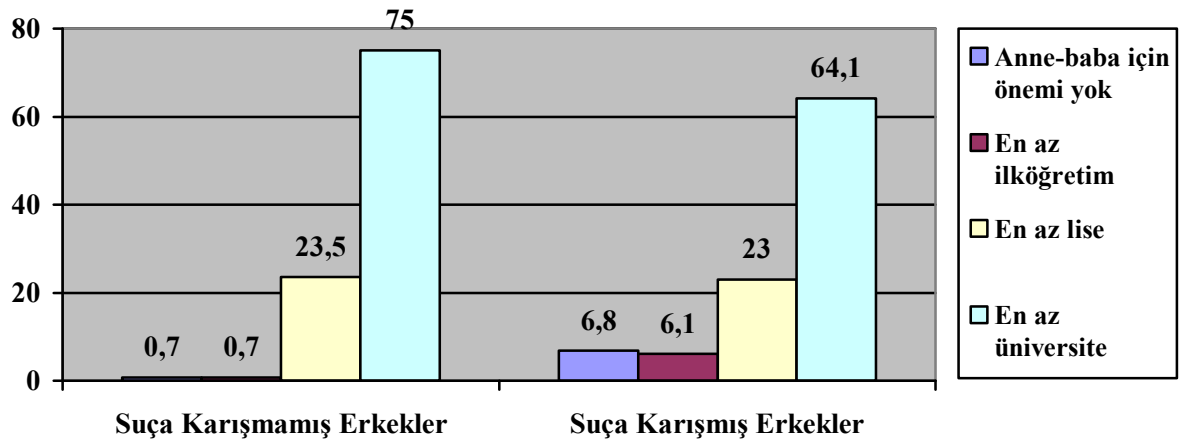
Öncelikle suçta karışmamış ergenler ile suçta karışmış ergenlerin anne-babalarının medeni durumu incelendiğinde; suçta karışmış ergenlerde boşanmış ya da eşinden ayrılmış annelerin sayısı, suçta karışmamış ergenlerin annelerine göre daha fazladır ($X^2(1) = 19.65$; $p < .001$). Benzer şekilde suçta karışmış ergenlerin babaları da, suçta karışmamış ergenlerin babalarına göre daha fazla sayıda eşlerinden ayrılmış ya da boşanmıştır ($X^2(1) = 17.10$; $p < .001$) (Bkz. Şekil 2 ve 3, sf. 71, 72).

Anne-babaların eğitim durumları incelendiğinde, okur-yazar olmayan annelerin oranı, suçta karışmış ergenlerde suçta karışmamış ergenlere göre daha yüksektir ($X^2(1) = 39.35$; $p < .001$). Yine benzer şekilde okuryazar olmayan ($X^2(1) = 22.98$; $p < .001$) babaların oranı suçta karışmış ergenlerde suçta karışmamış ergenlere göre daha yüksektir; üniversite mezunu olan babaların oranı ($X^2(1) = 9.38$; $p < .01$), suçta karışmamış ergenlerde, suçta karışmış ergenlere göre daha yüksektir. Annelerin üniversite eğitimleri incelendiğinde ise suçta karışmamış ergenlerin annelerinin % 5.2'si üniversite mezunu iken suçta karışmış ergenlerin anneleri arasında üniversite mezunu bulunmadığı görülmüştür (Bkz. Şekil 4 ve 5, sf. 72, 73).

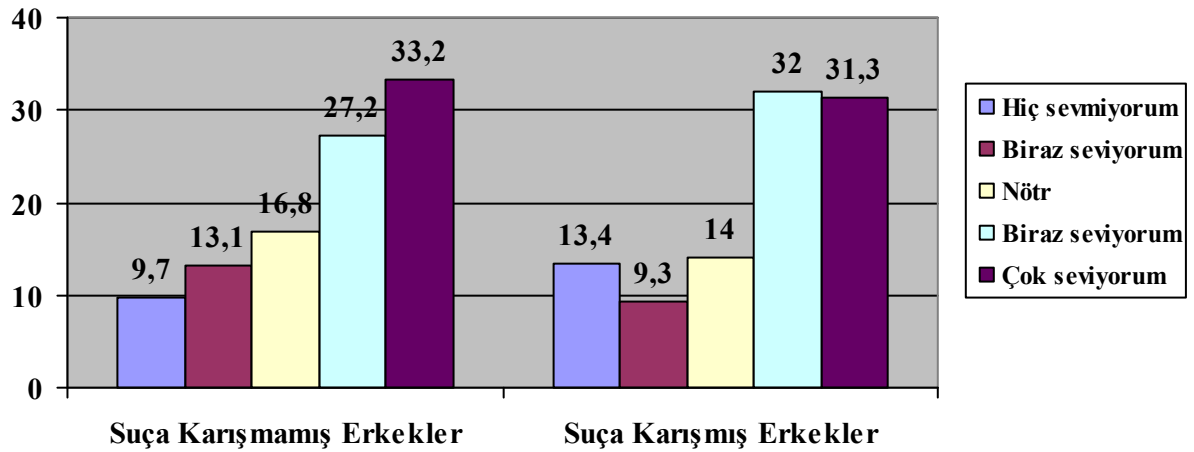
Ergenler, kardeş sayıları açısından karşılaştırıldıklarında ise suçta karışmış ergenlerin, suçta karışmamış ergenlere göre daha fazla sayıda kardeşe sahip olduğu görülmüştür ($t(398) = -9.16$, $p < .001$). Ergenler, kimlerle yaşadıkları konusunda değerlendirildiklerinde, suçta karışmamış ergenlerde, suçta karışmış ergenlere göre ailesiyle birlikte yaşama oranı daha yüksek ($X^2(1) = 16.94$; $p < .001$), akrabalarıyla yaşama oranı ise daha düşük bulunmuştur ($X^2(1) = 6.75$; $p < .01$). Ergenler, anne-babalarının eğitim beklentileri açısından karşılaştırıldıklarında ise suçta karışmış

ergenler, suça karışmamış ergenlere göre daha fazla oranda aileleri için okumalarının bir önemi olmadığını belirtmişlerdir ($X^2(1) = 12.30$ $p < .001$), (Bkz. Şekil 6, 7 ve 8, sf. 73, 74 ve 86).

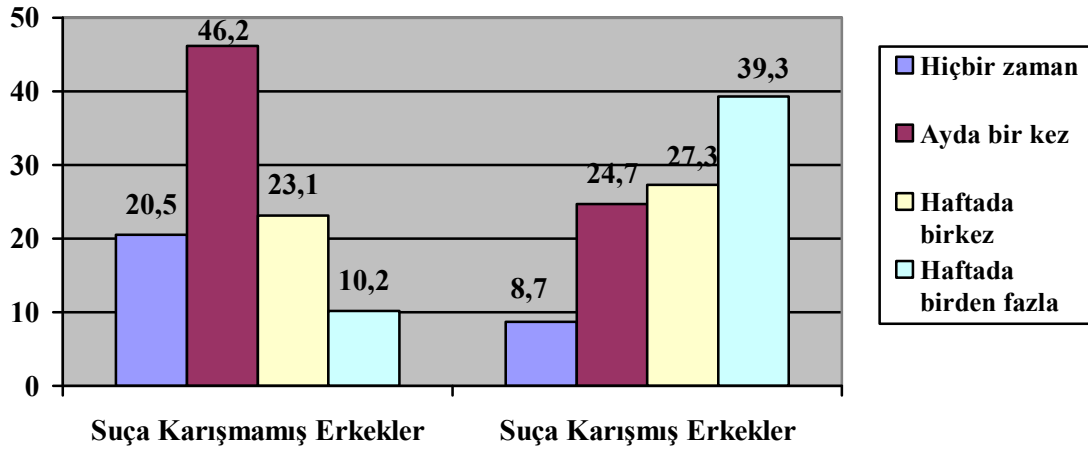
Şekil 8. Anne-Babanın Eğitim Beklentisi (% olarak verilmiştir)

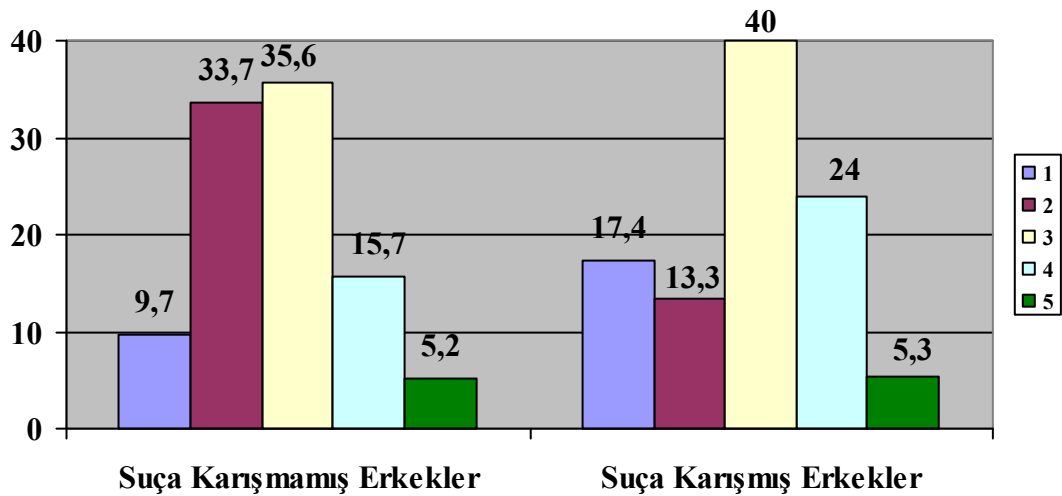
Şekil 9. Ergenin Okul Sevgisi (% olarak verilmiştir)

Şekil 10. Ergenin Okula Devamsızlığı (% olarak verilmiştir)

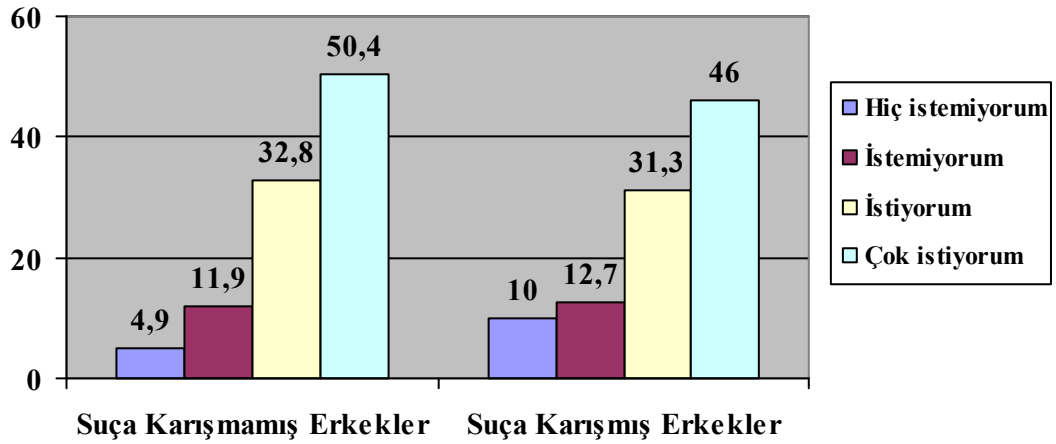

Şekil 11. Ergenin Derslerden Aldığı Not Ortalaması (% olarak verilmiştir)

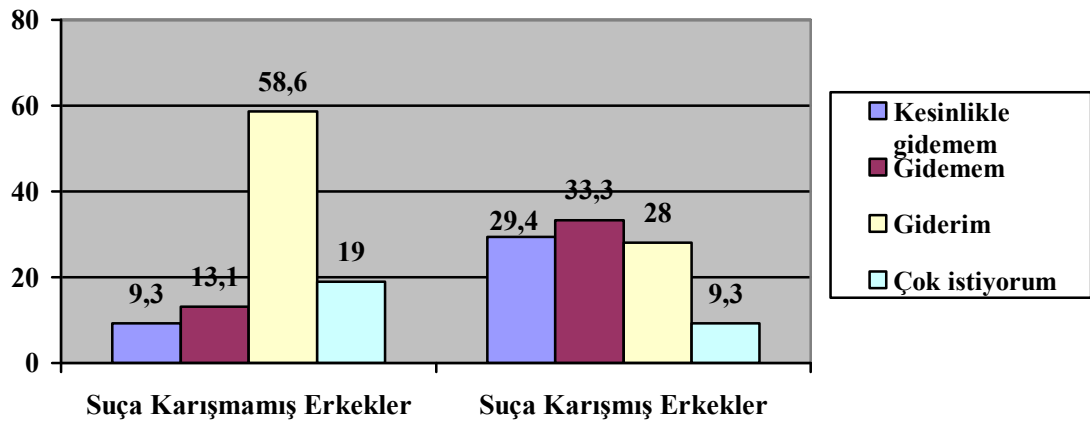

Ergenler üniversiteye gitme istekleri açısından karşılaştırıldıklarında ise suça karışmamış ergenler ile suça karışmış ergenlerin üniversiteye gitme istekleri arasında fark bulunmazken ($t(416) = 1.67$; $p < .09$), suça karışmamış ergenlerin, suça karışmış ergenlere göre daha fazla üniversiteye gidebileceklerine inandıkları ($t(416) = 7.84$; $p < .001$) görülmüştür (Bkz. Şekil 12 ve 13, sf. 88).

Şekil 12. Ergenin Üniversiteye Gitme İsteği (% olarak verilmiştir)

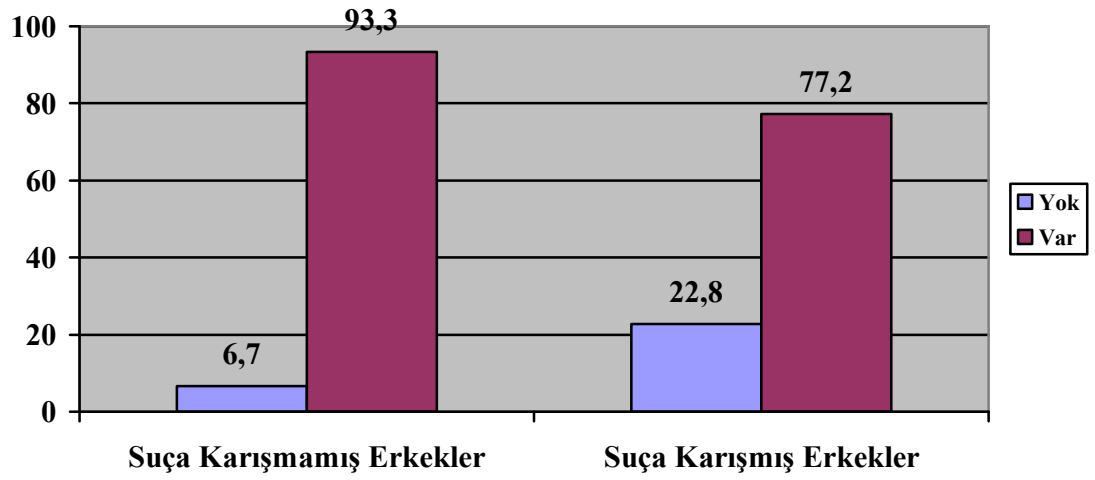

Şekil 13. Ergenin Üniversiteye Gidebileceğine İlişkin İnancı (% olarak verilmiştir)

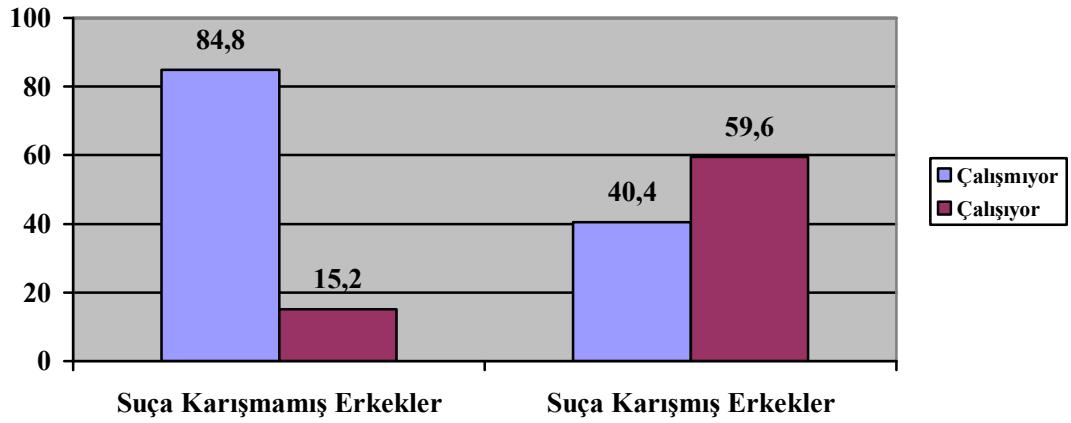

Ergenler aile geliri açısından karşılaştırıldıklarında suçta karışmamış ergenlerin aile gelirlerinin, suçta karışmış ergenlerin aile gelirlerine göre daha fazla olduğu görülmüştür ($t(399) = 2.08$; $p < .05$). Ergenler çalışma durumu açısından karşılaştırıldıklarında ise suçta karışmış ergenlerin, suçta karışmamış ergenlere göre çalışma oranları daha yüksektir ($X^2(1) = 86.83$ $p < .001$), (Bkz. Şekil 15, sf. 89).

Şekil 14. Ergenin Yakın Arkadaşı (% olarak verilmiştir)

Şekil 15. Ergenin Çalışma Durumu (% olarak verilmiştir)

3.2. DEĞİŞKENLER ARASI KORELASYON KATSAYILARI

Araştırma kapsamında ele alınan değişkenler arası ilişkilerin farklı ergen gruplarındaki örüntüleri konusunda fikir vermek amacıyla, suça karışmış ergenler ile suça karışmamış ergenler için tüm araştırma değişkenleri arasındaki korelasyon katsayıları, karşılaştırmalı olarak Tablo 1’de sunulmuştur. Ayrıca suça karışmamış kız ve erkek ergenler için araştırma değişkenleri arasındaki korelasyonlar Ek 2’de tablo halinde verilmiştir. Araştırma soruları kapsamında ilgilenilen değişkenler arası ilişkiler için ise ileri bölümlerde ayrı ayrı korelasyon tabloları verilmiş ve ilişkiler açıklanmıştır.

Tablo 1. Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenler İçin Tüm Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	Demografik Özellikler				Aile Özellikleri						Arkadaş Özellikleri				
	Anne Eğitim	Baba Eğitim	Kardeş Sayısı	Aile Geliri	Anne İzleme	Baba İzleme	Anne Redi	Baba Redi	Anne Güven	Baba Güven	Yakn Ark.Ol.	Ark. OSD	Ark. PD	Y.Ark. Güven	Ark.Gru. Güven
Anne Eğitim	1.000	.45**	-.35**	.32**	.15	.08	-.20*	-.09	.11	.01	.20*	.26**	-.18*	.20*	.10
Baba Eğitim	.52**	1.000	-.21*	.36**	.24**	.25**	-.11	-.21*	.10	.01	.02	.14	-.18*	.14	.07
Kardeş Sayısı	-.27**	-.26**	1.000	-.22*	-.01	-.10	.17	.08	.00	-.04	-.09	-.05	.18*	-.03	.07
Aile Geliri	.46**	.55**	-.10	1.000	.21*	.16	-.04	-.10	.01	-.03	.19*	.16	-.14	.14	.06
Anne İzleme	.05	-.05	.02	-.01	1.000	.56**	-.20*	-.12	.29**	.04	.09	.28**	-.33**	.20*	.06
Baba İzleme	-.08	.02	.02	-.04	.73**	1.000	-.19*	-.35**	.17*	.39**	.06	.24**	-.27**	.13	.02
Anne Reddi	-.11	-.04	.06	-.08	-.30**	-.27**	1.000	.25**	-.43**	-.02	-.17*	-.14	.24**	-.12	.04
Baba Reddi	-.03	-.03	.02	-.01	-.34**	-.40**	.59**	1.000	-.29**	-.69**	.00	-.09	.11	-.13	-.03
Anneye Güven	.06	.01	-.01	.04	.25**	.17**	-.49**	-.42**	1.000	.54**	.09	.10	-.31**	.17	-.04
Babaya Güven	.06	.03	.02	.06	.16*	.24**	-.38**	-.58**	.78**	1.000	-.04	.09	-.22*	.07	-.04
Yakın Arkadaş Olması	.03	-.01	.02	.05	-.05	-.02	.02	.05	.01	.15*	1.000	.16	-.13	.44**	.24**
Ark.Olumlu Sos. Davr.	-.03	-.17**	.11	-.10	.20**	.21**	-.25**	-.25**	.29**	.26**	.17**	1.000	-.21**	.52**	.49**
Ark. Problem Davra.	-.04	.00	.01	.07	-.25**	-.21**	.26**	.21**	-.26**	-.26**	-.01	-.35**	1.000	-.15	.03
Yakın Ark. Güven	.03	.01	.01	.04	.08	.04	-.20**	-.23**	.51**	.51**	.31**	.47**	-.17**	1.000	.69**
Ark. Grubuna Güven	-.17**	-.09	.09	-.14*	.08	.12*	-.16*	-.15*	.30**	.35**	.16*	.46**	-.20**	.64**	1.000
Devamsızlık	.06	.12	-.08	.15	-.20**	-.20**	.14*	.22**	-.09	-.13*	.07	-.06	.14*	-.11	-.16*
Üni. Gidebilme İnancı	.12	.27**	-.00	.28**	.19**	.19**	-.12	-.18**	.09	.13*	.03	.00	-.10	.17**	.05
Okula Bağlılık	-.27**	-.30**	.18**	-.28**	.37**	.39**	-.27**	-.28**	.10	.12	.03	.37**	-.22**	.08	.19**
Mah. Sargınlık	-.06	-.02	.11	-.04	.19**	.26**	-.18**	-.33**	.08	.21**	-.02	.23**	-.09	.11	.22**
Mah. Sorunları	-.11	-.12	-.00	-.16*	-.14*	-.06	.17**	.16**	-.23**	-.25**	-.01	-.19**	.32**	-.19**	-.17**
Mah. Kaynakları	.19**	.20**	.00	.19**	.15**	.21**	-.16**	-.19**	.05	.15*	.02	.17*	-.10	.09	.11
Mah. Sosyal Kontrolü	.05	.04	-.05	-.06	.18**	.19**	-.17**	-.29**	.10	.17**	-.05	.12	-.02	.07	.08
Öfke Kontrolü	.00	-.06	.06	-.05	.32**	.31**	-.19**	-.20**	.04	.10	.04	.10	-.18**	-.04	.07
Öfke İfade	.07	.11	-.08	.17**	-.17**	-.18**	.08	.12	-.01	-.07	.09	-.05	.27**	.11	-.06
Olumlu Sosyal Davr.	-.01	.01	.04	.01	.19**	.22**	-.32**	-.40**	.27**	.33**	.07	.61**	-.25**	.34**	.26**
Problem Davranışlar	-.09	-.01	.02	.00	-.20**	-.17**	.23**	.31**	-.26**	-.37**	-.07	-.24	.57**	-.13*	-.10
Olumlu Bakış Açısı	.01	-.06	.07	.00	.21**	.25**	-.25**	-.35**	.08	.15*	-.01	.16**	.01	.07	.09
Ol. Gözden Geçirme	-.04	.03	.05	.03	.20**	.19**	-.17**	-.29**	.08	.12*	.00	.16**	.02	.15*	.05
Kendine Yönlendirme	.00	.00	-.01	-.05	.17**	.16**	-.08	-.06	-.05	-.03	.11	.08	.02	.05	.07
Dışa Yönlendirme	-.02	-.09	-.02	-.01	.06	.09	-.05	-.15*	-.03	-.01	-.02	-.01	.11	-.08	-.11
Dürtüsellik	.12	.10	-.14*	.10	-.28**	-.30**	.09	.30**	-.15*	-.22*	.01	-.14*	.25*	-.06	-.15*
Ahlaki Muhakeme	.05	.09	-.05	.16*	.14*	.12*	-.19**	-.15**	.22**	.15*	.04	.09	-.20**	.15*	-.03

* Üst sütunlar suça karışmış erkek ergenler, alt sütunlar ise suça karışmamış erkek ergenlere ilişkin korelasyon değerlerini göstermektedir.

	Okul Özellikleri			Mahalle Özellikleri				Bireysel Özellikler									
	Devvmz	Üni. Gidebil	Okula Bağlı.	Sarg.	Sorun	Kayna	Sos. Kontr	Öfke Kont	Öfke İfade	OSD	PD	Olum Bak.	Olum Göz.	Ken. Yön.	Dış. Yön.	Dürtü.	Ahlaki Muha.
Anne Eğitim	-.05	.21**	.09	.08	-.14	.15	.02	.14	-.04	.25**	-.10	.12	.13	.12	-.07	-.07	.22**
Baba Eğitim	-.11	.28**	.22**	.07	-.10	.13	.09	.06	.07	.15	-.10	.13	.16	.05	.00	-.09	.20*
Kardeş Say.	.04	-.15	.12	.06	.09	-.04	.06	-.20*	.15	-.03	.19*	-.09	-.09	.08	.01	.16	-.14
Aile Geliri	-.05	.30**	.10	.19*	-.17*	.24**	.07	.09	.19*	.13	-.03	-.01	.06	.07	-.15	-.03	.07
Anne İzleme	-.29**	.12	.31**	.13	-.20**	.17*	.11	.32**	-.08	.25**	-.24**	.13	.28**	.14	-.08	-.12	.09
Baba İzleme	-.25**	.18*	.29**	.15	-.22**	.28**	.13	.34**	-.12	.13	-.18*	.19*	.28**	.11	.00	-.10	-.11
Anne Reddi	.14	-.05	-.21*	-.09	.21*	-.20*	-.14	-.15	.20*	-.13	.23*	.01	-.02	.01	.17*	.25**	-.02
Baba Reddi	.16	-.18*	-.12	-.14	.06	-.18*	-.24**	-.16	.04	-.03	.01	-.06	-.19*	-.09	.12	.10	-.09
Anne Güven	-.28**	.11	.20*	.22*	-.24**	.26**	.16	.17*	-.19*	.22**	-.23**	.09	.08	.10	-.10	-.34**	.08
Baba Güven	-.16	.08	.15	.11	-.15	.18*	.17	.28**	-.14	.05	-.12	.09	.06	.07	.01	-.15	-.04
Yakın Ark.	-.01	.10	.05	.08	-.05	.10	.00	.11	.02	.13	-.10	.02	.03	.09	.01	-.04	.00
Ark. OSD	-.07	-.04	.29**	.24**	-.08	.29**	.12	.31**	-.16*	.60**	-.02	.17*	.21*	.27**	-.09	-.20*	.07
Ark. PD	.38**	-.21**	-.16**	.00	.52**	-.24**	.07	-.28**	.35**	-.09	.72**	-.10	-.16*	-.08	-.08	.36**	-.16*
Y.Ark. Güv	-.05	-.03	.22**	.13	-.09	.12	-.01	.23**	-.05	.39**	-.04	.11	.18*	.16	-.02	-.15	.13
Ark.Gr.Güv	.00	-.01	.18*	.07	.00	.17*	-.13	.06	-.04	.31**	.15**	.13	.20*	.16	.04	.02	.03
Devamsızlık	1.000	-.29**	-.36**	-.06	.16	-.11	-.06	-.28**	.30**	-.10	.33**	-.04	-.14	-.03	.03	.28**	.05
Üni. Gidebil.	-.20**	1.000	.05	-.04	-.14	.16	-.07	.09	-.05	-.05	-.24**	.08	.16	-.02	-.03	-.09	.07
Okul Bağ.	-.23**	.09	1.000	.19*	-.06	.24**	.12	.37**	-.16*	.19*	-.14	.24**	.30**	.21**	.07	-.12	
Sargınlık	-.11	.00	.24**	1.000	-.18*	.56**	.39**	.03	-.01	.32**	.09	.05	.08	.12	-.08	-.05	.02
Sorun	.06	-.14**	.03	-.17*	1.000	-.34**	.11	-.17*	.26**	-.06	.32**	.13	.05	-.04	.11	.26**	-.19*
Kaynaklar	.10	.03	.06	.53**	-.29**	1.000	.07	.13	-.11	.30**	-.05	.16*	.23**	.16	.05	-.14	-.06
Sosyal Kont.	-.04	.00	.16*	.53**	.06	.19**	1.000	-.02	.14	.19*	-.03	.11	-.02	.09	-.06	.06	.08
Öfke Kontr.	-.16*	.18**	.31**	.26**	-.13*	.15*	.07	1.000	-.46**	.28**	-.29**	.26**	.29**	.19**	.07	-.31**	.04
Öfke İfade	.19**	-.01	-.19**	-.16**	.14*	-.07	.08	-.54**	1.000	-.13	.29**	-.04	-.10	-.04	.02	.35**	-.07
OSD	-.07	.09	.24**	.29**	-.21**	.19**	.21**	.14*	.00	1.000	.10	.20*	.26**	.30**	.02	-.20*	.09
PD	.09	-.21**	-.15*	-.13*	.26*	-.09	-.12*	-.21**	.14*	-.30**	1.000	-.14	-.11	.07	-.19*	.28**	-.21**
Ol.Bakış Açığı	-.02	.09	.29**	.27**	-.02	.15*	.20**	.32**	-.10	.21**	-.08	1.000	.70**	.53**	.51**	-.02	.12
Ol.Göz.Geç.	.02	.13**	.20**	.18**	-.01	.07	.25**	.24**	-.01	.24**	-.08	.59**	1.000	.54**	.41**	-.10	.16*
Ken. Yönle.	.05	.04	.15*	.05	.06	-.01	.13*	.26*	-.12	.05	-.01	.37**	.47**	1.000	.45**	.13	.03
Dışa Yönle.	.12	-.06	.13*	.07	.22**	.00	.17**	.10	.04	.03	.06	.42**	.44**	.40**	1.000	.11	-.03
Dürtüsellik	.23**	-.10	-.35**	-.14*	.18**	.01	-.03	-.19**	.33**	-.14*	.21**	-.08	-.06	.05	.05	1.000	-.11
Ahlaki Muh.	-.09	.14*	.02	.06	-.15*	.11	-.10	.13*	-.03	.20**	-.19**	-.02	.04	.10	-.09	-.09	1.000

* p<.05; **p<.01

3.3. SUÇA KARIŞMIŞ VE KARIŞMAMIŞ ERGEN GRUBUNDA OLMAYI YORDAYAN DEĞİŞKENLERİ BELİRLEMEK AMACIYLA YAPILAN LOJİSTİK REGRESYON ANALİZİ SONUÇLARI

Suçta karışmış ve karışmamış ergen olmada araştırma kapsamında ele alınan hangi aile, akran, okul ve mahalle özelliklerinin belirleyici olduğunu incelemek için lojistik regresyon analizi yapılmıştır. Standart hatanın artmasını önlemek amacıyla lojistik regresyon analizinde mümkün olan en az sayıda değişken kullanılarak model oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle grupları en iyi ayırt eden değişkenleri belirlemek amacıyla her bir değişken için tek değişkenli lojistik regresyon analizleri yapılmıştır. Tek değişkenli lojistik regresyon analizleri sonuçları Tablo 2’de sunulmuştur. Analizler sonucunda, grupları anlamlı olarak ayırt eden değişkenlerle analize devam edebilmek için, bu değişkenler arasındaki korelasyon değerleri incelenmiştir (Bkz. Tablo 3).

Bu kapsamda demografik değişkenlerden aile geliri açıkladığı varyans düşük olduğu için analize alınmamış, anne eğitim düzeyi ile baba eğitim düzeyi arasında çok yüksek korelasyon olduğu için birinin tercih edilmesi düşünülmüş; ancak her iki değişkenin de kardeş sayısı ile arasında yüksek korelasyon olması sebebiyle sadece kardeş sayısı analize dahil edilmiştir.

Ebeveyn özellikleri değişkenlerine ilişkin tek değişkenli lojistik regresyon analizinde grupları ayırt eden değişkenlerden anne ve babanın izlemesi arasında yüksek korelasyon olduğu görülmüş ve açıkladığı varyans daha fazla olduğu için *annenin izlemesi* analize alınmıştır. Grupları ayırt eden diğer değişkenlerden anne reddine göre, babaya güvenin açıkladığı varyansın daha fazla olması ve anne izlemeyle korelasyonun, anne reddine göre daha düşük olması sebebiyle *babaya güven* analize dahil edilmiştir.

Arkadaş özelliklerine ilişkin tek değişkenli lojistik regresyon analizi sonucunda arkadaşın olumlu sosyal davranışı dışında tüm değişkenlerin grupları ayırt ettiği görülmüş; ancak bu değişkenlerin her iki grupta da diğer yordayıcı değişkenlerle

aralarındaki korelasyonun yüksek olması sebebiyle analize yalnızca *yakın arkadaşın olması* dahil edilmiştir.

Okul değişkenlerine ilişkin tek değişkenli lojistik regresyon analizi sonucunda tüm değişkenlerin grupları ayırt ettiği görülmüş; ancak bu değişkenlerin kendi aralarındaki korelasyonların yüksek olması sebebiyle analize sadece *okula devamsızlık* dahil edilmiştir.

Mahalle özelliklerine ilişkin tek değişkenli lojistik regresyon analizi sonucunda ise yalnızca *mahalle sorunlarının* grupları ayırt ettiği görülmüştür. Tek değişkenli lojistik regresyon analizleri sonucunda, grupları anlamlı olarak ayırt eden değişkenler arasındaki korelasyon değerleri Tablo 3’de sunulmuştur. Değişkenler analize alınmadan önce çoklu bağlantılılık (multicollinearity) açısından da incelenmiş, değişkenlerin birlikte analize alınmasında bir sakınca olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 2. Tek Değişkenli Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları

Yordayıcılar	B	Exp (B)	Wald	Model X ²	R ² (Nagelkerke)
Demografik Değişkenler					
Anne Eğitim	-.49	.61	16.99***	18.97***	.06
Baba Eğitim	-.56	.57	24.84***	28.07***	.09
Kardeş Sayısı	.58	1.79	50.68***	77.39***	.24
Aile Geliri	-.18	.84	4.24*	4.39*	.02
Ebeveyn Özellikleri					
Anne İzleme	-.11	.90	51.25***	59.86***	.18
Baba İzleme	-.08	.93	32.73***	36.28***	.12
Anne Reddi	-.01	.99	4.89*	5.16*	.02
Baba Reddi	.00	1.00	.02	.02	.00
Anneye Güven	.00	1.00	.09	.09	.00
Babaya Güven	-.01	.99	7.22**	7.25**	.03
Arkadaş Özellikleri					
Yakın Arkadaşın Olması	1.41	4.09	20.31***	21.58***	.07
Arkadaşın Problem Davranışı	.17	1.19	51.40***	61.57***	.19
Arkadaşın Olumlu Sosyal Davranışı	-.05	.95	1.71	1.71	.00
Yakın Arkadaşa Güven	-.02	.98	7.63**	7.74**	.03
Arkadaş Grubuna Güven	-.04	.97	35.66***	42.10***	.14
Okul Değişkenleri					
Okula Devamsızlık	.81	2.26	48.46***	55.32***	.17
Üniversiteye Gidebilme İnanç	-.85	.43	48.41***	55.09***	.17
Okula Bağlılık	-.05	.95	6.59**	6.68**	.02
Mahalle Özellikleri					
Sarginlık	.03	1.03	3.05	3.10	.01
Sorunlar	.06	1.06	12.03***	12.40***	.04
Kaynaklar	.00	.99	.02	.02	.00
Sosyal Kontrol	.00	1.00	.00	.00	.00

*p <.05; ** p<.01; *** p<.001

Tablo 3. Lojistik Regresyon Analizi İçin Değişkenler Arası Korelasyonlar (Tablonun alt yarısı suça karışmamış, üst yarısı suça karışmış ergenlere aittir)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1. Anne Eğitim	1.000	.45**	-.35**	.32**	.15	.08	-.20*	.01	.20*	-.18*	.20*	.10	-.05	.21**	.09	-.14
2. Baba Eğitim	.52**	1.000	-.21*	.36**	.24**	.25**	-.11	.01	.02	-.18*	.14	.07	-.11	.28**	.22**	-.10
3. Kardeş Sayısı	-.27**	-.26**	1.000	-.22**	-.01	-.10	.17	.08	-.09	.18*	-.03	.07	.04	-.15	.12	.09
4. Aile Geliri	.46**	.55**	-.10	1.000	.21*	.16	-.04	-.03	.19*	-.14	.14	.06	-.05	.30**	.10	-.17*
5. Anne İzleme	.05	-.05	.02	-.01	1.000	.56**	-.20*	.04	.09	-.33**	.20*	.06	-.29**	.12	.31**	-.20**
6. Baba İzleme	-.08	.02	.02	-.04	.73**	1.000	-.19*	.39**	.06	-.27**	.13	.02	-.25**	.18*	.29**	-.22**
7. Anne Reddi	-.11	-.04	.06	-.08	-.30**	-.27**	1.000	-.02	-.17*	.24**	-.12	.04	.14	-.05	-.21*	.21
8. Baba Güven	.06	.03	.02	.06	.16*	.24**	-.38**	1.000	-.04	-.22*	.07	-.04	-.16	.08	.15	-.15
9. Yakın Ark.	.03	-.01	.02	.05	-.05	-.02	.02	.15*	1.000	-.13	.44**	.24**	-.01	.10	.05	-.05
10. Arkadaş Problem Davra.	-.04	.00	.01	.07	-.25**	-.21**	.26**	-.26**	-.01	1.000	-.15	.03	.38**	-.21**	-.16**	.52**
11. Yakın Arkadaş Güven	.03	.01	.01	.04	.08	.04	-.20**	.51**	.31**	-.17**	1.000	.69**	-.05	-.03	.22**	-.09
12. Arkadaş Grubu. Güven	-.17**	-.09	.09	-.14*	.08	.12*	-.16*	.35**	.16*	-.20**	.64**	1.000	.00	-.01	.18*	.00
13. Devamsızlık	.06	.12	-.08	.15	-.20**	-.20**	.14*	-.13*	.07	.14*	-.11	-.16*	1.000	-.29**	-.36**	.16
14. Üni. Gidebilme İna.	.12	.27**	.00	.28**	.19**	.19**	-.12	.13*	.03	-.10	.17**	.05	-.20**	1.000	.05	-.14
15. Okula Bağlılık	-.27**	-.30**	.18**	-.28**	.37**	.39**	-.27**	.12	.03	-.22**	.08	.19**	-.23**	.09	1.000	-.06
16. Mahalle Sorunları	-.11	-.12	.00	-.16*	-.14*	-.06	.17**	-.25**	-.01	.32**	-.19**	-.17**	.06	-.14*	.03	1.000

* p < .05; ** p < .01.

Lojistik regresyon analizinde değişkenler, yakın bağlamdan uzak bağlam değişkenlerine sırasıyla adimsal yöntemle modele alınmıştır. İlk adımda kardeş sayısı, ikinci adımda annenin izlemesi ve babaya güven, üçüncü adımda ergenin yakın arkadaşının olup olmaması, son adımda ise okula devamsızlık ve mahallenin sorunları modele girilmiştir. Son adımda model anlamlı bulunmuş ($X^2(6) = 164.78 p < .001$), modelin uyum iyiliğine ise Hosmer Lemeshow Testi ile bakılmış ve modelin istatistiki olarak verilere uygun olduğu görülmüştür ($X^2(8) = 12.01 p < .151$). Yordayıcı değişkenler, yordanan değişkendeki değişimi % 44 oranında açıklamıştır (**Nagelkerke R Square =.44**).

Birinci adımda analize alınan kardeş sayısı, suçta karışmış ergenleri % 91.4 oranında doğru sınıflarken, suçta karışmamış ergenleri doğru sınıflama oranı % 38.2; ikinci adımda analize eklenen anne izleme ve babaya güven, suçta karışmış ergenleri % 86.6 oranında doğru sınıflarken, suçta karışmamış ergenleri başarılı sınıflama oranı % 56.6; üçüncü adımda analize eklenen yakın arkadaş olmasının suçta karışmış ergenleri başarılı sınıflama oranı % 88.1'ken, suçta karışmamış ergenleri sınıflama oranı % 59.2; dördüncü adımda analize eklenen okula devamsızlık ve mahalle sorunları değişkenlerinin suçta karışmış ergenleri doğru sınıflama oranı % 89.6, suçta karışmamış ergenleri doğru sınıflama oranı % 63.2'dir. Analize alınan değişkenler toplamda katılımcıları % 80 oranında doğru olarak sınıflamıştır.

Lojistik regresyon analizinde son adımda Wald değerleri incelendiğinde; kardeş sayısı, annenin izlemesi, yakın arkadaşta sahip olma ve okula devamsızlık grupları anlamlı olarak ayırt etmiştir. Buna göre odds oranlarına (odds ratio) bakıldığında; kardeş sayısındaki bir birimlik artış, suçta karışmış grupta yer alma olasılığını % 74 arttırmaktadır. Annenin izlemesindeki bir birim azalma, suçta karışmış grupta yer alma olasılığını % 8 arttırmaktadır. Yakın arkadaşın olmasındaki bir birim azalma, suçta karışmış grupta yer alma olasılığını % 70 arttırmaktadır. Okula devamsızlıkta bir birim artış, suçta karışmış grupta yer alma olasılığını % 88 arttırmaktadır. Lojistik regresyon analizi sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları

Adım	Yordayıcılar	B	Exp (B) (Odds ratio)	Wald	Model X ²	R ² (Nagelkerke)
1	Kardeş Sayısı	.59	1.80	50.51***	77.18***	.23
2	Kardeş Sayısı	.57	1.76	46.04***	130.02***	.36
	Anne İzleme	-.11	.90	42.03***		
	Babaya Güven	-.01	.99	1.94		
3	Kardeş Sayısı	.56	1.74	42.29***	140.42***	.39
	Anne İzleme	-.11	.90	39.90***		
	Babaya Güven	-.01	.99	1.50		
	Yakın Arkadaşın Olması	-1.18	.31	10.10***		
4	Kardeş Sayısı	.56	1.74	40.57***	164.78***	.44
	Anne İzleme	-.08	.92	22.43***		
	Babaya Güven	.00	.99	.21		
	Yakın Arkadaşın Olması	-1.20	.30	9.17**		
	Okula Devamsızlık	.63	1.88	21.18***		
	Mahallenin Sorunları	.02	1.02	1.18		

** p <.01; *** p <.001

3.4. PROBLEM DAVRANIŞLARLA İLGİLİ ARAŞTIRMA SORULARINA İLİŞKİN BULGULAR

Araştırma kapsamında ergenlerin ve arkadaşlarının problem davranış puanları incelendiğinde, bu iki puan türünün oldukça yüksek korelasyon göstermeleri (suça karışmış ve karışmamış ergenlerde sırasıyla .72 ve .57) sebebiyle puanlar birleştirilerek, ergenin “problem davranış birleşik puanı” oluşturulmuş ve sonraki analizlerde bu birleşik puan bağımlı ölçüm olarak kullanılmıştır. Bu bağımlı ölçümlerle, hem ergenin hem arkadaşının problem davranışı dikkate alındığı için ergenin, problem davranış açısından sahip olduğu risk incelenmiş olacaktır. İlgili literatürde de daha güçlü değerlendirme yapabilmek ve değişken sayısını azaltmak amacıyla birleşik puanların kullandığı görülmektedir (ör. Bollmer, Harris ve Milich, 2006; Mathijssen, Koot, Verhulst, Bruyn ve Oud, 1997; Patterson ve Stouthamer-Loeber, 1984). Aynı zamanda bu araştırmada hem suça karışmış hem suça karışmamış ergenlerin problem davranışlar açısından kendileri için daha az puan verme eğilimindeyken, akranlarına daha fazla puan verdikleri, olumlu sosyal davranışlar açısından ise tam tersi bir durum olduğu görülmüştür. Bu nedenle birleşik puan kullanılması, sadece arkadaşın ya da sadece ergenin puanını alarak, davranışların olduğundan az ya da fazla görünmesi gibi etkilerin ortadan kaldırılmasını da sağlamıştır.

Bu doğrultuda, araştırmanın ikinci ve dördüncü sorularına cevap aramak amacıyla; ergenin ve akranın problem davranışını içeren birleşik puanın, hangi bireysel ve yakın bağlam/ birincil özellikler (aile ve akran) ve hangi uzak bağlam/ikincil (okul ve mahalle) özelliklerle ilişkili olduğunun belirlenmesi amacıyla hiyerarşik regresyon analizleri yapılmıştır. Yakın ve uzak bağlam değişkenlerinin etkilerini daha iyi görebilmek amacıyla, hiyerarşik regresyon analizleri, bireysel, aile ve akran değişkenleri (yakın bağlam) ile okul ve mahalle değişkenleri (uzak bağlam) için ayrı ayrı yürütülmüştür. Bu kapsamda her grubun problem davranışlarını incelemek için dört ayrı hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır.

Açımlayıcı nitelikteki regresyon analizlerinde, yordayıcıları belirlemek için birleşik problem davranış puanının, anılan bu değişkenlerle olan korelasyonları esas alınmıştır.

Analizlere dahil edilecek yordayıcı değişkenler, yordanan değişkenle arasındaki ilişkinin anlamlılık derecesine göre seçilmiştir. Her analiz için değişkenlerin seçilme süreci, yeri geldikçe detaylı olarak açıklanacaktır. Demografik değişkenler, yordanan değişkenle arasındaki ilişkinin anlamlı olması durumunda ilk adımda kontrol amacıyla analizlere dahil edilmiştir. Yakın bağlam değişkenlerine ilişkin analizlerde, aile değişkenlerinin, diğer değişkenlere göre problem davranışlarla yüksek korelasyon göstermesi sebebiyle, diğer değişkenlerin etkilerini de görebilmek için aile değişkenleri analizlere son adımda alınmıştır. Yapılan hiyerarşik regresyon analizlerinde, standart hatanın artmasını önlemek için, anlamlılık derecesi Bonferonni düzeltmesi yapılarak belirlenmiştir. Bundan sonraki bölümlerde, ergenin ve akranın problem davranışlarına ilişkin birleşik puan, ergenin bu tür davranışlar gösteren akranlarla birlikte olması da bir risk faktörü oluşturması sebebiyle, “problem davranışlar” olarak ifade edilecektir.

3.4.1. Suça Karışmış Ergenlerin Problem Davranışlarına İlişkin Bulgular

Suçta karışmış ergenlerin, problem davranışları ile ilişkili olan bireysel ve yakın bağlam değişkenlerini (aile ve akran) belirlemek amacıyla, değişkenler arası korelasyonlara bakıldığında; kardeş sayısı, öfke kontrolü, öfke ifade, dürtüsellik, ahlaki muhakeme, akran grubuna güven, anne izleme, baba izleme, anne reddi ve anneye güvenin problem davranışlar ile ilişkili olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 5). Aynı ölçeğin alt boyutları oldukları ve problem davranışla daha yüksek korelasyon gösterdiği için öfke kontrolü yerine öfke ifade analize alınmış; anne reddi ve anneye güven arasında yüksek korelasyon (.43) olduğundan, problem davranışla daha yüksek korelasyon gösterdiği için anneye güven tercih edilmiştir. Anne ve baba izleme arasındaki korelasyon yüksek olması sebebiyle iki değişkenin puanı birleştirilerek analize alınmıştır.

Bu kapsamda suçta karışmış ergenlerin problem davranışlarını yordamak için bireysel ve yakın bağlam değişkenleri ile yapılan hiyerarşik regresyon analizine, kardeş sayısı, ahlaki muhakeme, öfke ifade, dürtüsellik, akran grubuna güven, anne-baba izleme ve anneye güven alınmış; dört aşamada analize girilen değişkenlerin, problem davranışlarda gözlenen toplam varyansın % 32'sini açıkladığı görülmüştür ($F(7, 113) = 9.01; p < .001$). Araştırmada ele alınan değişkenlerin beta değerleri incelendiğinde ikinci aşamada analize alınan ahlaki muhakeme ($t = -2.22; p < .028$) ve öfke ifadenin ($t = 2.24; p < .027$) marjinal düzeyde ve dürtüsellik ($t = 3.17; p < .01$) suçta karışmış ergenlerin problem davranışlarını anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. Suçta karışmış ergenler için değişkenler arası korelasyonlar Tablo 5'te, hiyerarşik regresyon analizi sonuçları ise Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 5. Suça Karışmış Ergenlerin Problem Davranışları ile Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

	Demografik Bilgiler			Bireysel Özellikler								Akran Özellikleri			Aile Özellikleri					
				Öfke		Dürtü	A.Muh	Bilişsel Duygu Düzenleme			Ebeveyn İzleme				Ebeveyn Reddi		Ebeveyne Güven			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1.AE	1.000																			
2.KS	-.35**	1.000																		
3.AG	.32**	-.22*	1.000																	
4.ÖK	.14	-.20*	.09	1.000																
5.Öİ	-.04	.15	.19*	-.46**	1.000															
6.D	-.07	.16	-.03	-.31**	.35**	1.000														
7.AM	.22**	-.14	.07	.04	-.07	-.11	1.000													
8.OG	.13	-.09	.06	.29**	-.10	-.10	.16*	1.000												
9.OB	.12	-.09	-.01	.26**	-.04	-.02	.12	.70**	1.000											
10.KY	.12	.08	.07	.19**	-.04	.13	.03	.54**	.53**	1.000										
11.DY	-.07	.01	-.15	.07	.02	.11	-.03	.41**	.51**	.45**	1.000									
12.YA	.20*	-.09	.19*	.11	.02	-.04	.00	.03	.02	.09	.01	1.000								
13.YG	.20*	-.03	.14	.23**	-.05	-.15	.13	.18*	.11	.16	-.02	.44**	1.000							
14.GG	.10	.07	.06	.06	-.04	.02	.03	.20*	.13	.16	.04	.24**	.69**	1.000						
15.Aİ	.15	-.01	.21*	.32**	-.08	-.12	.09	.28**	.13	.14	-.08	.09	.20*	.06	1.000					
16.Bİ	.08	-.10	.16*	.34**	-.12	-.10	-.11	.28**	.19*	.11	.00	.06	.13	.02	.56**	1.000				
17.AR	-.20*	.17	-.04	-.15	.20*	.25**	-.02	-.02	.01	.01	.17*	-.17*	-.12	.04	-.20*	-.19*	1.000			
18.BR	-.09	.08	-.10	-.16	.04	.10	-.09	-.19*	-.06	-.09	.12	.00	-.13	-.03	-.12	-.35**	.25**	1.000		
19.AG	.11	.00	.01	.17*	-.19*	-.34**	.08	.08	.09	.10	-.10	.09	.17	-.04	.29**	.17*	-.43**	-.29**	1.000	
20.BG	.01	-.04	-.03	.28**	-.14	-.15	-.04	.06	.09	.07	.01	-.04	.07	-.04	.04	.39**	-.02	-.69**	.54**	1.000
21.PD-B	-.16	.20*	-.09	-.30**	.35**	.34**	-.21**	-.15	-.14	-.01	-.15	-.13	-.10	.10**	-.30**	-.24*	.25*	.06	-.28**	-.17

AE: Anne Eğitim, **KS:** Kardeş Sayısı, **AG:** Aile Geliri, **ÖK:** Öfke Kontrol, **Öİ:** Öfke İfade, **D:** Dürtüsellik, **AM:** Ahlaki Muhakeme, **OG:** Olumlu Gözden Geçirme, **OB:** Olumlu Bakış Açısı, **KY:** Kendine Yönlendirme, **DY:** Dışa Yönlendirme, **YA:** Yakın Arkadaşa Sahip Olma, **YG:** Yakın Arkadaşa Güven, **GG:** Akran Grubuna Güven, **Aİ:** Anne İzleme, **Bİ:** Baba İzleme, **AR:** Anne Reddi, **BR:** Baba Reddi, **AG:** Anneye Güven, **BG:** Babaya Güven, **PD-B:** Problem Davranış Birleşik Puan., * p<.05; ** p<.01.

Tablo 6. Suça Karışmış Ergenlerin Problem Davranışlarının Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması

Analiz Sırası	Değişken	R	R ²	Uyarlanmış R ²	R ² Değişim	β	F
1	Kardeş Sayısı	.20	.04	.03	.04	.20*	5.14*
2	Kardeş Sayısı Öfke İfade Dürtüsellik Ahlaki Muhakeme	.56	.31	.29	.27	.09 .18 .38*** -.16	13.12***
3	Kardeş Sayısı Öfke İfade Dürtüsellik Ahlaki Muha. Arkadaş Grubuna Güven	.57	.32	.30	.01	.08 .19* .36*** -.16 .12	11.04***
4	Kardeş Sayısı Öfke İfade Dürtüsellik Ahlaki Muha. Ark. Gru. Güven Anne-Baba İzle. Anneye Güven	.60	.36	.32	.03	.08 .19 ^a .29** -.17 ^a .12 -.18 -.05	9.01***

* p<.05, ** p<.01, *** p<.001 (Bonferroni düzeltmesi ile .05, .025 olarak kabul edilmiştir)

^a marjinal düzeyde anlamlı

Suçta karışmış ergenlerin, problem davranışları ile ilişkili olan uzak bağlam değişkenlerini (okul ve mahalle) belirlemek amacıyla, değişkenler arası korelasyonlara bakıldığında; kardeş sayısı, okula devamsızlık, üniversiteye gidebilme inancı ve mahalle sorunlarının, problem davranışlarla ilişkili olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 7).

Bu kapsamda suçta karışmış ergenlerin problem davranışlarını yordamak için uzak bağlam değişkenleri ile yapılan hiyerarşik regresyon analizine, kardeş sayısı, okula devamsızlık, üniversiteye gidebilme inancı ve mahalle sorunları alınmış; üç aşamada analize girilen değişkenlerin, problem davranışlardaki gözlenen toplam varyansın % 31'ini açıkladığı görülmüştür ($F(4, 129) = 15.60; p < .001$). Araştırmada ele alınan değişkenlerin beta değerleri incelendiğinde ikinci aşamada analize alınan okula devamsızlığın ($t = 4.22; p < .001$) ve son aşamada analize alınan mahalle sorunlarının ($t = 4.86; p < .001$) suçta karışmış ergenlerin problem davranışlarını anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. Suçta karışmış ergenler için değişkenler arası korelasyonlar Tablo 7'de, hiyerarşik regresyon analizi sonuçları ise Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 7. Suça Karışmış Ergenlerin Problem Davranışları ile Uzak Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

	Demografik Bilgiler			Okul Özellikleri			Mahalle Özellikleri				11
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1.AE	1.000										
2.KS	-.35**	1.000									
3.AG	.32**	-.22*	1.000								
4.DV	-.05	.04	-.05	1.000							
5.ÜG	.21**	-.15	.30**	-.29**	1.000						
6.OB	.09	.12	.10	-.36**	.05	1.000					
7.SA	.08	.06	.19*	-.06	-.04	.19*	1.000				
8.SO	-.14	.09	-.17*	.16	-.14	-.06	-.18*	1.000			
9.KA	.15	-.04	.24**	-.11	.16	.24**	.56**	-.34**	1.000		
10.SK	.02	.06	.07	-.06	-.07	.12	.39**	.11	.07	1.000	
11.PD-B	-.16	.20*	-.09	.38**	-.24**	-.15	.05	.44**	-.14	-.01	1.000

AE: Anne Eğitim, **KS:** Kardeş Sayısı, **AG:** Aile Geliri, **DV:** Devamsızlık, **ÜG:** Üniversiteye Gidebilme İnancı, **OB:** Okula Bağlılık, **SA:** Mahalle Sarginliği, **SO:** Mahalle Sorunları, **KA:** Mahalle Kaynakları, **SK:** Mahallenin Sosyal Kontrolü, **PD-B:** Problem Davranış Birleşik Puan.

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Tablo 8. Suça Karışmış Ergenlerin Problem Davranışlarının Uzak Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması

Analiz Sırası	Değişken	R	R ²	Uyarlanmış R ²	R ² Değişim	β	F
1	Kardeş Sayısı	.20	.04	.03	.04	.20*	5.62*
2	Kardeş Sayısı Okula Devmsız. Üni. Gid. İnan.	.45	.20	.18	.16	.17 .35*** -.13	11.03***
3	Kardeş Sayısı Okula Devmsız. Üni. Gid. İnan. Mahalle Sorun.	.57	.32	.31	.12	.14 .32*** -.11 .36***	15.60***

* p<.05, ** p<.01, *** p<.001 (Bonferroni düzeltmesi ile .05, .025 olarak kabul edilmiştir)

3.4.2. Suça Karışmamış Ergenlerin Problem Davranışlarına İlişkin Bulgular

Suçta karışmamış ergenlerin, problem davranışları ile ilişkili olan bireysel ve yakın bağlam değişkenlerini belirlemek amacıyla, değişkenler arası korelasyonlara bakıldığında; öfke kontrolü, öfke ifade, dürtüsellik, ahlaki muhakeme, yakın arkadaşta güven, akran grubuna güven, anne izleme, baba izleme, anne reddi, baba reddi, anneye güven ve babaya güvenin problem davranışlar ile ilişkili olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 9). Öfke ifade ve öfke kontrol aynı ölçeğin alt boyutları oldukları için öfke kontrol; yakın arkadaşta güven ve akran grubuna güven arasındaki yüksek korelasyon (.64) olduğu için, problem davranışlarla biraz daha güçlü ilişki gösteren yakın arkadaşta güven tercih edilmiştir. Anne ve babaya güven, yakın arkadaşta güvenle yüksek korelasyon (.51) gösterdiği için analize alınmamış, anne izleme ve baba izleme (.73) ile anne reddi ve baba reddi (.59) arasında yüksek korelasyon gösterdikleri için birleştirilmiş puan olarak analize alınmışlardır.

Bu kapsamda suçta karışmamış ergenlerin problem davranışlarını yordamak için bireysel ve yakın bağlam değişkenleri ile yapılan hiyerarşik regresyon analizine, ahlaki muhakeme, öfke kontrolü, dürtüsellik, yakın arkadaşta güven, anne-baba izleme ve anne-baba reddi alınmış; üç aşamada analize girilen değişkenlerin, problem davranışlardaki gözlenen toplam varyansın % 15'ini açıkladığı görülmüştür ($F(6, 245) = 8.15; p < .001$). Araştırmada ele alınan değişkenlerin beta değerleri incelendiğinde birinci aşamada analize alınan dürtüsellik ($t = 2.49; p < .05$) ve son aşamada analize alınan anne-baba reddinin marjinal olarak ($t = -2.23; p < .027$) suçta karışmamış ergenlerin problem davranışlarını yordadığı bulunmuştur. Suçta karışmamış ergenler için değişkenler arası korelasyonlar Tablo 9'da, hiyerarşik regresyon analizi sonuçları ise Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 9. Suça Karışmamış Ergenlerin Problem Davranışları ile Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

	Demografik Bilgiler			Bireysel Özellikler								Akran Özellikleri			Aile Özellikleri					
				Öfke		Dürtü	A.Muh	Bilişsel Duygu Düzenleme			Ebeveyn İzleme				Ebeveyn Reddi		Ebeveyn Güven			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1.AE	1.000																			
2.KS	-.27**	1.000																		
3.AG	.46**	-.10**	1.000																	
4.ÖK	.00	.06	-.05	1.000																
5.Öİ	.07	-.08	.17**	-.54**	1.000															
6.D	.12	-.14**	.10	-.19**	.33**	1.000														
7.AM	.05	-.05	.16*	.13*	-.03	-.09	1.000													
8.OG	-.04	.05	.03	.24**	-.01	-.06	.04	1.000												
9.OB	.01	.07	.00	.32**	-.10	-.02	-.02	.59**	1.000											
10.KY	.00	-.01	-.05	.26**	-.12	.05	.10	.47**	.37**	1.000										
11.DY	-.02	-.02	-.01	.10	.04	.05	-.09	.44**	.42**	.40**	1.000									
12.YA	.03	.02	.05	.04	.09	.01	.04	.00	-.01	.11	-.02	1.000								
13.YG	.03	.01	.04	-.04	.11	-.06	.15*	.15*	.07	.05	-.08	.31**	1.000							
14.GG	-.17**	.09	-.14*	.07	-.06	-.15*	-.03	.05	.09	.07	-.11	.16*	.64**	1.000						
15.Aİ	.05	.02	-.01	.32**	-.17**	-.28**	.14*	.20**	.21**	.17**	.06	-.05	.08	.08	1.000					
16.Bİ	-.08	.02	-.04	.31**	-.18**	-.30**	.12*	.19**	.25**	.16**	.09	-.02	.04	.12*	.73**	1.000				
17.AR	-.11	.06	-.08	-.19**	.08	.09	-.19**	-.17**	-.25**	-.08	-.05	.02	-.20**	-.16*	-.30**	-.27**	1.000			
18.BR	-.03	.02	-.01	-.20**	.12	.30**	-.15**	-.29**	-.35**	-.06	-.15*	.05	-.23**	-.15*	-.34**	-.40**	.59**	1.000		
19.AG	.06	-.01	.04	.04	-.01	-.15*	.22**	.08	.08	-.05	-.03	.01	.51**	.30**	.25**	.17**	-.49**	-.42**	1.000	
20.BG	.06	.02	.06	.10	-.07	-.22*	.15*	.12*	.15*	-.03	-.01	.15*	.51**	.35**	.16*	.24**	-.38**	-.58**	.78**	1.00
21.PD-B	-.08	.02	.03	-.22**	.22**	.26**	-.22**	-.03	-.05	.01	.09	-.05	-.17**	-.16**	-.25**	-.21**	.28**	.29**	-.29**	-.36**

AE: Anne Eğitim, **KS:** Kardeş Sayısı, **AG:** Aile Geliri, **ÖK:** Öfke Kontrol, **Öİ:** Öfke İfade, **D:** Dürtüsellik, **AM:** Ahlaki Muhakeme, **OG:** Olumlu Gözden Geçirme, **OB:** Olumlu Bakış Açısı, **KY:** Kendine Yönlendirme, **DY:** Dışa Yönlendirme, **YA:** Yakın Arkadaşa Sahip Olma, **YG:** Yakın Arkadaşa Güven, **GG:** Akran Grubuna Güven, **Aİ:** Anne İzleme, **Bİ:** Baba İzleme, **AR:** Anne Reddi, **BR:** Baba Reddi, **AG:** Anneye Güven, **BG:** Babaya Güven, **PD-B:** Problem Davranış Birleşik Puan, * p< .05; ** p<.01.

Tablo 10. Suça Karışmamış Ergenlerin Problem Davranışlarının Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması

Analiz Sırası	Değişken	R	R ²	Uyarlanmış R ²	R ² Değişim	β	F
1	Ahlaki Muha. Dürtüsellik Öfke Kontrolü	.34	.12	.10	.12	-.13 .22*** -.16**	10.72***
2	Ahlaki Muha. Dürtüsellik Öfke Kontrolü Yakın Ark. Güv.	.36	.13	.12	.01	-.14 .22*** -.14* -.12	9.15***
3	Ahlaki Muha. Dürtüsellik Öfke Kontrolü Yakın Ark. Güv. Anne-Baba İzle. Anne-Baba Red.	.41	.17	.15	.04	-.08 .15* -.12 -.08 -.13 .14 ^a	8.15***

* p<.05, ** p<.01, *** p<.001 (Bonferroni düzeltmesi ile .05, .025 olarak kabul edilmiştir)

^a marjinal düzeyde anlamlı

Suçta karışmamış ergenlerin, problem davranışları ile ilişkili olan uzak bağlam değişkenlerini belirlemek amacıyla, değişkenler arası korelasyonlara bakıldığında; okula devamsızlık, üniversiteye gidebilme inancı, okula bağlılık, mahalle sargınlığı ve mahalle sorunlarının problem davranışlar ile ilişkili olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 11).

Bu kapsamda suçta karışmamış ergenlerin problem davranışlarını yordamak için uzak bağlam değişkenleri ile yapılan hiyerarşik regresyon analizine, okula devamsızlık, üniversiteye gidebilme inancı, okula bağlılık, mahalle sargınlığı ve mahalle sorunları alınmış; iki aşamada analize girilen değişkenlerin, problem davranışlardaki gözlenen toplam varyansın % 15'ini açıkladığı görülmüştür ($F(5, 252) = 10.14; p < .001$). Araştırmada ele alınan değişkenlerin beta değerleri incelendiğinde birinci aşamada analize alınan okula bağlılığın ($t = -3.03; p < .01$) ve son aşamada analize alınan mahallenin sorunlarının ($t = 5.44; p < .001$) suçta karışmamış ergenlerin problem davranışlarını anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. Suçta karışmamış ergenler için değişkenler arası korelasyonlar Tablo 11'de, hiyerarşik regresyon analizi sonuçları ise Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 11. Suça Karışmamış Ergenlerin Problem Davranışları ile Uzak Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

	Demografik Bilgiler			Okul Özellikleri			Mahalle Özellikleri				11
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1.AE	1.000										
2.KS	-.27**	1.000									
3.AG	.46**	-.10	1.000								
4.DV	.06	-.08	.15	1.000							
5.ÜG	.12	.00	.28**	-.20**	1.000						
6.OB	-.27**	.18**	-.28**	-.23**	.09	1.000					
7.SA	-.06	.11	-.04	-.11	.00	.24**	1.000				
8.SO	-.11	.00	-.16*	.06	-.14*	.03	-.17*	1.000			
9.KA	.19**	.00	.19**	.10	.03	.06	.53**	-.29**	1.000		
10.SK	.05	-.05	-.06	-.04	.00	.16*	.53**	.06	.19**	1.000	
11.PD-B	-.08	.02	.03	.13*	-.18**	-.20**	-.13*	.32**	-.11	-.09	1.000

AE: Anne Eğitim, **KS:** Kardeş Sayısı, **AG:** Aile Geliri, **DV:** Devamsızlık, **ÜG:** Üniversiteye Gidebilme İnancı, **OB:** Okula Bağlılık, **SA:** Mahalle Sarginlığı, **SO:** Mahalle Sorunları, **KA:** Mahalle Kaynakları, **SK:** Mahallenin Sosyal Kontrolü, **PD-B:** Problem Davranış Birleşik Puan.

* p<.05; ** p<.01.

Tablo 12. Suça Karışmamış Ergenlerin Problem Davranışlarının Uzak Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması

Analiz Sırası	Değişken	R	R ²	Uyarlanmış R ²	R ² Değişim	β	F
1	Okula Devmsız. Üni. Gid. İnancı Okula Bağlılık	.26	.07	.05	.07	.07 -.15* -.17**	5.89***
2	Okula Devmsız. Üni. Gid. İnancı Okula Bağlılık Mahalle Sargın. Mahalle Sorun.	.41	.17	.15	.10	.05 -.10 -.19** -.01 .32***	10.14***

* p<.05, ** p<.01, *** p<.001 (Bonferroni düzeltmesi ile .05, .025 olarak kabul edilmiştir)

3.5. OLUMLU SOSYAL DAVRANIŞLARLA İLGİLİ ARAŞTIRMA SORULARINA İLİŞKİN BULGULAR

Araştırma kapsamında ergenlerin ve arkadaşlarının olumlu sosyal davranış puanları incelendiğinde, bu iki puan türünün oldukça yüksek korelasyon göstermeleri (suça karışmış ve karışmamış ergenlerde sırasıyla .61 ve .60) ve bölüm 3.4’de belirtilen diğer faktörler sebebiyle, ergenin ve arkadaşlarının olumlu sosyal davranışlarına ilişkin puanlar birleştirilerek ergenin “olumlu sosyal davranış birleşik puanı” oluşturulmuş ve sonraki analizlerde bu birleşik puan bağımlı ölçüm olarak kullanılmıştır. Olumlu sosyal davranışlar açısından birleşik puan kullanılarak, hem ergenin hem arkadaşının olumlu sosyal davranışı birlikte değerlendirildiği için ergenin olumlu sosyal davranış açısından sahip olduğu olumlu çevre incelenmiş olacaktır. Buna göre, araştırmanın üçüncü ve beşinci soruları kapsamında, ergenin ve akranın olumlu sosyal davranışını içeren birleşik puanın, hangi bireysel özellikler ve akran, aile, okul ve mahalleye ilişkin hangi değişkenlerle ilişkili olduğunun belirlenmesi amacıyla hiyerarşik regresyon analizleri yapılmıştır. Bu kapsamda, suça karışmış ve karışmamış gruplar için olumlu sosyal davranışları yordayan, bireysel, yakın bağlam (aile ve akran) ve uzak bağlam (okul ve mahalle) değişkenlerini belirlemek ve etkilerini daha iyi görebilmek amacıyla için 4 ayrı hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Demografik değişkenler, yordanan değişkenle arasındaki ilişkinin anlamlı olması durumunda ilk adımda analizlere dahil edilmiştir. Sonraki adımlarda analizlere dahil edilecek yordayıcı değişkenler ise korelasyon matrisleri temel alınarak yordanan değişkenle arasındaki ilişkinin anlamlılık derecesine göre analizlere alınmıştır. Yakın bağlam değişkenlerine ilişkin analizlerde, aile değişkenlerinin, diğer değişkenlere göre olumlu sosyal davranışlarla yüksek korelasyon göstermesi sebebiyle, diğer değişkenlerin etkilerini de görebilmek için aile değişkenleri analizlere son adımda alınmışlardır.

Yapılan hiyerarşik regresyon analizlerinde, standart hatanın artmasını önlemek için, anlamlılık derecesi Bonferonni düzeltmesi yapılarak belirlenmiştir. Bundan sonraki bölümlerde, ergenin ve akranın olumlu sosyal davranışlarına ilişkin birleşik puan, ergenin bu tür davranışlar gösteren akranlarla birlikte olmasının da olumlu bir faktör olması nedeniyle “olumlu sosyal davranışlar” olarak ifade edilecektir.

3.5.1 Suça Karışmış Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışlarına Yönelik Bulgular

Suçta karışmış ergenlerin, olumlu sosyal davranışları ile ilişkili olan bireysel ve yakın bağlam değişkenlerini belirlemek amacıyla, değişkenler arası korelasyonlara bakıldığında; anne eğitim düzeyi, öfke kontrol, öfke ifade, dürtüsellik, olumlu gözden geçirme, olumlu bakış açısı, kendine yönlendirme, yakın arkadaşına güven, akran grubuna güven, anne izleme, baba izleme ve anneye güvenin olumlu sosyal davranışlar ile ilişkili olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 13). Aynı ölçeğin alt boyutları oldukları için ve olumlu sosyal davranışlarla daha yüksek korelasyon gösterdiği için öfke ifade yerine öfke kontrolü analizlere dahil edilmiş; olumlu gözden geçirme, olumlu bakış açısı ve kendine yönlendirme aynı ölçeğin alt boyutları oldukları için olumlu sosyal davranışlarla en yüksek korelasyon gösteren kendine yönlendirme tercih edilmiştir. Yakın arkadaşına güvenle, yüksek korelasyon göstermesi (.69) ve olumlu sosyal davranışlarla arasında daha az korelasyon olması sebebiyle akran grubuna güven analizlere dahil edilmemiştir. Ayrıca anne izleme ve baba izleme (.73) arasında yüksek korelasyon bulunduğu için birleştirilmiş puan olarak analize alınmışlardır.

Bu kapsamda suçta karışmış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarını yordamak için bireysel ve yakın bağlam değişkenleri ile yapılan hiyerarşik regresyon analizine, anne eğitim düzeyi, öfke kontrolü, dürtüsellik, kendine yönlendirme (bilişsel duygu düzenleme), yakın arkadaşına güven, anneye güven ve anne-baba izlemesi alınmış, dört aşamada analize girilen değişkenlerin, olumlu sosyal davranışlardaki gözlenen toplam varyansın % 34'ünü açıkladığı görülmüştür ($F(7, 120) = 10.34; p < .001$). Araştırmada ele alınan değişkenlerin beta değerleri incelendiğinde ikinci aşamada analize alınan kendine yönlendirmenin ($t = 2.28; p < .01$) ve üçüncü aşamada analize alınan yakın arkadaşına güvenin ($t = 4.60; p < .001$) suçta karışmış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarını yordadığı bulunmuştur. Suçta karışmış ergenler için değişkenler arası korelasyonlar Tablo 13'te, hiyerarşik regresyon analizi sonuçları ise Tablo 14'te sunulmuştur.

Tablo 13. Suça Karışmış Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışları ile Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

	Demografik Bilgiler			Bireysel Özellikler								Akran Özellikleri			Aile Özellikleri					
				Öfke		Dürtü	A.Muh	Bilişsel Duygu Düzenleme			Ebeveyn İzleme				Ebeveyn Reddi		Ebeveyn Güven			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1.AE	1.000																			
2.KS	-.35**	1.000																		
3.AG	.32**	-.22*	1.000																	
4.ÖK	.14	-.20*	.09	1.000																
5.Öİ	-.04	.15	.19*	-.46**	1.000															
6.D	-.07	.16	-.03	-.31**	.35**	1.000														
7.AM	.22**	-.14	.07	.04	-.07	-.11	1.000													
8.OG	.13	-.09	.06	.29**	-.10	-.10	.16*	1.000												
9.OB	.12	-.09	-.01	.26**	-.04	-.02	.12	.70**	1.000											
10.KY	.12	.08	.07	.19**	-.04	.13	.03	.54**	.53**	1.000										
11.DY	-.07	.01	-.15	.07	.02	.11	-.03	.41**	.51**	.45**	1.000									
12.YA	.20*	-.09	.19*	.11	.02	-.04	.00	.03	.02	.09	.01	1.000								
13.YG	.20*	-.03	.14	.23**	-.05	-.15	.13	.18*	.11	.16	-.02	.44**	1.000							
14.GG	.10	.07	.06	.06	-.04	.02	.03	.20*	.13	.16	.04	.24**	.69**	1.000						
15.Aİ	.15	-.01	.21*	.32**	-.08	-.12	.09	.28**	.13	.14	-.08	.09	.20*	.06	1.000					
16.Bİ	.08	-.10	.16*	.34**	-.12	-.10	-.11	.28**	.19*	.11	.00	.06	.13	.02	.56**	1.000				
17.AR	-.20*	.17	-.04	-.15	.20*	.25**	-.02	-.02	.01	.01	.17*	-.17*	-.12	.04	-.20*	-.19*	1.000			
18.BR	-.09	.08	-.10	-.16	.04	.10	-.09	-.19*	-.06	-.09	.12	.00	-.13	-.03	-.12	-.35**	.25**	1.000		
19.AG	.11	.00	.01	.17*	-.19*	-.34**	.08	.08	.09	.10	-.10	.09	.17	-.04	.29**	.17*	-.43**	-.29**	1.000	
20.BG	.01	-.04	-.03	.28**	-.14	-.15	-.04	.06	.09	.07	.01	-.04	.07	-.04	.04	.39**	-.02	-.69**	.54**	1.000
21.OSD-B	.28**	-.04	.16	.33**	-.16*	-.22*	.09	.26**	.20*	.31**	-.04	.16	.51**	.44**	.30**	.21*	-.15	-.06	.18*	.08

AE: Anne Eğitim, **KS:** Kardeş Sayısı, **AG:** Aile Geliri, **ÖK:** Öfke Kontrol, **Öİ:** Öfke İfade, **D:** Dürtüsellik, **AM:** Ahlaki Muhakeme, **OG:** Olumlu Gözden Geçirme, **OB:** Olumlu Bakış Açısı, **KY:** Kendine Yönlendirme, **DY:** Dışa Yönlendirme, **YA:** Yakın Arkadaşa Sahip Olma, **YG:** Yakın Arkadaşa Güven, **GG:** Akran Grubuna Güven, **Aİ:** Anne İzleme, **Bİ:** Baba İzleme, **AR:** Anne Reddi, **BR:** Baba Reddi, **AG:** Anneye Güven, **BG:** Babaya Güven, **OSD-B:** Olumlu Sosyal Davranış Birleşik Puan, * p<.05; ** p<.01.

Tablo 14. Suça Karışmış Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışlarının Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması

Analiz Sırası	Değişken	R	R ²	Uyarlanmış R ²	R ² Değişim	β	F
1	Anne Eğitim Düzeyi	.28	.08	.07	.08	.28**	10.53**
2	Anne Eğitim Düzeyi Öfke Kontrolü Dürtüsellik Kendine Yönlendirme	.47	.22	.20	.15	.22** .23** -.10 .23**	8.81***
3	Anne Eğitim Düzeyi Öfke Kontrolü Dürtüsellik Kendine Yönlendirme Yakın Ark. Güven	.59	.35	.33	.13	.16 .18 -.08 .18* .38***	13.30***
4	Anne Eğitim Düzeyi Öfke Kontrolü Dürtüsellik Kendine Yönlendirme Yakın Ark. Güven Anne-Baba İzleme Anneye Güven	.61	.38	.34	.02	.15 .13 -.04 .17* .35*** .17 .02	10.34***

* p<.05, ** p<.01, *** p<.001 (Bonferroni düzeltmesi ile .05, .025 olarak kabul edilmiştir).

Suçta karışmış ergenlerin, olumlu sosyal davranışları ile ilişkili olan uzak bağlam değişkenlerini belirlemek amacıyla, değişkenler arası korelasyonlara bakıldığında; anne eğitim düzeyi, okula bağlılık, mahalle sargınlığı, mahalle kaynakları ve mahallenin sosyal kontrolünün olumlu sosyal davranışlarla ilişkili olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 15). Mahalle kaynakları ve mahalle sargınlığı arasında yüksek korelasyon olması (.56) nedeniyle, olumlu sosyal davranışlarla daha güçlü bir ilişki gösteren mahalle kaynakları analize alınmıştır.

Bu kapsamda suçta karışmış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarını yordamak için uzak bağlam değişkenleri ile yapılan hiyerarşik regresyon analizine, anne eğitim düzeyi, okula bağlılık, mahalle kaynakları ve mahallenin sosyal kontrolü alınmış; üç aşamada analize girilen değişkenlerin, olumlu sosyal davranışlardaki gözlenen toplam varyansın % 19'unu açıkladığı görülmüştür ($F(4, 139) = 9.46; p < .001$). Araştırmada ele alınan değişkenlerin beta değerleri incelendiğinde birinci aşamada analize alınan anne eğitim düzeyinin ($t = 2.96; p < .01$) ve son aşamada analize alınan mahalle kaynaklarının ($t = 3.28; p < .001$) suçta karışmış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarını yordadığı bulunmuştur. Suçta karışmış ergenler için değişkenler arası korelasyonlar Tablo 15'te, hiyerarşik regresyon analizi sonuçları ise Tablo 16'da sunulmuştur.

Tablo 15. Suça Karışmış Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışları ile Uzak Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

	Demografik Bilgiler			Okul Özellikleri			Mahalle Özellikleri				11
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1.AE	1.000										
2.KS	-.35**	1.000									
3.AG	.32**	-.22*	1.000								
4.DV	-.05	.04	-.05	1.000							
5.ÜG	.21**	-.15	.30**	-.29**	1.000						
6.OB	.09	.12	.10	-.36**	.05	1.000					
7.SA	.08	.06	.19*	-.06	-.04	.19*	1.000				
8.SO	-.14	.09	-.17*	.16	-.14	-.06	-.18*	1.000			
9.KA	.15	-.04	.24**	-.11	.16	.24**	.56**	-.34**	1.000		
10.SK	.02	.06	.07	-.06	-.07	.12	.39**	.11	.07	1.000	
11.OSD-B	.28**	-.04	.16	-.09	-.05	.27**	.31**	-.08	.33**	.17*	1.000

AE: Anne Eğitim, **KS:** Kardeş Sayısı, **AG:** Aile Geliri, **DV:** Devamsızlık, **ÜG:** Üniversiteye Gidebilme İnancı, **OB:** Okula Bağlılık, **SA:** Mahallenin Sargınlığı, **SO:** Mahallenin Sorunları, **KA:** Mahalle Kaynakları, **SK:** Mahallenin Sosyal Kontrolü, **OSD-B:** Olumlu Sosyal Davranış Birleşik Puan.

* p<.05; ** p<.01.

Tablo 16. Suça Karışmış Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışlarının Uzak Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması

Analiz Sırası	Değişken	R	R ²	Uyarlanmış R ²	R ² Değişim	β	F
1	Anne Eğitim Düzeyi	.28	.08	.07	.08	.28***	12.15***
2	Anne Eğit. Düz. Okula Bağlılık	.37	.14	.13	.06	.26*** .24**	11.19***
3	Anne Eğit. Düz. Okula Bağlılık Mahalle Kaynak. Mah. Sos. Kontr.	.46	.21	.19	.08	.23** .17 .26*** .12	9.46***

* p<.05, ** p<.01, *** p<.001 (Bonferroni düzeltmesi ile .05, .025 olarak kabul edilmiştir)

3.5.2 Suça Karışmamış Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışlarına Yönelik Bulgular

Suçta karışmamış ergenlerin, olumlu sosyal davranışları ile ilişkili olan bireysel ve yakın bağlam değişkenlerini belirlemek amacıyla, değişkenler arası korelasyonlara bakıldığında; öfke kontrolü, dürtüsellik, ahlaki muhakeme, olumlu gözden geçirme, olumlu bakış açısı, yakın arkadaşın olması, yakın arkadaşına güven, akran grubuna güven, anne izleme, baba izleme, anne reddi, baba reddi, anneye güven ve babaya güvenin, olumlu sosyal davranışlar ile ilişkili olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 17). Olumlu gözden geçirme ve olumlu bakış açısı aynı ölçeğin alt boyutları oldukları için ve olumlu sosyal davranışla daha fazla korelasyon göstermesi sebebiyle olumlu gözden geçirme tercih edilmiş, yakın arkadaşına güven ve akran grubuna güven arasında yüksek korelasyon (.64) olduğu için, olumlu sosyal davranışlarla daha güçlü ilişki gösteren yakın arkadaş grubuna güven tercih edilmiştir. Anne ve babaya güven, yakın arkadaşına güvenle yüksek korelasyon (.51) gösterdikleri için analize alınmamıştır.

Bu kapsamda suçta karışmamış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarını yordamak için bireysel ve yakın bağlam değişkenleri ile yapılan hiyerarşik regresyon analizine, öfke kontrolü, dürtüsellik, ahlaki muhakeme, olumlu gözden geçirme, yakın arkadaşın olması, yakın arkadaşına güven, anne-babanın izlemesi ve anne-baba reddi alınmış, üç aşamada analize girilen değişkenlerin, olumlu sosyal davranışlardaki gözlenen toplam varyansın % 29'unu açıkladığı görülmüştür ($F(8, 242) = 13.60; p < .001$). Araştırmada ele alınan değişkenlerin beta değerleri incelendiğinde ikinci aşamada analize alınan yakın arkadaşına güvenin ($t = 6.71; p < .001$) ve son aşamada analize alınan anne-baba reddinin ($t = -2.29; p < .05$) suçta karışmamış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarını anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. Suçta karışmamış ergenler için değişkenler arası korelasyonlar Tablo 17'de, hiyerarşik regresyon analizi sonuçları ise Tablo 18'de sunulmuştur.

Tablo 17. Suça Karışmamış Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışları ile Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

	Demografik Bilgiler			Bireysel Özellikler								Akran Özellikleri			Aile Özellikleri					
				Öfke		Dürtü	A.Muh	Bilişsel Duygu Düzenleme			Ebeveyn İzleme				Ebeveyn Reddi		Ebeveyn Güven			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1.AE	1.000																			
2.KS	-.27**	1.000																		
3.AG	.46**	-.10**	1.000																	
4.ÖK	.00	.06	-.05	1.000																
5.Öİ	.07	-.08	.17**	-.54**	1.000															
6.D	.12	-.14**	.10	-.19**	.33**	1.000														
7.AM	.05	-.05	.16*	.13*	-.03	-.09	1.000													
8.OG	-.04	.05	.03	.24**	-.01	-.06	.04	1.000												
9.OB	.01	.07	.00	.32**	-.10	-.02	-.02	.59**	1.000											
10.KY	.00	-.01	-.05	.26**	-.12	.05	.10	.47**	.37**	1.000										
11.DY	-.02	-.02	-.01	.10	.04	.05	-.09	.44**	.42**	.40**	1.000									
12.YA	.03	.02	.05	.04	.09	.01	.04	.00	-.01	.11	-.02	1.000								
13.YG	.03	.01	.04	-.04	.11	-.06	.15*	.15*	.07	.05	-.08	.31**	1.000							
14.GG	-.17**	.09	-.14*	.07	-.06	-.15*	-.03	.05	.09	.07	-.11	.16*	.64**	1.000						
15.Aİ	.05	.02	-.01	.32**	-.17**	-.28**	.14*	.20**	.21**	.17**	.06	-.05	.08	.08	1.000					
16.Bİ	-.08	.02	-.04	.31**	-.18**	-.30**	.12*	.19**	.25**	.16**	.09	-.02	.04	.12*	.73**	1.000				
17.AR	-.11	.06	-.08	-.19**	.08	.09	-.19**	-.17**	-.25**	-.08	-.05	.02	-.20**	-.16*	-.30**	-.27**	1.000			
18.BR	-.03	.02	-.01	-.20**	.12	.30**	-.15**	-.29**	-.35**	-.06	-.15*	.05	-.23**	-.15*	-.34**	-.40**	.59**	1.000		
19.AG	.06	-.01	.04	.04	-.01	-.15*	.22**	.08	.08	-.05	-.03	.01	.51**	.30**	.25**	.17**	-.49**	-.42**	1.000	
20.BG	.06	.02	.06	.10	-.07	-.22*	.15*	.12*	.15*	-.03	-.01	.15*	.51**	.35**	.16*	.24**	-.38**	-.58**	.78**	1.000
21.OSD-B	-.02	.08	-.05	.13*	-.03	-.16*	.16*	.22**	.21**	.07	.01	.14*	.45**	.40**	.22**	.24**	-.32**	-.36**	.31**	.33**

AE: Anne Eğitim, KS: Kardeş Sayısı, AG: Aile Geliri, ÖK: Öfke Kontrol, Öİ: Öfke İfade, D: Dürtüsellik, AM: Ahlaki Muhakeme, OG: Olumlu Gözden Geçirme, OB: Olumlu Bakış Açısı, KY: Kendine Yönlendirme, DY: Dışa Yönlendirme, YA: Yakın Arkadaşa Sahip Olma, YG: Yakın Arkadaşa Güven, GG: Akran Grubuna Güven, Aİ: Anne İzleme, Bİ: Baba İzleme, AR: Anne Reddi, BR: Baba Reddi, AG: Anneye Güven, BG: Babaya Güven, OSD-B: Olumlu Sosyal Davranış Birleşik Puan, * p<.05; ** p<.01.

Tablo 18. Suça Karışmamış Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışlarının Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması

Analiz Sırası	Değişken	R	R ²	Uyarlanmış R ²	R ² Değişim	β	F
1	Öfke Kontrolü Dürtüsellik Ahlaki Muhakeme Olumlu Göz. Geçirme	.30	.09	.07	.09	.03 -.13 .11 .21***	5.86***
2	Öfke Kontrolü Dürtüsellik Ahlaki Muhakeme Olumlu Göz. Geç. Yakın Ark. Olması Yakın Ark. Güven	.53	.28	.26	.19	.08 -.10 .05 .12 .04 44***	15.60***
3	Öfke Kontrolü Dürtüsellik Ahlaki Muhakeme Olumlu Göz. Geç. Yakın Ark. Olması Yakın Ark. Güven Anne-Baba İzleme Anne-Baba Reddi	.56	.31	.29	.03	.03 -.04 .03 .09 .06 40*** .12 -.14*	13.59***

* p<.05, ** p<.01, *** p<.001 (Bonferroni düzeltmesi ile .05, .025 olarak kabul edilmiştir)

Suçta karışmamış ergenlerin, olumlu sosyal davranışları ile ilişkili olan uzak bağlam değişkenlerini belirlemek amacıyla, değişkenler arası korelasyonlara bakıldığında; okula bağlılık, mahalle sargınlığı, mahalle sorunları, mahalle kaynakları ve mahallenin sosyal kontrolünün, olumlu sosyal davranışlar ile ilişkili olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 19). Mahalle kaynakları (.53) ve sosyal kontrol (.53), mahalle sargınlığıyla yüksek korelasyon gösterdikleri için analize alınmamıştır.

Bu kapsamda suçta karışmamış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarını yordamak için uzak bağlam değişkenleri ile yapılan hiyerarşik regresyon analizine, okula bağlılık, mahalle sargınlığı ve mahalle sorunları alınmış, iki aşamada analize girilen değişkenlerin, olumlu sosyal davranışlardaki gözlenen toplam varyansın % 19'unu açıkladığı görülmüştür ($F(3, 261) = 21.09; p < .001$). Araştırmada ele alınan değişkenlerin beta değerleri incelendiğinde birinci aşamada analize alınan okula bağlılığın ($t = 5.15; p < .001$) ve ikinci aşamada analize alınan mahalle sargınlığının ($t = 3.17; p < .01$) ve mahalle sorunlarının ($t = -3.53; p < .001$) suçta karışmamış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarını yordadığı bulunmuştur. Suçta karışmamış ergenler için değişkenler arası korelasyonlar Tablo 19'da, hiyerarşik regresyon analizi sonuçları ise Tablo 20'de sunulmuştur.

Tablo 19. Suça Karışmamış Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışları ile Uzak Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

	Demografik Bilgiler			Okul Özellikleri			Mahalle Özellikleri				11
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1.AE	1.000										
2.KS	-.27**	1.000									
3.AG	.46**	-.10	1.000								
4.DV	.06	-.08	.15	1.000							
5.ÜG	.12	.00	.28**	-.20**	1.000						
6.OB	-.27**	.18**	-.28**	-.23**	.09	1.000					
7.SA	-.06	.11	-.04	-.11	.00	.24**	1.000				
8.SO	-.11	.00	-.16*	.06	-.14*	.03	-.17*	1.000			
9.KA	.19**	.00	.19**	.10	.03	.06	.53**	-.29**	1.000		
10.SK	.05	-.05	-.06	-.04	.00	.16*	.53**	.06	.19**	1.000	
11.OSD-B	-.02	.08	-.05	-.07	.05	.34**	.29**	-.22**	.20**	.18**	1.000

AE: Anne Eğitim, **KS:** Kardeş Sayısı, **AG:** Aile Geliri, **DV:** Devamsızlık, **ÜG:** Üniversiteye Gidebilme İnancı, **OB:** Okula Bağlılık, **SA:** Mahalle Sargınlığı, **SO:** Mahalle Sorunları, **KA:** Mahalle Kaynakları, **SK:** Mahallenin Sosyal Kontrolü, **OSD-B:** Olumlu Sosyal Davranış Birleşik Puan.

* p<.05; ** p<.01.

Tablo 20. Suça Karışmamış Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışlarının Uzak Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması

Analiz Sırası	Değişken	R	R ²	Uyarlanmış R ²	R ² Değişim	β	F
1	Okula Bağlılık	.33	.11	.11	.11	33***	32.47***
2	Okula Bağlılık Mahalle Sargın. Mahalle Sorun.	.44	.20	.19	.09	30*** .19** -.20***	21.08***

* p<.05, ** p<.01, *** p<.001 (Bonferroni düzeltmesi ile .05, .025 olarak kabul edilmiştir)

3.6. EK ANALİZLER

3.6.1. Kız Ergenlerin Problem Davranışlarına Yönelik Bulgular

Suçta karışmamış erkek ergen örneklemini elde etmek amacıyla okul ortamında gerçekleştirilen uygulamalar kız öğrencileri de kapsamış olduğu için bu araştırma bağlamında suçta karışmamış olan erkek ergen örnekleminin özelliklerinin, kız ergenlerle karşılaştırılması ek bir amaç olarak belirlenmiştir.

Bu ek araştırma amacı doğrultusunda kız ergenlerin problem davranışları ile ilişkili olan bireysel ve yakın bağlam değişkenlerini belirlemek amacıyla, değişkenler arası korelasyonlara bakıldığında; öfke kontrolü, dürtüsellik, yakın arkadaşına güven, akran grubuna güven, anne izleme, baba izleme, anne reddi, anneye güven ve babaya güvenin, problem davranışlar ile ilişkili olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 21). Yakın arkadaşına güvenle, akran grubuna güven arasında yüksek korelasyon (.61) olması sebebiyle, problem davranışlarla biraz daha yüksek korelasyon gösteren yakın arkadaşına güven analize alınmıştır. Anne ve baba izleme, anne reddi ile yüksek korelasyon gösterdikleri ve problem davranışlarla daha yüksek korelasyon gösterdiği için analize anne reddi alınmış; anneye güven ve babaya güven ise yakın arkadaşına güvenle (.62) yüksek korelasyon gösterdikleri için analizlere alınmamışlardır.

Bu kapsamda kız ergenlerin problem davranışlarını yordamak için bireysel ve yakın bağlam değişkenleri ile yapılan hiyerarşik regresyon analizine, öfke kontrolü, dürtüsellik, yakın arkadaşına güven ve anne reddi alınmış, üç aşamada analize girilen değişkenlerin, problem davranışlardaki gözlenen toplam varyansın % 11'ini açıkladığı görülmüştür ($F(4, 165) = 6.37; p < .001$). Araştırmada ele alınan değişkenlerin beta değerleri incelendiğinde, yalnızca anne reddinin ($t = 3.23; p < .001$) problem davranışları yordadığı bulunmuştur. Kız ergenler için değişkenler arası korelasyonlar Tablo 21'de, hiyerarşik regresyon analizi sonuçları ise Tablo 22'de sunulmuştur.

Tablo 21. Kız Ergenlerin Problem Davranışları ile Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

	Demografik Bilgiler			Bireysel Özellikler								Akran Özellikleri			Aile Özellikleri					
				Öfke		Dürtü	A.Muh	Bilişsel Duygu Düzenleme			Ebeveyn İzleme				Ebeveyn Reddi		Ebeveyne Güven			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1.AE	1.000																			
2.KS	-.35**	1.000																		
3.AG	.61**	-.21**	1.000																	
4.ÖK	.02	.09	-.03	1.000																
5.Öİ	.20**	-.09	.16*	-.55**	1.000															
6.D	.20**	.11	.16*	-.33**	.31**	1.000														
7.AM	.34**	-.12	.35**	.09	-.06	-.06	1.000													
8.OG	.12	-.07	.09	.37**	-.20**	-.17*	.17*	1.000												
9.OB	-.15*	.16*	-.17	.32**	-.28**	-.07	-.17*	.36**	1.000											
10.KY	.01	.16*	-.05	.22**	-.22**	.04	.09	.32**	.26**	1.000										
11.DY	-.11	.11	-.16*	-.02	.14	.24**	-.06	.18*	.14	.27**	1.000									
12.YA	.05	-.12	.08	-.09	.08	.03	.06	-.11	-.07	-.08	.00	1.000								
13.YG	.21**	-.15	.25**	.19*	-.09	-.08	.11	.26**	.01	.02	-.23**	.27**	1.000							
14.GG	.13	-.02	.06	.22**	-.15*	-.09	.02	.21**	.16*	.13	-.06	.20**	.61**	1.000						
15.Aİ	.05	-.11	-.06	.35**	-.24**	-.33**	.07	.32**	.27**	.15*	-.09	.09	.27**	.18*	1.000					
16.Bİ	.03	.03	.09	.26**	-.22**	-.30**	.13	.26**	.22**	.16*	-.06	.09	.25**	.19*	.61**	1.000				
17.AR	-.17	.06	-.21**	-.32**	.21**	.39**	-.12	-.25**	-.17*	-.12	.30**	.01	-.35**	-.31**	-.47**	-.46**	1.000			
18.BR	-.07	.05	-.11	-.28**	.18*	.36**	-.12	-.29**	-.23**	-.06	.17*	-.05	-.41**	-.22**	-.40**	-.52**	.64**	1.000		
19.AG	.20**	-.10	.24**	.17*	-.18*	-.26**	.13	.20**	.03	-.03	-.37**	.08	.62**	.40**	.36**	.34**	-.57**	-.46**	1.000	
20.BG	.18*	-.08	.20*	.22**	-.20**	-.29**	.15	.29**	.15	.03	-.34**	.12	.62**	.43**	.40**	.48**	-.52**	-.69**	.84**	1.000
21.PD-B	-.03	-.03	-.14	-.18*	.14	.22**	-.05	-.06	-.04	-.06	.09	.12	-.18*	-.17*	-.17*	-.16*	.35**	.14	-.24**	-.21**

AE: Anne Eğitim, **KS:** Kardeş Sayısı, **AG:** Aile Geliri, **ÖK:** Öfke Kontrol, **Öİ:** Öfke İfade, **D:** Dürtüsellik, **AM:** Ahlaki Muhakeme, **OG:** Olumlu Gözden Geçirme, **OB:** Olumlu Bakış Açısı, **KY:** Kendine Yönlendirme, **DY:** Dışa Yönlendirme, **YA:** Yakın Arkadaşa Sahip Olma, **YG:** Yakın Arkadaşa Güven, **GG:** Akran Grubuna Güven, **Aİ:** Anne İzleme, **Bİ:** Baba İzleme, **AR:** Anne Reddi, **BR:** Baba Reddi, **AG:** Anneye Güven, **BG:** Babaya Güven, **PD-B:** Problem Davranış Birleşik Puan, * p<.05; ** p<.01.

Tablo 22. Kız Ergenlerin Problem Davranışlarının Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması

Analiz Sırası	Değişken	R	R ²	Uyarlanmış R ²	R ² Değişim	β	F
1	Öfke Kontrolü Dürtüsellik	.24	.06	.04	.06	-.12 .17	4.90**
2	Öfke Kontrolü Dürtüsellik Yakın Arkadaşa Güven	.28	.08	.06	.02	-.10 .15 -.16	4.73**
3	Öfke Kontrolü Dürtüsellik Yakın Arkadaşa Güven Anne Reddi	.37	.13	.11	.06	-.05 .07 -.08 .28***	6.37***

* p<.05, ** p<.01, *** p<.001 (Bonferroni düzeltmesi ile .05, .025 olarak kabul edilmiştir)

Kız ergenlerin, problem davranışları ile ilişkili olan uzak bağlam değişkenlerini belirlemek amacıyla, değişkenler arası korelasyonlara bakıldığında; yalnızca okula devamsızlık ve mahallenin sosyal kontrolünün problem davranışlar ile ilişkili olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 23).

Bu kapsamda kız ergenlerin problem davranışlarını yordamak için uzak bağlam değişkenleri ile yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonucunda, iki aşamada analize girilen değişkenlerin, problem davranışlardaki gözlenen toplam varyansın % 9'unu açıkladığı görülmüştür ($F(2, 169) = 9.15; p < .001$). Araştırmada ele alınan değişkenlerin beta değerleri incelendiğinde birinci aşamada analize alınan okula devamsızlığın ($t = 3.61; p < .001$) kız ergenlerin problem davranışlarını yordadığı bulunmuştur. Kız ergenler için değişkenler arası korelasyonlar Tablo 23'te, hiyerarşik regresyon analizi sonuçları ise Tablo 24'te sunulmuştur.

Tablo 23. Kız Ergenlerin Problem Davranışları ile Uzak Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

	Demografik Bilgiler			Okul Özellikleri			Mahalle Özellikleri				11
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1.AE	1.000										
2.KS	-.35**	1.000									
3.AG	.61**	-.21**	1.000								
4.DV	.20**	.02	.20**	1.000							
5.ÜG	.31**	-.16	.26**	-.16*	1.000						
6.OB	-.33**	.18*	-.38**	-.38**	.03	1.000					
7.SA	-.04	.02	-.07	-.13	.10	.24**	1.000				
8.SO	-.23**	.06	-.34	.07	-.19*	.12	-.27**	1.000			
9.KA	.29	-.01	.28**	.06	.16*	.00	.64**	-.36**	1.000		
10.SK	.07	.00	.10	-.04	.08	.12	.18*	.03	.09	1.000	
11.PD-B	-.03	-.03	-.14	.27**	-.05	-.08	-.06	.14	-.02	-.17*	1.000

AE: Anne Eğitim, **KS:** Kardeş Sayısı, **AG:** Aile Geliri, **DV:** Devamsızlık, **ÜG:** Üniversiteye Gidebilme İnancı, **OB:** Okula Bağlılık, **SA:** Mahalle Sarginlığı, **SO:** Mahalle Sorunları, **KA:** Mahalle Kaynakları, **SK:** Mahallenin Sosyal Kontrolü, **PD-B:** Problem Davranış Birleşik Puan.

* p <.05; ** p<.01.

Tablo 24. Kız Ergenlerin Problem Davranışlarının Uzak Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması

Analiz Sırası	Değişken	R	R²	Uyarlanmış R²	R² Değişim	β	F
1	Okula Devamsızlık	.27	.07	.07	.07	.27***	13.41***
2	Okula Devamsız. Sosyal Kontrol	.31	.10	.09	.03	.26*** -.16	9.15***

* p<.05, ** p<.01, *** p<.001 (Bonferroni düzeltmesi ile .05, .025 olarak kabul edilmiştir)

3.6.2 Kız Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışlarına Yönelik Bulgular

Kız ergenlerin, olumlu sosyal davranışları ile ilişkili olan bireysel ve yakın bağlam değişkenlerini belirlemek amacıyla, değişkenler arası korelasyonlara bakıldığında; öfke kontrolü, öfke ifade, olumlu gözden geçirme, olumlu bakış açısı, kendine yönlendirme, yakın arkadaşına güven, akran grubuna güven, anne izleme, baba izleme, anne reddi, baba reddi, anneye güven, babaya güvenin, olumlu sosyal davranışlarla ilişkili olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 25). Öfke kontrolü, öfke ifadeye göre olumlu sosyal davranışlarla daha yüksek korelasyon gösterdiği için tercih edilmiş; olumlu gözden geçirme, olumlu bakış açısı ve kendine yönlendirme, aynı ölçeğin alt boyutları oldukları için olumlu sosyal davranışlarla en yüksek ilişki gösteren olumlu gözden geçirme analize alınmıştır. Yakın arkadaşına güven, akran grubuna göre olumlu sosyal davranışlarla daha yüksek korelasyon gösterdiği için tercih edilirken, anneye güven ve babaya güven, yakın arkadaşına güvenle (.57) yüksek korelasyon gösterdikleri için analize alınmamışlardır. Anne izleme ve baba izleme (.61) yüksek korelasyon göstermeleri nedeniyle analize birleşik puan olarak alınmışlardır.

Bu kapsamda kız ergenlerin olumlu sosyal davranışlarını yordamak için bireysel ve yakın bağlam değişkenleri ile yapılan hiyerarşik regresyon analizine, öfke kontrolü, olumlu gözden geçirme, yakın arkadaşına güven, anne-baba izleme ve anne-baba reddi alınmış, üç aşamada analize girilen değişkenlerin, olumlu sosyal davranışlardaki gözlenen toplam varyansın % 25'ini açıkladığı görülmüştür ($F(5, 168) = 12.64$; $p < .001$). Araştırmada ele alınan değişkenlerin beta değerleri incelendiğinde ikinci aşamada analize alınan yakın arkadaşına güven ($t = 4.59$; $p < .001$) ve son aşamada analize alınan anne-baba reddinin ($t = -2.38$; $p < .05$) kız ergenlerin olumlu sosyal davranışlarını yordadığı bulunmuştur. Kız ergenler için değişkenler arası korelasyonlar Tablo 25'te, hiyerarşik regresyon analizi sonuçları ise Tablo 26'da sunulmuştur.

Tablo 25. Kız Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışları ile Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

	Demografik Bilgiler			Bireysel Özellikler								Akran Özellikleri			Aile Özellikleri					
				Öfke		Dürtü	A.Muh	Bilişsel Duygu Düzenleme							Ebeveyn İzleme		Ebeveyn Reddi		Ebeveyn Güven	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1.AE	1.000																			
2.KS	-.35**	1.000																		
3.AG	.61**	-.21**	1.000																	
4.ÖK	.02	.09	-.03	1.000																
5.Öİ	.20**	-.09	.16*	-.55**	1.000															
6.D	.20**	.11	.16*	-.33**	.31**	1.000														
7.AM	.34**	-.12	.35**	.09	-.06	-.06	1.000													
8.OG	.12	-.07	.09	.37**	-.20**	-.17*	.17*	1.000												
9.OB	-.15*	.16*	-.17	.32**	-.28**	-.07	-.17*	.36**	1.000											
10.KY	.01	.16*	-.05	.22**	-.22**	.04	.09	.32**	.26**	1.000										
11.DY	-.11	.11	-.16*	-.02	.14	.24**	-.06	.18*	.14	.27**	1.000									
12.YA	.05	-.12	.08	-.09	.08	.03	.06	-.11	-.07	-.08	.00	1.000								
13.YG	.21**	-.15	.25**	.19*	-.09	-.08	.11	.26**	.01	.02	-.23**	.27**	1.000							
14.GG	.13	-.02	.06	.22**	-.15*	-.09	.02	.21**	.16*	.13	-.06	.20**	.61**	1.000						
15.Aİ	.05	-.11	-.06	.35**	-.24**	-.33**	.07	.32**	.27**	.15*	-.09	.09	.27**	.18*	1.000					
16.Bİ	.03	.03	.09	.26**	-.22**	-.30**	.13	.26**	.22**	.16*	-.06	.09	.25**	.19*	.61**	1.000				
17.AR	-.17	.06	-.21**	-.32**	.21**	.39**	-.12	-.25**	-.17*	-.12	.30**	.01	-.35**	-.31**	-.47**	-.46**	1.000			
18.BR	-.07	.05	-.11	-.28**	.18*	.36**	-.12	-.29**	-.23**	-.06	.17*	-.05	-.41**	-.22**	-.40**	-.52**	.64**	1.000		
19.AG	.20**	-.10	.24**	.17*	-.18*	-.26**	.13	.20**	.03	-.03	-.37**	.08	.62**	.40**	.36**	.34**	-.57**	-.46**	1.000	
20.BG	.18*	-.08	.20*	.22**	-.20**	-.29**	.15	.29**	.15	.03	-.34**	.12	.62**	.43**	.40**	.48**	-.52**	-.69**	.84**	1.000
21.OSD-B	.00	-.07	.03	.28**	-.26**	-.08	.01	.20**	.19*	.15*	-.01	.09	.44**	.42**	.37**	.23*	-.30**	-.38**	.22**	.28**

AE: Anne Eğitim, **KS:** Kardeş Sayısı, **AG:** Aile Geliri, **ÖK:** Öfke Kontrol, **Öİ:** Öfke İfade, **D:** Dürtüsellik, **AM:** Ahlaki Muhakeme, **OG:** Olumlu Gözden Geçirme, **OB:** Olumlu Bakış Açısı, **KY:** Kendine Yönlendirme, **DY:** Dışa Yönlendirme, **YA:** Yakın Arkadaşa Sahip Olma, **YG:** Yakın Arkadaşa Güven, **GG:** Akran Grubuna Güven, **Aİ:** Anne İzleme, **Bİ:** Baba İzleme, **AR:** Anne Reddi, **BR:** Baba Reddi, **AG:** Anneye Güven, **BG:** Babaya Güven, **OSD-B:** Olumlu Sosyal Davranış Birleşik Puan, * p<.05; ** p<.01.

Tablo 26. Kız Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışlarının Bireysel ve Yakın Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması

Analiz Sırası	Değişken	R	R ²	Uyarlanmış R ²	R ² Değişim	β	F
1	Öfke Kontrolü Olumlu Göz. Geçirm.	.30	.09	.08	.09	.25** .10	8.41***
2	Öfke Kontrolü Olumlu Göz. Geçirm. Yakın Ark. Güven	.49	.24	.23	.15	.20** .01 .40***	17.79***
3	Öfke Kontrolü Olumlu Göz. Geçirm. Yakın Ark. Güven Anne-Baba İzleme Anne-Baba Reddi	.52	.27	.25	.03	.15 -.02 .33*** .07 -.18*	12.64***

* p<.05, ** p<.01, *** p<.001 (Bonferroni düzeltmesi ile .05, .025 olarak kabul edilmiştir)

Kız ergenlerin, olumlu sosyal davranışları ile ilişkili olan uzak bağlam değişkenlerini belirlemek amacıyla, değişkenler arası korelasyonlara bakıldığında; okula bağlılık, mahalle sargınlığı ve mahalle kaynaklarının olumlu sosyal davranışlar ile ilişkili olduğu görülmüştür (Bkz. Tablo 27). Mahalle kaynakları, mahalle sargınlığıyla (.64) yüksek korelasyon gösterdiği için analize alınmamıştır.

Bu kapsamda kız ergenlerin olumlu sosyal davranışlarını yordamak için uzak bağlam değişkenleri ile yapılan hiyerarşik regresyon analizine okula bağlılık ve mahalle sargınlığı alınmış; iki aşamada analize girilen değişkenlerin, olumlu sosyal davranışlardaki gözlenen toplam varyansın % 7'sini açıkladığı görülmüştür ($F(2, 172) = 7.88; p < .001$). Araştırmada ele alınan değişkenlerin beta değerleri incelendiğinde ikinci aşamada analize alınan mahalle sargınlığının ($t = 2.74; p < .01$) kız ergenlerin olumlu sosyal davranışlarını anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. Kız ergenler için değişkenler arası korelasyonlar Tablo 27'de, hiyerarşik regresyon analizi sonuçları ise Tablo 28'de sunulmuştur.

Tablo 27. Kız Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışları ile Uzak Bağlam Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

	Demografik Bilgiler			Okul Özellikleri			Mahalle Özellikleri				11
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1.AE	1.000										
2.KS	-.35**	1.000									
3.AG	.61**	-.21**	1.000								
4.DV	.20**	.02	.20**	1.000							
5.ÜG	.31**	-.16	.26**	-.16*	1.000						
6.OB	-.33**	.18*	-.38**	-.38**	.03	1.000					
7.SA	-.04	.02	-.07	-.13	.10	.24**	1.000				
8.SO	-.23**	.06	-.34	.07	-.19*	.12	-.27**	1.000			
9.KA	.29	-.01	.28**	.06	.16*	.00	.64**	-.36**	1.000		
10.SK	.07	.00	.10	-.04	.08	.12	.18*	.03	.09	1.000	
11.OSD-B	.00	-.07	.03	-.14	.10	.21**	.24**	-.01	.16*	.00	1.000

AE: Anne Eğitim, **KS:** Kardeş Sayısı, **AG:** Aile Geliri, **DV:** Devamsızlık, **ÜG:** Üniversiteye Gidebilme İnancı, **OB:** Okula Bağlılık, **SA:** Mahalle Sarginliği, **SO:** Mahalle Sorunları, **KA:** Mahalle Kaynakları, **SK:** Mahallenin Sosyal Kontrolü, **OSD-B:** Olumlu Sosyal Davranış Birleşik Puan.

* p<.05; ** p<.01.

Tablo 28. Kız Ergenlerin Olumlu Sosyal Davranışlarının Uzak Bağlam Değişkenleri Açısından Yordanması

Analiz Sırası	Değişken	R	R ²	Uyarlanmış R ²	R ² Değişim	β	F
1	Okula Bağlılık	.21	.04	.04	.04	.21**	7.95**
2	Okula Bağlılık Mahalle Sargın.	.29	.08	.07	.04	.16 .21**	7.88**

* p<.05, ** p<.01, *** p<.001 (Bonferroni düzeltmesi ile .05, .025 olarak kabul edilmiştir)

Tablo 29. Hiyerarşik Regresyon Analizi Bulgularının Özeti

		Problem Davranışlar		Olumlu Sosyal Davranışlar	
		Suçta Karışmış	Suçta Karışmamış	Suçta Karışmış	Suçta Karışmamış
Bireysel		Öfke İfade ^a (+) Dürtüsellik (+) Ahlaki Muh. ^a (-)	Dürtüsellik (+)	Kendine Yönle. (+)	
Yakın Bağlam	Aile		Anne-Baba Reddi ^a (+)		Anne-Baba Reddi (-)
	Akran			Yakın Ark. Güven (+)	Yakın Ark. Güven (+)
Uzak Bağlam	Okul	Okula Devamsız (+)	Okula Bağlılık (-)		Okula Bağlılık (+)
	Mahalle	Mahalle Sorunları (+)	Mahalle Sorunları (+)	Mah. Kaynak. (+)	Mahalle Sorunları (-) Mahalle Sargınlığı (+)

^a marjinal düzeyde anlamlı

4. BÖLÜM

TARTIŞMA

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi araştırmanın temel amacı, suça karışmış ve karışmamış ergen olmada, araştırma kapsamında ele alınan yakın ve uzak bağlam değişkenleri olarak aile, akran, okul, mahalle ve bireysel değişkenlerin belirleyici olup olmadığını incelemektir.

Araştırmanın diğer amacı ise suça karışmış ve karışmamış ergen gruplarında, problem ve olumlu sosyal davranışların gelişiminde her birinin farklı katkıları olan aile, akran, okul, yaşanan mahalle ve bireysel niteliklerin, problem ve olumlu sosyal davranışları açıklamada etkilerini incelemektir.

Bu bölümde, araştırma verilerinin analizlerinden elde edilen bulgular, konuya ilişkin literatür kapsamında değerlendirilerek, daha sonra araştırmanın literatüre katkıları, kısıtları ve ileride yapılacak olan çalışmalarda ele alınmasının yararlı olacağı düşünülen konular belirtilerek, son olarak uygulamaya dönük bazı öneriler sunulmuştur.

4.1. BETİMSEL BULGULARIN TARTIŞILMASI

Yapılan betimsel analizlerde, ilgili literatür kapsamında beklendiği bir bulgu olarak, suça karışmış ergenlerin anne-babalarının, suça karışmamış ergenlerin anne-babalarına göre daha fazla eşlerinden ayrılmış ya da boşanmış oldukları bulunmuştur. Ebeveyn ayrılığını inceleyen çalışmalarda da benzer şekilde ayrılmış ya da parçalanmış aileye sahip olmanın, ergenin suçlu davranışlarını yordadığı gösterilmiştir (Adam ve Chase-Lansdale, 2002; Coughlin ve Vuchinich, 1996; Velez ve ark., 1989; Wells ve Rankin, 1991). Kierkus ve Hewitt (2009) anne-babanın ayrılmasının, çocuğun yeteri kadar izlenmesi ve onunla iletişim kurulmasını engellediğini, bu durumun ise çocuğun, sapkın akranlarla birlikte olma, antisosyal değerleri öğrenme ve suçluluk için daha fazla riskle karşı karşıya kalmasına yol açtığını belirtmişlerdir.

Anne-babaların eğitim durumları incelendiğinde, okur-yazar olma açısından suça karışmış ergenlerin, daha fazla oranda okuma-yazma bilmeyen ebeveyne sahip oldukları bulunmuştur. Diğer taraftan suça karışmış ergenlerin babalarının daha az oranda üniversite mezunu oldukları, anneleri arasında ise üniversite mezunu bulunmadığı görülmüştür. Bu bulgu da ilgili literatürle tutarlıdır (Harachi ve ark., 2006; Hawkins ve ark., 1992; Nagin ve Tremblay, 2001; Özen ve ark. 2005; Triplett ve Jarjoura, 1997; Velez ve ark., 1989). Alexander, Entwisle ve Bedinger (1994) ebeveynin eğitim düzeyi yükseldikçe, çocuklarına dersleri ile ilgili bir şey öğretmeleri gerektiğinde konuyu bilmelerinin daha olası olduğunu ve böylelikle ev ödevlerine daha iyi yardım edebildiklerini belirtmişlerdir. Düşük ebeveyn eğitimi, ebeveynin çocuğunu akademik ortamda yeterince destekleyememesi, yetersiz mali kaynaklar ve olumsuz ebeveynlik uygulamaları (yetersiz izleme ve ilgi gösterme) ile ilişkili olduğu için ergenin problem davranışlara karışması ve antisosyal davranışlar gösteren akranlarla birlikte olması daha olası hale gelmektedir (Belsky, 1984; Dishion ve ark., 1991; Jenkins, 1995; Patterson ve ark., 1989).

Ergenler, kardeş sayıları açısından karşılaştırıldıklarında ise suça karışmış ergenlerin, suça karışmamış ergenlere göre daha fazla sayıda kardeşleri olduğu görülmüştür. Suça karışmış ergenlerin, çok fazla sayıda kardeşe sahip oldukları yapılan diğer çalışmalarda da ortaya konmuştur (Brownfield ve Sorenson, 1994; Jenkins, 1995; Özen ve ark., 2005). Evdeki çocuk sayısının fazla olmasının bir sonucu olarak, ebeveyn, her çocuğuyla ayrı ayrı ilgilenmek için yeterli zamana sahip olamamakta; bu durum ise ergenin, ebeveynin denetiminden yeterince yararlanamamasına yol açabilmektedir (Jenkins, 1995).

Ergenler, kimlerle yaşadıkları konusunda değerlendirildiklerinde, suça karışmış ergenlerin, suça karışmamış ergenlere göre daha az oranda ailesi ile birlikte yaşadıkları, daha fazla oranda akrabalarıyla yaşadıkları bulunmuştur. Araştırma bulgularına paralel olarak Frederick (2010) yaptığı çalışmada, aile büyükleri tarafından büyütülen ergenlerin, ebeveynleri tarafından büyütülen ergenlere göre, şiddet içeren suçları işleme olasılıklarının daha fazla olduğunu belirtmiştir. Benzer bulgular Farrington (2005) tarafından da rapor edilmiştir.

Anne-babalarının eğitim beklentileri incelendiğinde ise suça karışmış ergenler, suça karışmamış ergenlere göre ailelerinin okumalarına daha az önem verdiklerini ifade etmişlerdir. Bu bulgu literatürle tutarlı olup, yapılan diğer çalışmalarda da ebeveynlerin çocuklarından eğitim beklentilerinin yüksek olmasının, problem davranışlarla olumsuz olarak ilişkili olduğu ortaya konmuştur (Fan ve Chen, 2001; Triplett ve Jarjoura, 1997; Wiesner ve ark., 2003). Fan ve Chen (2001) yüksek sosyoekonomik seviyeye sahip olan ailelerin, çocuklarının eğitimi için daha fazla kaynak sunarak, çocuklarında iyi bir eğitimin önemli olduğu inancını oluşturabildiklerini belirtmişlerdir. Araştırmacılar, ebeveyn beklentilerinin ailenin sosyoekonomik durumu ile ilişkili olduğunu belirtmekle beraber, bu araştırmadaki örneklem düşük sosyoekonomik seviyeye sahiptir. Bu durum, düşük sosyoekonomik seviyeye sahip olsalar bile bazı ailelerin gelecekteki kariyer başarısının, eğitim başarısı ile ilişkili olduğuna dair farkındalıkları olduğuna ve çocuklarını bu şekilde yönlendirdiklerine işaret etmektedir. Konuya ilişkin olarak Alexander ve arkadaşları (1994) orta ve yüksek gelire ve eğitimsel ardalana sahip olan ebeveynlerin, düşük gelirli ailelere göre çocuklarının gerçek performansına daha yakın inanç ve beklentilere sahip olduklarını; düşük gelirli ailelerin ise çocuklarının gerçek okul performanslarına göre daha yüksek beklentileri bulunduğunu ve çocuğun gerçek performansına ilişkin ebeveyn beklentilerinin, okul sonrasında yeterli ev ve eğitimsel çevrenin yapılandırılmasında oldukça önemli olduğunu belirtmişlerdir. Davis-Kean (2005) ise aile ekonomik güçlükler yaşasa bile ebeveynin rolüne dikkat çekerek, ebeveynlerin kendilerine akademik alanda güvendiklerinde, çocuklarından hem okulla ilgili daha gerçekçi taleplerde bulunacaklarını hem de okulda başarılı olmaları için uygun bir ev ortamı sağlayacaklarını ileri sürmüştür. Buna göre yoksulluk çocuğun gelişimi için önemli bir tehdit olsa da birçok yoksul ancak akademik olarak başarılı çocuğun durumu göz önünde bulundurulduğunda, ebeveynler, duygusal açıdan tutarlı ve akademik başarı için uygun bir çevre sunabildiklerinde, ekonomik problemlerin çocuk üzerindeki olumsuz etkisi de zayıflayabilecektir.

Ergenler üniversiteye gitme istekleri açısından karşılaştırıldıklarında ise suça karışmamış ergenler ile suça karışmış ergenlerin üniversiteye gitme istekleri arasında fark bulunmazken, suça karışmamış ergenlerin, suça karışmış ergenlere göre daha fazla oranda üniversiteye gidebileceklerine inandıkları görülmüştür. Suça karışmış ve suça

karışmamış ergenlerin aynı sosyoekonomik düzeyden olmalarının bir sonucu olarak, üniversiteye gitme istekleri arasında bir fark olmaması olasıdır. Her iki grubun da bu ölçümdeki ortalamalarına bakıldığında yüksek oranda üniversiteye gitmek istediklerini belirtmişlerdir. Ergenlerin, içinde buldukları sosyal çevrede ideal bir hedef olarak üniversiteye gitme isteği duymaları beklendik bir durumdur. Diğer taraftan iki grup arasındaki farklılık üniversiteye gidebilme inancı açısından ortaya çıkmaktadır. Okula gitme konusundaki isteksizlik ve eğitimsel beklentilerin düşük olmasının problem davranışlarla ilişkisi ortaya konmakla birlikte (Mash ve Wolfe, 2005; Triplett ve Jarjoura, 1997), suça karışmış ergenlerin bu şekilde hissetmeleri, cezaevine girdikleri için olumlu ve başarılı bir gelecekleri olabilecekleri konusunda herhangi bir umut taşımamalarından kaynaklanmış olabilir. Gelecekleri konusunda karamsar bir tutuma sahip olmalarının ise yeniden suç işleme riskleri üzerinde belirleyici olması olasıdır.

Ergenler aile geliri açısından karşılaştırıldıklarında ise suça karışmış ergenlerin aile gelirlerinin, suça karışmamış ergenlerin aile gelirlerine göre daha az olduğu görülmüştür. Yapılan diğer çalışmalarda da aile geliri ile suça karışma arasında negatif yönde bir ilişki ortaya konmuştur (Cao ve ark., 2004; Özen ve ark., 2005). Ergen grupları arasındaki fark, istatistiksel olarak anlamlı olmakla birlikte, anlamlılık derecesine bakıldığında, bu fark istatistiksel açıdan çok güçlü değildir ($p < .05$). Her iki grubun aile gelirine ilişkin ortalamalarına bakıldığında (suça karışmış: 2.30, suça karışmamış: 2.58), bu farklılığın, farklı sosyoekonomik gruplar arasındaki kademe farklılığından çok, aynı sosyoekonomik grup içindeki derece farklılığından kaynaklandığı ileri sürülebilir.

Ergenler çalışma durumu açısından karşılaştırıldıklarında ise suça karışmış ergenlerin, suça karışmamış ergenlere göre çalışma oranları daha yüksektir. Bu bulgu ilgili literatürle paraleldir. Yapılan çalışmalarda ergenlerin çalışması ile suçluluk da dahil olmak üzere problem davranışlar arasında olumlu bir ilişki olduğu ortaya konmuştur (Bachman ve Schulenberg, 1993; Marsh ve Kleitman, 2005; Özen ve ark., 2005; Wu ve ark., 2003; Valois ve ark., 1999). Ergenlerin iş ortamında kendilerinden yaşça büyük yetişkinlerle bir arada olmaları, psikososyal gelişimleri açısından uygun olmayan davranışları göstermelerini destekleyebilmektedir (Kosterman, Hawkins, Guo, Catcilano

ve Abbott, 2000; Mortimer, Finch, Ryu ve Shanahan, 1996). Bachman ve Schulenberg (1993), ergenlerin çalışma saatlerinin yoğunluğunun, sigara içme, alkol ve madde kullanma, saldırganlık, hırsızlık, polisle başın derde girmesi, ebeveynlerle tartışma yaşama, uykusuzluk, yeterli dinlenememe, üniversiteye gitmeyi planlamama ve akademik başarısızlık ile ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu kapsamda çalışan ergenlerin, yeterli dinlenememeleri sebebiyle çeşitli uyum sorunları yaşamaları, olumsuz davranış modellerine maruz kalmaları ve ders çalışmak için yeterli zaman ve enerjiye sahip olamamaları nedeniyle okuldan da uzaklaşmalarının bir sonucu olarak suça yönelmeleri oldukça olasıdır.

Özetle suça karışmış ergenlerin, daha fazla oranda ayrılmış ya da boşanmış, daha az eğitilmiş ebeveynlere ve daha fazla oranda kardeşe sahip oldukları, daha az oranda aileleri ile yaşadıkları, ebeveynlerinin eğitimlerine devam etmelerine daha az önem verdikleri ve kendilerinin de üniversiteye gidebileceklerine daha az inandıkları ve daha fazla oranda bir işte çalıştıkları görülmüştür. Tüm bu yaşam özellikleri birlikte değerlendirildiğinde, bu ergen grubunun suça karışmış olması oldukça beklendik gözükmektedir.

4.2. AİLE, AKRAN, OKUL VE MAHALLE ÖZELLİKLERİNİN, SUÇA KARIŞMIŞ VE KARIŞMAMIŞ ERGEN OLMAYI YORDAMADAKİ ROLLERİNİN TARTIŞILMASI

Aile, akran, okul ve mahalle özelliklerinin suça karışıp karışmamayı yordamadaki rollerinin belirlenmesi amacıyla lojistik regresyon analizi yapılmıştı. Yapılan analiz sonucunda; kardeş sayısı, annenin izlemesi, yakın arkadaşla sahip olma ve okula devamsızlığın, suça karışmış ya da karışmamış ergen olmayı belirlemede anlamlı rollerinin olduğu görülmüştür.

Ergen, içinde bulunduğu gelişimsel dönemin bir özelliği olarak dış dünyaya daha fazla açılmak istemekte ve akranlarıyla daha fazla zaman geçirmeyi tercih etmektedir (Coley ve ark., 2004). Ergenin akranlarıyla birlikte olması sosyalleşme sürecinin önemli bir parçasını oluşturmakla birlikte, bu dönemde etkili ve doğru bir şekilde nerede olduğu,

neler yaptığı, arkadaşlarının kimler olduğunun izlenmemesi, ergenin suçlu ya da problem davranışlar gösterebileceği ortamlarla daha fazla oranda karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Ebeveynin, ergeni etkili olarak izlemesi yalnızca problem davranışa karışması açısından değil, ergenin antisosyal özellikler gösteren akranlarla birlikte olması açısından da önem taşımaktadır. Ebeveynler tarafından izlenilme, ergenin sapkın akranlarla birlikte olma ya da sapkın akranlardan kolay etkilenme olasılığını azaltabilmektedir (De Kemp ve ark., 2006; Ary ve ark., 1999). Araştırma bulgularıyla tutarlı bir biçimde yapılan çok sayıda çalışmada, ebeveynin düşük oranda izlemesi ile ergenin yüksek oranda problem davranış göstermesi ya da suça karışması arasında olumlu bir ilişki olduğu bulunmuştur (Barnes ve ark., 2006; Beyers ve ark., 2003; Frick ve ark., 1992; Pagani ve ark., 1999; Pettit ve ark., 2001; Smith ve Stern, 1997).

Ergenin yakın bir arkadaşına sahip olmasının suça karışmış ya da karışmamış ergen olmayı belirlemede anlamlı olması dikkat çekici bir bulgudur. Akran ilişkilerine ilişkin literatürde, antisosyal özellikler gösteren ergenlerin kendilerine benzer arkadaşlara yönelerek, karşılıklı olarak antisosyal eğilimlerini güçlendirdikleri ve bu akranlarla devam eden ilişkilerin ise bu tür davranışların sürdürülmesini ve arttırılmasını desteklediğini göstermektedir (Giordano ve ark., 1986; Rappaport ve Thomas 2004; Wicks-Nelson ve Israels, 2003). Araştırma bulguları ise yakın arkadaşın olmasının suça karışmayı arttırmak yerine koruyucu bir işlevi olduğuna işaret etmektedir. Yakın arkadaş ilişkileri, ergenin psikososyal gelişimini olumlu olarak desteklemekte, destek ve güven ilişkileri kurabilmeyi sağlamaktadır (Armsden ve Greenberg, 1987; Dubow ve Tisak, 1989; Goldstein ve ark., 2005; Lansford ve ark., 2003). Problem davranış gösteren çocukların arkadaşlık ilişkilerinin ise genellikle üretken olmayan, yıpratıcı, istikrarsız ve kısa süreli olduğu; olumlu etkileşimler meydana geldiğinde ise bunlara sert ve baskıcı davranışların eşlik ettiği ve düşük kalitedeki arkadaşlarının zaman içinde suçlu davranışta artışa neden olduğu belirtilmiştir (Mash ve Wolfe, 2005; Poulin ve ark., 1999).

Betimleyici bulgularla paralel bir şekilde kardeş sayısındaki artışın, ergenin suça karışmasında belirleyici rol oynadığı gösterilmiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere

kardeş sayısının fazla olmasının, ergenin, ebeveyn kaynaklarından yeteri kadar yararlanamamasına neden olması (Jenkins, 2005), bunun bir sonucu olarak ergenin daha fazla oranda suçlu aktivitelere karışmak için fırsata sahip olması ve sapkın akranlarla denetim olmadan daha fazla zaman geçirmesi olasıdır. Aynı zamanda Davis-Kean (2005) aile büyüklüğü ile aile bireyleri arasındaki sıcaklığın olumsuz olarak ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bu kapsamda hem aile kaynaklarının yetersizliğinin hem de aile içinde sıcak ilişkiler bulunmamasının risk unsurlarını arttırması olasıdır.

Araştırma bulguları doğrultusunda suça karışmış ya da karışmamış ergen olmayı ayırt eden son bulgu okula devamsızlıktır. Bu bulgu literatürle paraleldir (Ok, 1989; Paetsch ve Bertrand, 1997). Okul, toplumsal bağların oluşturulması ve gün içinde okulda uzun süre geçirilmesi gibi sebeplerle suçun önlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Ergen okulda hem akranlarıyla hem öğretmenleriyle etkileşimde bulunma fırsatına sahip olduğu için kişilerarası becerileri, kendini ifade etmeyi, yardım etme, işbirliği gibi akran ilişkilerini yürütmeyi daha iyi öğrenmektedir ve bunun bir sonucu olarak daha sağlıklı sosyal gelişim göstermektedir (Carlo ve ark., 1999; Catalano ve ark., 2004; Henry ve Slater, 2007; Triplett ve Jarjoura, 1997; Weissberg ve Greenberg, 1998). Bu kapsamda sık sık devamsızlık yapan bir ergen, okul ortamından ve sosyal gelişime katkılardan yararlanamadığı için problem davranışlar göstermesi daha olası gözükmemektedir. Diğer taraftan, akademik başarısızlık ya da akran reddi gibi nedenlerle okulu kendisi için önemli ve anlamlı bulmayan, okulla bir bağ geliştirmeyen ergenin, daha fazla oranda devamsızlık yapması olasıdır (Barnes ve ark., 2007; Huebner ve Betts, 2002; Wong, 2005).

4.3. PROBLEM DAVRANIŞLARLA İLE İLGİLİ ARAŞTIRMA BULGULARININ TARTIŞILMASI

Hatırlanacağı gibi araştırmanın ikinci ve dördüncü soruları kapsamında, suça karışmış ve karışmamış ergenlerin, problem davranışlarının, hangi bireysel, yakın ve uzak bağlam değişkenleri ile ilişkili olduğunu belirlemek için ayrı ayrı hiyerarşik regresyon analizleri yapılmıştır.

Suçta karışmış ergenlerin problem davranışlarına ilişkin regresyon analizleri sonucunda, dürtüsellüğün, ahlaki muhakemenin (marjinal düzeyde), öfke ifadenin (marjinal düzeyde), okula devamsızlığın ve mahalle sorunlarının, problem davranışları yordadığı görülmüştür. Literatürle tutarlı biçimde ergenin dürtüsellüğünün, problem davranışların görülme olasılığı ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür (Ackerman ve ark., 2003; Colder ve Stice, 1998; Eisenberg ve ark., 2001; Eisenberg ve ark., 2004; Güleç ve ark., 2008; Simons ve ark., 2001). Bireyin derin düşünerek davranmak yerine; aceleyle, düşünmeden harekete geçme eğilimi ve ketleyemediği tepki ve davranışları olarak tanımlanan dürtüsellüğün, (Eysenck ve Eysenck, 1977; Güleç ve ark., 2008; Moore ve Rosenthal, 1993), problem davranışlarla ilişkili olması beklendik bir bulgudur. Dürtüsel çocuklar, duygusal ve davranışsal sorunlarının yanı sıra sosyal ilişkilerinde de sorunlar yaşamaktadırlar (Baer ve Nietzel, 1991; Gomes ve Livesey, 2008; Wit, 2008). Çocuğun çeşitli alanlarda yaşadığı bu sorunların ise problem davranışları arttırması olasıdır.

Dürtüsellüğün yanı sıra ahlaki muhakeme ve öfke ifadesinin, suçta karışmış ergenlerin problem davranışlarını yordadığı görülmüştür. Ergenin ahlaki muhakeme becerileri arttıkça problem davranışları azalırken, öfkesini kontrol edemeyip, çevredeki diğer insan ya da nesnelere karşı daha fazla oranda yansıttıkça, problem davranışlar artmaktadır. Bu bulgular, problem davranış gösteren ergenlerin davranışsal özellikleri ile ilgili literatürle tutarlıdır. Yapılan araştırmalarda, yüksek oranda öfkelenme eğilimi olan bireylerde, saldırgan davranışların ve suç eğilimlerinin görülmesinin daha olası olduğu (Agnew, 1985; Colder ve Stice, 1998; Cornell ve ark., 1999); benzer şekilde daha alt düzey ahlaki muhakemenin, dışsallaştırılmış davranışlarla ilişkili olduğu gösterilmiştir (Blasi, 1980; Brugman ve Aleva, 2004; Carlo ve ark., 1998). Mizaç özellikleri ahlaki kuralların içselleştirilmesini engelleyebilmekte, böylelikle antisosyal davranışın yolunu açabilmektedir (Van Ijzendoorn, 1997; Kochanska, 1995). Yetersiz ahlaki muhakeme becerilerinin görülmesinde düşmanlık içeren ebeveyn tutumları, ebeveyn reddi, ebeveyn eğitimi, yetersiz eğitim alma, cezaevinde zayıf bir ahlaki ortama maruz kalma gibi faktörlerin etkili olduğu araştırma bulgularıyla ortaya konmuştur (Boyes ve Allen, 1993; Brugman ve Aleva, 2004; Palmer ve Hollin, 1996, 1997; Smetana, 1995; Van Ijzendoorn, 1997; Walker ve Hennig, 1999). Bununla birlikte,

öfkelenme eğiliminin ergenlerin, yeterli ahlaki değerlendirme yapmasını engellemesi ve bu durumun ise problem davranışların görülme olasılığını arttırması olasıdır. Sonuç olarak öfkelerini şiddetli bir biçimde gösteren ve kontrol edemeyen, olayların ahlaki açıdan muhakeme edinmesinde ve davranışlarının sonuçları ya da daha başka ne yapabileceği konusunda düşünmede yetersiz olan suça karışmış ergenlerin, bu özellikleri nedeniyle gelecekte başka sosyal ve yasal sorunlar yaşamaları olası gözükmektedir. Yapılan araştırmalarda, yaşın, öfke eğilimleriyle negatif, daha üst düzey ahlaki muhakemeyle pozitif yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir (McKinnie-Burney, 2006; Schieman, 1999; Steinberg ve Cauffman, 1996). Bu bulgularla paralel olarak, suça karışmış bazı çocukların, ergenlik döneminin sonlarına doğru ya da genç yetişkinlik döneminde bu davranışlarından vazgeçme eğilimindeyken, diğerlerinin yetişkin olduklarında, kronik suçlu oldukları ortaya konmuştur (Moffitt, 1993; Smith ve ark., 2004; Stouthamer-Loeber, Wei, Loeber ve Masten, 2004).

Araştırmanın bulgular bölümünde de belirtildiği gibi standart hatayı önlemek için yapılan analizlerde anlamlılık değeri konusunda tutucu bir yaklaşım izlenerek, Bonferonni düzeltmesi yapılmıştır. Bu nedenle Bonferonni düzeltmesine göre analizlerde anlamlı katkısı olmamakla beraber, anne-baba izlemesinin .05 düzeyinde anlamlılık değeri gösterdiği görülmüştür. Buna göre ebeveynlerin izlemesi arttıkça, suça karışmış ergenlerin de daha az problem davranışlar gösterdikleri bulunmuştur. Yapılan diğer çalışmalarda da ebeveynin izlemesinin hem daha az problem davranışlarla (Barnes ve ark., 2006; Beyers ve ark., 2003; Frick ve ark., 1992; Laub ve Sampson, 1988; Pagani ve ark., 1999; Pettit ve ark., 2001; Smith ve Stern, 1997) hem de sapkın akranlarla daha az birlikte olma ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Ary ve ark., 1999; De Kemp ve ark., 2006; Dishion ve ark., 2002). Ebeveynin izlemesi, ergene dış dünyada önemli bir kılavuz sağlarken, ergenin problem davranışlara karışabileceği durumların sayısını azaltmakta ve bu durumları tespit edebilme olasılığını arttırmaktadır (Hawkins ve Weis, 1985; Parker ve Benson, 2004). Bu yönüyle problem davranışlar açısından önemli bir koruyucu faktör olan izlemenin, bunun yanı sıra çocuğun psikososyal gelişimine oldukça olumlu katkılar sağladığı da çok sayıda çalışma ile ortaya konmuştur (Brown ve ark., 1993; Cantillon, 2006; Mounts, 2001; Parker ve Benson, 2004).

Ergenin sosyalleşmesinde iki önemli toplumsal kurum olan okul ve mahallenin, suça karışmış ergenin problem davranışlarında önemli rol oynadıkları görülmüştür. Buna göre ergenin okula devamsızlık yapmasının ve sorunlu bir mahallede yaşamasının, ergenin problem davranışlarını arttırdığı bulunmuştur. Paetsch ve Bertrand (1997) yaptıkları çalışmada okulu asan öğrencilerin, suça karışmalarının oldukça olası olduğunu belirlemişlerdir. Ergenin okula devamsızlık yapmasının, toplumsal kuralların ve olumlu sosyal rol modellerinin benimsenmesini engelleyerek ve ergenin sapkın akranlarla birlikte olmasına yol açarak ergenin ve akranının problem davranışını arttırması olasıdır. Diğer taraftan yapılan araştırmalarda mahalle güvenliğinin olmaması, sapkın akranların ve suç çetelerinin varlığı veya olumlu davranış modellerinin bulunmaması gibi sosyal özelliklerin antisosyal davranış örüntülerinin gelişimi ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Coley ve ark., 2004; Pettit ve ark., 1999; Seidman ve ark., 1998). Bu kapsamda ergenin hem okula devamsızlık yaparak okuldaki uygun sosyalleşme sürecinden yoksun kalması hem de mahallesindeki antisosyal davranış örneklerine maruz kalmasının, problem davranışlarını arttırması olasıdır.

Suçta karışmamış ergenlerin problem davranışlarına ilişkin regresyon analizleri sonucunda ise dürtüselliğin, anne-baba reddinin (marjinal düzeyde), okula bağlılığın ve mahallenin sorunlu bir çevre olmasının, problem davranışları yordadığı görülmüştür. Suça karışmamış ergenlerin problem davranışlarının, dürtüsellekle ilişkili olması, suça karışmış ergenler ile benzerdir. Bu bulgu, ergen suça karışsın ya da karışmasın, problem davranışların gösterilmesinde, dürtüselliğin güçlü bir yordayıcı olduğuna işaret etmektedir. Dürtüsellik hem bilişsel hem de davranışsal yönleriyle çok boyutlu bir kavramdır ve bu eğilimler, erken yaşlarda ortaya çıkarak, giderek kalıcı hale gelmekte ve ergenin birçok alanda sorunlar yaşaması olasılığını arttırmaktadır (Olson ve ark., 1999; Simons ve ark., 2001, White ve ark., 1994; Wit, 2008). Aynı zamanda yüksek oranda dürtüsellik, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, sınır kişilik bozukluğu ve davranım bozukluğu gibi pek çok psikiyatrik bozukluğun da bir bileşenidir (Baer ve Nietzel, 1991; Wit, 2008). Birey için çok boyutlu ve ciddi sonuçlar yaratan dürtüselliğin, her iki ergen grubunun problem davranışları için de güçlü bir yordayıcı olması beklendiktir.

Bonferonni düzeltmesine göre analizlerde anlamlı katkısı olmamakla beraber, ahlaki muhakemenin ve anne-baba izlemesinin .05 düzeyinde anlamlılık değeri gösterdiği görülmüştür. Bu bulgular, suça karışmış ergenlere ilişkin bulgularla benzerdir. Buna göre ahlaki muhakeme becerileri ve anne-babanın izlemesi arttıkça, suça karışmamış ergenler daha az problem davranış göstermektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, ebeveynin izlemesi, problem davranışların görülme olasılığını azaltırken; düşük ahlaki muhakeme, dışsallaştırılmış davranışların görülme olasılığını arttırmaktadır (Barnes ve ark., 2006; Beyers ve ark., 2003; Blasi, 1980; Brugman ve Aleva, 2004; Carlo ve ark., 1996; 1998; 1999; Frick ve ark., 1992; Wyatt ve Carlo, 2002). Üst düzey ahlaki muhakeme, empatik güdüler içerirken, düşük düzeyde ahlaki muhakemede benlik odaklı kaygılar öne çıktığı için (Wyatt ve Carlo, 2002) ergenin, üst düzey ahlaki muhakeme becerileri, ergenin, davranışlarının başkaları üzerindeki sonuçlarını daha iyi anlamasına yardım ederek, problem davranışlarının azalmasında rol oynuyor olabilir.

Dürtüselliğin ve ahlaki muhakemenin yanı sıra bireysel özelliklerle ilgili olarak yapılan analizde dikkat çeken diğer bir durum ergenin öfke kontrolüdür. Yapılan analizde öfke kontrolünün, ilk iki adımda problem davranışları anlamlı olarak yordadığı, ancak, anne-babanın izlemesi ve reddinin analize alınmasıyla anlamlılık düzeyinin kaybolduğu görülmektedir. Suça karışmış ergenler için de belirtildiği gibi, öfkelenme eğilimi, problem davranışların görülme olasılığını arttırmaktadır (Agnew, 1985; Colder ve Stice, 1998; Cornell ve ark., 1999).

Suçta karışmış ergenlerden farklı olarak suça karışmamış ergenlerin problem davranışlarının, anne-babalarından algıladıkları redle ilişkili olduğu görülmüştür. Buna göre suça karışmamış ergenlerin, ebeveynlerini sıcaklık, şefkat ve desteğini esirgeyen olarak görmeleri arttıkça, problem davranışlarında da artış görülmektedir. Ergenin ebeveynleri tarafından reddedilmesi, onun psikososyal gelişimini olumsuz etkilemekte; ebeveynlerine karşı duygusal bağ geliştirmedikleri için onların değerleri, inançları ve ahlaki düşüncelerini benimsememektedirler. Bu durum ise ergenin, sapkın ve problem davranışlar göstermesine neden olmaktadır (Dwairy, 2010; Simons ve ark., 1989). Yapılan bu araştırmanın bulgularına benzer biçimde çok sayıda çalışmada, ebeveyn reddinin, ergenin saldırganlığı ve suçluluğu ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Asher ve

ark., 1990; Hale ve ark., 2005; 2008; Kumpfer ve Turner, 1990; Laub ve Sampson, 1988; Lempers ve ark., 1988; Simons ve ark., 1989; Uluğtekin, 1991; Vazsonyi ve ark., 2003).

Aynı zamanda hatırlanacağı gibi anne ve babaya güven, diğer değişkenlerle de güçlü ilişkiler göstermeleri sebebiyle, suça karışmamış ergenlerin problem davranışları ve olumlu sosyal davranışlarıyla ilgili analizlere dahil edilememiştir. Ancak korelasyon sonuçlarına bakıldığında her iki değişkenin de problem davranışlarla olumsuz, olumlu sosyal davranışlar ile olumlu olarak ilişkili olduğu görülmüştür. Literatürde de ebeveyne güvenin psikososyal uyumu ve olumlu sosyal davranışları pozitif yönde desteklerken (Armsden ve Greenberg, 1987; Greenberg ve ark., 1983; Rotter, 1980; Rotenberg ve ark., 2005), problem davranışlarla negatif yönde ilişki gösterdiği ortaya konmuştur (Austrin ve Boever, 1977; Catherall, 1991; Kaner, 2001; Lamborn ve Steinberg, 1993). Aynı zamanda aile ile kurulan güven ilişkisinin, kişiler arası ilişkilerdeki güveni ve diğer toplumsal kurumlara karşı güveni desteklemesi olasıdır. Lewis ve Weigert (1985) aile içinde güven duygusunun azalmasının, diğer sosyal ilişkileri de negatif yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra ebeveyn reddi ile ebeveyne güven arasında negatif yönde ilişki olması dikkat çekicidir. Bu durum ebeveynleri tarafından kabul, sıcaklık ve destek gören ergenlerin, ebeveynlerine güvenmek konusunda daha istekliken, ebeveynleri tarafından reddedilen, eleştirilen ve düşmanca davranışlar gören ergenlerin, ebeveynlerine güvenmediklerine işaret etmektedir. Benzer şekilde Hestenes (1996) anne ve babaya duyulan güvenin, ebeveynin sıcaklığı, ilgisi ve aile sarginlığı ile pozitif yönde ilişkili olduğunu, aile içindeki çatışmanın ise anne ve babaya güvenle negatif yönde ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Okulla ilgili değişkenler kapsamında suça karışmamış ergenin okula bağlılığı arttıkça, problem davranışlarının azaldığı bulunmuştur. Okula bağlanma, okulla bağ geliştirmenin önemli bir yönünü oluşturmaktadır ve yapılan çalışmalarda saldırganlıkla (Farnworth ve ark., 1985; Maddox ve Prinz, 1985; Harachi ve ark., 2006) suçlulukla olumsuz olarak ilişkili olduğu bulunmuştur (Farnworth ve Leiber, 1989; Jenkins, 1995; Hawkins ve ark., 1992; Simons-Morton ve ark., 1999; Steinberg ve Avenevoli, 1998; Wiatrowski ve Anderson, 1987; Zhang ve Messner, 1996). Bu kapsamda ergenin okul

yaşantısına verdiği öneme işaret eden okula bağlanmanın, problem davranışın görülme olasılığını azaltması olasıdır. Aynı zamanda üniversiteye gidebilme inancının analizde ilk adımda anlamlı katkısı olmakla birlikte, mahalle değişkenlerinin analize alınmasıyla anlamlılığın kaybolduğu görülmüştür. Bu durum, okula bağlılığın yanı sıra, akademik anlamda geleceğini başarılı gören ergenlerin, daha az oranda problem davranışlar göstermelerinin olası olduğunu düşündürmektedir. Ergenin eğitim yaşamı ve kariyeri hakkında hedeflerinin olmasının, problem davranışlarla negatif yönde ilişkili olduğu yapılan diğer çalışmalarda da ortaya konmuştur (Krohn ve Massey, 1980; Triplett ve Jarjoura, 1997).

Yine suça karışmış ergenlerle benzer şekilde suça karışmamış ergenlerin de mahalle problemlerinden olumsuz etkilendikleri; mahalle problemleri arttıkça, problem davranışlarının da arttığı bulunmuştur. Bu durumun her iki grubun da düşük sosyoekonomik düzeyden olmasından kaynaklanması olasıdır. Giriş bölümünde de belirtildiği gibi yaşanan mahallenin sosyoekonomik açıdan dezavantajlı durumda olması, sapkın akran grupları, madde kullanımı, işsizlik, şiddete maruz kalma ile yüksek oranda ilişkilidir (Bell ve Jenkins, 1993; Beyers ve ark., 2003; Cattarello, 2000; Chuang ve ark., 2005; Dishion ve ark., 1995; Gorman-Smith ve Tolan, 1998). Aynı zamanda riskli mahallelerin, ailedeki risk faktörlerini hem sayı hem de düzey olarak artırdığı ortaya konmuştur. Bu kapsamda suça karışmadan bağımsız olarak düşük sosyoekonomik düzeyden ailelerin çocuklarının, daha fazla oranda problem davranışlar göstermeleri olasıdır. Nitekim çok sayıda çalışmada da aile gelirinin, ergenin problem davranışları ile negatif yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir (Beyers ve ark., 2003; Boyle ve Lipman, 2002; Cao ve ark., 2004; Fanti ve Henrich, 2010; Keiley ve ark., 2003; Kocadaş, 2007; Özen ve ark., 2005; Patterson ve ark., 1989).

4.4. OLUMLU SOSYAL DAVRANIŞLARLA İLGİLİ ARAŞTIRMA BULGULARININ TARTIŞILMASI

Hatırlanacağı gibi araştırmanın üçüncü ve beşinci soruları kapsamında, suça karışmış ve karışmamış ergenlerin, olumlu sosyal davranışlarının, hangi yakın ve uzak bağlam

değişkenleri ile ilişkili olduğunu belirlemek için ayrı ayrı hiyerarşik regresyon analizleri yapılmıştır.

Suçta karışmış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarına ilişkin regresyon analizleri sonucunda, kendine yönlendirmenin, yakın arkadaşlara güvenin ve mahalle kaynaklarının, olumlu sosyal davranışları yordadığı görülmüştür. Yapılan bu çalışma, suçta karışmış ergenlerin duygu düzenleme becerisi olarak kabul etme eğilimleri arttıkça, olumlu sosyal davranışlarının da arttığını göstermiştir. Kendine yönlendirme, ergenin herhangi olumsuz bir olayla karşılaştığında sorumluluğun kendisinde olduğunu hissetmesi ve kabul etmesi, olaylara ilişkin olarak kendisini suçlamasını ve olayları olduğu gibi kabul etme eğilimini içermektedir. Nitekim bu araştırmada kendine yönlendirme boyutu, orijinal ölçekteki kendini suçlama ve kabul etme alt ölçeklerinin (Garnefski ve ark., 2001) birleşiminden oluşmuştur. Yapılan çok sayıda çalışmada, kendini suçlama ve kabul etmenin, depresyon ve anksiyete ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Garnefski ve ark., 2002; Garnefski ve ark., 2001; Garnefski ve Kraaij, 2006; Garnefski ve ark., 2007; Martin ve Dahlen, 2005; Zhu ve ark., 2008). Bu kapsamda yapılan araştırmalar, kendine yönlendirmenin, içselleştirilmiş davranış bozuklukları ile ilişkili olduğuna işaret etse de, temelde bireysel sorumluluk duygusunu içerdiği için olumlu sosyal davranışlara bu yönüyle katkıda bulunması olasıdır. Nitekim kendini suçlamanın, saldırganlıkla negatif yönde ilişkili olduğu gösterilirken (Abramson, Mosher, Abramson ve Woychowski, 1977; Ackerman, McMahon ve Fehr, 1984), Basut ve Erden (2005) suçta karışmış ergenlerin, suçta karışmamış ergenlere göre stresle başa çıkmak için kendini suçlama yöntemini daha fazla oranda kullandıklarını belirtmişlerdir.

Yapılan çalışmada, anne eğitim düzeyinin, olumlu sosyal davranışlarla ilişkili olduğu, ayrıca Bonferonni düzeltmesine göre analizlerde anlamlı katkısı olmamakla beraber, anne-baba izlemesinin .05 düzeyinde anlamlılık değeri gösterdiği görülmüştür. Buna göre hem anne eğitim düzeyi hem de anne-babanın izlemesi arttıkça, suçta karışmış ergenler daha fazla oranda olumlu sosyal davranışlar göstermektedirler. Kerr ve Stattin (2000), ebeveynin izlemesinin kalitesinin, büyük ölçüde ebeveynle ergen arasındaki iletişimin kalitesine ve bu yolla ebeveynin bilgisinin artmasına bağlı olduğunu belirtmişlerdir. Ebeveynin çocuğunun faaliyetlerini izlerken kurduğu iletişim sırasında,

ebeveynin olumlu sosyal davranışları pekiştirmesi olasıdır. Ebeveynin, çocuğuna açıkça ondan davranışsal beklentilerinin neler olduğunu ifade etmesi, çocuğun sosyal olarak sorumlu ve olumlu sosyal davranışları ile pozitif yönde ilişkilidir (Eisenberg ve Fabes, 1998). Benzer şekilde Wyatt ve Carlo (2002) ergenlerin, ebeveynlerinin olumlu sosyal bir şekilde davranmalarını daha uygun bulacaklarına ilişkin düşüncelerinin, daha fazla oranda olumlu sosyal davranışla ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Bu kapsamda çocuğun aktiviteleri hakkında, nerede, kimlerle birlikte olduğu bilgisine sahip olan ve çocuğuyla bu konuda iletişim kuran bir ebeveynin çocuğunun, ebeveyninin kendisinden neleri yapmasını, neleri yapmamasını beklediğini bilmesi ve buna göre davranması olasıdır. Böylelikle ebeveynin çocuğuyla neler yaptığı konusunda kurduğu iletişim sırasında, onu olumsuz davranışları konusunda uyarırken, olumlu davranışlarını pekiştirmesi ve desteklemesi mümkün olacaktır. Nitekim, ebeveynin ergeni izlemesinin, ergenin olumlu sosyal davranışları üzerinde pozitif bir etkisi bulunduğu gösterilmiştir (Cantillon, 2006).

Anne eğitim düzeyi ve annenin izlemesinin birlikte değerlendirilmesi, ergenin olumlu sosyal davranışlarını ve olumlu sosyal davranışlar gösteren akranlarla arkadaşlık etmesinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Yapılan çalışmalarda bu iki değişkenin ilişkili olduğu, anne eğitim düzeyi ile annenin çocuğunu izlemesi arasında olumlu bir ilişki bulunduğu görülmüştür (Jones, Forehand, O'Connell, Armistead ve Brody, 2005; Pettit ve ark., 2001; Pettit, Yu, Dodge ve Bates, 2009). Pettit ve arkadaşları (2001) ailenin bulunduğu sosyal ve kültürel çevrenin, ebeveynin izlemesine etki ettiğini; sosyal ve kültürel açıdan daha üst düzey ailelerde, çocuğunu izlemenin, uygun bir ebeveyn davranışı olarak değerlendirildiğini belirtmişlerdir. Buna göre orta sınıf annelerin, çocuklarını gözetim altında tutmayı, nerede oldukları ve neler yaptıklarını izlemeyi “doğru bir ebeveyn davranışı” olarak görmeleri daha olasıyken, sosyal ve kültürel açıdan daha alt düzey annelerin ise bu davranışların daha az önemli olduğunu düşünmeleri daha olasıdır. Klebanov, Brooks-Gunn ve Duncan (1994), annenin eğitim düzeyinin evde sıcak ve sosyal bir atmosfer yaratılmasıyla ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu kapsamda sosyal ve eğitsel ardalanı sebebiyle çocuğunu yetiştirme konusunda bilinçli bir ebeveynin, çocuğuna olumlu bir yaklaşım sunması, çocuğunun neler yaptığıyla ilgilenmesi ve olumlu davranışlarını destekleyerek sosyalleşme sürecine daha fazla katkı sağlaması olasıdır. Benzer şekilde Greenberg ve arkadaşları (1999),

anne eğitim düzeyinin, çocuğun sosyal yeterliliği ile pozitif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır. İlgili literatürde de anne eğitim düzeyi ile çocuğun olumlu sosyal davranışları arasında pozitif, saldırganlıkla negatif yönde bir ilişki olduğu gösterilmiştir (Bowie, 2010; Hoglund ve Leadbeater, 2004).

Yapılan çalışmada, suça karışmış ergenlerin yakın arkadaşlarına güven duyguları arttıkça, daha fazla oranda olumlu sosyal davranışlar gösterdikleri bulunmuştur. Ergenlerin, akranlarına karşı güven duymalarının, yakın arkadaşlıklar geliştirmeleri, popüler olmaları ve daha kaliteli arkadaşlıklara sahip olmalarıyla (Markiewicz ve ark., 2001; Mitchell, 1990; Rotter, 1980), sosyal olarak sorumlu davranışla, etkili problem çözme becerileriyle (Wentzel, 1991) ve daha gelişmiş sosyal becerilerle (Hestenes, 1996) ilişkili olduğu gösterilmiştir. Bu kapsamda arkadaşlarına karşı güven duyan ergenin, ilişkilerinden duyduğu memnuniyetle, olumlu sosyal davranışlar gösterme konusunda gönüllü olması olasıdır. Ergenlerin yakın duygusal bağlar geliştirmeleri durumunda, birbirlerinin davranışlarını taklit etmeleri oldukça olasıdır ve arkadaşlar arasında zaman içinde olumlu sosyal davranışların düzeyinde benzerlik olmaktadır (McNamara-Barry ve Wentzel, 2006). Arkadaşı olan ergenin, arkadaşı olmayan ergene göre daha fazla olumlu sosyal davranışlar gösterdiği (McGuire ve Weisz, 1982) ve arkadaşların olumlu sosyal davranışları arasında ilişki olduğu göz önünde bulundurulduğunda (McNamara-Barry ve Wentzel, 2006); arkadaşlar arasında güvene dayalı yakın bir ilişkinin olmasının, olumlu sosyal davranışları daha da güçlendirmesi olasıdır. Aynı zamanda ergenin akranlarına karşı duyduğu güven, gelecekte zor durumda kaldığında kendisinin yanında olacakları inancı taşımasını sağladığı için, karşılıklılık ilkesi gereğince, kendisinin de arkadaşlarına karşı yardımsever ve sorumlu davranışlar göstermesi gerektiğini düşünmesi, olumlu sosyal davranışların görülme olasılığını arttırıyor olabilir (Jackson ve Tisak, 2001).

Laird ve arkadaşları (1999) ise 12-13 yaşları arasında ergenlerle yaptıkları çalışmada, akranlarıyla yüksek kalitede ilişkiye sahip olan ergenlerin, düşük kalitede ilişkiye sahip olan ergenlere göre, akranlarıyla hem daha benzer hem de daha fazla oranda antisosyal davranışlar gösterdiklerini belirtmişlerdir. Bu çalışmada ise suça karışmış ergenler ve yakın arkadaşları arasındaki güvene dayalı ilişkinin, ergenin olumlu sosyal

davranışlarına katkıda bulunduğu görülmüştür. Nitekim yapılan diğer çalışmalarda da, antisosyal çocukların arkadaşlıklarının genellikle kavgacı, çatışmalı, yıpratıcı, istikrarsız, daha az tatmin edici nitelikte olduğu belirtilmiştir (Capaldi ve ark., 2001; Dishion ve ark., 1995; Giordano ve ark., 1986; Mash ve Wolfe, 2005). Bu olumsuz niteliklerden farklı olarak güvene dayalı bir akran ilişkisi ise ergenin sosyal gelişimine olumlu katkılar sunmaktadır. Nitekim Poulin, Dishion ve Haas (1999) düşük nitelikli arkadaşlıklara sahip olan suçlu ergenlerin, yüksek kalitede arkadaşlıklara sahip olan ergenlere göre 2 yıl sonra suç içeren davranışlarında daha fazla artış olduğunu belirtmişlerdir.

Bonferonni düzeltmesine göre analizde son adımda anlamlı katkısı olmamakla beraber, okula bağlılığın, ikinci adımda anlamlı olduğu, ancak mahalle değişkenleri analize alındığında .05 düzeyinde anlamlılık değeri gösterdiği görülmüştür. Buna göre suça karışmış ergenlerin okula bağlılıkları arttıkça, daha fazla olumlu sosyal davranışlar gösterdikleri bulunmuştur. Bu bulgu, literatürle tutarlıdır. Sosyal etkileşim için birincil bir bağlam olan okul, olumlu sosyal gelişimin güçlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır (Catalano ve ark., 2004; Henry ve Slater, 2007). Carlo ve arkadaşları (1999) okul faaliyetlerine katılımın, okula aidiyet hissinin ve daha yüksek akademik başarı için ergenlerin teşvik edilmesinin, olumlu sosyal ve ahlaki gelişimi güçlendirdiğini belirtmişlerdir. Okulla ilgili faaliyetlerde ergenlerin birbirlerine yardım etmeleri ve işbirliği içinde çalışmaları, akranlar arasındaki olumlu sosyal eğilimleri desteklemektedir. Ayers ve arkadaşları (1999) ise iki farklı ölçme zamanı arasında suçluluk puanı düşen ergenlerin, diğer ergenlere göre okula daha güçlü olarak bağlandıklarını; okula bağlılığın suçtan vazgeçmede belirleyici olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu kapsamda, yeniden suç işlemenin önlenmesinde, okula bağlılığın güçlendirilmesine yönelik çalışmaların, yararlı sonuçlar vermesi olasıdır.

Yapılan çalışmada mahallede sağlık ocağı, kütüphane, yeşil alan vb. gibi yapısal ve olumlu davranışları destekleyen hem eğitilmiş hem duyarlı yetişkinlerin bulunmasının suça karışmış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarını desteklediği bulunmuştur. Olumlu sosyal davranışların, mahalle kaynakları ile ilişkili olması literatürle tutarlıdır (Beyers ve ark., 2003; Luthar ve Cushing, 1999; Roth ve Brooks-Gunn, 2000). Yapılan

çalışmalarda oturulan mahallede yüksek nitelikli işlerde çalışan ve eğitimi yetişkinlerin bulunmasının, ergenin okulu yarıda bırakması ve problem davranışlarıyla negatif yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir (Beyers ve ark., 2003; Ensminger ve ark., 1996). Aynı zamanda Entwisle ve arkadaşları (1994) erkeklerin kızlara göre, takım halinde düzenli olarak oynanan oyun, spor gibi faaliyetlere katılarak, dışarıda daha fazla vakit geçirdikleri için mahalle kaynaklarından daha fazla oranda etkilendiklerini belirtmişlerdir. Eğitimi, nitelikli işlerde çalışan bireylerin çocuğa model olarak, hem problem davranışlara karşı koruyucu rol oynamaları hem de çocukların geleceğe yönelik kariyer hedeflerini desteklemeleri olasıdır. Aynı zamanda araştırma bulguları, ergenlerin vakit geçirebilecekleri ya da hizmet alabilecekleri yapısal unsurların bulunmasının da psikososyal gelişimlerine olumlu katkıda bulunduğuna işaret etmektedir.

Hatırlanacağı gibi mahalle sargınlığı, diğer değişkenlerle güçlü ilişki gösterdiği için suça karışmış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarıyla ilgili analize dahil edilememiştir. Ancak korelasyon sonuçlarına bakıldığında mahalle sargınlığının, suça karışmış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarıyla pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Mahalle sargınlığının, ergenlerin davranışlarını olumlu yönde desteklerken, problem davranışlarla negatif olarak ilişkili olduğu yapılan diğer çalışmalarda da gösterilmiştir (Farrell ve Bruce, 1997; O'Campo ve ark., 2010; Sampson, 2003; Sampson ve ark., 1997).

Suça karışmamış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarına ilişkin regresyon analizleri sonucunda ise suça karışmış ergenlerden daha farklı bir örüntünün belirleyici olduğu görülmüş; anne-baba reddi, yakın arkadaşa güven, okula bağlılık, mahalle sorunları ve mahalle sargınlığı olumlu sosyal davranışlar ile ilişkili bulunmuştur. Bu kapsamda, suça karışmamış ergenler için anne-baba reddinin, olumlu sosyal gelişimleri açısından risk unsuru oluşturduğu; anne-babası tarafından reddedilen ergenlerin daha az oranda olumlu sosyal davranışlar gösterdikleri bulunmuştur. Yukarıda da belirtildiği gibi ergenin ebeveynleri tarafından reddedilmesi, onun psikososyal gelişimini olumsuz etkilemekte; ebeveynlerine karşı duygusal bağ geliştirmedikleri için onların değerleri, inançları ve ahlaki düşüncelerini benimsememektedirler (Dwairy, 2010; Simons ve ark., 1989). Bu kapsamda ebeveynlerinden red görmeleri nedeniyle, onlardan duygusal

anlamda uzaklaşan ergenlerin, olumlu sosyal davranışların gelişiminde en önemli sosyal birim olan anne-babalarından bu konuda yararlanamamaları olasıdır. Aynı zamanda hatırlanacağı gibi anne ve babaya güven, olumlu sosyal davranışlarla güçlü korelasyon göstermekle beraber, diğer değişkenlerle ilişkileri sebebiyle analize alınmamıştır. Bu kapsamda anne-babasına güven duymayan ergenlerin olumlu sosyal davranışlarının bu durumdan negatif yönde etkilenmesi olasıdır. Yapılan araştırmalarda ebeveyn ile ergen arasındaki güvenin, ergenin olumlu sosyal davranışlarıyla pozitif yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir (Engels ve ark., 2001; Thompson ve Gullone, 2008).

Suçta karışmış ergenlerle benzer şekilde, suçta karışmamış ergenlerde de Bonferonni düzeltmesine göre analizlerde anlamlı katkısı olmamakla beraber, anne-baba izlemesinin, .05 düzeyinde anlamlılık değeri gösterdiği görülmüştür. Buna göre suçta karışmamış ergenlerin anne ve babaları, çocuklarının nerede, kimlerle birlikte oldukları ve neler yaptıkları konusunda bilgi sahibi olduklarında, ergenler daha fazla oranda olumlu sosyal davranışlar göstermektedirler. Yukarıda belirtildiği gibi ilgili literatürde de ebeveynin ergeni izlemesinin, olumlu sosyal davranışları üzerinde olumlu bir etkisi bulunduğu gösterilmiştir (Cantillon, 2006).

Yine suçta karışmış ergenlerde olduğu gibi akranlarla ilişkinin niteliği, suçta karışmamış ergenlerin de olumlu sosyal davranışlarında belirleyici rol oynamaktadır. Suçta karışmamış ergenlerin yakın arkadaşlarına duydukları güven arttıkça, ergenin olumlu sosyal davranışlarında da artış olduğu bulunmuştur. Bu durum, içinde buldukları dönem nedeniyle akranlarına daha fazla yönelen ergenlerin, akranlarıyla güvene dayalı, yüksek nitelikteki ilişkiler kurmalarının sosyal gelişimlerine olumlu katkılar sağladığına işaret etmektedir.

Okula bağlılığın, suçta karışmamış ergenlerin problem davranışlarını azaltırken, olumlu sosyal davranışlarını arttırdığı görülmüştür. Okula bağlılık, ergenin okula ne kadar önem verdiğinin bir göstergesi olarak, okulun değerlerinin, normlarının ve amaçlarının kabul edilmesini içermektedir (Jenkins, 1995; Maddox ve Prinz, 2003). Bu kapsamda okula bağlılığın, ergenin, okulda kazandırılmak istenen tutum ve davranışlar ile olumlu sosyal modelleri gönüllü olarak kabul etmesini ve benimsemesini kolaylaştırması

oldukça olasıdır. Bu görüşle paralel olarak, araştırmacılar okulla bağ geliştirmenin, olumlu sosyal davranışın gelişiminde oldukça önemli bir yeri olduğuna dikkat çekerek, okulun, sosyal etkileşim için birincil bir bağlam olma, kültürü ve kişilerarası becerileri öğrenme, akran grubu oluşturma, kendini ifade etme ve benliği geliştirme gibi ergene akademik eğitimden çok daha fazlasını verdiğini ve okulun, ergenlerde ve çocuklarda antisosyal davranışların engellenmesinde ve olumlu sosyal gelişimin ise güçlendirilmesinde önemli rol oynadığını belirtmişlerdir (Catalano ve ark., 2004; Henry ve Slater, 2007). Ellis ve Zarbatany (2007) ise yaptıkları çalışmada okuldan ayrılan çocukların, diğer çocuklara göre daha az olumlu sosyal davranışlar gösterdiklerini bulmuşlardır. Diğer taraftan kendini okula bağlı hissetmeyen ergenin, okulla ilgili sorumluluklarını yerine getirmek istememesi, bunun sonucu olarak da okulda başarısız olması olasıdır. Yapılan çalışmalarda okulda başarısız olmanın, akran reddine; akran reddinin ise çocuğun, problem davranışları destekleyen sapkın akran gruplarına yönelmesine neden olduğu gösterilmiştir (Barnes ve ark., 2007; Huebner ve Betts, 2002; Wong, 2005).

Suçta karışmış ergenlerden farklı olarak, suçta karışmamış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarının, mahalle sorunlarından olumsuz olarak etkilendiği; suçta karışmamış ergenlerin olumlu sosyal davranışları ile mahalle sorunlarının negatif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Greenberg ve arkadaşları (1999) mahalle riskinin, olumlu sosyal davranışların görülmesini negatif yönde etkilediğini belirtmiştir. Çok sayıda araştırmayla ortaya konulduğu gibi antisosyal davranış modellerinin ve güvenlik sorunlarının bulunduğu mahalleler, problem davranışların gelişimini destekleyici bir çevre sağladığı için olumlu sosyal davranışların gelişmesine izin vermiyor olabilir (Coley ve ark., 2004; Edwards ve Bromfield, 2009; Grant ve ark., 2005; Seidman ve ark., 1998). Diğer taraftan mahalle sorunlarının, suçta karışmış ergenlerin olumlu sosyal davranışları üzerinde herhangi bir etkisi bulunmazken, suçta karışmamış ergenlerin olumlu sosyal davranışları ile negatif yönde ilişkili olması dikkat çekicidir. Suçta karışmış ergenler zaten en uç problem davranışları göstererek mahalle sorunlarının bir parçasını oluşturdukları için olumlu sosyal davranışlarının mahalle sorunlarından etkilenmemesi olasıdır.

Mahalle sorunları olumlu sosyal gelişim üzerinde risk unsuru oluştururken, bir başka mahalle özelliğinin, olumlu sosyal davranışlara katkıda bulunduğu görülmüştür. Yapılan çalışmada, mahallede oturanlar arasında sargınlık arttıkça, suça karışmamış ergenlerin daha fazla oranda olumlu sosyal davranışlar gösterdikleri bulunmuştur. Araştırma bulgularıyla benzer şekilde, Sampson ve arkadaşları (Sampson, 2003; Sampson ve ark., 1997) mahallede oturanlar arasında sosyal sargınlığın bulunmasının, gençlerin davranışlarını olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir. O'Campo ve arkadaşları (2010) ise mahallede oturanlar arasında olumsuz sosyal ilişkilerin bulunmasının, ergenlerin problem davranışlarıyla ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu kapsamda mahallede oturan kişilerin, birbirine bağlı, yakın ve dayanışma içinde olmaları; ergene, yardımsever, sorumlu davranışlar için model oluşturmaları ve onu, bu tür davranışlar için teşvik etmeleri, ergenin olumlu sosyal davranışlar göstermesini destekleyebilir.

Hatırlanacağı gibi mahalle kaynakları ve mahallenin sosyal kontrolü, diğer değişkenlerle güçlü ilişki gösterdikleri için suça karışmamış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarıyla ilgili analize dahil edilememişlerdir. Ancak korelasyon sonuçlarına bakıldığında mahalle kaynaklarının ve mahallenin sosyal kontrolünün, suça karışmamış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarıyla pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Korelatif bu ilişkiler, literatürle de paralel olup, yapılan çalışmalarda sosyal kontrolün, antisosyal davranışların görülme olasılığını azalttığı (Brody ve ark., 2001; Coley ve ark., 2004; Seidman ve ark., 1998), mahalle kaynaklarının ise ergenleri problem davranışlardan korurken, olumlu sosyal davranışları desteklediği gösterilmiştir (Beyers ve ark., 2003; Ensminger ve ark., 1996; Luthar ve Cushing, 1999; Roth ve Brooks-Gunn, 2000). Aynı zamanda suça karışmamış ergenlerin olumlu sosyal davranışlarının tüm mahalle değişkenleri ile ilişkili olması dikkat çekicidir. Bazı araştırmacılar, erkeklerin kızlara göre mahalle kaynaklarından ve mahalle riskinden daha fazla oranda etkilendiklerini belirtmişlerdir (Entwisle ve ark., 1994; Greenberg ve ark., 1999).

4.5. KIZ ERGENLERİN PROBLEM VE OLUMLU SOSYAL DAVRANIŞLARIYLA İLGİLİ ARAŞTIRMA BULGULARININ TARTIŞILMASI

Hatırlanacağı gibi araştırmanın temel amacı olmamakla birlikte ikincil bir amaç olarak kız ergenlerin de problem ve olumlu sosyal davranışlarının, hangi bireysel, yakın ve uzak bağlam değişkenleri ile ilişkili olduğunu belirlemek için ayrı ayrı hiyerarşik regresyon analizleri yapılmıştır.

Bu kapsamda kız ergenlerin problem davranışlarına ilişkin regresyon analizleri sonucunda, anne-baba reddinin ve okula devamsızlığın problem davranışları yordadığı görülmüştür. Kız ergenlerin problem davranışlarının, anne-baba reddi ile ilişkili olması, suça karışmamış erkeklerle benzerdir. Buna göre kız ergenler anne-babalarını reddedici olarak algıladıkça, problemler davranışlar gösterme olasılıkları da artmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi anne-babanın reddedici tutum ve davranışları, ergenin psiko-sosyal gelişimiyle negatif yönde ilişkilidir ve problem davranışların görülme olasılığını arttırmaktadır (Asher ve ark., 1990; Dwairy, 2010; Hale ve ark., 2005; Kumpfer ve Turner, 1990; Laub ve Sampson, 1988; Lempers ve ark., 1988; Simons ve ark., 1989). Galambos ve Maggs (1991) özellikle kız çocukları için ebeveyn kabulünün, problem davranışları engellemede koruyucu bir rol oynadığını belirtmişlerdir.

Hatırlanacağı gibi anne-babanın izlemesi ve anne-babaya güven diğer değişkenlerle güçlü ilişkiler gösterdikleri için kız ergenlerin problem davranışlarıyla ilgili analize dahil edilememişlerdir. Ancak korelasyon sonuçlarına bakıldığında, konuya ilişkin literatürle tutarlı olarak anne-babanın izlemesi ve anne-babaya güvenin, kız ergenlerin problem davranışlarıyla negatif yönde ilişkili olduğu görülmüştür (Barnes ve ark., 2006; Beyers ve ark., 2003; Capaldi ve Patterson, 1994; Catherall, 1991; Frick ve ark., 1992; Kaner, 2001; Lamborn ve Steinberg, 1993; Laub ve Sampson, 1988; Paganı ve ark., 1999; Pettit ve ark., 2001; Smith ve Stern, 1997).

Kız ergenlerin okula devamsızlık yapmaları, problem davranışlarda artışla ilişkilidir. Yapılan araştırmalarda da benzer şekilde okulu asan öğrencilerin, problemler

davranışlar göstermelerinin oldukça olası olduğu gösterilmiştir (Ok, 1989; Paetsch ve Bertrand, 1997). Aynı zamanda yukarıda da belirtildiği gibi okul, öğretmenler ve akranlarla ilişkiler kapsamında, kişilerarası beceriler, kendini ifade etme, yardım etme, işbirliği gibi alanlarda, ergenin kendisini geliştirmesi için fırsatlar sunarak, sağlıklı sosyal gelişimi olumlu olarak desteklemektedir (Carlo ve ark., 1999; Catalano ve ark., 2004; Henry ve Slater, 2007; Triplett ve Jarjoura, 1997; Weissberg ve Greenberg, 1998). Ergenin okula devamsızlık yaparak, okul ortamından uzak kalması, toplumsal kuralların ve olumlu sosyal rol modellerinin benimsenmesini engelleyerek, sağlıklı sosyal gelişimine zarar vermesi ve problem davranışları güçlendirmesi olasıdır. Bunların yanı sıra devamsızlık yapan ergen, eğitimsel amaçlardan da uzaklaştığı için bu durumun, sırasıyla okul başarısızlığına, akranlar tarafından reddedilmeye ve çocuğun, sapkın akran gruplarıyla daha yoğun ilişkiler kurmasına kadar giden bir sorun zinciri yaşamasına neden olması oldukça olasıdır (Barnes ve ark., 2007; Huebner ve Betts 2002; Wong, 2005). Bu kapsamda sık sık devamsızlık yapan bir ergen, okul ortamından ve sosyal gelişime katkılardan yararlanamadığı için problem davranışlar göstermesi daha olası gözükmektedir.

Kız ergenlerde, Bonferonni düzeltmesine göre analizlerde anlamlı katkısı olmamakla beraber, mahallenin sosyal kontrolünün, .05 düzeyinde anlamlılık değeri gösterdiği görülmüştür. Buna göre kız ergenler, mahalleden algıladıkları sosyal kontrol arttıkça, daha az oranda problem davranışlar göstermektedirler. Kızlar, erkeklere göre ebeveynleri tarafından daha fazla baskı ve kontrol görmekte, dışarıda daha az zaman geçirmeleri beklenmektedir. Aynı zamanda toplumsal baskı aracılığıyla, cinsiyet rollerinin oluşması sağlanmakta; kızlar, rekabet gerektiren sporlarla uğraşma ya da saldırganlık gösterme gibi cinsiyet rolleri açısından erkeklere özgü kabul edilen aktivite ve tercihlerde bulduklarında, akranları tarafından reddedilmektedirler (Ensminger ve ark., 1996; Mikami ve Hinshaw, 2003; Nolen-Hoeksema, 2001). Bu kapsamda kız ergenlerin, erkeklere göre mahallelerindeki sosyal kontrolü daha fazla önemsemeleri; bu durumun ise problem davranışları üzerinde kontrol mekanizması oluşturarak, bu tür davranışlardan uzak durmalarını sağlaması olasıdır.

Kız ergenlerin olumlu sosyal davranışlarıyla ilgili değişkenlere bakıldığında, sonuçların suça karışmamış ergenlerle oldukça paralel olduğu görülmüştür. Yapılan regresyon analizleri sonucunda, anne-baba reddinin, yakın arkadaşta güvenin ve mahalle sargınlığının, olumlu sosyal davranışları yordadığı bulunmuştur. Kız ergenlerin, yakın arkadaşlarına duydukları güven arttıkça, olumlu sosyal davranışları da artmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi ergenlerin, akranlarına karşı duydukları güven, sorumlu davranışlar göstermelerini ve sosyal becerilerinin gelişmesini desteklemektedir (Hestenes, 1996; Wentzel, 1991). Bu kapsamda kız ergenlerde de akranlarla güvene dayalı ilişkinin, psikososyal uyumu pekiştirerek, olumlu sosyal davranışlar gösterme konusunda ergenin daha istekli olmasını sağlaması olasıdır.

Bonferonni düzeltmesine göre analizlerde anlamlı katkısı olmamakla beraber, öfke kontrolünün, .05 düzeyinde anlamlılık değeri gösterdiği görülmüştür. Buna göre öfkelerini kontrol edebilen kız ergenlerin, olumlu sosyal davranışlar göstermeleri daha olasıdır. Öfkelenme, saldırgan davranışları tetikleyerek, sosyal açıdan uygun olmayan durumlara neden olmaktadır (Novaco, 1994). Özellikle kız ergenlerin saldırgan, öfkeli, yıkıcı davranışlar göstermesinin cinsiyet rolleri ile uyuşmaması sebebiyle daha güçlü olarak akran reddine yol açması, akranlar tarafından reddedilmenin ise olumlu sosyal davranmak için daha az fırsat sağlaması olasıdır. Akranlar tarafından reddedilme, olumlu akran ilişkileri aracılığıyla, sosyal açıdan kabul edilen davranışları öğrenmek ve uygulamak için ergenin çok az fırsata sahip olmasına neden olmaktadır (Rappaport ve Thomas, 2004). Aynı zamanda yıkıcı öfke tepkilerinin, çocukların sosyal yeterlilikleri ile olumsuz olarak ilişkili olduğu gösterilmiştir (Fabes ve Eisenberg, 1992). Keller ve arkadaşları (2001) ise öfke kontrol eğitimine aldıkları ergenlerin, diğer ergenlere göre hem öğretmenlerine hem de akranlarına karşı daha fazla oranda olumlu sosyal davranışlar gösterdiklerini ortaya koymuşlardır. Monnier ve arkadaşları (2000) ise stresle başa çıkmak için sosyal kaynakların olumlu kullanımı olarak “olumlu sosyal başa çıkmanın” öfke ifade ile negatif yönde ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu kapsamda bulgular, kız ergenlerin öfkelerini uygun bir biçimde ifade etmelerinin sosyal yeterlilikleri ile ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda akranlarına ve çevreye karşı tepkisel öfke belirtileri göstermeyen kızların daha fazla olumlu sosyal davranışlar göstererek ve olumlu sosyal davranış gösteren akranlarla birlikte olmayı

tercih ederek, daha iyi bir sosyal gelişim göstermeleri olasıdır. Bunun yanı sıra Bandura, Caprara, Barbaranelli, Pastorelli ve Regalia (2001) olumlu sosyal davranışlar gösteren kız ergenlerin, öfkeyi tetikleyen durumları çok fazla düşünmekten kaçındıklarını belirtmişlerdir. Bu kapsamda olumlu sosyal davranışlar gösteren kız ergenlerin, öfkelenendirici olayın üzerinde çok fazla durmamaları, öfkelerini kontrol altında tutmada yararlı bir strateji olabilir. Bu stratejilerinin ise saldırgan davranışları engellemesi olasıdır.

Yine suça karışmamış ergenlerle benzer şekilde, kız ergenler için anne-baba reddinin, olumlu sosyal davranışlar açısından risk unsuru oluşturduğu görülmüştür. Huebner ve Betts (2002) ebeveynle güçlü bağlar geliştirmenin, ebeveynle kaliteli ilişkiye sahip olmanın ve birlikte zaman geçirmenin, kız ergenler için problem davranışlar açısından koruyucu olduğunu belirtmişlerdir. Bu kapsamda anne-babasının kendisini reddettiğini düşünen kız ergenlerin, uyum problemleri yaşamaları ve bunun sonucu olarak daha az olumlu sosyal davranışlar göstermeleri olasıdır.

Bonferonni düzeltmesine göre analizlerde anlamlı katkısı olmamakla beraber, okula bağlılığın, .05 düzeyinde anlamlılık değeri gösterdiği görülmüştür. Bu kapsamda okula daha güçlü bağlanan kız ergenlerin, daha fazla oranda olumlu sosyal davranışlar göstermeleri olasıdır. Suça karışmamış ergenler için belirtildiği gibi okula bağlılık, olumlu sosyal davranışlara önemli katkılar sağlamaktadır (Catalano ve ark., 2004; Ellis ve Zabatany, 2007; Henry ve Slater, 2007). Jenkins (1995) kızların erkeklere göre daha fazla oranda okula bağlandıklarını belirtirken, yapılan araştırmalarda da kızların daha fazla oranda olumlu sosyal davranışlar gösterme eğiliminde oldukları ortaya konmuştur (Carlo ve Randall, 2002; Clark ve Ladd, 2000; Erdley ve Asher, 1998). Kızlar ve erkekler arasındaki bu farklılık, erkeklere göre kızlardaki saldırgan davranışlara toplumun daha az tolerans göstermesinden ve daha uyumlu davranışları konusunda, kızlar üzerinde toplumsal bir baskı bulunmasından kaynaklanabilir (Eron ve Huessman, 1984; Fabes ve Eisenberg, 1992). Bunun yanı sıra okula bağlılığın da cinsiyetler arasındaki farklılığı pekiştirmesi olasıdır.

Kız ergenler de mahallede oturanlar arasında yakın, birbirine bağılı, dayanışma içeren bir ilişki olmasından olumlu olarak etkilenmekte; mahallede oturanlar arasında güçlü sargınlık, daha fazla olumlu sosyal davranışlar göstermelerini sağlamaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi mahalle sargınlığının, ergenlerin davranışlarına olumlu katkıları olduğu ilgili literatürde de gösterilmiştir (Sampson, 2003; Sampson ve ark., 1997).

Hatırlanacağı gibi mahalle kaynakları, mahalle sargınlığıyla güçlü ilişki gösterdiği için kız ergenlerin olumlu sosyal davranışlarıyla ilgili analize dahil edilememiştir. Mahalle kaynaklarından yararlanma konusunda cinsiyet farklılığına ilişkin olarak, Entwisle ve arkadaşları (1994) erkeklerin kızlara göre, dışarıda daha fazla vakit geçirdikleri için mahalle kaynaklarından daha fazla oranda etkilendiklerini belirtirken, Luthar ve Cushing (1999) ise mahallede profesyonel mesleklerde çalışan yetişkin modellerinin bulunmasından, kız çocuklarının daha fazla yarar sağladığını; bu tür yetişkin modellerinin bulunmasının, kız çocuklarının akademik başarıları ile olumlu olarak ilişkili olduğunu; ancak erkekler için böyle bir ilişki bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu araştırmada ise her iki cinsiyet için de mahalle kaynaklarının etkili olduğu görülmüştür.

4.6. DEĞERLENDİRMELER VE İLERİYE DÖNÜK ÖNERİLER

4.6.1. Çalışma Bulgularının Genel Olarak Değerlendirilmesi ve Literatüre Katkıları

Hatırlanacağı gibi bu araştırmada, ergen suçluluğunu anlamak amacıyla iki yönlü bir inceleme yapılmıştır. İlk olarak suça karışmış ve karışmamış olan ergen gruplarını ayırt etmede ergenin yakın ve uzak bağlam değişkenlerinin, grup üyeliğini yordayıcı güçleri incelenmiştir. İkinci olarak, suça karışmış ve karışmamış ergenlerin, problem davranışları ve olumlu sosyal davranışlarının hangi bireysel, yakın ve uzak bağlam değişkenleriyle ne ölçüde açıklanabildiği incelenmiştir. Literatürle tutarlı bir biçimde hem yakın hem uzak bağlam değişkenlerinin hem de bazı bireysel özelliklerin suça karışmış ve karışmamış ergenleri ayırt etmede ayrı ayrı belirleyici rol oynadıkları görülmüştür.

Araştırma bulguları bir bütün olarak değerlendirildiğinde suça karışmış ve karışmamış ergenleri ayırt etmede kardeş sayısı, annenin izlemesi, yakın arkadaşına sahip olma ve okula devamsızlığın belirleyici olduğu görülmüştür. Bu kapsamda çok sayıda faktörün, ergenin suça karışmasında belirleyici olduğu; ailenin maddi ya da duygusal kaynaklarının, ergene yeterli oranda ulaşmasını engelleyecek kadar fazla sayıda kardeşe sahip olması, annesi tarafından nerede, kimlerle birlikte olduğu ve neler yaptığının bilinmemesi, ergenin sosyal gelişimine destek verebilecek ve yakınlık kuracak bir arkadaşına sahip olmaması ve sosyalleşme sürecine önemli katkılar sağlayan okula düzenli olarak devam etmemesi durumunda, ergenin suça karışması oldukça olasıdır.

Bunun yanı sıra suça karışmış ve karışmamış ergenlerin, problem davranışlarını yordayan değişkenler ayrı ayrı değerlendirildiğinde, suça karışmış ergenlerde, sıklıkla öfkesini kontrol edemeyen, ahlaki olarak daha alt düzey bir değerlendirme yapan, düşünmeden davranan ve davranışlarını kontrol etmekte zorlanan, okula sıklıkla devamsızlık yapan ve yaşadığı mahalleyi genellikle yasadışı olayların olduğu, sorunlu ve güvenilir olmayan bir yer olarak gören ergenlerin daha fazla oranda problem davranışlar gösterdikleri belirlenmiştir. Suça karışmış ergen grubunun olumlu sosyal davranışları söz konusu olduğunda ise olumsuz bir olayla karşılaştığında sorumluluğun kendinde olduğunu düşünen ve olayı kabullenen, yakın arkadaşının desteğine, sözünü tutacağına ve dürüstlüğüne güvenen, mahallesinde daha fazla oranda sağlık ocağı, park, yeşil alan gibi yerel kaynakların ve kendisine olumlu örnek olabilecek yetişkinlerin bulunduğunu düşünen ergenlerin daha fazla olumlu sosyal davranışlar gösterdikleri belirlenmiştir.

Suçta karışmamış ergenler açısından ise düşünmeden davranan ve davranışlarını kontrol etmekte zorlanan, anne-babası tarafından reddedilen, okulu daha az önemseyen ve daha az oranda okula karşı sorumluluklarını yerine getiren ve yaşadığı mahalleyi sıklıkla yasadışı olayların olduğu, sorunlu ve güvenilir olmayan bir yer olarak gören ergenlerin, problem davranışlar göstermelerinin daha olası olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra, yakın arkadaşının, kendisi ihtiyaç duyduğunda destek olacağına, dürüst ve doğru sözlü olduğuna güvenen, anne-babası tarafından düşük oranda reddedilen, okulu daha fazla oranda önemseyen ve okula karşı sorumluluklarını yerine getiren, mahallesini daha az

sorunlu bir yer olarak ve mahallesindeki bireyleri daha yakın, güvenilir ve destekleyici gören suça karışmamış ergenlerin, daha fazla oranda olumlu sosyal davranışlar gösterdikleri bulunmuştur.

Yapılan bu çalışmanın üç açıdan problem ve olumlu sosyal davranışlarla ilgili literatüre önemli katkılar sağladığı ileri sürülebilir. İlk olarak ergenin sosyalleşme sürecinde her birinin ayrı yeri bulunan bireysel, yakın ve uzak bağlam değişkenleri olarak aile, akran, okul ve yaşanan mahallenin, suçlulukla ilişkilerinin birlikte ele alınması oldukça zengin bir bilgi havuzu sunmuştur. Daha önceki çalışmalarda bu ilişkiler genellikle daha az sayıda değişkenle ele alınmakta ya da suçluluğa etkilerini birlikte değerlendiren sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Benzer şekilde ülkemizde de suçun, bireysel, aile, akran, okul ve mahalle bağlamlarıyla ilişkilerinin, sadece aile ilişkileri gibi tekli ya da yalnızca aile ve akran ilişkileri gibi ikili olarak ele alındığı görülmüş, hem yakın hem uzak bağlam değişkenlerinin birlikte değerlendirildiği çalışmaya rastlanmamıştır. Anılan nedenlerle araştırmanın, suça karışmanın potansiyel risklerini ve koruyucu faktörlerini, hem yakın hem uzak bağlam açısından birlikte ortaya koymasının, ilgili literatüre ve uygulamalara önemli bir katkı olduğu düşünülmektedir.

İkinci olarak yapılan çalışmada, ergenin problem ve olumlu sosyal davranışları birlikte ele alınmıştır. Yapılan çalışmalarda genellikle olumlu ve olumsuz sosyal davranışlardan sadece birinin araştırılması daha yaygındır. Hem suça karışmış hem de karışmamış ergenlerin problem davranışlarının yanı sıra olumlu sosyal davranışlarının da incelenmesi literatürde de yaygın olarak bulunan olumsuz davranışlara odaklanma eğilimine önemli bir alternatif oluşturmuş; gelişimin olumsuz yönleri kadar olumlu yönlerine odaklanılmasını da sağlamıştır. Bu kapsamda suça karışmış olsa bile bu tür ergenlerin, belli koşullarda olumlu sosyal davranışlar gösterdikleri; diğer taraftan suça karışmamış ergenlerin ise yine belli koşullarda problem davranışlar gösterdikleri ortaya konmuştur. Alternatif bir yaklaşım olarak suça karışmış ergenlerde problem davranışların azaltılmasına yönelik müdahale çalışmalarının yerine, olumlu sosyal davranışların güçlendirilmesine yönelik programlar geliştirilmesi, daha fazla kazanımlar sağlayabilir.

Üçüncü olarak, yapılan bu çalışmada, sadece ergenin sergilediği problem ya da olumlu sosyal davranışlara odaklanmak yerine; ergenin kendisine benzer arkadaşlar seçtiği ve onlardan güçlü biçimde etkilendiği yönündeki bulgulara dayanarak, ergenin olumlu ya da sapkın gruplarla birlikteliği ve kendi olumlu/sapkın davranışları bir arada değerlendirilmiştir. Bu amaçla olumlu sosyal ve problem davranışlara ilişkin puanlar birleştirilerek, kendisi ve arkadaşı için bildirdiği problem davranışlar için ergenin problemlili arkadaş seçimi, kendinin aynı problemlere sahip olma derecesi ve dolayısıyla bir bakıma ergenin "bela" içinde olma potansiyeli ölçülmüştür. Olumlu sosyal davranışlar açısından ise ergenin olumlu sosyal davranışlarının yanı sıra, olumlu sosyal davranan akranlara sahip olma birlikte değerlendirilerek, ergenin risklerden korunma potansiyeli ölçülmüştür. Bu yaklaşımla, kuramsal olarak sadece ergenin ya da sadece akranın davranışını ölçmekten daha fazlasının sağlandığı düşünülmektedir.

4.6.2. Çalışmanın Kısıtları ve İleriye Yönelik Öneriler

Yapılan bu araştırmada ilk olarak hem suça karışmış hem de karışmamış ergenlere çeşitli antisosyal davranış repertuarını içeren suçlu davranış ölçeği uygulanması hedeflenmişti. Ancak okullarda yapılacak uygulamalara, bu ölçeğin dahil edilmesine etik sebeplerle izin verilmemesi nedeniyle araştırma ilgisi problem ve olumlu sosyal davranışlara yönlendirilmiştir. Yapılan araştırma kapsamında ele alınan değişkenlerle olumlu sosyal davranışlar arasında anlamlı ve önemli ilişkiler ortaya konmakla beraber, ilgili literatür göz önünde bulundurulduğunda, araştırma kapsamında ele alınan değişkenler, daha çok problem davranışlarla güçlü ilişkileri ortaya konmuş değişkenlerden oluşmaktadır. Bu kapsamda ileride hem problem hem de olumlu sosyal davranışları ele alacak çalışmalara empati, perspektif alma, ebeveynin olumlu sosyal eğilimleri gibi değişkenlerin de araştırma kapsamına dahil edilmesi daha doyurucu ve kapsamlı bilgiler sağlayabilir.

Araştırmanın verileri, kendini bildirim türünde ölçme araçlarıyla toplanmıştır. Ancak bu yöntemin kullanılması çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu ve yapılan başka çalışmaların bulguları (Ör. Engür, 2008), suça karışmış örnekleme kendini bildirim bazı ölçümlerde sosyal beğenirlik etkisine açık olduğunu düşündürmektedir. Suça

karışmış ve hakkında hüküm verilerek ceza infaz kurumunda bulunan ergenlerin, kendi düşünce ve davranışları bir araştırmacı tarafından ölçülmek istendiğinde, beklendik ve olumlu cevaplar verme eğilimi göstererek herhangi bir yargılama ile karşılaşmak istememeleri olasıdır. Bu kapsamda suça karışmış ergenlerle yapılacak ileriki araştırmalarda kendini bildirim yanı sıra gözlem, akran ya da aile bildirim, disiplin cezası alma gibi kurumsal bilgi kaynakları veya kurum personelinin değerlendirmesi gibi farklı bilgi kaynaklarının ve ölçme yöntemlerinin kullanılması daha zengin bir bilgi sağlayabilir.

Ergen suçluluğu ile problem ve olumlu sosyal davranışlarının, hem yakın hem uzak bağlam değişkenleri ile ilişkilerinin birlikte ele alınması, bu araştırmanın güçlü yanlarından biri olmakla beraber, araştırma kapsamında çok sayıda değişkenin ele alınması, ergenlere uzun bir ölçek bataryasının sunulmasına neden olmuştur. Bu durumun, sağlıklı veri toplanması açısından bir problem oluşturmasını engellemek amacıyla uygulamalarda aralar verilmiş; suça karışmış ergenlerde ise uygulamalar farklı ölçme zamanlarında ölçeklerin tamamlanması yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Ancak yine de çabuk sıkılma eğilimleri nedeniyle veri toplama süreci oldukça uzun sürmüştür. Bu nedenle ileride yapılacak olan çalışmalarda, veri toplanmasının daha geniş zamana yayılması ya da ceza infaz kurumu tarafından alınan bilgilerin kullanılması tercih edilebilir.

Yapılan bu çalışmaya ceza infaz kurumlarında kız ergenlerin az sayıda olmaları sebebiyle suça karışmış kızlar dahil edilmemiştir. Ancak ilgili literatürde, suça karışmış kızların oranında, son yıllarda, geçmiş yıllara göre önemli artışlar olduğu belirtilmiştir (Chesney-Lind, Morash ve Stevens, 2008; Leve, Chamberlain ve Reid, 2005; Siegel ve Williams, 2003). Bu kapsamda kız ergenlerin de suça karışmaları ile ilgili unsurların belirlenmesi önemli bilgiler sağlayabilir. Bununla birlikte araştırma kapsamına dahil edilen değişkenler, büyük oranda erkek ergenlerle yapılan literatür temelinde seçilmiştir. Yapılan bazı çalışmalarda ise kız ergenlerde problem davranışın gelişimsel örüntülerinin erkeklerinkinden farklılık gösterdiği belirtilmiştir (Fontaine, Carbonneau, Vitaro, Barker ve Tremblay, 2009; Piehler ve Dishion, 2007). Buna göre ileride

yapılacak olan çalışmalarda, araştırma değişkenlerinin belirlenmesinde cinsiyet farkının dikkate alınması, kız ergenler için de daha güçlü ilişkilerin belirlenmesini sağlayabilir.

Yapılan bu çalışmada problem davranışla ilişkili olduğu gösterilen bireysel özellikler ve temel sosyalleştireci aktörler ele alınmıştır. İleride yapılacak olan çalışmalarda problem davranışla ilişkili olduğu gösterilen mizaç, genetik faktörler gibi görece daha az çalışılmış olan unsurların araştırmaya dahil edilmesi ve multidisipliner bir yaklaşımla daha kapsamlı boylamsal çalışmalar yapılması, literatürde henüz gerçek anlamda kesinlik kazanmamış yönlerin netleşmesine yardımcı olabilir.

Son olarak araştırma verilerinin değerlendirilmesinde korelasyon ilişkileri temelinde regresyon analizleri kullanılmıştır. İleride yapılacak ve birbirleriyle oldukça ilişkili bu tür değişkenleri kapsayacak olan çalışmalarda, yapısal eşitlik modeli gibi istatistiksel yöntemlerin kullanılması doğrudan ve dolaylı ilişkilerin belirlenmesi ve olayın bütüncül bir resminin sağlanması açısından önemli olacaktır. Bu araştırmada kullanılan yordayıcı değişkenler birbirleri ile de bazen güçlü ilişkiler gösterdikleri için sonuç davranışla olan ilişkilerin sınanmasında zorluklar yaşanmıştır. Yapılacak olan çalışmalarda yapısal eşitlik modeli gibi istatistiksel yöntemler kullanılarak, yalnızca bağımlı ölçümle ilişkiler açısından değil, örneğin yakın ve uzak bağlamları temsil eden göstergelerin belirlenmesi açısından da güçlü bir bilgi kaynağı sunulabilir.

4.6.3. Uygulamaya Dönük Öneriler

Araştırma bulguları kapsamında suça karışmış ve karışmamış ergenlerin, suçlu davranış da dahil problem davranışları ve olumlu sosyal davranışları ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca geliştirilecek politikalara; üniversiteler, sivil toplum ve meslek kuruluşları tarafından gençlere yönelik hazırlanacak projelere; okul ve ailelerin, ergenlere yönelik yaklaşımlarına rehberlik etmek ve kuramsal bilgi sağlamak üzere uygulamaya dönük bazı öneriler sunulmuştur.

1. Bu araştırmada, ergen davranışlarının, yakın ve uzak sosyal etkilerle birlikte ele alınması, bu davranışlara gelişim süreci içinde ne kadar fazla sayıda değişkenin etki

edebildiğinin görülebilmelerini sağlamıştır. Buna göre kamu ya da özel kurum ve kuruluşlar tarafından ergenlerin psikososyal gelişim sürecine yönelik müdahale içeren çalışmalar geliştirildiğinde, uygulamada da sıklıkla yapıldığı gibi sadece aile ya da sadece okul gibi belirli bir alana odaklanmak yerine “tüm sosyalleştirme aktörlerini dikkate alan bütüncül bir müdahale yönteminin” geliştirilmesi, müdahalenin başarı olasılığını arttıracaktır. Bütüncül bir müdahale yerine, lokal müdahale yöntemlerinin kullanılması durumunda diğer kaynaklardan gelen risk unsurları halen devam ettiği için müdahale ile beklenen davranış değişikliği çok fazla sağlanamayabilmektedir. Bu nedenle kurumlar tarafından ayrı ayrı çalışmalar yapılması yerine, ergen için önemli ve anlamlı olan tüm sosyal aktörlere ve bireysel özelliklere yönelik birleşik ve eksik kalan unsurları tamamlayıcı, işbirliğine dayalı ve eşzamanlı bir müdahale çalışmasının, risk altındaki ergenlerin sağlıklı gelişim göstermesindeki engelleri daha güçlü olarak kaldıracığı; emek ve kaynaklarda önemli tasarruflar sağlayacağı ileri sürülebilir.

2. Uygulamada, risk altındaki ergenlere yönelik, sıklıkla olumsuz davranışların azaltılması ya da ortadan kaldırılmasını hedefleyen müdahaleler uygulandığı görülmektedir. Bu müdahale anlayışı ergenler açısından önemli kazanımlar sağlamakla birlikte, alternatif bir uygulama yaklaşımı geliştirilmesi amacıyla olumlu sosyal eğilimlerin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar da yapılması oldukça yararlı olabilir. Örneğin hastane, huzurevi gibi ortamlarda yapılacak gönüllü çalışmalar, ergenin, yardım etme, işbirliği gösterme ve rahatlatma gibi olumlu sosyal davranışlar göstermelerine ve bu davranışları benimsemelerine daha fazla fırsat verebilir. Bu yaklaşım, problem davranışlar gösteren kimi ergenlerde, birçok müdahale programı ile sağlanamayan gelişmeyi sağlayabilir.

3. Araştırma bulguları daha detaylı olarak değerlendirildiğinde, özellikle düşük SES grubundan ve problemlili mahallelerde oturan ailelerde, aile planlamasının son derece önemli olduğu, kardeş sayısının fazlalığının grupları ayırt ettiği görülmüştür. Buna göre risk grubu olarak görülen ailelere, aile planlaması konusunda eğitim verilmesi, ebeveynlik uygulamalarına ilişkin aile eğitimlerinde bu konunun önemini de vurgulanması dolaylı olarak gençlerin suçtan korunmasına katkı sağlayabilir.

4. Araştırma kapsamında hem problem hem olumlu sosyal davranışlar açısından önemi ortaya konan aile değişkeni ebeveynin izlemesidir. Buna göre aile eğitim programları, veli toplantıları gibi ailelere ulaşılabilen durumlarda anne-babanın, çocuğu artık büyüye de kendi yönlendirmesine ve rehberliğine ihtiyaç duyduğu ve nerede, kimlerle birlikte olduğunun izlenmesinin, birçok problemden koruduğu vurgulanmalı, aileler bu konuda bilinçlendirilmelidir.

5. Daha önceki çalışmalarda öfke, dürtüsellik gibi bireysel özelliklerin ergenlikten çok daha önce ortaya çıktığı ve zaman içinde bu özelliklerin devam ederek problem davranışları yordadığı gösterilmiştir. Bu araştırma da ergenlik dönemindeki gençlerle yapılmış ve öfke, dürtüsellik, ahlaki muhakeme gibi bireysel unsurların problem davranışlarla ilişkili olduğu gösterilmiştir. Buna göre daha ileri yaşlarda başarı şansı daha zor olan ve hem toplumsal hem bireysel düzeyde belirli kayıplar yaşandıktan sonra gerçekleşen müdahale çalışmaları yerine, ilkokul hatta okul öncesi dönemde saldırgan, dürtüsel vb. eğilimler gösteren çocuklara yönelik önleyici çalışmalar yürütülmesinin her açıdan kazançlı olacağı öngörülebilir. Bu kapsamda sınıf ve rehber öğretmenlerinin değerlendirmesi, doğru yönlendirme ve bilgilendirmeyi içeren aile-okul işbirliği büyük önem taşıyabilir.

6. Araştırma kapsamında okula bağlılık, devamsızlık yapma, üniversiteye gidebilme inancı gibi farklı biçimlerde de olsa, ergenin okulla ilişkisinin sağlıklı psiko-sosyal gelişim üzerinde önemli katkılar sağladığı görülmektedir. Aynı zamanda betimleyici bulgularda ailenin okula bakış açısının, ergenin bakış açısıyla pozitif yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir. Buna göre riskli durumlardan koruyucu ve olumlu sosyal gelişimi pekiştirici bir unsur olan okulla ilişkilerin ve bağın desteklenmesi için ailenin kendi rolünün farkında olmasına yönelik hem okul hem medya aracılığıyla bilgilendirme yapılması oldukça değerli görülmektedir.

7. Araştırma kapsamında mahallenin çeşitli özelliklerinin de ergenin davranışlarıyla ilişkili olduğu tutarlı olarak gösterilmiştir. Buna göre ebeveynlerin yaşayacakları yerin seçiminde öncelikle çocuklarını yetiştirmek için ne kadar doğru bir yer olduğunu gözetmeleri, ekonomik özelliklerle bunun sağlanamaması durumunda ise doğru

ebeveynlik uygulamaları ile mahalle risklerinden çocukların korunmasına yönelik yaklaşımların benimsenmesi önemlidir. Düşük sosyoekonomik bölgelerdeki hem okul idareleri hem yerel yöneticiler tarafından ailelerin bu konuda bilinçlendirilmesi önemlidir. Aynı zamanda yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından dezavantajlı mahaleler için risk unsurlarını azaltmaya, destekleyici ve birbirine bağlı ilişkileri güçlendirmeye ve mahalle sakinlerinin hizmet alabilecekleri yapısal unsurları arttırmaya yönelik çalışma ve projelere ağırlık verilmesi oldukça değerli gözükmetedir.

KAYNAKÇA

- Abramson, P.R., Mosher, D.L., Abramson, L.M., & Woychowski, B. (1977). Personality correlates of the Mosher Guilt Scales. *Journal of Personality Assessment, 41*, 373-382
- Acker, R.V. (2007). Antisocial, aggressive, and violent behavior in children and adolescents within alternative education settings: Prevention and intervention. *Preventing School Failure, 51*, 5-12.
- Ackerman, B.P., Brown, E. & Izard, C.E. (2003). Continuity and change in levels of externalizing behavior in school of children from economically disadvantaged families. *Child Development, 74*, 694-709.
- Ackerman, A.M., McMahon, P.M., & Fehr, L.A. (1984). Mock trial jury decisions as a function of adolescent juror guilt and hostility. *Journal of Genetic Psychology, 144*, 195-201.
- Adam, E.K. & Chase-Lansdale, P.L. (2002). Home sweet home(s): Parental separations, residential moves, and adjustment problems in low-income adolescent girls. *Developmental Psychology, 38*, 792-805.
- Agnew, R. (1985). A revised strain theory of delinquency. *Social Forces, 64*, 151-167.
- Agnew, R. (2001). Building on the foundation of general strain theory: Specifying the types of strain most likely to lead to crime and delinquency. *Journal of Research in Crime and Delinquency, 38*, 319-361.
- Agnew, R., Brezina, T., Wright, J.P. & Cullen, F.T. (2002). Strain, personality traits, and delinquency: Extending general strain theory. *Criminology, 40*, 43-72.

- Akdeniz, M. (2007). Öfke kontrolü eğitiminin lise öğrencilerinin öfke kontrolü becerilerine etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Akse, J., Hale, W.W., Engels, R.C, Raaijmakers, Q.A. & Meeus, W.H. (2004). Personality, perceived parental rejection and problem behavior in adolescence. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 39, 980–988.
- Alexander, K.L., Entwisle, D.R. & Bedinger, S.D. (1994). When expectations work: Race and socioeconomic differences in school performance. *Social Psychology Quarterly*, 57, 283-299.
- Allen, J.P., Marsh, P., McFarland, C., McElhaney, K.B., Land, D.J., Jodl, K.M. & Peck, S. (2002). Attachment and autonomy as predictors of the development of social skills and delinquency during midadolescence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70, 56–66.
- Altan, Ö. (2006). The Effects of maternal socialization and temperament on children's emotion regulation. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Koç Üniversitesi, İstanbul.
- Amato, P.R. & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110, 26-46.
- Aneshensel, C.S. & Sucoff, C.A. (1996). The neighborhood context of adolescent mental health. *Journal of Health and Social Behavior*, 37, 293-310.
- Armsden, G.C. & Greenberg, M.T. (1987). The inventory of parent and peer attachment: Individual differences and their relationships to psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16, 427-454.

- Arnett, J. (1992). Socialization and adolescent reckless behavior: A reply to Jessor. *Developmental Review, 12*, 391-409.
- Ary, D.V., Duncan, T.E., Biglan, A., Metzler, C.W., Noell, J.W. & Smolkowski, K. (1999). Development of adolescent problem behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology, 27*, 141-150.
- Aseltine, R.H., Gore, S. & Gordon, J. (2000). Life stress, anger and anxiety, and delinquency: An empirical test of general strain theory. *Journal of Health and Social Behavior, 41*, 256-275.
- Asher, S.R., Parker, J.G. & Walker, D.L. (1998). Distinguishing friendship from acceptance: Implications for intervention and assessment. Bukowski, W.M. & Newcomb, A.F. (Eds.) *The company they keep (friendship in childhood and adolescence)*. New York: Cambridge University Press.
- Asher, S.R., Parkhurst, J.T., Hymel, S. & Williams, G.A. (1990). Peer rejection and loneliness in childhood. Asher, S.R. & Coie, J.D. (Eds.) *Peer rejection in childhood*. New York: Cambridge University Press.
- Asher, S.R. & Wheeler, V.A. (1985). Children's loneliness: A comparison of rejected and neglected peer status. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 53*, 500-505.
- Astone, N.M. & McLanahan, S.S. (1991). Family structure, parental practices and high school completion. *American Sociological Review, 56*, 309-320.
- Ataseven, C. (2006). Suça etki eden sosyal faktörler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Austrin, H.R. & Boever, P.M. (1977). Interpersonal trust and severity of delinquent behavior. *Psychological Reports, 40*, 1075-1078.

- Avcı, R. & Güçray, S.S. (2010). An investigation of violent and nonviolent adolescents' family functioning, problems concerning family members, anger and anger expression. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10, 65-76.
- Ayers, C.D., Williams, J.H., Hawkins, J.D., Peterson, P.L., Catalano, R.F. & Abbott, R.D. (1999). Assessing correlates of onset, escalation, deescalation, and desistance of delinquent behavior. *Journal of Quantitative Criminology*, 15, 277-306.
- Bachman, J.G. & Schulenberg, J. (1993). How part-time work intensity relates to drug use, problem behavior, time use, and satisfaction among high school seniors: Are these consequences or merely correlates? *Developmental Psychology*, 29, 220-235.
- Baer, R.A. & Nietzel, M.T. (1991). Cognitive and behavioral treatment of impulsivity in children: A meta-analytic review of the outcome literature. *Journal of Clinical Child Psychology*, 20, 400-412.
- Bahadır, Ş. (2006). Romantik ilişkilerde bağlanma stilleri, çatışma çözme stratejileri ve olumsuz duygu durumunu düzenleme arasındaki ilişki. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bailey, J.A., Hill, K.G., Oesterle, S. & Hawkins, J.D. (2009). Parenting practices and problem behavior across three generations: Monitoring, harsh discipline, and drug use in the intergenerational transmission of externalizing behavior. *Developmental Psychology*, 45, 1214–1226.
- Balkaya, A. (2005). Lise öğrencilerinin kimlik duygusu kazanım düzeylerinin bazı kişisel-sosyal ve ailesel nitelikler ile suç davranışı düzeyi bakımından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- Bandura, A., Caprara, G.V., Barbaranelli, C., Pastorelli, C. & Regalia, C. (2001). Sociocognitive self-regulatory mechanisms governing transgressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, 125-135.
- Barber, B.K. (1992). Family, personality, and adolescent problem behaviors. *Journal of Marriage and Family*, 54, 69-79.
- Barnes, G.M., Hoffman, J.H., Welte, J.W., Farrell, M.P. & Dintcheff, B.A. (2006). Effects of parental monitoring and peer deviance on substance use and delinquency. *Journal of Marriage and Family*, 68, 1084-1104.
- Barnes, G.M., Hoffman, J.H., Welte, J.W., Farrell, M.P. & Dintcheff, B.A. (2007). Adolescents' time use: Effects on substance use, delinquency and sexual activity. *Journal of Youth Adolescence*, 36, 697-710.
- Barnow, S., Lucht, M. & Freyberger, H.J. (2005). Correlates of aggressive and delinquent conduct problems in adolescence. *Aggressive Behavior*, 31, 24-39.
- Barrera, M., Prelow, H.M., Dumka, L.E., Gonzales, N.A., Knight, G.P., Michaels, M.L., Roosa, M.W. & Tein, J. (2002). Pathways from family economic conditions to adolescents' distress: Supportive parenting, stressors outside the family, and deviant pers. *Journal of Community Psychology*, 30, 135-152.
- Basut, E. & Erden, G. (2005). Suça yönelen ve yönelmeyen ergenlerin stres belirtileri ve stresle başa çıkma örüntüleri yönünden incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12, 48-55.
- Başar, F. (1992). Ankara Kalaba Çocuk İslahevinde kalan 15-18 yaş grubu ergenlerin suça yönelmelerinde ailenin etkisi üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Batum, P. (2005). The role of emotion regulation and behavior regulation in children's externalizing behaviors. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Koç Üniversitesi, İstanbul.
- Batum, P. (2007). Öğrenme bozukluklarında ebeveyn kabulü/reddi ile içselleştirme ve dışsallaştırma sorunlarının incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bayar, N. (1999). Ergenlerde risk alma davranışı: İçtepisellik, aile yapısı ve demografik değişkenler açısından gelişimsel bir inceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bayındır, N., Özel, A. & Köksal, E. (2007). Çocuk suçluluğu demografisi: Kütahya şehri örneği. *Polis Bilimleri Dergisi*, 9, 1-4.
- Becker, G.S. & Tomes, N. (1986). Human capital and the rise and fall of families. *Journal of Labor Economics*, 4, 1-39.
- Bekçi, F. (1995). Kitle iletişim araçlarının Elazığ İslahevindeki suçlu çocukların tutum ve davranışlarına etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Bell, C.C. & Jenkins, E.J. (1993). Community violence and children on Chicago's southside. *Psychiatry*, 56, 46-55.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55, 83-96.
- Berk, E.B. (1998). *Development through the lifespan*. Boston: Allyn and Bacon.

- Bernath, M.S. & Feshbach, N.D. (1995). Children's trust: Theory, assessment, development and research directions. *Applied and Preventive Psychology, 4*, 1-19.
- Berndt, T.J. (1979). Developmental changes in conformity to peers and parents. *Developmental Psychology, 15*, 608-616.
- Berndt, T.J. & Keefe, K. (1995). Friends' influence on adolescents' adjustment to school. *Child Development, 66*, 1312-1329.
- Beyers, J.M., Bates, J.E., Pettit, G.S. & Dodge, K.A. (2003). Neighborhood structure, parenting processes, and the development of youths' externalizing behaviors: A multilevel analysis. *American Journal of Community Psychology, 31*, 35-53.
- Beyers, J.M., Loeber, R., Wikström, P.H. & Stouthamer-Loeber, M. (2001). What predicts adolescent violence in better-off neighborhoods? *Journal of Abnormal Child Psychology, 29*, 369-381.
- Blasi, A. (1980). Bridging moral cognition and moral action: A critical review of the literature. *Psychological Bulletin, 88*, 1-45.
- Blonigen, D.M., Patrick, C.J., Douglas, K.S., Poythress, N.G., Skeem, J.L., Lilienfeld, S.O., Edens, J.F. & Krueger, R.F. (2010). Multimethod assessment of psychopathy in relation to factors of internalizing and externalizing from the personality assessment inventory: The impact of method variance and suppressor effects. *Psychological Assessment, 22*, 96-107.
- Boivin, M., Hymel, S. & Bukowski, W.M. (1995). The roles of social withdrawal, peer rejection, and victimization by peers in predicting loneliness and depressed mood in childhood. *Development and Psychopathology, 7*, 765-785.

- Bolger, K.E., Patterson, C.J. & Kupersmidt, J.B. (1998). Peer relationships and self-esteem among children who have been maltreated. *Child Development, 69*, 1171-1197.
- Bollmer, J.M., Harris, M.J. & Milich, R. (2006). Reactions to bullying and peer victimization: Narratives, physiological arousal, and personality. *Journal of Research in Personality, 40*, 803-828.
- Bor, W. (2004). Prevention and treatment of childhood and adolescent aggression and antisocial behaviour: A selective review. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 38*, 373-380.
- Bor, W., McGee, T.R. & Fagan, A.A. (2004). Early risk factors for adolescent antisocial behaviour: An Australian longitudinal study. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 38*, 365-372.
- Boxer, P., Tisak, M.S. & Goldstein, S.E. (1994). Is it bad to be good? An exploration of aggressive and prosocial behavior subtypes in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence, 33*, 91-100.
- Bowie, B.H. (2010). Understanding the gender differences in pathways to social deviancy: Relational aggression and emotion regulation. *Archives of Psychiatric Nursing, 24*, 27-37.
- Boyer, T.W. (2006). The development of risk-taking: A multi-perspective review. *Developmental Review, 26*, 291-345.
- Boyle, M.H. & Lipman, E.L. (2002). Do places matter? Socioeconomic disadvantage and behavioral problems of children in Canada. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 70*, 378-389.

- Brendgen, M., Vitaro, F. & Bukowski, W.M. (2000). Deviant friends and early adolescents' emotional and behavioral adjustment. *Journal of Research on Adolescence, 10*, 173-189.
- Brody, G.H., Ge, X., Conger, R.D., Gibbons, F.X., McBride-Murry, V., Gerrard, M. & Simons, R.L. (2001). The influence of neighborhood disadvantage, collective socialization, and parenting on African American children's affiliation with deviant peers. *Child Development, 72*, 1231-1246.
- Brody, G.H., Ge, X., Kim, S.Y., McBride-Murry, V., Simons, R.L., Gibbons, F.X., Gerrard, M. & Conger, R.D. (2003). Neighborhood disadvantage moderates associations of parenting and older sibling problem attitudes and behavior with conduct disorders in African American children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 71*, 211-222.
- Broidy, L. & Agnew, R. (1997). Gender and crime: A general strain theory perspective. *Journal of Research in Crime and Delinquency, 34*, 275-306.
- Brook, J.S., Brook, D.W., Arencibia-Mireles, O., Richter, L. & Whiteman, M. (2001). Risk factors for adolescent marijuana use across cultures and across time. *The Journal of Genetic Psychology, 162*, 357-374.
- Brooks-Gunn, J., Duncan, G.J., Klebanov, P.K. & Sealand, N. (1993). Do neighborhoods influence child and adolescent development? *The American Journal of Sociology, 99*, 353-395.
- Brown, B.B., Mounts, N., Lamborn, S.D. & Steinberg, L. (1993). Parenting practices and peer group affiliation in adolescence. *Child Development, 64*, 467-482.
- Brownfield, D., & Sorenson, A.M. (1994). Sibship size and sibling delinquency. *Deviant Behavior, 15*, 45-61.

- Brugman, D. & Aleva, A.E. (2004). Developmental delay or regression in moral reasoning by juvenile delinquents? *Journal of Moral Education*, 33, 321-338.
- Brugman, D., Podolskij, A.I., Heymans, P.G., Boom, J., Karabanova, O. & Idobaeva, O. (2003). Perception of moral atmosphere in school and norm transgressive behaviour in adolescents: An intervention study. *International Journal of Behavioral Development*, 27, 289-300.
- Burt, A.S., McGue, M. & Iacono, W.G. (2009). Nonshared environmental mediation of the association between deviant peer affiliation and adolescent externalizing behaviors over time: Results from a cross-lagged monozygotic twin differences design. *Developmental Psychology*, 45, 1752–1760.
- Butler, J.K. (1986). Reciprocity of dyadic trust in close male-female relationships. *The Journal of Social Psychology*, 126, 579-591.
- Buzzelli, C. A. (1988). The development of trust in children's relations with peers. *Child Study Journal*, 18, 33–46.
- Cadenhead, A.C. & Richman, C.L. (1996). The effects of interpersonal trust and group status on prosocial and aggressive behaviors. *Social Behavior and Personality*, 24, 169-184.
- Camp, B.W. (1977). Verbal mediation in young aggressive boys. *Journal of Abnormal Psychology*, 86, 145-153.
- Cantillon, D. (2006). Community social organization, parents, and peers as mediators of perceived neighborhood block characteristics on delinquent and prosocial activities. *American Journal of Community Psychology*, 37, 111-127.
- Cao, L., Cao, J. & Zhao, J. (2004). Family, welfare, and delinquency. *Journal of Criminal Justice*, 32, 565-576.

- Capaldi, D.M., Dishion, T.J., Stoolmiller, M. & Yoerger, K. (2001). Aggression toward female partners by at-risk young men: The contribution of male adolescent friendships. *Developmental Psychology, 37*, 61-73.
- Capowich, G.E., Mazerolle, P. & Piquero, A. (2001). General strain theory, situational anger, and social Networks: An assessment of conditioning influences. *Journal of Criminal Justice, 29*, 445-461.
- Carlo, G., Eisenberg, N. & Knight, G. P. (1992). An objective measure of adolescents' prosocial moral reasoning. *Journal of Research Adolescence, 2*, 331-349.
- Carlo, G., Fabes, R.A., Laible, D. & Kupanoff, K. (1999). Early adolescence and prosocial/moral behavior II: The role of social and contextual influences. *Journal of Early Adolescence, 19*, 133-147.
- Carlo, G., Hausmann, A., Christiansen, S. & Randall, B.A. (2003). Sociocognitive and behavioral correlates of a measure of prosocial tendencies for adolescents. *The Journal of Early Adolescence, 23*, 107-134.
- Carlo, G., Koller, S. H. & Eisenberg, N. (1998). Prosocial moral reasoning in institutionalized delinquent, orphaned, and noninstitutionalized Brazilian adolescents. *Journal of Adolescent Research, 13*, 363-376.
- Carlo, G., Koller, S.H., Eisenberg, N., Da Silva, M.S. & Forhlich, C.B. (1996). A cross national study on the relations among prosocial moral reasoning, gender role orientations and prosocial behaviors. *Developmental Psychology, 32*, 231-240.
- Carlo, G. & Randall, B.A. (2002). The development of a measure of prosocial behaviors for late adolescents. *Journal of Youth and Adolescence, 31*, 31-44.

- Carlo, G., Roesch, S. C. & Melby, J. (1998). The multiplicative relations of parenting and temperament to prosocial and antisocial behaviors in adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 18, 266-290.
- Caspi, A., Wright, B.R.E., Moffitt, T.E. & Silva, P.A. (1998). Early failure in the labor market: Childhood and adolescent predictors of unemployment in the transition to adulthood. *American Sociological Review*, 63, 424-451.
- Catalano, R.F., Haggerty, K.P., Oesterle, S., Fleming, C.B. & Hawkins, J.D. (2004). The importance of bonding to school for healthy development: Findings from the social development research group. *Journal of School Health*, 74, 252-261.
- Catherall, D.R. (1991). Aggression and projective identification in the treatment of victims. *Psychotherapy*, 28, 145-149.
- Cattarello, A. M. (2000). Community-level influences on individuals' social bonds, peer associations, and delinquency: A multilevel analysis. *Justice Quarterly*, 17, 33-60.
- Ceballo, R., Dahl, T.A., Aretakis, M.T., Ramirez, Z. (2001). Inner-city children's exposure to community violence: How much do parents know? *Journal of Marriage and Family*, 63, 927-940.
- Cernkovich, S. A., & Giordano, P. C. (1987). Family relationships and delinquency. *Criminology*, 24, 295-321.
- Cesur, S. & Küyel, N. (2009). Ebeveyn tutumları ve gençlerin ahlaki muhakeme ve ahlaki yönelimleri arasındaki ilişkiler. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 29, 91-120.
- Chase-Lansdale, P.L. & Gordon, R.A. (1996). Economic hardship and the development of five- and six-year-olds: Neighborhood and regional perspectives. *Child Development*, 67, 3338-3367.

- Chassin, L., Curran, P.J., Hussong, A.M. & Colder, C.R. (1996). The relation of parent alcoholism to adolescent substance use: A longitudinal follow-up study. *Journal of Abnormal Psychology, 105*, 70-80.
- Chassin, L., Pillow, D.R., Curran, P.J., Molina, B.S.G. & Barrera, M. (1993). Relation of parental alcoholism to early adolescent substance use: A test of three mediating mechanisms. *Journal of Abnormal Psychology, 102*, 3-19.
- Chesney-Lind, M., Morash, M. & Stevens, T. (2008). Girls' troubles, girls' delinquency, and gender responsive programming: A review. *The Australian and New Zealand Journal Of Criminology, 41*, 162–189.
- Chuang, Y.C., Ennett, S.T., Bauman, K.E. & Foshee, V.A. (2005). Neighborhood influences on adolescent cigarette and alcohol use: Mediating effects through parent and peer behaviors. *Journal of Health and Social Psychology, 46*, 187-204.
- Chung, I.J., Hill, K.G., Hawkins, J.D., Gilchrist, L.D. & Nagin, D.S. (2002). Childhood predictors of offense trajectories. *Journal of Research in Crime and Delinquency, 39*, 60-90.
- Cicchetti, D., Ackerman, B.P. & Izard, C.E. (1995). Emotions and emotion regulation in developmental psychopathology. *Development and Psychopathology, 7*, 1-10.
- Clark, K.E. & Ladd, G.W. (2000). Connectedness and autonomy support in parent-child relationships: Links to children's socioemotional orientation and peer relationships. *Developmental Psychology, 36*, 485-498.
- Clark, D.B., Vanyukov, M., & Cornelius, J. (2002). Child antisocial behavior and adolescent alcohol use disorders. *Alcohol Research & Health, 26*, 109-115.

- Coie, J.D. & Dodge, K.A. (1999). Aggression and antisocial behavior. In W. Damon (Series Ed.) & N. Eisenberg (Volume Ed.), *Handbook of Child Psychology*, Vol. 3. New York: John Wiley & Sons.
- Coie, J.D., Dodge, K.A. & Kupersmidt, J.B. (1990). Peer group behavior and social status. Asher, S.R. & Coie, J.D. (Eds.) *Peer rejection in childhood*. New York: Cambridge University Press.
- Colder, C.R. & Stice, E. (1998). A longitudinal study of the interactive effects of impulsivity and anger on adolescent problem behavior. *Journal of Youth and Adolescence*, 27, 255-274.
- Coleman, J.S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- Coley, R.L., Morris, J.E. & Hernandez, D. (2004). Out-of-school care and problem behavior trajectories among low-income adolescents: Individual, family, and neighborhood characteristics as added risks. *Child Development*, 75, 948-965.
- Coley, R. L., & Hoffman, L. W. (1996). Relations of parental supervision and monitoring to children's functioning in various contexts: Moderating effects of families and neighborhoods. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 17, 51 – 68.
- Cook, T.D., Herman, M.R., Phillips, M. & Setersten, R.A. (2002). Some ways in which neighborhoods, nuclear families, friendship groups, and schools jointly affect changes in early adolescent development. *Child Development*, 73, 1283-1309.
- Cornell, D.G., Peterson, C.S. & Richards, H. (1999). Anger as a predictor of aggression among incarcerated adolescents. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67, 108-115.

- Coughlin, C. & Vuchinich, S. (1996). Family experience in preadolescence and the development of male delinquency. *Journal of Marriage and Family*, 58, 491-501.
- Crain, W. (2005). *Theories of Development: Concepts and Applications* (5th ed). New Jersey: Prentice Hall.
- Crane, R.D., Tisak, M.S. & Tisak, J. (1998). Aggression and conventional rule violation among adolescents: Social-reasoning predictors of social behavior. *Aggressive Behavior*, 24, 347-365.
- Crick, N. & Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115, 74-101.
- Crosnoe, R. (2006). The connection between academic failure and adolescent drinking in secondary school. *Sociology of Education*, 79, 44-60.
- Daniel, S.S., Goldston, D.B., Erkanli, A., Franklin, J.C. & Mayfield, A.M. (2009). Trait anger, anger expression, and suicide attempts among adolescents and young adults: A prospective study. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 38, 661-671.
- Davies, P. T. & Cummings, E.M. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*, 116, 387-411.
- Davis-Kean, P. (2005). The influence of parent education and family income on child achievement: The indirect role of parental expectations and the home environment. *Journal of Family Psychology*, 19, 294-304.

- DeKemp, R.A.T., Scholte, R.H.J., Overbeek, G., & Engels, R.C. (2006). Early adolescent delinquency: The role of parents and best friends. *Criminal Justice and Behavior*, 33, 488-510.
- Dekovic, M., Wissink, I.B. & Meijer, A.M. (2004). The role of family and peer relations in adolescent antisocial behaviour: Comparison of four ethnic groups. *Journal of Adolescence*, 27, 497-514.
- del Barrio, V., Aluja, A. & Spielberger, C. (2004). Anger assessment with the STAXI-CA: Psychometric properties of a new instrument for children and adolescents. *Personality and Individual Differences*, 37, 227-244.
- Delikara, İ. (2001). Ergenlerin akran ilişkileri ile suç kabul edilen davranışlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi. I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu, Ankara.
- Demirci-Danışık, N. (2005). Ergenlerin sürekli öfke, öfke ifade tarzları ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Denham, S.A. (1986). Social cognition, prosocial behavior, and emotion in preschoolers: Contextual validation. *Child Development*, 57, 194-201.
- Dereli, E. (2000). Çocuk mahkemelerinde yargılanan çocukların, ahlak ve adalet anlayışlarının gelişimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- DeVore, E. R., & Ginsburg, K. R. (2005). The protective effects of good parenting on adolescents. *Current Opinions in Pediatrics*, 17, 460-465.

- Dishion, T.J., Andrews, D.W. & Crosby, L. (1995). Antisocial boys and their friends in early adolescence: Relationship characteristics, quality, and interactional process. *Child Development, 66*, 139-151.
- Dishion, T.J., Bullock, B. & Granic, I. (2002). Pragmatism in modeling peer influence: Dynamics, outcomes, and change process. *Development and Psychopathology, 14*, 969-981.
- Dishion, T.J. & Loeber, R. (1985). Adolescent marijuana and alcohol use: The role of parents and peers revisited. *American Journal of Drug and Alcohol Abuse, 11*, 11-25.
- Dishion, T.J., Patterson, G.R., Stoolmiller, M., & Skinner, M.L. (1991). Family, school, and behavioral antecedents to early adolescent involvement with antisocial peers. *Developmental Psychology, 27*, 172-180.
- Dodge, K. & Newman, J. (1981). Biased decision-making processes in aggressive boys. *Journal of Abnormal Psychology, 90*, 375-379.
- Donovan, J.E. & Jessor, R. (1985). Structure of problem behavior in adolescence and young adulthood. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 53*, 890-904.
- Dorius, C.J., Bahr, S.J., Hoffmann, J.P. & Harmon, E.L. (2004). Parenting practices as moderators of the relationship between peers and adolescent marijuana use. *Journal of Marriage and Family, 66*, 163-178.
- Dornbusch, S.M., Ritter, P.L., Leiderman, P.H., Roberts, D.F. & Fraleigh, M.J. (1987). The relation of parenting style to adolescent school performance. *Child Development, 58*, 1244-1257.
- Dornbusch, S.M., Ritter P.L. & Steinberg L. (1991). Community influences on the relation of family statuses to adolescent school performance: Differences

between African-Americans and non-Hispanic Whites. *American Journal of Education*, 99, 543–567.

Downey, D.B. (1995). Understanding academic achievement among children in stephouseholds: The role of parental resources, sex of stepparent and sex of child. *Social Forces*, 73, 875-894.

Dubow, E.F. & Tisak, J. (1989). The relation between stressful life events and adjustment in elementary school children: The role of social support and social problem-solving skills. *Child Development*, 60, 1412-1423.

Duncan, S.C., Duncan, T.E. & Strycker, L.A. (2002). A multilevel analysis of neighborhood context and youth alcohol and drug problems. *Prevention Science*, 3, 125-133.

Dwairy, M. (2010). Parental acceptance–rejection: A fourth cross-cultural research on parenting and psychological adjustment of children. *Journal of Child and Family Studies*. 19, 30-35.

Echeverria, S., Diez-Roux, A.V., Shea, S., Borrell, L.N. & Jackson, S. (2008). Associations of neighborhood problems and neighborhood social cohesion with mental health and health behaviors: The multi-ethnic study of atherosclerosis. *Health & Place*, 14, 853–865.

Edwards, B. (2005). Does it take a village? An investigation of neighbourhood effects on Australian children's development. *Family Matters*, 72, 36–43.

Edwards, B. & Bromfield, L.M. (2009). Neighborhood influences on young children's conduct problems and pro-social behavior: Evidence from an Australian national sample. *Children and Youth Services Review*, 31, 317-324.

- Eisenberg, N. (2000). Emotion, regulation, and moral development. *Annual Review of Psychology, 51*, 665-697.
- Eisenberg, N., Carlo, G., Murphy, B. & Van Court, P. (1995). Prosocial development in late adolescence: A longitudinal study. *Child Development, 66*, 1179-1197.
- Eisenberg, N., Cumberland, A., Spinrad, T.L., Fabes, R.A., Shepard, S.A., Reiser, M., Murphy, B.C., Losoya, S.H. & Guthrie, I.K. (2001). The relations of regulation and emotionality to children's externalizing and internalizing problem behavior. *Child Development, 72*, 1112-1134.
- Eisenberg, N. & Fabes, R.A. (1998). Prosocial development. Damon, W. (Series Ed.) & Eisenberg, N. (Vol. Ed.). *Handbook of Child Psychology: Social and Personality Development*. New York: John Wiley.
- Eisenberg, N., Fabes, R.A., Nyman, M., Bernzweig, J. & Pinuelas, A. (1994). The relations of emotionality and regulation to children's anger-related reactions. *Child Development, 65*, 109-128
- Eisenberg, S., Spinrad, T.L., Fabes, R.A., Reiser, M., Cumberland, A., Shepard, S.A., Valiente, C., Losoya, S.H., Guthrie, I.K. & Thompson, M. (2004). The relations of effortful control and impulsivity to children's resiliency and adjustment. *Child Development, 75*, 25-46.
- Eitle, D. (2006). Parental gender, single-parent families, and delinquency: Exploring the moderating influence of race/ethnicity. *Social Science Research, 35*, 727-748.
- Ellis, W.E. & Zbaratany, L. (2007). Peer group status as a moderator of group influence on children's deviant, aggressive, and prosocial behavior. *Child Development, 78*, 1240 - 1254.

- Emirođlu-İnal, N. (2006). Őiddetli duygu durum ve davranışların dűzensizliđi: Olgu sunumu ve tartışma. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 13, 25-30.
- Engels, R. C., Finkenauer, C, Meeus, W. & Dekovic, M. (2001). Parental attachment and adolescents' emotional adjustment: The associations with social skills and relational competence. *Journal of Counseling Psychology*, 48, 428-439.
- Engür, B. (2008). Cezaevinde bulunan ergenler ile suç işlememiş ergenlerin demografik özellikleri ile öfke, umutsuzluk ve yaşamı sürdürme nedenlerinin ilişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Ensminger, M.E., Lamkin, R.P. & Jacobson, N. (1996). School leaving: A longitudinal perspective including neighborhood effects. *Child Development*, 67, 2400-2416.
- Entwisle, D.R., Alexander, K.L. & Olson, L.S. (1994). The gender gap in math: Its possible origins in neighborhood effects. *American Sociological Review*, 59, 822-838.
- Erdem, T. (1990). The validity and reliability study of Turkish form of parental acceptance rejection questionnaire. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Erdley, C.A. & Asher, S.R. (1998). Linkages between children's beliefs about the legitimacy of aggression and their behavior. *Social Development*, 7, 321-339.
- Erickson, K.G., Crosnoe, R. & Dornbusch, S.M. (2000). A social process model of adolescent deviance: Combining social control and differential association perspectives. *Journal of Youth and Adolecence*, 29, 395-425.

- Eron, L.D. & Huesmann, L.R. (1984). The relation of prosocial behavior to the development of aggression and psychopathology. *Aggressive Behavior, 10*, 201-211.
- Estrada, P. (1995). Adolescents' self reports of prosocial responses to friends and acquaintances: The role of sympathy-related cognitive, affective, and motivational processes. *Journal of Research on Adolescence, 5*, 173-200.
- Evenden, J.L. (1999). Varieties of impulsivity. *Psychopharmacology, 146*, 348-361.
- Eysenck, S. B. G., & Eysenck, H. J. (1977). The place of impulsiveness in a dimensional system of personality description. *British Journal of Social and Clinical Psychology, 16*, 57-68.
- Fabes, R.A., Carlo, G., Kupanoff, K. & Laible, D. (1999). Early Adolescence and Prosocial/Moral Behavior I: : The Role of Individual Processes. *The Journal of Early Adolescence, 19*, 5-16.
- Fabes, R.A. & Eisenberg, N. (1992). Young children's coping with interpersonal anger. *Child Development, 63*, 116-128.
- Fagan, A.A. & Najman, J.M. (2003). Sibling influences on adolescent delinquent behaviour: An Australian longitudinal study. *Journal of Adolescence, 26*, 546-558.
- Fan, X. & Chen, M. (2001). Parental involvement and students' academic achievement: A meta-analysis. *Educational Psychology Review, 13*, 1-22.
- Fanti, K.A. & Henrich, C.C. (2010). Trajectories of pure and co-occurring internalizing and externalizing problems from age 2 to age 12: Findings from the national institute of child health and human development study of early child care. *Developmental Psychology, 46*, 1159-1175.

- Farnworth, M. & Leiber, M.J. (1989). Strain Theory Revisited: Economic Goals, Educational Means, and Delinquency. *American Sociological Review*, 54, 263-274.
- Farnworth, M., Schweinhart, L. J., & Beurueta-Clement, J. R. (1985). Preschool intervention, school success and delinquency in a high-risk sample of youth. *American Educational Research Journal*, 22, 445-464.
- Farrell, A.D. & Bruce, S.E. (1997). Impact of exposure to community violence on violent behavior and emotional distress among urban adolescents. *Journal of Clinical Child Psychology*, 26, 2-14.
- Farrington, D.P. (2005). Childhood origins of antisocial behavior. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 12, 177-190.
- Farrington, .D.P., Jolliffe, D., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M. & Kalb, L.M. (2001). The concentration of offenders in families, and family criminality in the prediction of boys' delinquency. *Journal of Adolescence*, 24, 579-596.
- Fauth, R.C., Leventhal, T.T. & Brooks-Gunn, J. (2005). Early impacts of moving from poor to middle-class neighborhoods on low-income youth. *Applied Developmental Psychology*, 26, 415-439.
- Felson, R.B. & Staff, J.(2006). Explaining the academic performance-delinquency relationship. *Criminology*, 44, 299-319.
- Fergusson, D. M., Lynskey, M. T., & Horwood, L. J. (1997). The effects of unemployment on juvenile offending. *Criminal Behavior and Mental Health*, 7, 49-68.
- Fisher, L. & Feldman, S.S. (1998). Familial antecedents of young adult health risk behavior: A longitudinal study. *Journal of Family Psychology*, 12, 66-80.

- Fletcher, A.C., Steinberg, L. & Williams-Wheeler, M. (2004). Parental influences on adolescent problem behavior: Revisiting Stattin and Kerr. *Child Development*, 75, 781-796.
- Fontaine, N., Carbonneau, R., Vitaro, F., Barker, E.D. & Tremblay, R.E. (2009). Research review: A critical review of studies on the developmental trajectories of antisocial behavior in females. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50, 363–385.
- Franklin, K.M., Janoff-Bulman, R. & Roberts, J.E. (1990). Long-term impact of parental divorce on optimism and trust: Changes in general assumptions or narrow beliefs? *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 743-755.
- Frederick, L. (2010). Older relatives raising adolescents: The relationship between age of caregiver and youth delinquent acts. Presentation at the 9th Global Conference on Violence: Probing the Boundaries, March 12-14, 2010.
- Frick, P.Y., Lahey, B.B., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., Christ, M.G. & Hanson, K. (1992). Familial risk factors to oppositional defiant disorder and conduct disorder: Parental psychopathology and maternal parenting. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60, 49-55.
- Galambos, N.L. & Maggs, J.L. (1991). Out-of-school care of young adolescents and self-reported behavior. *Developmental Psychology*, 27, 644-655.
- Garber, J., Braafladt, N. & Weiss, B. (1995). Affect regulation in depressed and nondepressed children and young adolescents. *Development and Psychopathology*, 7, 93-115.
- Garnefski, N., Kommer, T.V.D., Kraaij, V., Teerds, J., Legerstee, J., & Onstein, E. (2002). The relationship between cognitive emotion regulation strategies and

emotional problems: Comparison between a clinical and a non-clinical sample. *European Journal of Personality*, *16*, 403–420.

Garnefski, N. & Kraaij, V. (2006). Cognitive emotion regulation questionnaire – development of a short 18-item version (CERQ-short). *Personality and Individual Differences*, *41*, 1045–1053.

Garnefski, N., Kraaij, V. & Spinhoven, P. (2001). Negative life events, cognitive emotion regulation and emotional problems. *Personality and Individual Difference*, *30*, 1311-1327.

Garnefski, N., Rieffe, C., Jellesma, F., Terwogt, M.M. & Kraaij, V. (2007). Cognitive emotion regulation strategies and emotional problems in 9–11-year-old children The development of an instrument. *European Child and Adolescent Psychiatry*, *16*, 1-9.

Gayles, G.J., Coatsworth, J.D., Pantin, H.M. & Szapocznik, J. (2009). Parenting and neighborhood predictors of youth problem behaviors within Hispanic families: The moderating role of family structure. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, *31*, 277-296.

Gilliom, M. & Shaw, D. (2004). Codevelopment of externalizing and internalizing problems in early childhood. *Development and Psychopathology*, *16*, 313-333.

Giordano, P.G., Cernkovich, S.A. & Pugh, M.D. (1986). Friendships and delinquency. *The American Journal of Sociology*, *91*, 1170-1202.

Gomes, L. & Livesey, D. (2008). Exploring the link between impulsivity and peer relations in 5- and 6-year-old children. *Child: Care, Health and Development*, *34*, 763–770.

- Goldstein, S.E., Davis-Kean, P.E. & Eccles, J.S. (2005). Parents, peers, and problem behavior: A longitudinal investigation of the impact of relationship perceptions and characteristics on the development of adolescent problem behavior. *Developmental Psychology, 41*, 401-413.
- Gorman-Smith, D. & Tolan, P.H. (1998). The role of exposure to community violence and developmental problems among inner-city youth. *Development and Psychopathology, 10*, 101-116.
- Grace, G.D. & Schill, T. (1986). Social support and coping style differences in subjects high and low in interpersonal trust. *Psychological Reports, 59*, 584-586.
- Granic, I. & Dishion, T.J. (2003). Deviant talk in adolescent friendship: A step toward measuring a pathogenic attractor process. *Social Development, 12*, 314-334.
- Grant, K. E., McCormick, A., Poindexter, L., Simpkins, T., Janda, C.M. & Thomas, K.J. (2005). Exposure to violence and parenting as mediators between poverty and psychological symptoms in urban African American adolescents. *Journal of Adolescence, 27*, 507-521.
- Gregg, V., Gibbs, J. C. & Basinger, K. S. (1994). Patterns of developmental delay in moral judgment by male and female delinquents. *Merrill-Palmer Quarterly, 40*, 538-553.
- Greenberg, M.T., Siegel, J.M. & Leitch, C.J. (1983). The nature and importance of attachment relationships to parents and peers during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence, 12*, 373-386.
- Greenberg, M.T., Lengua, L.J., Coie, J.D. & Pinderhughes, E.E. (1999). Predicting developmental outcomes at school entry using a multiple-risk model: Four American communities. *Developmental Psychology, 35*, 403-417.

- Grietens, H., Onghena, P., Prinzie, P., Gadeyne, E., Assche, V.V., Ghesquiere, P. & Hellinckx, W. (2004). Comparison of mothers', fathers', and teachers' reports on problem behavior in 5- to 6-year-old children. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 26, 137-146.
- Grolnick, W. S. (2003). *The psychology of parental control: How well-meant parenting backfires*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Gross, J.J. (1998). The emerging field of emotion regulation: An integrative review. *Review of General Psychology*, 2, 271-299.
- Gross, J.J. (1999). Emotion regulation: Past, present, future. *Cognition and Emotion*, 13, 551-573.
- Gross, J.J. (2002). Emotion regulation: Affective, cognitive, and social consequences. *Psychophysiology*, 39, 281-291.
- Gross, J.J. & Levenson, R.W. (1997). Hiding feelings: The acute effects of inhibiting negative and positive emotion. *Journal of Abnormal Psychology*, 106, 95-103.
- Gross, J.J. & Munoz, R.F. (1995). Emotion regulation and mental health. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 2, 151-164.
- Guerin, D.W., Gottfried, A.W. & Thomas, C.W. (1997). Difficult temperament and behaviour problems: A longitudinal study from 1.5 to 12 years. *International Journal of Behavioral Development*, 21, 71-90.
- Güleç, Y. (2002). Ergenlerin öfke yaşantıları, benlik algıları ve akademik başarı ilişkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Güleç, H., Tamam, L., Güleç, M.Y., Turhan, M., Karakuş, G., Zengin, M. & Stanford, M.S. (2008). Psychometric properties of the Turkish version of the Barratt Impulsiveness Scale-11. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology*, 18, 251-258.
- Gürbüz, D. (2009). Çöküntü bölgesi ve suç: Ankara'da Hacıbayram Mahallesi örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Gürler, A. (2005). Çocuğun suça yönelmesinde aile faktörünün ve akran gruplarının rollerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Hale, W.W., Valk, I.V.D., Engels, R. & Meeus, W. (2005). Does perceived parental rejection make adolescents sad and mad? The association of perceived parental rejection with adolescent depression and aggression. *Journal of Adolescent Health*, 36, 466-474.
- Hale, W.W., Valk, I.V.D., Akse, J & Meeus, W. (2008). The interplay of early adolescents' depressive symptoms, aggression and perceived parental rejection: A four-year community study. *Journal of Youth Adolescence*, 37, 928-940.
- Harachi, T.W., Fleming, C.B., White, H.R., Ensminger, M.E., Abbott, R.D., Catalano, R.F. & Haggerty, K.P. (2006). Aggressive behavior among girls and boys during middle childhood: Predictors and sequelae of trajectory group membership, *Aggressive Behavior*, 32, 279-293.
- Harold, G.T., Fincham, F.D., Osborne, L.N. & Conger, R.D. (1997). Mom and dad are at it again: Adolescent perceptions of marital conflict and adolescent psychological distress. *Developmental Psychology*, 33, 333-350.
- Hawkins, J.D., Catalano, R.F. & Miller, J.Y. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood:

- Implications for substance-abuse prevention. *Psychological Bulletin*, 112, 64-105.
- Hawkins, J.D., Graham, J.W., Maguin, E., Abbott, R., Hill, K.G. & Catalano, R.F. (1997). Exploring the effects of age of alcohol use initiation and psychosocial risk factors on subsequent alcohol misuse. *Journal of Studies on Alcohol*, 58, 280-290.
- Hawkins, D.F., Laub, J.H., Lauristen, J.L. & Cothorn, L. (2000). Race ethnicity, and serious and violent juvenile offending. *OJJDP Juvenile Justice Bulletin*. June 2000, 1-7.
- Hawkins, J.D. & Weiss, J.G. (1985). The social development model: An integrated approach to delinquency prevention. *The Journal of Primary Prevention*, 6, 73-97.
- Hay, D. (1994). Prosocial development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 29-71.
- Haynie, D.L., Silver, E., & Teasdale, B. (2006). Neighborhood characteristics, peer networks, and adolescent violence. *Journal of Quantitative Criminology*, 22, 147-169.
- Hazan, C. & Shaver, P.R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, 5, 1-22.
- Heidgerken, A.D., Hughes, J.N., Cavell, T.A. & Willson, V.L. (2004). Direct and indirect effects of parenting and children's goals on child aggression. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33, 684-693.
- Henry, K.L. & Slater, M.D. (2007). The contextual effect of school attachment on young adolescents' alcohol use. *Journal of School Health*, 77, 67-74.

- Henry, D.B., Tolan, P.H. & Gorman-Smith, D. (2001). Longitudinal family and peer group effects on violence and nonviolent delinquency. *Journal of Clinical Child Psychology, 30*, 172-186.
- Hestenes, S.L. (1996). Early and middle adolescents' trust in parents and friends. Unpublished doctoral thesis. Purdue University.
- Hill, E.W., Mullis, R.L., Readdick, C.A. & Walters, C.M. (2000). Intergenerational perceptions of attachment and prosocial behavior. *Marriage & Family Review, 30*, 59-72.
- Hirschfield, P.J. & Gasper, J. (2010). The relationship between school engagement and delinquency in late childhood and early adolescence. *Journal of Youth Adolescence, 10*, 64-79.
- Hoffmann, J.P. (2006). Family structure, community context, and adolescent problem behaviors. *Journal of Youth Adolescence, 35*, 867-880.
- Hoglund, W.L. & Leadbeater, B.J. (2004). The effects of family, school, and classroom ecologies on changes in children's social competence and emotional and behavioral problems in first grade. *Developmental Psychology, 40*, 533-544.
- Hubbs-Tait, L., Osofsky, J.D., Hann, D.M. & Culp, A.M. (1994). Predicting behavior problems and social competence in children of adolescent mothers. *Family Relations, 43*, 439-446.
- Huebner, A.J. & Betts, S.C. (2002). Exploring the utility of social control theory for youth development: Issues of attachment, involvement and gender. *Youth Society, 34*, 123-145.

- Ingoldsby, E.M. & Shaw, D.S., (2002). Neighborhood contextual factors and early-starting antisocial pathways. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 5, 21-55.
- Ingoldsby, E.M., Shaw, D.S., Winslow, E., Schonberg, M., Gilliom, M. & Criss, M.M. (2006). Neighborhood disadvantage, parent-child conflict, neighborhood peer relationships, and early antisocial behavior problem trajectories. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34, 303-319.
- Işık, G. (2003). Çocuk suçluluğunda ailenin etkileri: Elazığ İslahevi örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- İri, İ. (2005). Suç işleme saikiyle Ankara Jandarma Çocuk Merkezine getirilen çocukların suç ve aile profili (Keçiören ilçesi örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kara Harp Okulu Komutanlığı, Ankara.
- Jaccard, J., Blanton, H. & Dodge, T. (2005). Peer influences on risk behavior: An analysis of the effects of a close friend. *Developmental Psychology*, 41, 135-147.
- Jackson, M. & Tisak, M.S. (2001). Is prosocial behaviour a good thing? Developmental changes in children's evaluations of helping, sharing, cooperating, and comforting. *British Journal of Developmental Psychology*, 19, 349-367.
- Jarrett, R.L. & Jefferson, S.R. (2003). "A good mother got to fight for her kids": Maternal management strategies in a high-risk, African-American neighborhood. *Journal of Children & Poverty*, 9, 21-39.
- Jeffries, E.D. (2002). Experiences, antecedents, and psychosocial correlates of interpersonal trust among ethnic minority adolescents from low-income families. Unpublished Doctoral Dissertation. USA: New York University.

- Jellinek, M.S. & Snyder, J.B. (1998). Depression and suicide in children and adolescents. *Pediatrics in Review, 19*, 255-264.
- Jenkins, P.H. (1995). School delinquency and school commitment. *Sociology of Education, 68*, 221-239.
- Jones, D.J., Forehand, R., O'Connell, C., Armistead, L. & Brody, G. (2005). Mothers' perceptions of neighborhood violence and mother-reported monitoring of African American children: An examination of the moderating role of perceived support. *Behavior Therapy, 36*, 25-34.
- Juby, H., & Farrington, D. (2001). Disentangling the link between disrupted families and delinquency. *British Journal of Criminology, 41*, 22-40.
- Jurkovic, G.J. (1980). The juvenile delinquent as a moral philosopher: A structural-developmental perspective. *Psychological Bulletin, 88*, 709-727.
- Kamholz, B.W., Hayes, A.M., Carver, C.S., Gulliver, S.B. & Perlman, C.A. (2006). Identification and evaluation of cognitive affect-regulation strategies: Development of a self-report measure. *Cognitive Therapy and Research, 30*, 227-262.
- Kaner, S. (2001). Anababa denetimleriyle ergenlerin suç kabul edilen davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu, Ankara.
- Kart, K. (2003). Sosyo-kültürel ve demografik yönden Bursa'da çocuk suçluluğu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Kassinove, H., Sukhodolsky, D.G., Eckhardt, C.I., & Tsytsarev, S.V. (1997). Development of a Russian State-Trait Anger Expression Inventory. *Journal of Clinical Psychology, 53*, 543-557.

- Katsiyannis, A. & Archwamety, T. (1999). Academic remediation/achievement and other factors related to recidivism rates among delinquent youths. *Behavior Disorders, 24*, 93-101.
- Katz, L.F. , Kling, J.R. & Liebman, J.B. (2001). Moving to opportunity in Boston: Early results of a randomized mobility experiment. *The Quarterly Journal of Economics, May*, 607-654.
- Kaya. G. (2008). Family, school and neighbourhood influences on the educational attainment of youth: Güzelyaka case study. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Keiley, M.K., Lofthouse, N., Bates, J.E., Dodge, K.A. & Pettit, G.S. (2003). Differential risks of covarying and pure components in mother and teacher reports of externalizing and internalizing behavior across ages 5 to 14. *Journal of Abnormal Child Psychology, 31*, 267–283.
- Keller, T.E., Catalano, R.F., Haggerty, K.P. & Fleming, C.B. (2002). Parent figure transitions and delinquency and drug use among early adolescent children of substance abusers. *American Journal of Drug and Alcohol Abuse, 28*, 399–427.
- Keller, M.H., Salvador, D.S. & Bry, B.H. (2001). In control: Anger management and the development of prosocial behavior. Poster session presented at the APA Annual Conference, San Francisco, California.
- Kerr, M. & Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology, 36*, 366-380.
- Khaleque, A. & Rohner, R.P. (2002a). Reliability of measures assessing the pancultural association between perceived parental acceptance-rejection and psychological

adjustment: A meta-analysis of cross-cultural and intracultural studies. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 33, 87-99.

Khaleque, A. & Rohner, R.P. (2002b). Perceived parental acceptance-rejection and psychological adjustment: A meta-analysis of cross-cultural and intracultural studies. *Journal of Marriage and Family*, 64, 54-64.

Kırcan, S. (2006). The relationship between peer pressure, internal versus external locus of control and adolescent substance use. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

Kierkus, C.A. & Hewitt, J.D. (2009). The contextual nature of the family structure/delinquency relationship. *Journal of Criminal Justice*, 37, 123-132.

Kim, E., Cain, K. & McCubbin, M. (2006). Maternal and paternal parenting, acculturation, and young adolescents' psychological adjustment in Korean American families. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 19, 112-129.

Klebanov, P. K., Brooks-Gunn, J., & Duncan, G. J. (1994). Does neighborhood and family poverty affect mothers' parenting, mental health, and social support? *Journal of Marriage and the Family*, 56, 441-455.

Knoester, C., Haynie, D.L. & Stephens, C.M. (2006). Parenting practices and adolescents' friendship networks. *Journal of Marriage and Family*, 68, 1247-1260.

Kocadaş, B. (2007). Düşük sosyo-ekonomik yapı suç ilişkisi: Malatya'da çocuk suçluluğu. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 1, 157-186.

- Kochanska, G. (1995). Children's temperament, mothers' discipline, and security of attachment: Multiple pathways to emerging internalization. *Child Development, 66*, 597-615.
- Kokko, K., Pulkkinen, L. & Puustinen, M. (2000). Selection into long-term unemployment and its psychological consequences. *International Journal of Behavioral Development, 24*, 310-320.
- Koop, C.E. & Lundberg, G.D. (1992). Violence in America: A public health emergency. *Journal of the American Medical Association, 267*, 3076-3077.
- Kosterman, R., Hawkins, J.D., Guo, J.I., Catcilano, R.E. & Abbott, R.D. (2000). The dynamics of alcohol and marijuana initiation: Patterns and predictors of first use in adolescence. *American Journal of Public Health, 90*, 360-366.
- Krohn, M.D. & Massey, J.L. (1980). Social control and delinquent behavior: An examination of the elements of the social bond. *The Sociological Quarterly, 21*, 529-544.
- Krueger, R.F., Caspi, A., Moffitt, T.E., White, J. & Stouthamer-Loeber, M. (1996). Delay of gratification, psychopathology, and personality: Is low self-control specific to externalizing problems? *Journal of Personality, 64*, 107-129.
- Krueger, R.F., Markon, K.E., Patrick, C.J., Benning, S.D. & Kramer, M.D. (2007). Linking antisocial behavior, substance use, and personality: An integrative quantitative model of the adult externalizing spectrum. *Journal of Abnormal Psychology, 116*, 645-666.
- Kumpfer, K.L. & Turner, C.W. (1990). The social ecology model of adolescent substance abuse: Implications for prevention. *International Journal of Addiction, 25*, 435-463.

- Kumru, A., Carlo, G. & Edwards, C. P. (2004). Olumlu sosyal davranışların ilişkisel, kültürel, bilişsel ve duyuşsal bazı değişkenlerle ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 19, 109-125.
- Kurt, D. (2010). Algılanan psikolojik kontrol ile gencin psikososyal işlevselliği arasındaki ilişkiler: Kişilerarası güven inancı ve güvenli bağlanmanın rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Küçüker, H. (2001). Suç davranışında bulunan çocukların sosyodemografik özellikleri ve olası suça itilme nedenleri. Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Lacourse, E., Nagin, D., Tremblay, R.E., Vitaro, F. & Claes, M. (2003). Developmental trajectories of boys' delinquent group membership and facilitation of violent behaviors during adolescence. *Development and Psychopathology*, 15, 183-197.
- Ladd, G.W., Kochenderfer, B.J. & Coleman, C.C. (1997). Classroom peer acceptance, friendship, and victimization: Distinct relational systems that contribute uniquely to children's school adjustment? *Child Development*, 68, 1181-1197.
- Ladd, G.W. & Troop-Gordon, W. (2003). The role of chronic peer difficulties in the development of children's psychological adjustment problems. *Child Development*, 74, 1344-1367.
- Laird, R.D., Pettit, G.S., Dodge, K.A., & Bates, J.E. (1999). Best friendships, group relationships, and antisocial behavior in early adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 19, 413-437.
- Lamborn, S.D., & Steinberg, L. (1993). Emotional autonomy redux: Revisiting Ryan and Lynch. *Child Development*, 64, 483-499.
- Lansford, J.E., Criss, M.M., Pettit, G.S., Dodge, K.A. & Bates, J.E. (2003). Friendship quality, peer group affiliation, and peer antisocial behavior as moderators of the

link between negative parenting and adolescent externalizing behavior. *Journal of Research on Adolescence*, 13, 161-184.

Latkin, C.A. & Curry, A.D. (2003). Stressful neighborhoods and depression: A prospective study of the impact of neighborhood disorder. *Journal of Health and Social Behavior*, 44, 34-44.

Laub, J.H. & Sampson, R.J. (1988). Unraveling families and delinquency: A reanalysis of the Gluecks' data. *Criminology*, 26, 355-380.

Lempers, J.D., Clark-Lempers, D. & Simons, R.L. (1989). Economic hardship, parenting, and distress in adolescence. *Child Development*, 60, 25-39.

Leve, L.D., Chamberlain, P. & Reid, J.B. (2005). Intervention outcomes for girls referred from juvenile justice: Effects on delinquency. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73, 1181-1185.

Leventhal, T. & Brooks-Gunn, J. (2000). The neighborhoods they live in: The effects of neighborhood residence on child and adolescent outcomes. *Psychological Bulletin*, 126, 309-337.

Leventhal, T. & Brooks-Gunn, J. (2003). Moving to opportunity: An experimental study of neighborhood effects on mental health. *American Journal of Public Health*, 93, 1576-1582.

Lewis, J.D. & Weigert, A. (1985). Trust as a social reality. *Social Forces*, 63, 967-985.

Light, J.M. & Dishion, T.J. (2007). Early adolescent antisocial behavior and peer rejection: A dynamic test of a developmental process. *New Directions For Child and Adolescent Development*, 118, 77-89.

- Lindenberg, S., Fetchenhauer, D., Flache, A. & Buunk, B. (2006). Solidarity and prosocial behavior: Framing Approach. *Critical Issues in Social Justice, 1*, 3-19.
- Loeber, R. (1982). The stability of antisocial and delinquent child behavior: A review. *Child Development, 53*, 1431-1446.
- Loeber, R. & Stouthamer-Loeber, M. (1998). Development of juvenile aggression and violence. *American Psychologist, 53*, 242-259.
- Loeber, R., Weissman, W. & Reid, J.B. (1983). Family interactions of assaultive adolescents, stealers, and nondelinquents. *Journal of Abnormal Child Psychology, 11*, 1-14.
- Lord, H. & Mahoney, J.L. (2007). Neighborhood crime and self-care: Risks for aggression and lower academic performance. *Developmental Psychology, 43*, 1321-1333.
- Ludwig, J., Duncan, G.J. & Hirschfield, P. (2001). Urban poverty and juvenile crime: Evidence from a randomized housing-mobility experiment. *The Quarterly Journal of Economics, May*, 655-679.
- Luthar, S.S. & Cushing, G. (1999). Neighborhood influences and child development: A prospective study of substance abusers' offspring. *Development and Psychopathology, 11*, 763-784.
- Ma, H.K. (2003). The relation of moral orientation and moral judgment to prosocial and antisocial behavior of Chinese adolescents. *International Journal of Psychology, 38*, 101-111.
- Ma, H.K. (2005). The relation of gender-role classifications to the prosocial and antisocial behavior of Chinese adolescents. *The Journal of Genetic Psychology, 166*, 189-201.

- Maddox, S.J. & Prinz, R.J. (2003). School bonding in children and adolescents: Conceptualization, assessment, and associated variables. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 6, 31-49.
- Magaro, M.M. & Weisz, J.R. (2006). Perceived control mediates the relation between parental rejection and youth depression. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34, 867-876.
- Maguin, E. & Loeber, R. (1996). Academic performance and delinquency. *Crime and Justice*, 20, 145-264
- Malinosky-Rummell, R. & Hansen, D.J. (1993). Long-term consequences of childhood physical abuse. *Psychological Bulletin*, 114, 68-79.
- Maughan, A. & Cicchetti, D. (2002). Impact of child development and interadult violence on children's emotion regulation abilities and socioemotional adjustment. *Child Development*, 73, 1525-1542.
- Markiewicz, D., Doyle, A.B. & Brendgen, M. (2001). The quality of adolescents' friendships: Associations with mothers' interpersonal relationships, attachments to parents and friends, and prosocial behaviors. *Journal of Adolescence*, 24, 429-445.
- Marsh, H.W. & Kleitman, S. (2005). Consequences of employment during high school: Character building, subversion of academic goals, or a threshold? *American Educational Research Journal*, 42, 331-369.
- Martin, R.C. & Dahlen, E.R. (2005). Cognitive emotion regulation in the prediction of depression, anxiety, stress, and anger. *Personality and Individual Differences*, 39, 1249-1260.

- Mash, E.J. & Wolfe, D.A. (2005). *Abnormal Child Psychology* (3th edition). USA: Wadsworth.
- Mathijssen, J.P., Koot, H.M., Verhulst, F.C., De Bruyn, E.J. & Oud, J.H. (1997). Family functioning and child psychopathology: Individual versus composite family scores. *Family Relations*, 46, 247-255.
- McCarthy, M. (1998). Childhood anger: So common yet so misunderstood. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 11, 69-79.
- McGuire, K.D. & Weisz, J.R. (1982). Social cognition and behavior correlates of preadolescent chumship. *Child Development*, 53, 1478-1484.
- McKinnie-Burney, D. (2006). An investigation of anger styles in adolescent students. *The Negro Educational Review*, 57, 35-47.
- McNamara-Barry, C. & Wentzel, K.R. (2006). Friend influence on prosocial behavior: The role of motivational factors and friendship characteristics. *Developmental Psychology*, 42, 153-163.
- Metin, İ. (2010). The effects of dispositional anger, effortful control and maternal responsiveness on Turkish preschoolers' emotion regulation. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Koç Üniversitesi, İstanbul.
- Mikami, A.Y. & Hinshaw, S.P. (2003). Buffers of peer rejection among girls with and without ADHD: The role of popularity with adults and goal-directed solitary play. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31, 381-397.
- Mitchell, C. E. (1990). Development or restoration of trust in interpersonal relationships during adolescence and beyond. *Adolescence*, 25, 847-854.

- Moffitt, T.E. (1993). Adolescence limited and life course persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, *100*, 674-701.
- Monahan, K.C., Steinberg, L. & Cauffman, E. (2009). Affiliation with antisocial peers, susceptibility to peer influence, and antisocial behavior during the transition to adulthood. *Developmental Psychology*, *45*, 1520–1530
- Monnier, J., Cameron, R.P., Hobfoll, S.E. & Gribble, R.J. (2000). Direct and crossover effects of prosocial and antisocial coping behaviors. *Journal of Family Psychology*, *14*, 570-584.
- Moore, S.M. & Rosenthal, D.A. (1993). Venturesomeness, impulsiveness, and risky behavior among older adolescents. *Perceptual and Motor Skills*, *76*, 98.
- Morrison, G.M., Robertson, L., Laurie, B. & Kelly, J. (2002). Protective factors related to antisocial behavior trajectories. *Journal of Clinical Psychology*, *58*, 277-290.
- Mortimer, J. T., Finch, M., Ryu, S., & Shanahan, M. (1996). The effects of work intensity on adolescent mental health, achievement, and behavioral adjustment: New evidence from a prospective study. *Child Development*, *67*, 1243-1261.
- Mounts, N.S. (2001). Young adolescents' perceptions of parental management of peer relationships. *Journal of Early Adolescence*, *21*, 92-122.
- Mounts, N.S. (2002). Parental management of adolescent peer relationships in context: The role of parenting style. *Journal of Family Psychology*, *16*, 58-69.
- Muris, P., Schmidt, H., Lambrichs, R. & Meesters, C. (2001). Protective and vulnerability factors of depression in normal adolescents. *Behaviour Research and Therapy*, *39*, 555-565.

- Nagin, D.S. & Tremblay, R.E. (2001). Parental and early childhood predictors of persistent physical aggression in boys from kindergarten to high school. *Archives of General Psychiatry*, 58, 389-394.
- Narvaez, D. & Rest, J. (1995). The four components of acting morally. In Kurtines, W. & Gewirtz, J. (Eds.), *Moral Development: An Introduction*. McGraw-Hill, New York.
- Nelson, J. R., Smith, J. J. & Dodd, J. (1990) The moral reasoning of juvenile delinquents: A meta analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 18, 231-239.
- Newman, B.M. & Newman, P.R. (2003). *Development through life: A psychosocial approach* (8 th ed.). USA: Thomson Learning.
- Nichols, T.R., Gruber, J.A., Brooks-Gunn, J. & Botvina, G.J. (2006). Sex differences in overt aggression and delinquency among urban minority middle school students. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27, 78-91.
- Nijhof, K.S., de Kemp, R.A., Engels, R.C. & Wientjes, J.A. (2008). Short-term criminal pathways: Type and seriousness of offense and recidivism. *The Journal of Genetic Psychology*, 169, 345–359.
- Nolen-Hoeksema, S. (2001). Gender differences in depression. *Current Directions in Psychological Science*, 10, 173-176.
- Novaco, R. W. (1994). Anger as a risk factor for violence. In J. Monahan & H. J. Steadman (Eds.), *Violence and Mental Disorder: Developments in Risk Assessment* (pp. 21-59). Chicago: University of Chicago Press.

- O'Campo, P., Caughy, M.O. & Nettles, S.M. (2010). Partner abuse or violence, parenting and neighborhood influences on children's behavioral problems. *Social Science & Medicine*, 70, 1404–1415.
- O'Donnell, J., Hawkins, J.D. & Abbott, R.D. (1995). Predicting serious delinquency and substance use among aggressive boys. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 63, 529-537
- Oetting, E.R. & Beauvais, F. (1987). Peer cluster theory, socialization characteristics, and adolescent drug use: A path analysis. *Journal of Counseling Psychology*, 34, 205-213.
- Ok, A. (1989). Kurumlar ve Suçlu Çocuklar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Oliver, W. (1989). Black males and social problems: Prevention through Afrocentric socialization. *Journal of Black Studies*, 20, 15-39.
- Olson, S.L., Bates, J.E. & Bayley, K. (1990). Early antecedents of childhood impulsivity: The role of parent-child interaction, cognitive competence, and temperament. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 18, 317-334.
- Olson, S.L., Schilling, E.M. & Bates, J.E. (1999). Measurement of impulsivity: Construct coherence, longitudinal stability, and relationship with externalizing problems in middle childhood and adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27, 151-165.
- Osgood, D.W., Wilson, J. K., O'Malley, P. M., Bachman, J. G., & Johnston, L. D. (1996). Routine activities and individual deviant behavior. *American Sociological Review*, 61, 635–655.

- Özbay, Ö. (2008). Öfke kontrolü eğitim programının etkililiğinin tutuklu bir grup ergen örnekleminde incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özbay, Ö. & Özcan, Y.Z. (2006). A test of Hirschi's social bonding theory: Juvenile delinquency in the high schools of Ankara, Turkey. *International Journal Offender Therapy and Comparative Criminology*, 50, 711-726.
- Özen, Ş., Ece, T.A., Oto, R., Tıraşçı, Y. & Gören, S. (2005). Juvenile delinquency in a developing country: A province example in Turkey. *International Journal of Law and Psychiatry*, 28, 430-441.
- Paetsch, J. J., & Bertrant, L. D. (1997). The relationship between peer, social, and school factors, and delinquency among youth. *The Journal of School Health*, 67, 27-32.
- Pagani, L., Boulerice, B., Vitaro, F., & Tremblay, R. E. (1999). Effects of poverty on academic failure and delinquency in boys: A change and process model approach. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40, 1209-1219.
- Palmer, E.J. & Hollin, C.R. (1996). Sociomoral reasoning, perceptions of own parenting and self-reported delinquency. *Personality and Individual Differences*, 21, 175-182.
- Palmer, E.J. & Hollin, C.R. (1997). The influence of own parenting on sociomoral reasoning, attributions for criminal behavior, and self-reported delinquency. *Personality and Individual Differences*, 23, 193-197.
- Palmer, E.J. & Hollin, C.R. (2001). Sociomoral reasoning, perceptions of parenting and self-reported delinquency in adolescents. *Applied Cognitive Psychology*, 15, 85-100.

- Parker, J.S. & Benson, M.J. (2004). Parent-adolescent relations and adolescent functioning: Self-esteem, substance abuse and delinquency. *Adolescence*, *39*, 519-530.
- Patterson, G.R. (1993). Orderly change in a stable world: The antisocial trait as a chimera. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *61*, 911-919.
- Patterson, G.R., DeBaryshe, B.D. & Ramsey, E. (1989). A developmental perspective on antisocial behavior. *American Psychologist*, *44*, 329-335.
- Patterson, C.M. & Newman, J.P. (1993). Reflectivity and learning from aversive events: Toward a psychological mechanism for the syndromes of disinhibition. *Psychological Review*, *100*, 716-736.
- Patterson, G.R. & Stouthamer-Loeber, M. (1984). The correlation of family management practices and delinquency. *Child Development*, *55*, 1299-1307.
- Payne, F.D. (1980). Children's prosocial conduct in structured situations and as viewed by others: Consistency, convergence, and relationships with person variables. *Child Development*, *51*, 1252-1259.
- Pellegrini, A.D., Bartini, M. & Brooks, F. (1999). School bullies, victims, and aggressive victims: Factors relating to group affiliation and victimization in early adolescence. *Journal of Educational Psychology*, *91*, 216-224.
- Pettit, G.S., Laird, R.D., Dodge, K.A., Bates, J.E. & Criss, M. (2001). Antecedents and behavior-problem outcomes of parental monitoring and psychological control in early adolescence. *Child Development*, *72*, 583-598.
- Pettit, G.S., Bates, J.E., Dodge, K.A. & Meece, D.W. (1999). The impact of after-school peer contact on early adolescent externalizing problems is moderated by parental

- monitoring, neighborhood safety, and prior adjustment. *Child Development*, 70, 768-778.
- Pettit, G.S., Yu, T., Dodge, K.A. & Bates, J.E. (2009). A developmental process analysis of cross-generational continuity in educational attainment. *Merrill-Palmer Quarterly*, 55, 250–284.
- Piehler, T.F. & Dishion, T.J. (2007). Interpersonal dynamics within adolescent friendships: Dyadic mutuality, deviant talk, and patterns of antisocial behavior. *Child Development*, 78, 1611-1624.
- Poulin, F., Dishion, T.J. & Haas, E. (1999). The peer influence paradox: Friendship quality and deviancy training within male adolescent friendships. *Merrill-Palmer Quarterly*, 45, 42-61.
- Ramirez, J.M. & Andreu, J.M. (2006). Aggression, and some related psychological constructs (anger, hostility, and impulsivity): Some comments from a research project. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 30, 276–291.
- Ramirez, J.M., Andreu, J.M. & Fujihara, T. (2001). Cultural and sex differences in aggression: A comparison between Japanese and Spanish students using two different inventories. *Aggressive Behavior*, 27, 313–322.
- Rankin, J.H. & Wells, L.E. (1990). The effect of parental attachments and direct controls on delinquency. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 27, 140-165.
- Rappaport, N. & Thomas, C. (2004). Recent research findings on aggressive and violent behavior in youth: Implications for clinical assessment and intervention. *Journal of Adolescent Health*, 35, 260–277.

- Reed, M.D. & Rountree, P.W. (1997). Peer pressure and adolescent substance use. *Journal of Quantitative Criminology*, *13*, 143-180.
- Reiss, A.J. & Farrington, D.P. (1991). Advancing knowledge about co-offending: Results from a prospective longitudinal survey of London males. *Journal of Criminal Law and Criminology*, *82*, 360-395.
- Renshaw, P.D. & Brown, P.J. (2001). Loneliness in middle childhood. *The Journal of Social Psychology*, *132*, 545-547.
- Rey, J.M., Morris-Yates, A., Singh, M., Andrews, G. & Stewart, G.W. (1995). Continuities between psychiatric disorders in adolescents and personality disorders in young adults. *American Journal of Psychiatry*, *152*, 895-900.
- Reyes, O. & Jason, L.A. (1993). Pilot study examining factors associated with academic success for Hispanic high school students. *Journal of Youth and Adolescence*, *22*, 57-71.
- Rhule-Louie, D.M., & McMahon, R.J. (2007). Problem behavior and romantic relationships: Assortative mating, behavior contagion, and desistance. *Clinical Child and Family Psychology Review*, *10*, 53-100.
- Richardson, J.L., Radziszewska, B., Dent, C.W. & Flay, B.R. (1993). Relationship between after-school care of adolescents and substance use, risk taking, depressed mood, and academic achievement. *Pediatrics*, *92*, 32-38.
- Robbins, R.N. & Bryan, A. (2004). Relationships between future orientation, impulsive sensation seeking, and risk behavior among adjudicated adolescents. *Journal of Adolescence Research*, *19*, 428-445.
- Roberts, W. & Strayer, J. (1996). Empathy, emotional expressiveness, and prosocial behavior. *Child Development*, *67*, 449-470.

- Robertson, J.F. & Simons, R.L. (1989). Family factors, self-esteem, and adolescent depression. *Journal of Marriage and Family*, 51, 125-138.
- Roche, K.M., Ellen, J. & Astone, N.M. (2005). Effects of out-of-school care on sex initiation among young adolescents in low-income central city neighborhoods. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 159, 68-73.
- Roche, K. M., & Leventhal, T. (2009). Beyond neighborhood poverty: Family management, neighborhood disorder, and adolescents' early sexual onset. *Journal of Family Psychology*, 23, 819–827.
- Rohner, R. P., Saavedra, J. M., & Granum, E. O. (1978). Development and validation of the parental acceptance-rejection questionnaire. *Catalog of Selected Documents in Psychology*, 8, 17-48.
- Rojewski, J.W., Shapiro, M.S. & Shapiro, M. (2000). Parental assessment of behavior in Chinese adoptees during early childhood. *Child Psychiatry and Human Development*, 31, 79-96.
- Romano, E., Tremblay, R.E., Boulerice, B. & Swisher, R. (2005). Multilevel correlates of childhood physical aggression and prosocial behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33, 565–578.
- Romich, J. (2008). Trying to keep children out of trouble: Child characteristics, neighborhood quality, and within-household resource allocation. *Children and Youth Services Review*, 31, 338–345.
- Rose-Krasnor, L. (1997). The nature of social competence: A theoretical review. *Social Development*, 6, 111–135.
- Ross, C.E. & Mirowsky, J. (2001). Neighborhood disadvantage, disorder, and health. *Journal of Health and Social Behavior*, 42, 258-276.

- Rotenberg, K.J., Boulton, M.J. & Fox, C.L. (2005). Cross sectional and longitudinal relations among children's trust beliefs, psychological maladjustment and social relationships: Are very high as well as very low trusting children at risk? *Journal of Abnormal Child Psychology*, *33*, 595-610.
- Rotenberg, K.J., Fox, C., Green, S., Ruderman, L., Slater, K., Stevens, K. & Carlo, G. (2005). Construction and validation of a children's interpersonal trust belief scale. *British Journal of Developmental Psychology*, *23*, 271-292.
- Roth, J. & Brooks-Gunn, J. (2000). What do adolescents need for healthy development? Implications for youth policy. *Social Policy Report*, *14*, 3-19.
- Rotter, J.B. (1980). Interpersonal trust, trustworthiness, and gullibility. *American Psychologist*, *35*, 1-7.
- Rowe, K.J., & Rowe, K.S. (1992). The relationship between inattentiveness in the classroom and reading achievement (part b): An explanatory study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *31*, 357-68.
- Rubin, K.H., Coplan, R.J., Fox, N.A., & Calkins, S.D. (1995). Emotionality, emotion regulation, and preschoolers' social adjustment. *Development and Psychopathology*, *7*, 49-62.
- Rumbaugh-Whitesell, N. & Harter, S. (1996). The interpersonal context of emotion: Anger with close friends and classmates. *Child Development*, *67*, 1345-1359.
- Salzinger, S., Feldman, R.S., Hammer, M. & Rosario, M. (1993). The effects of physical abuse on children's social relationships. *Child Development*, *64*, 169-187.
- Sampson, R.J. (2003). The neighborhood context of well-being. *Perspective in Biology and Medicine*, *46*, 53-64.

- Sampson, R. J. & Groves, W.B. (1989). Community structure and crime: Testing social-disorganization theory. *The American Journal of Sociology*, *94*, 774-802.
- Sampson, R.J., Raudenbush, S.W. & Earls, F. (1997). Neighborhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy. *Science*, *277*, 918-924.
- Sanson, A. (2004). Connections between temperament and social development: A review. *Social Development*, *13*, 142-170.
- Sarıtaş, D. (2007). The effects of maternal acceptance-rejection on psychological distress of adolescents: The mediator roles of early maladaptive schemas. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Saxe, L., Kadushin, C., Beveridge, A., Livert, D. Tighe, E., Rindskopf, D., Ford, J. & Brodsky, A. (2001). The visibility of illicit drugs: Implications for community-based drug control strategies. *Journal of Public Health*, *91*, 1987-1994.
- Schieman, S. (1999). Age and Anger. *Journal of Health and Social Behavior*, *40*, 273-289.
- Schlatter, A.K.W. (2000). Parental Aggression and Adolescent Peer Relationships. Unpublished doctoral thesis. University of Virginia.
- Schwartz, D. & Proctor, L.J. (2000). Community violence exposure and children's social adjustment in the school peer group: The mediating roles of emotion regulation and social cognition. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *68*, 670-683.
- Seidman, E, Yoshikawa, H., Roberts, A., Chesir-Teran, D., Allen, L., Friedman J.L. & Aber, J.L. (1998). Structural and experiential neighborhood contexts, developmental stage, and antisocial behavior among adolescents in poverty. *Development and Psychopathology*, *10*, 259–281.

- Serbest, D.S. (2007). Negative mood regulation and the emotional disclosure paradigm: A closer look at individual differences. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Sheftall, A.H., Schoppe-Sullivan, S.J. & Futris, T.G. (2010). Adolescent mothers' perceptions of the coparenting relationship with their child's father: A function of attachment security and trust. *Journal of Family Issues*, 31, 884-905.
- Siegel, J.A. & Williams, L.M. (2003). The relationship between child sexual abuse and female delinquency and crime: A prospective study. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 40, 71-94.
- Silk, J.S., Sessa, F.M., Morris, A.M., Steinberg, L. & Avenevoli, S. (2004). Neighborhood cohesion as a buffer against hostile maternal parenting. *Journal of Family Psychology*, 18, 135-146.
- Silk, J.S., Steinberg, L. & Morris, A.S. (2003). Adolescents' emotion regulation in daily life: Links to depressive symptoms and problem behavior. *Child Development*, 74, 1869-1880.
- Simmons, R. (2002). *Odd girls out: The hidden culture of aggression in girls*. New York: Harcourt.
- Simons, R.L., Chao, W., Conger, R.D. & Elder, G. (2001). Quality of parenting as mediator of the effect of childhood defiance on adolescent friendship choices and delinquency: A growth curve analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 63, 63-79.
- Simons, R.L., Johnson, C., Beaman, J., Conger, R.D. & Whitbeck, L.B. (1996). Parents and peer group as mediators of the effect of community structure on adolescent problem behavior. *American Journal of Community Psychology*, 24, 145-171.

- Simons, R.L., Lin, K.H., Gordon, L.C., Brody, G.H., Murry, V. & Conger, R.D. (2002). Community differences in the association between parenting practices and child conduct problems. *Journal of Marriage and the Family*, 64, 331-345.
- Simons, R.L., & Robertson, J.F. (1989). The impact of parenting factors, deviant peers, and coping style upon adolescent drug use. *Family Relations*, 38, 273-281.
- Simons, R.L., Robertson, J.F. & Downs, W.R. (1989). The nature of the association between parental rejection and delinquent behavior. *Journal of Youth and Adolescence*, 18, 297-310.
- Simons, R.L., Simons, L.G., Burt, C.H., Brody, G.H. & Cutrona, C. (2005). Collective efficacy, authoritative parenting and delinquency: A longitudinal test of a model integrating community- and family level processes. *Criminology*, 43, 989-1029.
- Simons-Morton, B.G., Crump, A.D., Haynie, D.L. & Saylor, K.E. (1999). Student-school bonding and adolescent problem behavior. *Health Education Research*, 14, 99-107.
- Simpson, G.A. & Fowler, M.G. (1994). Geographic mobility and children's emotional/behavioral adjustment and school functioning. *Pediatrics*, 93, 303-309.
- Smetana, J. G. (1995) Parenting styles and conceptions of parental authority during adolescence. *Child Development*, 66, 299-316.
- Smith, E.R. & Mackie, D.M. (2000). *Social psychology* (2nd ed.). Philadelphia: Psychology Press.
- Smith, D.K., Sprenghelmeyer, P.G. & Moore, K.J. (2004). Parenting and antisocial behavior. In M. Hoghughi & N. Long, (Eds.), *Handbook of Parenting: Theory and Research for Practice*. London: Sage Publications.

- Smith, C.A. & Stern, S.B. (1997). Delinquency and antisocial behavior: A review of family processes and intervention research. *Social Service Review, 71*, 382-420.
- Southam-Gerow, M.A. & Kendall, P.C. (2002). Emotion regulation and understanding: Implications for child psychopathology and therapy. *Clinical Psychology Review, 22*, 189-222.
- Speicher, B. (1994). Family patterns of moral judgment during adolescence and early adulthood. *Developmental Psychology, 30*, 624-632.
- Stattin, H., & Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child Development, 71*, 1072 – 1085.
- Steinberg, L. (1986). Latchkey children and susceptibility to peer pressure: An ecological analysis. *Developmental Psychology, 22*, 433-439.
- Steinberg, L. & Cauffman, E. (1999). Maturity of judgment in adolescence: Psychosocial factors in adolescent decision making. *Law and Human Behavior, 20*, 249-272.
- Steinberg, L., Elmen, J.D. & Mounts, N.S. (1989). Authoritative parenting, psychosocial maturity, and academic success among adolescents. *Child Development, 60*, 1424-1436.
- Steinhausen, H.C. & Metzke, C.W. (2001). Risk, compensatory, vulnerability, and protective factors influencing mental health in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence, 30*, 259-280.
- Stouthamer-Loeber, M., Wei, E., Loeber, R. & Masten, A.S. (2004). Desistance from persistent serious delinquency in the transition to adulthood. *Development and Psychopathology 16*, 897–918.

- Stoolmiller, M. (1994). Antisocial behavior, delinquent peer association, and unsupervised wandering for boys: Growth and change from childhood to early adolescence. *Multivariate Behavioral Research, 29*, 263-288.
- Sullivan, M.J.L., Bishop, S.R. & Pivik, J. (1995). The pain catastrophizing scale: Development and validation. *Psychological Assessment, 7*, 524-532.
- Sümer, N. & Güngör, D. (1999). Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi, 14*, 35-58.
- Swaim, R.C., Oetting, E.R., Edwards, R. & Beauvais, F. (1989). Links from emotional distress to adolescent drug use: A path model. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 57*, 227-231.
- Teachman, J. (1987). Family background, educational resources, and educational attainment. *American Sociological Review, 52*, 548-557.
- Teachman, J. D., Paasch, K. & Carver, K. (1996). Social capital and dropping out of school early. *Journal of Marriage and the Family, 58*, 773-783.
- Tedeschi, R.G. (1999). Violence transformed: Posttraumatic growth in survivors and their societies. *Aggression and Violent Behavior, 4*, 319-341.
- Tekinsav-Sütçü, G.S. (2006). Ergenlerde öfke ve saldırganlığı azaltmaya yönelik bilişsel davranışçı bir müdahale programının etkililiğinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Thompson, R.A. (1991). Emotional regulation and emotional development. *Educational Psychology Review, 3*, 269-307.

- Thompson, K.L. & Gullone, E. (2008). Prosocial and antisocial behaviors in adolescents: An investigation into associations with attachment and empathy. *Anthrozoos, 21*, 123-137.
- Thornberry, T.P., Freeman-Gallant, A., Lizotte, A.J., Krohn, M.D. & Smith, C.A. (2003). Linked lives: The intergenerational transmission of antisocial behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology, 31*, 171-184.
- Tilton-Weaver, L.C. & Galambos, N.L. (2003). Adolescents' characteristics and parents' beliefs as predictors of parents' peer management behaviors. *Journal of Research on Adolescence, 13*, 269-300.
- Tolan, P.H., Gorman-Smith, D. & Henry, D.B. (2003). The developmental ecology of urban males' youth violence. *Developmental Psychology, 39*, 274-291.
- Torrente, G. & Vazsonyi, A.T. (2008). The salience of the family in antisocial and delinquent behaviors among Spanish adolescents. *The Journal of Genetic Psychology, 169*, 187-197.
- Triplett, R. & Jarjoura, G.R. (1997). Specifying the gender-class-delinquency relationship: Exploring the effects of educational expectations. *Sociological Perspectives, 40*, 287-316.
- TÜİK. (2009). *Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuklar 2007-2008*. Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Türkçapar, H., Güriz, O., Özel, A., Işık, B. & Dönbak-Örsel, S. (2004). Antisosyal Kişilik Bozukluğu Olan Hastalarda Öfke ve Depresyonun İlişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi, 15*, 119-124.
- Uluğtekin, S. (1991). *Hükümlü çocuk ve yeniden toplumsallaşma*. Ankara: Bizim Büro.

- Underwood, B. & Moore, B. (1982). Perspective-taking and altruism. *Psychological Bulletin*, *91*, 143-173.
- Valois, R.F., Dunham, A.C.A., Jackson, K.L. & Waller, J. (1999). Association between employment and substance abuse behaviors among public high school adolescents. *Journal of Adolescent Health*, *25*, 256–263
- Van Ijzendoorn, M.H. (1997). Attachment, emergent morality, and aggression: Toward a developmental socioemotional model of antisocial behavior. *International Journal of Behavioral Development*, *21*, 703-727.
- Vandell, D.L. & Hembree, S.E. (1994). Peer social status and friendship: Independent contributors to children's social and academic adjustment. *Merrill Palmer Quarterly*, *40*, 461-477.
- Varan, A. (2003). EKAR kuramı değerlendirme araçlarının Türkiye güvenilirlik ve geçerlik çalışması. Ege Üniversitesi, Psikiyatri Anabilim Dalı (yayınlanmamış çalışma).
- Vazsonyi, A.T., Hibbert, J.R. & Snider, J.B. (2003). Exotic enterprise no more? Adolescent reports of family and parenting processes from youth in four countries. *Journal of Research on Adolescence*, *13*, 129-160.
- Velez, C. N., Johnson, J., & Cohen, P. (1989). A longitudinal analysis of selected risk factors for childhood psychopathology. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *28*, 861–864.
- Vitaro, F., Brendgen, M. & Tremblay, R.E. (2000). Influence of deviant friends on delinquency: Searching for moderator variables. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *28*, 313-325.

- Waizenhofer, R.N., Buchanan, C.N., & Jackson-Newsom, J. (2004). Mothers' and fathers' knowledge of adolescents' daily activities: Its sources and its links with adolescent adjustment. *Journal of Family Psychology, 18*, 348–360.
- Walker, L.J. & Hennig, K.H. (1999). Parenting style and the development of moral reasoning. *Journal of Moral Education, 28*, 359-374.
- Walker, L.J. & Taylor, J.H. (1991). Family interactions and the development of moral reasoning. *Child Development, 62*, 264-283.
- Wark, G.R. & Krebs, D.L. (1997). Sources of variation in moral judgment: Toward a model of real-life morality. *Journal of Adult Development, 4*, 163-178.
- Weinberger, D.A. & Schwartz, G.E. (1990). Distress and restraint as superordinate dimensions of self-reported adjustment: A typological perspective. *Journal of Personality, 58*, 381-417.
- Weiss, B., Dodge, K.A., Bates, J.E., & Pettit, G.S. (1992). Some consequences of early harsh discipline: Child aggression and a maladaptive social information processing style. *Child Development, 63*, 1321-1335.
- Weissberg, R.P. & Greenberg, M.T. (1998). School and community competence-enhancement and prevention programs. In *Handbook of Child Psychology*, edited by William Damon (Volume IV), 877-954. New York: John Wiley.
- Wells, L.E. & Rankin, J.H. (1991). Families and delinquency: A meta-analysis of the impact of broken homes. *Social Problems, 38*, 71-93.
- Wentzel, K.R. (1991). Relations between social competence and academic achievement in early adolescence. *Child Development, 62*, 1066-1078.

- Wentzel, K.R. (1998). Social relationships and motivation in middle school: The role of parents, teachers, and peers. *Journal of Educational Psychology, 90*, 202-209.
- White, J.L., Moffitt, T.E., Caspi, A., Bartusch, D.J., Needles, D.J. & Stouthamer-Loeber, M. (1994). Measuring impulsivity and examining its relationship to delinquency. *Journal of Abnormal Psychology, 103*, 192-205.
- Whiteside, S.P. & Lynam, D.R. (2001). The five factor model and impulsivity: Using a structural model of personality to understand impulsivity. *Personality and Individual Differences, 30*, 669-689.
- Wicks-Nelson, R. & Israel, A.C. (2003). *Behavior Disorders of Childhood*. New Jersey: Prentice Hall.
- Wiesner, M., Vondracek, F.W., Capaldi, D.M. & Porfeli, E. (2003). Childhood and adolescent predictors of early adult career pathways. *Journal of Vocational Behavior, 63*, 305-328.
- Wit, H.D. (2008). Impulsivity as a determinant and consequence of drug use: A review of underlying processes. *Addiction Biology, 14*, 22-31.
- Wong, S.K. (2005). The effects of adolescent activities on delinquency: A differential involvement approach. *Journal of Youth and Adolescence, 34*, 321-333.
- Wood, D., Halfon, N., Scarlata, D., Newacheck, P. & Nessim, S. (1993). Impact of family relocation on children's growth, development, school function, and behavior. *Journal of the American Medical Association, 270*, 1334-1338.
- Wu, L.T., Schlenger, W.E. & Galvin, D.M. (2003). The relationship between employment and substance use among students aged 12 to 17. *Journal of Adolescent Health, 32*, 5-15.

- Wyatt, J.M. & Carlo, G. (2002). What will my parents think? Relations among adolescents' expected parental relations, prosocial moral reasoning, and prosocial and antisocial behaviors. *Journal of Adolescent Research, 17*, 646-666.
- Xue, Y., Leventhal, T., Brooks-Gunn, J. & Earls, F.J. (2005). Neighborhood residence and mental health problems of 5- to 11-year-olds. *Archives of General Psychiatry, 62*, 554-563.
- Yılmaz, B. (2007). Understanding social anxiety through adolescents' perceptions of interparental conflict and parental rejection. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Yoshikawa, H. (1994). Prevention as cumulative protection: Effects of early family support and education on chronic delinquency and its risks. *Psychological Bulletin, 115*, 28-54.
- Youngstrom, E.A., Findling, R.L. & Calabrese, J.R. (2003). Who are the comorbid adolescents? Agreement between psychiatric diagnosis, youth, parent, and teacher report. *Journal of Abnormal Child Psychology, 31*, 231-245.
- Zhang, L. & Messner, S.F. (1996). School attachment and official delinquency status in the people's republic of China. *Sociological Forum, 11*, 285-303.
- Zhu, X., Auerbach, R.P., Yao, S., Abela, J.R.Z., Xiao, J. & Tong, X. (2008). Psychometric properties of the Cognitive Emotion Regulation Questionnaire: Chinese version. *Cognition and Emotion, 22*, 288-307.

EK 1

ÖLÇEKLERİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

Araştırma kapsamında “Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeği”, “Öfke İfade ve Kontrolü Ölçeği” ile “Güven Ölçeği”nin Türkçe’ye uyarlama çalışması yapılmış; “Mahalle Ölçeği” araştırma kapsamında oluşturulmuştur. Ölçeklerin faktör yapıları ve iç tutarlık bilgilerine ilişkin temel bileşenler analizi ile güvenirlik analizleri aşağıda sunulmuştur.

Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeği Psikometrik Analiz Sonuçları

Garnefski, Kraaij ve Spinhoven (2001) tarafından geliştirilen ve 36 maddeden oluşan “Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeği”, her biri 4 maddeden oluşan 9 alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçeğin alt ölçekleri; kabul etme, yineleyici düşünme, olumlu yeniden odaklanma, planlamaya yeniden odaklanma, olumlu yeniden değerlendirme, perspektif alma, felakete çevirme, kendini suçlama ve diğerlerini suçlamadır.

Ölçeğin “felakete çevirme” alt ölçeğinden bir madde yanlışlıkla ölçek uygulanırken eklenmemiştir. Bu nedenle felakete çevirme alt ölçeği 3 madde olarak değerlendirilmiştir.

Ölçekteki maddelerin madde-toplam korelasyonlarına bakılmış, buna göre .30’un altında madde-toplam korelasyonu gösteren 2, 3, 4 ve 25. maddeler çıkartılmıştır. Garnefski, Kraaij ve Spinhoven (2001) tarafından ölçeğin geliştirilme çalışmalarında oblimin rotasyon uygulanması sebebiyle, ölçeğe ilk olarak promax rotasyonu uygulanmıştır. Bu işlem sonucunda herhangi bir faktör sayısına zorlanmadan ölçek maddeleri 9 faktör olarak belirlenmiş, ancak faktörlere giren maddeler arasında kavramsal olarak tutarlık gözlenmemiştir. Bu nedenle orijinal faktör maddeleri arasındaki korelasyona bakılmış; kendini suçlama ve kabul etme alt ölçekleri arasında oldukça yüksek korelasyon (.52) bulunmuş; olumlu yeniden değerlendirme, planlamaya yeniden odaklanma, perspektif alma ve olumlu yeniden değerlendirme arasında ortalama .45 civarında korelasyonlar bulunmuştur. Bu nedenle ölçek maddeleri 5 faktöre zorlanmıştır. Bu işlemin ardından .45’in altında değer gösteren 9 madde

analizden (6, 7, 10, 21, 24, 26, 30, 32, 33) çıkartılmıştır. Ancak felakete çevirme ve diğerlerini suçlama alt ölçek maddelerinin her iki faktörde de yük almaları sebebiyle faktör sayısı 4'e zorlanmış ve bu işlemler sonucunda .40'ın üzerinde faktör yükü gösteren ve kavramsal olarak da tanımlanabilir açık bir faktör yapısı elde edilmiştir. Bu faktörler; ergenin; yaşadığı olumsuz olayla başa çıkabilmek için olumlu yaşantılar düşünmesi, dikkatini olumlu ve güzel olaylara yönlendirmesi olarak “*olumlu bakış açısı*”, olayla iyi bir şekilde baş etmek için alternatif çözümler düşünmesi ve olayın yarattığı etkileri değerlendirmesi olarak “*olumlu gözden geçirme*”, durumu olduğu gibi kabul ederek, sorumluluğu ve kabahati kendisinde görmesi “*kendine yönlendirme*” ve çözüm odaklı düşünmek yerine, dikkatini, sorumluluğun ve kabahatin kaynağı olarak gördüğü diğer kişilere ve olayın olumsuz yanlarına odaklaması olarak “*dışa yönlendirme*”dir.

Yapılan analizler sonucunda ölçeğin 25 madde ve 4 alt ölçekten oluşmasına karar verilmiştir (Bkz. Tablo 30).

Tablo 30. Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeği Faktör Yapısı

Maddeler	Faktör 1 Olumlu bakış açısı	Faktör 2 Olumlu gözden geçirme	Faktör 3 Kendine yönlendirme	Faktör 4 Dışa yönlendirme
22. Yaşadıklarımın daha hoş şeyler düşürüm	.762			
13. Olanların yerine hoş birşeyler düşünürüm.	.614			
15. Durumun aynı zamanda olumlu yönleri olduğunu da düşünürüm.	.560			
27. Diğer şeylerle karşılaştırıldığında o kadar da kötü olmadığını düşünürüm.	.527			
32. Olayın olumlu yönlerini	.517			

aram.				
16. Diğer insanların çok daha kötü yaşantılar geçirdiklerini düşünürüm.	.508			
30. Güzel yaşantılar hakkında düşünürüm.	.508			
31. Yapabileceğimin en iyisinin ne olduğunu düşünürüm.		.731		
5. Durumla en iyi nasıl başa çıkabileceğim hakkında düşünürüm.		.640		
12. Yaşadığım birşey hakkında niçin bu şekilde hissettiğimi anlamak isterim.		.594		
29. Yaşadıklarım hakkında ne hissettiğimi sık sık düşünürüm.		.557		
23. En iyi ne yapabileceğime dair bir plan düşünürüm.		.535		
14. Durumun nasıl değişeceği hakkında düşünürüm.		.532		
21. Durumun bende uyandırdığı duygular üzerinde dururum.		.508		
11. Durumu kabul etmem gerektiğini düşünürüm.			.665	
1. Kabahatin benim olduğunu hissederim.			.624	
19. Temelde bende bir hata olmalı diye düşünürüm.			.616	
28. Olanlardan benim sorumlu olduğumu hissederim.			.597	
20. Olanları bu şekilde kabul			.505	

etmem gerektiğini düşünürüm.				
18. Olanlardan diğer insanların sorumlu olduğunu hissederim.				.687
9. Olaya diğerlerinin neden olduğunu hissederim.				.642
17. Sürekli durumun ne kadar berbat olduğunu düşünürüm.				.476
35. Bu konuda diğer insanların yapmış oldukları hataları düşünürüm.				.471
8. Yaşadığım şeyin ne kadar korkunç olduğunu düşünür dururum.				.455
34. Benim yaşadıklarımın diğer insanların yaşadıklarından daha kötü olduğunu sıklıkla düşünürüm.				.442
Cronbach Alfa .84	.76	.75	.65	.60
Açıklanan varyans (%)	20.91	8.82	6.34	5.67
Özdeğerler	5.23	2.20	1.59	1.42

Öfke İfade ve Kontrolü Ölçeği Psikometrik Analiz Sonuçları

Barrio, Aluja ve Spielberger (2003) tarafından ölçeğin geliştirilme çalışmalarında oblimin rotasyonu kullanılması nedeniyle promax rotasyonu tercih edilmiştir. Yapılan temel bileşenler analizinde faktör sayısı 2'ye zorlanmış ve orijinal çalışma ile paralel bir faktör yapısı elde edilmiştir. Ancak 6. ve 18. maddelerin madde-toplam korelasyonunun .30'dan düşük olması ve düşük faktör yükü göstermesi sebebiyle, 2. madde ise faktör yükünün düşük olması nedeniyle ölçekten çıkartılmıştır (Detaylı bilgi için bakınız Tablo 31). Ölçekte, 22. ve 23. maddeler ters olarak kodlanmaktadır.

Tablo 31. Öfke İfade ve Kontrol Ölçeği Faktör Yapısı

Maddeler	Faktör 1 (Öfke Kontrol)	Faktör 2 (Öfke İfade)
15. Rahatlamaya çalışırım.	.796	
16. Yatışmaya çalışırım.	.776	
4. Kendimi sakinleştirmeye çalışırım.	.702	
7. Kendimi yatıştırmaya çalışırım.	.693	
21. Kendimi rahatlatacak bir şeyler yaparım.	.663	
9. Derin bir nefes alırım ve rahatlarım.	.645	
5. Öfkemi en kısa zamanda azaltırım.	.631	
17. Anlayışlı olmaya çalışırım.	.627	
19. Öfkemi kontrol ederim.	.509	
13. Başkalarından daha hızlı sakinleşirim.	.495	
1. Sakin olmaya çalışırım.	.489	
11. Kendimi kaybetmeden durabilirim (Öfkeden deliye dönmem).	.429	
14. Birisi canımı sıkmışsa bunu ona belli ederim.		.734
10. Öfkemi gösteririm.		.725
8. Canımı sıkın her neyse ona saldırırım.		.652
12. Başkalarıyla tartışırım.		.559
23. Kızarım ama göstermem.		.554
3. Beni sinirlendiren her şeye saldırırım.		.536
20. Kapıları çarpmak gibi şeyler yaparım.		.526
22. Öfkemi gizlerim.		.524
Ölçeğin toplam Cronbach Alfası: .69	.88	.76
Açıklanan varyans (%)	29.10	7.94
Özdeğerler	6.69	1.83

Mahalle Ölçeği Psikometrik Analiz Sonuçları

Sosyal kontrol, mahalle sorunları, sargınlık, yerel kaynaklar/aktivitelerin yapılandırılması, komşuların durağanlığı/istikrar, güvenlik ve refah düzeyi konularında hazırlanmış maddelerden oluşan, Mahalle Ölçeği için öncelikle varimax rotasyonu uygulanmış ve yedi boyut olduğu görülmüştür. Ancak 1 faktöre 1 madde yüklenmesi ve sosyal kontrole ilişkin maddelerin iki farklı faktörde yer alması sebebiyle ölçek maddeleri 5 faktöre zorlanmıştır. 24. madde dışında ölçekteki maddelerin faktör yükleri tatminkar düzeyde bulunmuş, 24. madde ölçekten çıkartılmıştır. Alt ölçeklerin Cronbach alfa iç tutarlık katsayılarına bakıldığında 5. faktörün Cronbach alfa değerinin düşük olması ve madde atarak düzelme sağlanmaması sebebiyle ölçek 4 faktöre zorlanmıştır. 30. madde faktör yükünün düşük olması sebebiyle ölçekten çıkartılarak, 4 faktör olarak ölçeğe son şekli verilmiştir (Bkz. Tablo 32). Bu faktörler sırasıyla **mahalle sargınlığı**, **mahalle sorunları**, **mahalle** (yerel ve sosyal) **kaynakları** ve **mahallenin sosyal kontrolü** olarak tanımlanabilir.

Tablo 32. Mahalle Ölçeği Faktör Yapısı

Maddeler	Faktör 1 (Sargınlık)	Faktör 2 (Sorun)	Faktör 3 (Kaynak)	Faktör 4 (Kontrol)
7. Mahallemizde dışarı çıktığımızda herkesle selamlaşırız.	.725			
34. Mahallemizdeki herkes birbirini tanır.	.700			
14. Mahallemizdeki insanlar birbirlerine güvenirler.	.654			
29. Komşularımız mahallede zor durumda olan insanlar görürlerse yardım ederler.	.628			
9. Mahallemizde düğün, askere gitme gibi durumlarda bir araya geliriz.	.623			

27. Mahallemizdeki insanlar birbirlerinin zor gününde yanında olurlar.	.618			
4. Mahallemizdeki insanlar birbirlerine saygı gösterirler.	.542			
12. Mahallemizdeki insanlar yıllardır burada otururlar.	.518			
33. Mahallemizdeki insanlar hepimizi ilgilendiren sorunları çözmek için bir araya gelirler.	.488			
18. Komşularımızdan maddi durumu iyi olmayanlara mahallemizde yardım edilir.	.469			
3. Mahallemiz insanların mutlu ve huzurlu olarak yaşayabileceği bir yerdir.	.453			
31. Mahallemizde diğer insanların çekindiği çeteler vardır.		.748		
21. Mahallemizde uyuşturucu, esrar gibi maddeler kullanan insanlar vardır.		.739		
11. Mahallemizde suç çeteleri olduğu bilinir.		.732		
19. Mahallemizde kasıtlı olarak birilerine zarar veren insanlar vardır.		.682		
28. Mahallemizde kasıtlı olarak devlet malına zarar veren insanlar vardır.		.670		
13. Mahallemize sık sık polis gelir.		.618		
5. Mahallemizde kasıtlı olarak diğer insanların malına zarar veren		.614		

insanlar vardır.				
23. Mahallemizde işsiz olan insanlar fazladır.		.551		
16. Mahallemizde akşam vaktinde dışarı çıkmak güvenilir değildir.		.432		
25. Mahallemizde kütüphane, gençlik merkezi gibi çocuk ve gençlerin eğitimini destekleyecek yerler bulunur.			.667	
17. Mahallemizde çocukların oynaması, gençlerin vakit geçirmesi için park, bahçe gibi yeşil alanlar bulunur.			.651	
26. Mahallemiz çocukların yetişmesi için iyi bir yerdir.			.642	
32. Mahallemizdeki gençlerin kazancı yüksek olan bir iş bulma şansları yüksektir.			.596	
15. Mahallemizdeki gençlerin çoğu üniversiteye gider.			.595	
6. Mahallemizde eğitimli insanlar fazladır.			.564	
35. Mahallemizde gençlere iyi örnek olabilecek yetişkinler bulunur.			.511	
22. Mahallemizdeki insanlar çocuklara ve gençlere daha iyi imkanlar sunmak için çaba gösterirler.			.466	
10. Mahallemizde sağlık ocağı, poliklinik gibi sağlık merkezleri bulunur.			.455	

2. Komşularımız benim veya arkadaşlarımın bir kavgaya karıştığını görürlerse bunu anne-babamıza söylerler.				.771
20. Komşularımız benim veya arkadaşlarımın sigara içtiğini, alkol aldığını görürlerse bunu anne-babamıza söylerler.				.753
8. Komşularımız benim veya arkadaşlarımın yanlış bir şey yaptığını görürlerse bunu anne-babamıza söylerler (Örn. Sigara içme, birinin malına zarar verme).				.734
1. Komşularımız mahallede bir evin önünde kavga çıkarsa müdahale ederler.				.434
Ölçeğin Toplam Cronbach Alfasi: .80	.85	.83	.80	.70
Açıklanan varyans (%)	22.52	11.43	7.08	4.77
Özdeğerler	7.43	3.77	2.33	1.57

Güven Ölçeği Psikometrik Analiz Sonuçları

Ölçeğin orijinal formu, Hestenes (1996) tarafından geliştirilen Güven Ölçeğine dayanmaktadır. Ölçeğin güvenilirlik inançları (dependability beliefs) ve sırlarını paylaşmaya ilişkin duyulan güven (sharing confidences) olarak iki boyutu bulunmaktadır. Daha sonra Jeffries (2002) yaptığı çalışmada güvenilirlik inançları alt ölçeğine 4 madde daha ekleyerek tek boyutlu bir ölçek olarak kullanmıştır. Ölçekteki maddeler katılımcılar tarafından anne, baba, yakın arkadaş ve arkadaş grubu için ayrı ayrı cevaplanmaktadır.

Çalışma kapsamında anne, baba, yakın arkadaş ve arkadaş grubu için ayrı ayrı yapılan temel bileşenler analizinde, olumsuz ifadeli maddelerin ayrı bir boyut olarak yer aldığı görülmüştür. Bu durum, Jeffries (2002) tarafından da rapor edilmiştir. Ölçek maddelerindeki faktör yüklerine, anne, baba, yakın arkadaş ve akran grubu için ayrı ayrı bakıldığında tatminkar düzeyde olup, ölçek toplam puan olarak kullanılmıştır.

Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık değeri ise anne, baba, yakın arkadaş ve akran grubu için sırasıyla, .93, .95, .94, .94 olarak bulunmuştur.

EK. 2 KIZ VE ERKEK ERGENLER İÇİN DEĞİŞKENLER ARASI KORELASYONLAR (Tablo 33)

	Demografik Özellikler				Aile Özellikleri						Arkadaş Özellikleri				
	Anne Eğitim	Baba Eğitim	Kard. Sayısı	Aile Geliri	Anne İzle	Baba İzle	Anne Red	Baba Red	Anne Güven	Baba Güven	Yakn Ark.	Ark. OSD	Ark. PD	Y.Ark. Güv	Ark.Gru. Güv
Anne Eğitim	1.000	.71**	-.35**	.61**	.05	.03	-.17*	-.07	.20**	.18*	.05	.02	.01	.21**	.13
Baba Eğitim	.52**	1.000	-.31**	.59**	-.01	.10	-.09	-.10	.10	.13	.01	.06	.11	.16*	.01
Kardeş Sayısı	-.27**	-.26**	1.000	-.21**	-.11	.03	.06	.05	-.10	-.08	-.12	-.09	-.09	-.15	-.02
Aile Geliri	.46**	.55**	-.10	1.000	-.06	.09	-.21**	-.11	.24**	.20*	.08	.00	-.05	.25**	.06
Anne İzleme	.05	-.05	.02	-.01	1.000	.61**	-.47**	-.40**	.36**	.40**	.09	.33**	-.26**	.27**	.18*
Baba İzleme	-.08	.02	.02	-.04	.73**	1.000	-.46**	-.52**	.34**	.48**	.09	.19*	-.23**	.25**	.19*
Anne Reddi	-.11	-.04	.06	-.08	-.30**	-.27**	1.000	.64**	-.57**	-.52**	.01	-.26**	.30**	-.35**	-.31**
Baba Reddi	-.03	-.03	.02	-.01	-.34**	-.40**	.59**	1.000	-.46**	-.69**	-.05	-.30**	.18*	-.41**	-.22**
Anneye Güven	.06	.01	-.01	.04	.25**	.17**	-.49**	-.42**	1.000	.84**	.08	.25**	-.18*	.62**	.40**
Babaya Güven	.06	.03	.02	.06	.16*	.24**	-.38**	-.58**	.78**	1.000	.12	.29**	-.16*	.62**	.43**
Yakın Arkadaşın Olması	.03	-.01	.02	.05	-.05	-.02	.02	.05	.01	.15*	1.000	.08	.08	.27**	.20**
Ark. Olumlu Sos. Davr.	-.03	-.17**	.11	-.10	.20**	.21**	-.25**	-.25**	.29**	.26**	.17**	1.000	-.21**	.42**	.39**
Ark. Problem Davran.	-.04	.00	.01	.07	-.25**	-.21**	.26**	.21**	-.26**	-.26**	-.01	-.35**	1.000	-.13	-.08
Y.Arkadaşa Güven	.03	.01	.01	.04	.08	.04	-.20**	-.23**	.51**	.51**	.31**	.47**	-.17**	1.000	.61**
Ark. Grubu Güven	-.17**	-.09	.09	-.14*	.08	.12*	-.16*	-.15*	.30**	.35**	.16*	.46**	-.20**	.64**	1.000
Devamsızlık	.06	.12	-.08	.15	-.20**	-.20**	.14*	.22**	-.09	-.13*	.07	-.06	.14*	-.11	-.16*
Üni. Gidebilme İnancı	.12	.27**	-.00	.28**	.19**	.19**	-.12	-.18**	.09	.13*	.03	.00	-.10	.17**	.05
Okula Bağlılık	-.27**	-.30**	.18**	-.28**	.37**	.39**	-.27**	-.28**	.10	.12	.03	.37**	-.22**	.08	.19**
Mahalle Sarginlığı	-.06	-.02	.11	-.04	.19**	.26**	-.18**	-.33**	.08	.21**	-.02	.23**	-.09	.11	.22**
Mahalle Sorunları	-.11	-.12	-.00	-.16*	-.14*	-.06	.17**	.16**	-.23**	-.25**	-.01	-.19**	.32**	-.19**	-.17**
Mahalle Kaynakları	.19**	.20**	.00	.19**	.15**	.21**	-.16**	-.19**	.05	.15*	.02	.17*	-.10	.09	.11
Sosyal Kontrol	.05	.04	-.05	-.06	.18**	.19**	-.17**	-.29**	.10	.17**	-.05	.12	-.02	.07	.08
Öfke Kontrolü	.00	-.06	.06	-.05	.32**	.31**	-.19**	-.20**	.04	.10	.04	.10	-.18**	-.04	.07
Öfke İfade	.07	.11	-.08	.17**	-.17**	-.18**	.08	.12	-.01	-.07	.09	-.05	.27**	.11	-.06
Olumlu Sosyal Davra.	-.01	.01	.04	.01	.19**	.22**	-.32**	-.40**	.27**	.33**	.07	.61**	-.25**	.34**	.26**
Problem Davranışlar	-.09	-.01	.02	.00	-.20**	-.17**	.23**	.31**	-.26**	-.37**	-.07	-.24	.57**	-.13*	-.10
Olumlu Bakış Açısı	.01	-.06	.07	.00	.21**	.25**	-.25**	-.35**	.08	.15*	-.01	.16**	.01	.07	.09
Olum. Gözden Geçirme	-.04	.03	.05	.03	.20**	.19**	-.17**	-.29**	.08	.12*	.00	.16**	.02	.15*	.05
Kendine Yönlendirme	.00	.00	-.01	-.05	.17**	.16**	-.08	-.06	-.05	-.03	.11	.08	.02	.05	.07
Dışa Yönlendirme	-.02	-.09	-.02	-.01	.06	.09	-.05	-.15*	-.03	-.01	-.02	-.01	.11	-.08	-.11
Dürtüsellik	.12	.10	-.14*	.10	-.28**	-.30**	.09	.30**	-.15*	-.22*	.01	-.14*	.25*	-.06	-.15*
Ahlaki Muhakeme	.05	.09	-.05	.16*	.14*	.12*	-.19**	-.15**	.22**	.15*	.04	.09	-.20**	.15*	-.03

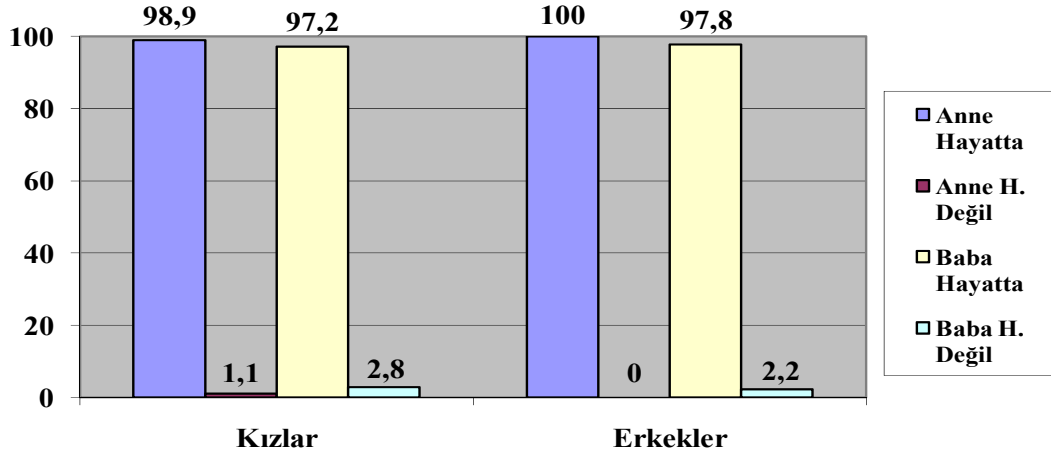
* Üst sütunlar kız ergenler, alt sütunlar ise suça karışmamış erkek ergenlere ilişkin korelasyon değerlerini göstermektedir.

	Okul Özellikleri			Mahalle Özellikleri				Bireysel Özellikler									
	Devmez	Üni. Gidebil.	Okula Bağlılık	Sarg.	Sorun	Kaynak	Sos. Kont.	Öfke Kont.	Öfke İfade	OSD	PD	Olum. Bak.	Olum. Göz.	Ken. Yönle.	Dışa. Yönle.	Dürtü.	Ah. Muh.
Anne Eğitim	.20**	.31**	-.33**	-.04	-.23**	.29**	.07	.02	.20**	-.02	-.04	-.15*	.12	.01	-.11	.20**	.34**
Baba Eğitim	.13	.28**	-.31**	.04	-.24**	.35**	-.01	.03	.14	.03	.02	-.13	.10	.01	-.15*	.20**	.27**
Kardeş Sayı.	.02	-.16*	.18*	.02	.06	-.01	.00	.09	-.09	-.02	.04	.16*	-.07	.16*	.11	-.04	-.12
Aile Geliri	.20**	.26**	-.38**	-.07	-.34**	.28**	.10	-.03	.16*	.07	-.16*	-.17	.09	-.05	-.16*	.16*	.35**
Anne İzlem	-.21**	.11	.39**	.22**	-.02	.15*	.21**	.35**	-.24**	.30**	-.03	.27**	.32**	.15*	-.09	-.33**	.07
Baba İzlem	-.10	.12	.27**	.22**	-.07	.23**	.13	.26**	-.22**	.19*	-.05	.22**	.26**	.16*	-.06	-.30**	.13
Anne Reddi	.03	-.16*	-.13	-.23**	.31**	-.20**	-.01	-.32**	.21**	-.25**	.29**	-.17*	-.25**	-.12	.30**	.39**	-.12
Baba Reddi	.01	-.09	-.15*	-.35**	.19	-.22**	-.01	-.28**	.18*	-.34**	.05	-.23**	-.29**	-.06	.17*	.36**	-.12
Anne Güven	-.02	.12	.14	.16*	-.28**	.16*	.25**	.17*	-.18*	.12	-.21**	.03	.20**	-.03	-.37**	-.26**	.13
Baba Güven	-.05	.15*	.20**	.30**	-.23**	.25**	.26**	.22**	-.20**	.19*	-.17*	.15	.29**	.03	-.34**	-.29**	.15
Yakın Ark.	.07	.00	.00	.05	.09	.07	.10	-.09	.08	.08	.12	-.07	-.11	-.08	.00	.03	.06
Ark. OSD	-.15	.09	.21**	.25**	-.01	.15	.01	.26**	-.27**	.58**	-.01	.21**	.18*	.16*	-.03	-.11	.01
Ark. PD	.25**	-.03	-.12	.03	.11	.04	-.04	-.19*	.18*	-.31**	.36**	-.01	-.02	-.07	.07	.21**	.01
Y.Ark. Güv.	.02	.14	.14	.18*	-.11	.13	.24**	.19*	-.09	.36**	-.15*	.01	.26**	.02	-.23**	-.08	.11
Ark.Gr.Güv.	-.03	-.03	.07	.19*	-.05	.16*	.10	.22**	-.15*	.32**	-.20**	.16*	.21**	.13	-.06	-.09	.02
Devamsızlık	1.000	-.16*	-.38**	-.13	.07	.06	-.04	-.16*	.32**	-.13	.19*	-.16*	-.17*	-.11	-.11	.30**	-.03
Üni.Gidebil.	-.20**	1.000	.03	.10	-.19*	.16*	.08	.08	.05	.08	-.04	-.05	.10	-.09	-.11	-.10	.11
Okula Bağ.	-.23**	.09	1.000	.24**	.12	.00	.12	.31**	-.42**	.17*	-.01	.22**	.21**	.27**	.04	-.32**	.04
Sargınlık	-.11	.00	.24**	1.000	-.27**	.64**	.18*	.22**	-.18*	.20**	-.11	.21**	.30**	.14	.05	-.21**	.07
Sorun	.06	-.14**	.03	-.17*	1.000	-.36**	-.03	-.15*	.13	.02	.12	.04	-.07	.06	.13	.14	-.12
Kaynaklar	.10	.03	.06	.53**	-.29**	1.000	.09	.14	-.06	.16*	-.06	.15*	.20*	.08	-.02	-.05	.06
Sosyal Kont	-.04	.00	.16*	.53**	.06	.19**	1.000	-.01	.07	.01	-.22*	-.07	.15	-.01	.01	-.01	.21**
Öfke Kontro	-.16*	.18**	.31**	.26**	-.13*	.15*	.07	1.000	-.55**	.23**	-.10	.32**	.37**	.22**	-.02	-.33**	.09
Öfke İfade	.19**	-.01	-.19**	-.16**	.14*	-.07	.08	-.54**	1.000	-.20**	.04	-.28**	-.20**	-.22**	.14	.31**	-.06
OSD	-.07	.09	.24**	.29**	-.21**	.19**	.21**	.14*	.00	1.000	-.03	.13	.18*	.14	.04	-.02	.03
PD	.09	-.21**	-.15*	-.13*	.26*	-.09	-.12*	-.21**	.14*	-.30**	1.000	-.06	-.08	-.02	.08	.16*	-.07
Ol.Bakış Aç	-.02	.09	.29**	.27**	-.02	.15*	.20**	.32**	-.10	.21**	-.08	1.000	.36**	.26**	.14	-.07	-.17*
Ol.Göz.Geç.	.02	.13**	.20**	.18**	-.01	.07	.25**	.24**	-.01	.24**	-.08	.59**	1.000	.32**	.18*	-.17*	.17*
Ken. Yönle.	.05	.04	.15*	.05	.06	-.01	.13*	.26*	-.12	.05	-.01	.37**	.47**	1.000	.27**	.04	.09
Dışa Yönle.	.12	-.06	.13*	.07	.22**	.00	.17**	.10	.04	.03	.06	.42**	.44**	.40**	1.000	.24**	-.06
Dürtüsellik	.23**	-.10	-.35**	-.14*	.18**	.01	-.03	-.19**	.33**	-.14*	.21**	-.08	-.06	.05	.05	1.000	-.06
Ahlaki Muh.	-.09	.14*	.02	.06	-.15*	.11	-.10	.13*	-.03	.20**	-.19**	-.02	.04	.10	-.09	-.09	1.000

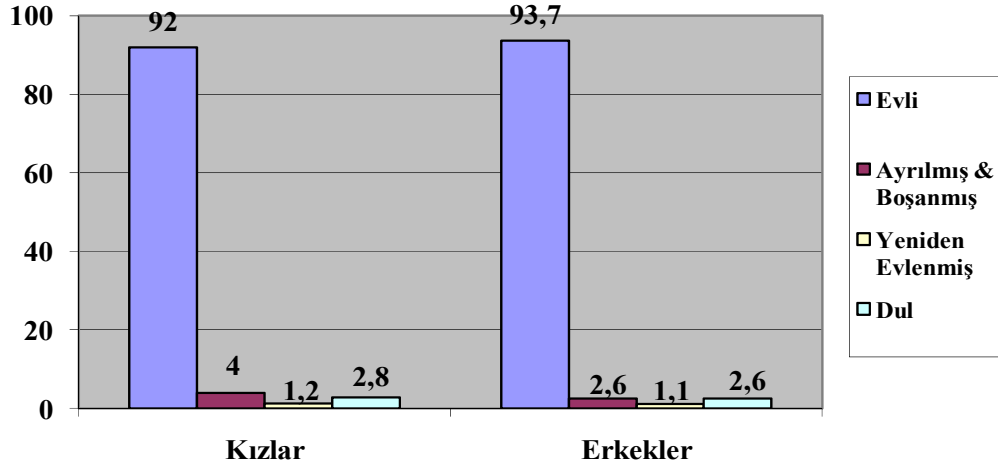
* p <.05; ** p <.01

EK 3
KIZ VE ERKEK ERGENLER İÇİN BETİMSSEL GRAFİKLER

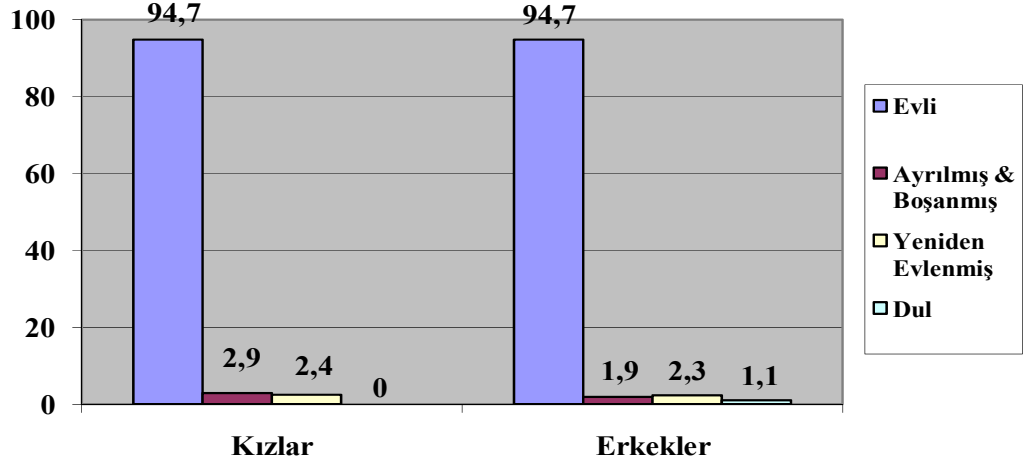
Grafik 16. Ebeveynlerin Yaşam Bilgileri (% olarak belirtilmiştir)

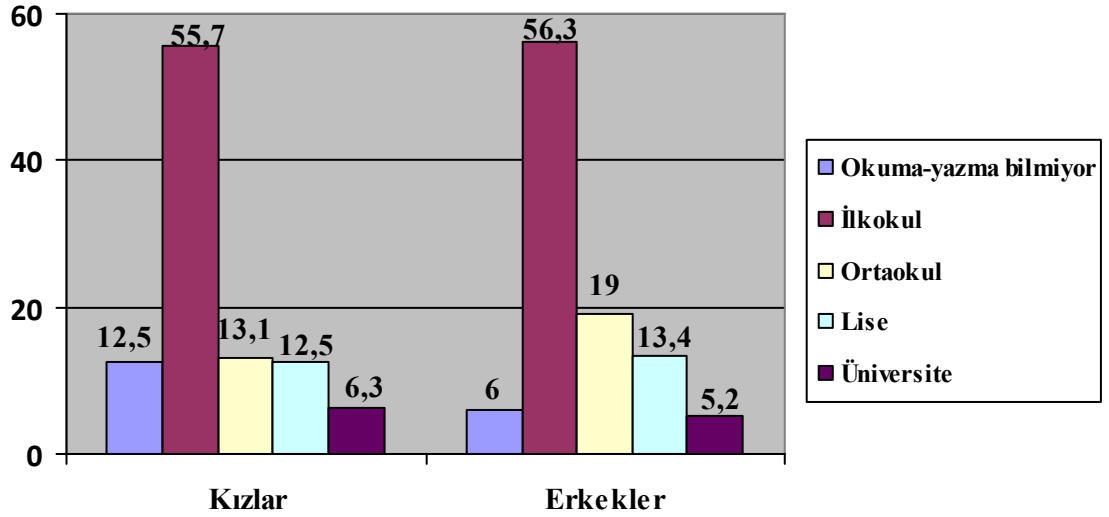
Grafik 17. Annelerin Medeni Durumları (% olarak belirtilmiştir)

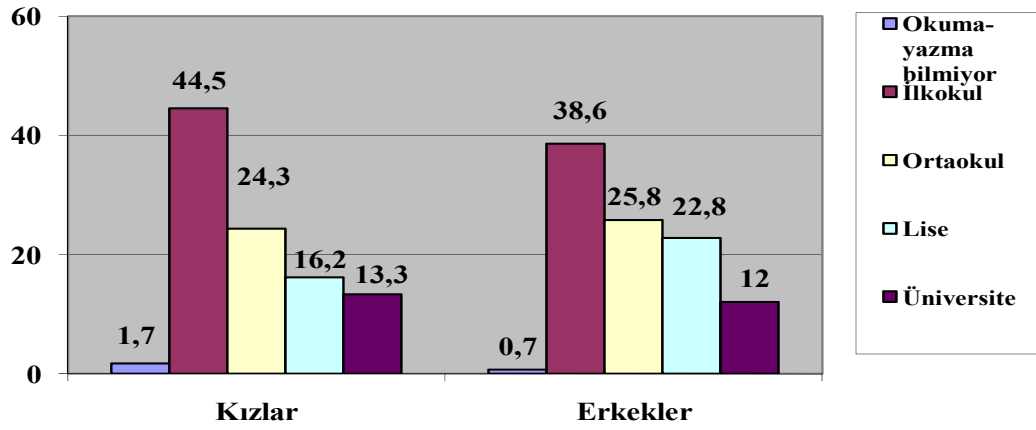
Grafik 18. Babaların Medeni Durumları (% olarak belirtilmiştir)

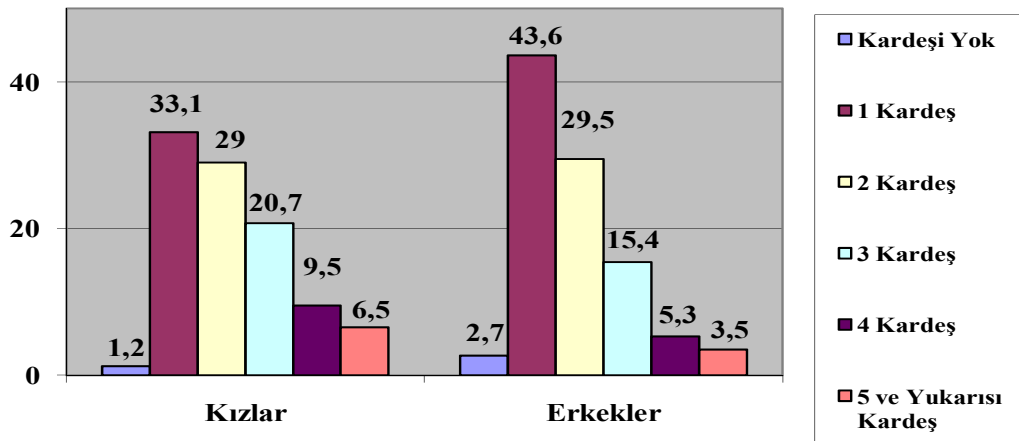
Grafik 19. Annelerin Eğitim Durumları (% olarak belirtilmiştir)

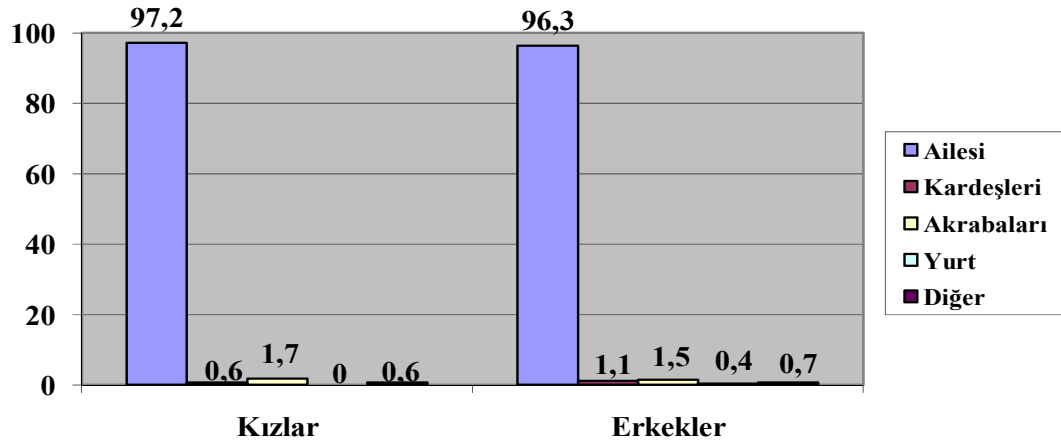
Grafik 20. Babaların Eğitim Durumları (% olarak belirtilmiştir)

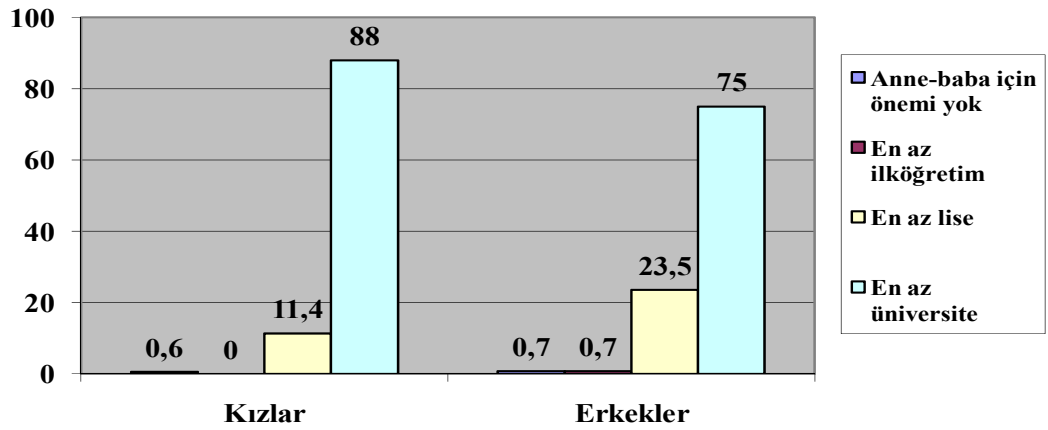
Grafik 21. Kardeş Sayıları (% olarak belirtilmiştir)

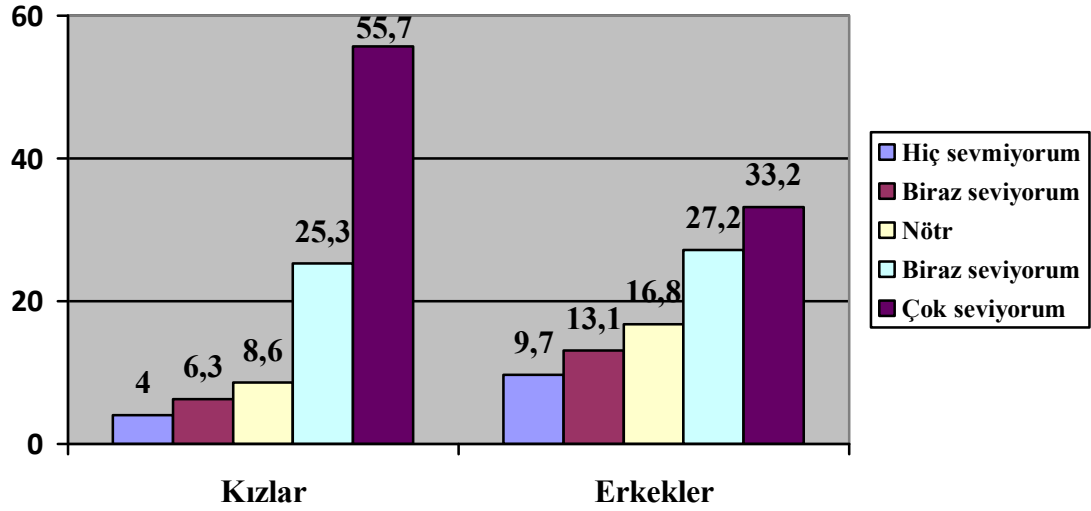
Grafik 22. Çocuğun Birlikte Yaşadığı Kişiler (% olarak belirtilmiştir)

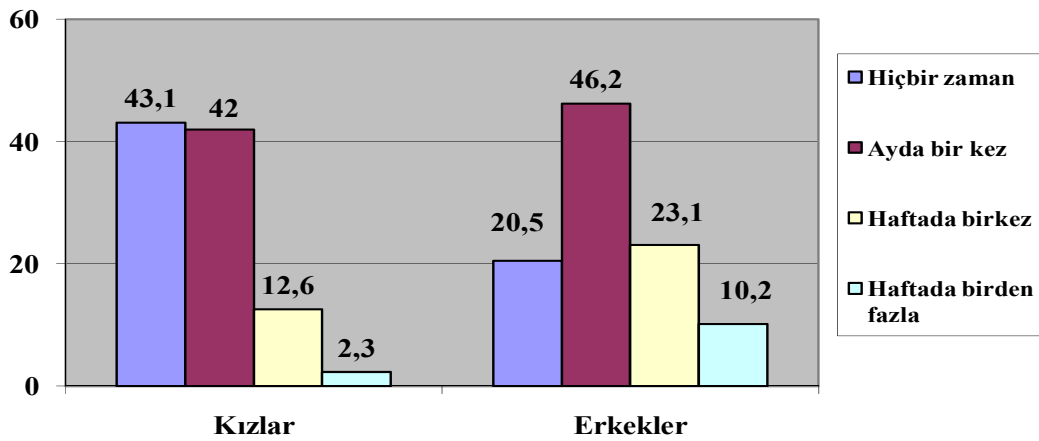
Grafik 23. Anne-Babannın Eğitim Beklentisi (% olarak verilmiştir)

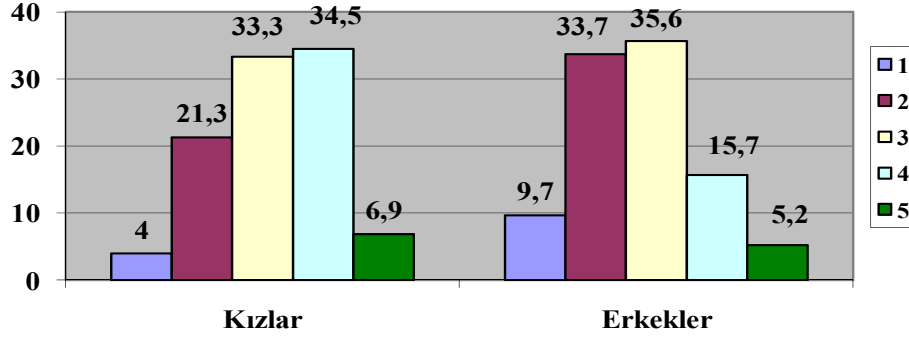
Grafik 24. Çocuğun Okul Sevgisi (% olarak verilmiştir)

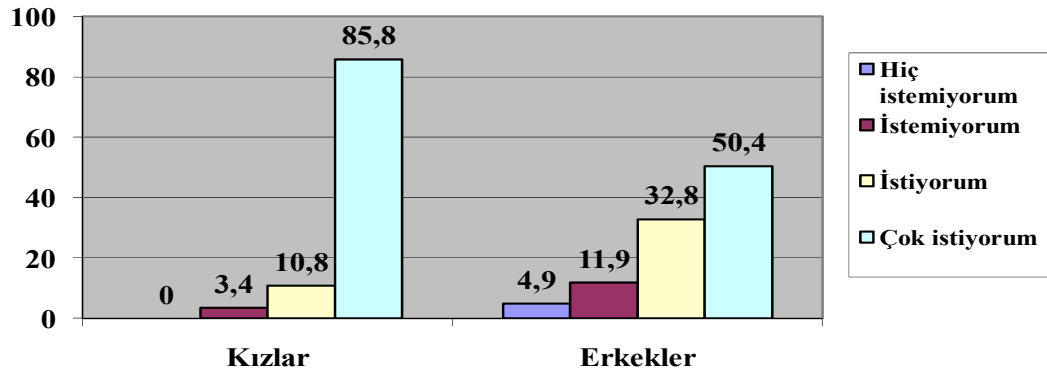
Grafik 25. Çocuğun Okula Devamsızlığı (% olarak verilmiştir)

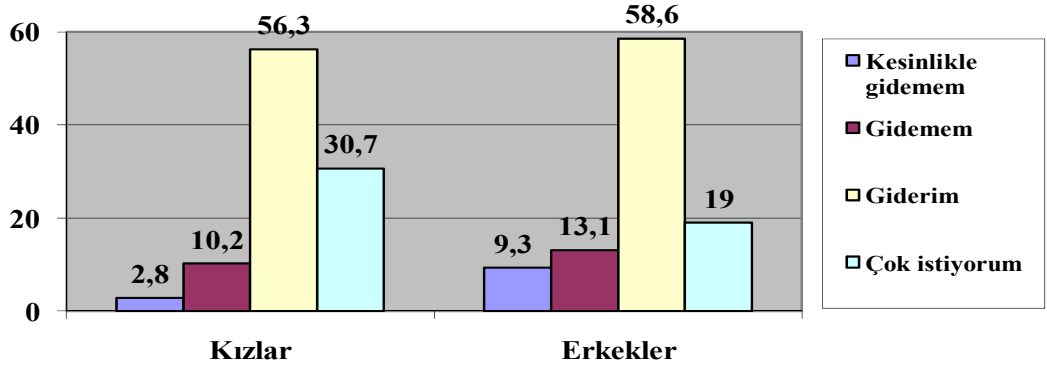
Grafik 26. Çocuğun Derslerden Aldığı Not Ortalaması (% olarak verilmiştir)

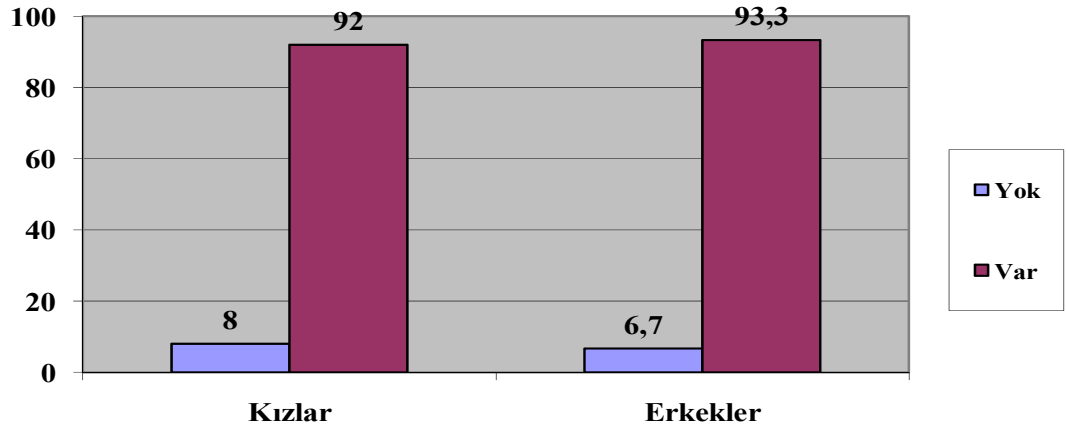
Grafik 27. Ergenin Üniversiteye Gitme İsteği (% olarak verilmiştir)

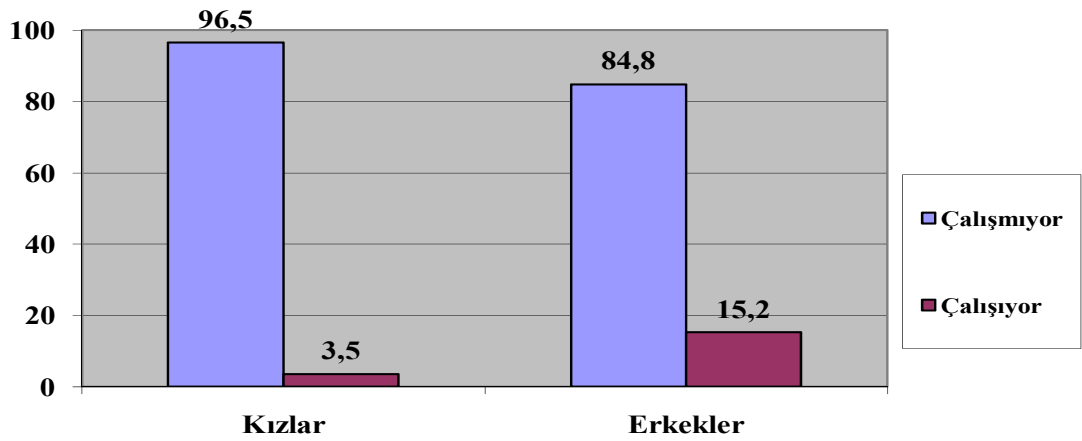
Grafik 28. Ergenin Üniversiteye Gidebileceğine İlişkin İnanç (% olarak verilmiştir)

Grafik 29. Ergenin Yakın Arkadaşı (% olarak verilmiştir)

Grafik 30. Ergenin Çalışma Durumu (% olarak verilmiştir)

EK 4

ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÖLÇEKLER

Sevgili öğrenciler,

Bu çalışma, ergenlik döneminde aile, arkadaş ve sosyal çevreyle ilişkilerin inceleneceği tez çalışmamın bir parçasıdır. Sizden istenilen aşağıda yer alan her bir ifadeyi dikkatlice okuduktan sonra size en uygun olan seçeneğin başında yer alan kutuyu X ile işaretlemenizdir. Bu bir sınav değildir ve cevapların doğru ya da yanlış olması da söz konusu değildir.

Cümlelerin hepsini bitirmeye özen gösterin. Benim için önemli olan sizin gerçek düşüncelerinizi yansıtmasıdır. Çalışmanın sağlıklı olabilmesi için içtenlikle ve dürüst olarak cevap vermeniz çok önemlidir. Sizden alınan tüm bu bilgiler kesinlikle gizli kalacaktır ve yalnızca araştırma amacıyla kullanılacaktır. Doldurulmuş haldeki cevap kâğıtlarınızın, okul idaresine, öğretmenlerinize ya da arkadaşlarınıza gösterilmesi söz konusu değildir. Cevap kağıdına adınızı yazmayınız. Yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Nilay PEKEL ULUDAĞLI

Hacettepe Üniversitesi / Gelişim Psikolojisi Bilim Dalı

e-posta: pekel@hacettepe.edu.tr

Aşağıda sizin okul yaşantınızla ilgili bazı sorular yer almaktadır. Eğer ifade size hiç uymuyorsa 1'i (asla), biraz uyuyorsa 2'yi (bazen), oldukça uyuyorsa 3'ü (genellikle), tamamen uyuyorsa 4'ü (her zaman) seçiniz. Lütfen her soruyu dikkatlice okuyunuz ve içtenlikle yanıtlayınız. Yanıtınızı size uygun sayıyı daire içine alarak belirtiniz.	Asla	Bazen	Genellikle	Her zaman
1. Öğretmenlerim gibi bir kişi olmak isterim.	1	2	3	4
2. Öğretmenlerimin hakkımda ne düşündüklerine önem veririm.	1	2	3	4
3. Öğretmenlerim benim için en iyi olanı bilirler.	1	2	3	4
4. Problemlerim olduğu zaman, öğretmenlerim yardım etmek ister.	1	2	3	4
5. Düşüncelerimi ve hissettiklerimi öğretmenlerimle paylaşabilirim.	1	2	3	4

6. Okulda çok çalışırım.	1	2	3	4
7. Okuldan nefret ederim.	1	2	3	4
8. Okulda yaptığım şeyler bana önemli ve anlamlı gelmektedir.	1	2	3	4
9. İyi notlar almak, benim için önemlidir.	1	2	3	4
10. Okula devam etmek, benim için önemlidir.	1	2	3	4

Aşağıda bazı ifadeler yer almaktadır. Bu durumlardan annenizin ne kadar sıklıkla haberi olup olmadığını size uyan sayılardan birini daire içine alarak belirtiniz. ANNEMİN,	Hiçbir zaman haberi olmaz	Çok seyrek haberi olur	Bazen haberi olur	Sık sık haberi olur	Her zaman haberi olur
1. Boş zamanlarımda ne yaptığımdan	1	2	3	4	5
2. Boş zamanlarımda kiminle arkadaşlık ettiğimden	1	2	3	4	5
3. Hangi ev ödevlerim olduğundan	1	2	3	4	5
4. Paramı nereye harcadığımdan	1	2	3	4	5
5. Sınavlarımın ne zaman olduğundan	1	2	3	4	5
6. Okulda ders dışı faaliyet olarak ne yaptığımdan	1	2	3	4	5
7. Arkadaşlarımla akşam dışarı çıktığımda nereye gittiğimden	1	2	3	4	5
8. Okuldan sonra nereye gittiğimden ve ne yaptığımdan	1	2	3	4	5

Aşağıda bazı ifadeler yer almaktadır. Bu durumlardan babanızın ne kadar sıklıkla haberi olup olmadığını size uyan sayılardan birini daire içine alarak belirtiniz. BABAMIN,	Hiçbir zaman haberi olmaz	Çok seyrek haberi olur	Bazen haberi olur	Sık sık haberi olur	Her zaman haberi olur
1. Boş zamanlarımda ne yaptığımdan	1	2	3	4	5
2. Boş zamanlarımda kiminle arkadaşlık ettiğimden	1	2	3	4	5
3. Hangi ev ödevlerim olduğundan	1	2	3	4	5
4. Paramı nereye harcadığımdan	1	2	3	4	5
5. Sınavlarımın ne zaman olduğundan	1	2	3	4	5
6. Okulda ders dışı faaliyet olarak ne yaptığımdan	1	2	3	4	5
7. Arkadaşlarımla akşam dışarı çıktığımda nereye gittiğimden	1	2	3	4	5
8. Okuldan sonra nereye gittiğimden ve ne yaptığımdan	1	2	3	4	5

İnsanlar herhangi bir şeye öfkelendiklerinde farklı düşünür ve farklı hareket ederler. Aşağıda sizin herhangi bir şeye öfkelendiğinizde nasıl düşündüğünüzü ve davrandığınızı anlamak amacıyla bazı ifadeler yer almaktadır. Her bir ifadeyi okuyun ve size ne kadar uyduğunu sayfanın sağındaki boşlukta uygun maddeye X işareti koyarak belirtin.	Hiçbir zaman	Nadiren	Sık Sık	Her zaman
1. Sakin olmaya çalışırım.	1	2	3	4
2. Öfkemi içime atarım.	1	2	3	4
3. Beni sinirlendiren her şeye saldırırım.	1	2	3	4
4. Kendimi sakinleştirmeye çalışırım.	1	2	3	4
5. Öfkemi en kısa zamanda azaltırım.	1	2	3	4
6. Diğer insanlardan uzak dururum.	1	2	3	4
7. Kendimi yatıştırmaya çalışırım.	1	2	3	4
8. Canımı sıkan her neyse ona saldırırım.	1	2	3	4
9. Derin bir nefes alırım ve rahatlarım.	1	2	3	4
10. Öfkemi gösteririm.	1	2	3	4
11. Kendimi kaybetmeden durabilirim (Öfkeden deliye dönmem).	1	2	3	4
12. Başkalarıyla tartışırım.	1	2	3	4
13. Başkalarından daha hızlı sakinleşirim.	1	2	3	4
14. Birisi canımı sıkmışsa bunu ona belli ederim.	1	2	3	4
15. Rahatlamaya çalışırım.	1	2	3	4
16. Yatışmaya çalışırım.	1	2	3	4
17. Anlayışlı olmaya çalışırım.	1	2	3	4
18. Ağlayacakmışım gibi hissederim.	1	2	3	4
19. Öfkemi kontrol ederim.	1	2	3	4
20. Kapıları çarpmak gibi şeyler yaparım.	1	2	3	4
21. Kendimi rahatlatacak bir şeyler yaparım.	1	2	3	4
22. Öfkemi gizlerim.	1	2	3	4
23. Kızarım ama göstermem.	1	2	3	4

- Burada, annelerin çocuklarına karşı nasıl davrandıklarıyla ilgili cümleler var. Her cümleyi dikkatlice oku ve okuduğun cümlenin, annenin sana karşı davranışlarını ne kadar iyi anlattığını düşün.
- Uygun olan seçeneği (X) ile işaretle
- Anketi, cümleler üzerinde fazla oylanmadan, içinden gelen cevapları işaretleyerek, hızlı bir şekilde doldur.
- Cevaplarını, annenden beklediğin davranışlara göre değil, annenin sana gerçekte gösterdiği davranışlara göre ver.

ANNEM	Hemen hemen her zaman doğru	Bazen doğru	Nadiren doğru	Hiçbir zaman doğru değil
1. Benim hakkımda güzel şeyler söyler.				
2. Kötü davrandığımda bana söylenir veya beni azarlar.				
3. Sanki ben hiç yokmuşum gibi davranır.				
4. Beni gerçekten sevmez.				
5. Neleri yapıp, neleri yapamayacağımı kesin olarak anladığımdan emin olmak ister.				
6. Planlarımız hakkında benimle konuşur ve benim söyleyeceklerimi de dinler.				
7. Onun sözünü dinlemediğim zaman beni başkalarına şikayet eder.				
8. Benimle yakından ilgilenir.				
9. Dışarıya çıkacağım zaman, eve kesin olarak saat kaçta dönmem gerektiğini bana söyler.				
10. Arkadaşlarımı eve çağırman için beni cesaretlendirir ve onların güzel vakit geçirmesi için elinden geleni yapar.				
11. Benimle alay eder ve dalga geçer.				

ANNEM	Hemen hemen her zaman doğru	Bazen doğru	Nadiren doğru	Hiçbir zaman doğru değil
12. Onu rahatsız etmediğim sürece benimle ilgilenmez.				
13. Kızdığı zaman bana bağırır.				
14. Bana sürekli olarak nasıl davranmam gerektiğini söyler.				
15. Benim için önemli olan şeyleri ona anlatabilmemi kolaylaştırır.				
16. Bana karşı sert davranır.				
17. Onun etrafında olmamdan hoşlanır.				
18. Bir çok kuralın olması ve kurallara uyulması gerektiğine inanır.				
19. Bir şeyi iyi yaptığımda, kendimle gurur duymamı sağlar.				
20. Hak etmediğim zaman bile bana vurur.				
21. Benim için yapması gereken şeyleri unuttur.				
22. Beni büyük bir baş belası olarak görür.				
23. Bana dilediğim kadar özgürlük tanır.				
24. Beni başkalarına över.				
25. Kızdığı zaman beni çok kötü cezalandırır.				
26. Sağlıklı ve doğru şeyleri yememe çok dikkat eder.				
27. Bir şeyi nasıl yapmam gerektiğini bana en ince ayrıntısına kadar söyler.				

ANNEM	Hemen hemen her zaman doğru	Bazen doğru	Nadiren doğru	Hiçbir zaman doğru değil
28. Benimle sıcak ve sevgi dolu bir şekilde konuşur.				
29. Bana hemen kızar.				
30. Sorularımı cevaplayamayacak kadar meşguldür.				
31. Benden hoşlanmıyor gibi.				
32. İstedığım her yere, ona sormadan gitmeme izin verir.				
33. Hak ettiğim zaman bana güzel şeyler söyler.				
34. Çabuk parlar ve öfkesini benden çıkarır.				
35. Arkadaşlarımın kim olduğuyla yakından ilgilenir.				
36. Bana ne söylendiyse, aynen öyle davranmamda ısrar eder.				
37. Yaptığım şeylerle gerçekten ilgilenir.				
38. Bana bir sürü kırıcı şey söyler.				
39. Ondan yardım istediğimde benimle ilgilenmez.				
40. Başım derde girdiğinde, hatanın bende olduğunu düşünür.				
41. Dilediğim her akşam dışarı çıkmama izin verir.				
42. Bana istenilen ve ihtiyaç duyulan biri olduğumu hissettirir.				

ANNEM	Hemen hemen her zaman doğru	Bazen doğru	Nadiren doğru	Hiçbir zaman doğru değil
43. Onun sinirine dokunduğumu söyler.				
44. Bana çok ilgi gösterir.				
45. Yaptığım her şeye karışmak ister.				
46. İyi davrandığım zaman benimle ne kadar gurur duyduğunu söyler.				
47. Beni kırmak için elinden geleni yapar.				
48. Hatırlaması gerekir diye düşündüğüm önemli şeyleri unuttur.				
49. Şayet kötü davranırsam, beni artık sevmediğini hissettirir.				
50. Bana yapmam için bazı işler verir ve o işler bitene kadar başka hiçbir şey yapmama izin vermez.				
51. Bana yaptığım şeylerin önemli olduğunu hissettirir.				
52. Yanlış bir şey yaptığımda beni korkutur veya tehdit eder.				
53. Benimle zaman geçirmekten hoşlanır.				
54. Canım ne isterse yapmama izin verir.				
55. Korktuğumda ya da birşeye canım sıkıldığında, bana yardım etmeye çalışır.				
56. Kötü davrandığım zaman beni arkadaşlarımdın önünde utandırır.				
57. Benden uzak durmaya çalışır.				
58. Benden şikayet eder.				

ANNEM	Hemen hemen her zaman doğru	Bazen doğru	Nadiren doğru	Hiçbir zaman doğru değil
59. Yaptığım herşeyi kontrol etmek ister.				
60. Benim ne düşündüğüme önem verir ve düşündüklerim hakkında konuşmamdan hoşlanır.				
61. Ne yaparsam yapayım, diğer çocukların benden daha iyi olduğunu düşünür.				
62. Bir plan yaparken benim de ne istediğıme önem verir.				
63. Benim için önemli olan şeyleri, kendisine zorluk çıkarsa da, yapmama izin verir.				
64. Diğer çocukların benden daha akıllı ve uslu olduğunu düşünür.				
65. Bakmaları için beni hep başkalarına bırakır.				
66. Bana istenmediğimi belli eder.				
67. Yaptığım şeylerle ilgilenir.				
68. Canım yandığında veya hasta olduğumda, kendimi daha iyi hissetmem için elinden geleni yapar.				
69. Kötü davrandığım zaman benden ne kadar utandığını söyler.				
70. Beni sevdiğini belli eder.				
71. Bana karşı yumuşak ve iyi kalplidir.				
72. Kötü davrandığım zaman beni utandırır veya suçlu hissettirir.				
73. Beni mutlu etmeye çalışır.				

HİKAYELER (Sadece Erkek Öğrenciler Cevaplayacaktır)

Aşağıdaki hikayeleri dikkatlice okuyunuz ve bütün soruları cevapladığınızdan emin olunuz. Eğer herhangi bir sorunuz olursa lütfen sorunuz.

I. AYKUT'UN HİKAYESİ

Aykut bir okulda öğrencidir. Bir gün erkenden derse giderken büyük bir oğlanın kendinden yaşça küçük bir oğlanın giysileriyle alay ettiğini görür. Oğlan ağlamaktadır. Etrafta başka kimse yoktur ve Aykut iki oğlanı da iyi tanımamaktadır. Fakat dalga geçilen çocuğun fakir olduğunu yaşça büyük olan diğerinin ise pek çok arkadaşı olduğunu duymuştur. Aykut büyük oğlanı engellemeliyim düşünür, fakat büyük oğlanın ve arkadaşlarının onun üstüne gelip onunla da alay edeceklerini düşünerek korkar.

SORU 1: Aykut ne yapmalıdır? (Birini seçiniz)

- Aykut büyük oğlana engel olmalıdır
- Emin değilim
- Aykut büyük oğlana engel olmamalıdır

SORU 2: Kararınızı vermenizde aşağıdaki faktörlerden hangisinin ne kadar önemli olduğuna karar veriniz. Lütfen her bir cümle için "çok, oldukça, biraz, az, hiç" seçeneklerinden sadece birini daire içine alınız.

1. Aykut'un yaşça büyük oğlanın kötü olduğunu ya da olmadığını düşünmesi önemli.	☐ Çok	☐ Oldukça	☐ Biraz	☐ Az	☐ Hiç
2. Öteki oğlanın çok ağlayıp ağlamadığı önemli.	☐ Çok	☐ Oldukça	☐ Biraz	☐ Az	☐ Hiç
3. Aykut'un okulda bir şeyler yapabileceği başka arkadaşlarının olup olmadığı önemli.	☐ Çok	☐ Oldukça	☐ Biraz	☐ Az	☐ Hiç
4. Aykut'un gerçekten yapmak istediğinin ne olduğu önemli.	☐ Çok	☐ Oldukça	☐ Biraz	☐ Az	☐ Hiç
5. Sınıf arkadaşlarının Aykut'un yaptığını onaylayıp onaylamayacakları önemli.	☐ Çok	☐ Oldukça	☐ Biraz	☐ Az	☐ Hiç
6. Aykut'un ahlaklı biri olarak tanımlanıp tanımlanmayacağı önemli.	☐ Çok	☐ Oldukça	☐ Biraz	☐ Az	☐ Hiç

II. KAZA

Bir gün Barış bir arkadaşının doğum gününe gitmektedir. Yolda düşüp bacağını incitmiş bir oğlan görür. Oğlan Barış'tan evine gidip ailesine haber vermesini ve onları getirmesini ister. Böylelikle ailesi oğlanı doktora götürebilecektir. Fakat Barış koşup oğlanın ailesini haberdar ederse doğum gününe geç kalacak ve arkadaşlarıyla eğlenme fırsatını kaçıracaktır.

SORU 1: Barış ne yapmalı? (Birini seçiniz)

- Barış koşmalı ve oğlanın ailesini getirmeli
- Emin değilim
- Barış arkadaşının doğum gününe gitmeli

SORU 2: Kararınızı vermenizde aşağıdaki faktörlerden hangisinin ne kadar önemli olduğuna karar veriniz. Lütfen her bir cümle için "çok, oldukça, biraz, az, hiç" seçeneklerinden sadece birini daire içine alınız.

1. Barış'ın yardım ederse ya da etmezse kendisini nasıl hissedeceği önemli.	☐ Çok	☐ Oldukça	☐ Biraz	☐ Az	☐ Hiç
2. Barış'ın doğum gününün ne kadar eğlenceli olacağını düşünmesi önemli	☐ Çok	☐ Oldukça	☐ Biraz	☐ Az	☐ Hiç
3. Barış'ın insanların kültürel değerlerine inanıp inanmaması önemli.	☐ Çok	☐ Oldukça	☐ Biraz	☐ Az	☐ Hiç
4. Barış'ın, ailesinin ve arkadaşlarının onun doğru ya da yanlış yaptığını düşünmesi önemli.	☐ Çok	☐ Oldukça	☐ Biraz	☐ Az	☐ Hiç
5. Oğlanın gerçekten yardıma ihtiyacı olup olmadığı önemli.	☐ Çok	☐ Oldukça	☐ Biraz	☐ Az	☐ Hiç
6. Barış'ın bu davranışı, terbiyeli bir davranış olarak düşünüp düşünmemesi önemli.	☐ Çok	☐ Oldukça	☐ Biraz	☐ Az	☐ Hiç

III. MATEMATİK HİKAYESİ

Ozan matematik konularını çok iyi bilir. Bir gün Ozan'ın sınıfına yeni gelen bir oğlan Ozan'dan hafta sonu matematik ödevine yardım etmesini ister. Oğlan matematik dersinde sınıfa ulaşmakta çok zorlanmaktadır ve gelecek Pazartesi günü olacak sınava hazırlanmak için sadece önündeki haftas onu vardır. Aynı zamanda bu dersten geçmek zorundadır. Eğer Ozan oğlanın matematik ödevine yardım ederse hafta sonu arkadaşları ile futbol oynamaya gidemeyecektir.

SORU 1: Ozan ne yapmalı? (Birini seçiniz)

- Ozan oğlanın matematik ödevine yardım etmeli
- Emin değilim
- Ozan arkadaşları ile futbol oynamaya gitmeli

SORU 2: Kararınızı vermenizde aşağıdaki faktörlerden hangisinin ne kadar önemli olduğuna karar veriniz. Lütfen her bir cümle için "çok, oldukça, biraz, az, hiç" seçeneklerinden sadece birini daire içine alınız.

1. Ozan'ın, ailesinin ve arkadaşlarının onun yaptığı doğru ya da yanlış olduğunu düşünmesi önemli.	☐ Çok	☐ Oldukça	☐ Biraz	☐ Az	☐ Hiç
2. Ozan'ın yardım etmenin iyi bir şey olduğunu ya da olmadığını düşünmesi önemli.	☐ Çok	☐ Oldukça	☐ Biraz	☐ Az	☐ Hiç
3. Ozan'ın oğlanın gerçekten yardıma ihtiyacı olup olmadığını düşünmesi önemli.	☐ Çok	☐ Oldukça	☐ Biraz	☐ Az	☐ Hiç
4. Ozan'ın gerçekten futbol oynamaya gitmek isteyip istememesi önemli.	☐ Çok	☐ Oldukça	☐ Biraz	☐ Az	☐ Hiç
5. Adaletin karşılıklı önceliklerin giderilmesine hizmet etmesi önemli.	☐ Çok	☐ Oldukça	☐ Biraz	☐ Az	☐ Hiç
6. Ozan'ın, eğer herkes birbirine yardım ederse herkes iyi olur diye düşünmesi önemli.	☐ Çok	☐ Oldukça	☐ Biraz	☐ Az	☐ Hiç

- ❖ Aşağıdaki ifadeleri önce arkadaşlarınız için, sonra kendiniz için değerlendiriniz.
- ❖ Eğer ifade arkadaşlarınız ya da sizin için;
hiç uymuyorsa 1'i, biraz uyuyorsa 2'yi, oldukça uyuyorsa 3'ü, tamamen uyuyorsa 4'ü seçiniz.
- ❖ Uygun seçeneği (rakamı) daire içine alarak belirtiniz.

	Hiç Uymuyor	Biraz Uyuyor	Oldukça Uyuyor	Tamamen Uyuyor		Hiç Doğru Değil	Biraz Doğru	Oldukça Doğru	Tamamen Doğru
1.a. Çoğu arkadaşım başı dertte olan birine hemen yardım etmeye çalışır.	1	2	3	4	1.b Peki bu ifade senin için ne kadar doğru ?	1	2	3	4
2.a Birlikte olduğum arkadaşlar, anne-babalar ve öğretmenler tarafından beğenilir.	1	2	3	4	2.b Peki bu ifade senin için ne kadar doğru ?	1	2	3	4
3.a Genelde arkadaşlarım dürüst ve güvenilirlerdir.	1	2	3	4	3.b Peki bu ifade senin için ne kadar doğru ?	1	2	3	4
4.a En yakın arkadaşlarım üzerlerine düşen sorumluluğu genellikle yerine getirirler.	1	2	3	4	4.b Peki bu ifade senin için ne kadar doğru ?	1	2	3	4

	Hiç Uymuyor	Biraz Uyuyor	Oldukça Uyuyor	Tamamen Uyuyor		Hiç	Bazen	Çoğunlukla	Her zaman
1.a Birlikte gezip dolaştığım arkadaşlarımdan çoğu sigara içer.	1	2	3	4	1.b Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
2.a Birlikte gezip dolaştığım arkadaşlarımdan çoğu alkol kullanır.	1	2	3	4	2.b Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
3.a Birlikte gezip dolaştığım arkadaşlarımdan çoğu kural veya yasalara uymadığı için başı derde girmiştir.	1	2	3	4	3.b Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
4.a Birlikte gezip dolaştığım arkadaşlarımdan çoğu okulda önemli bir olaya karışmıştır (kavga, çatışma vb.).	1	2	3	4	4.b Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
5.a Arkadaşlarımdan sıklıkla yetişkinlerle başı derde girer.	1	2	3	4	5.b Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
6.a Arkadaşlarımdan bazıları diğer insanların eşyalarına sırf eğlence olsun diye zarar verir.	1	2	3	4	6.b Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4
7.a Arkadaşlarımdan bazıları büyük marketlerden gizlice ufak tefek şeyler alır.	1	2	3	4	7.b Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	1	2	3	4

Herkez olumsuz ve hoş olmayan olaylarla karşılaşır ve onlara kendine göre tepki verir. Aşağıdaki cümleleri okuyarak, bu olumsuz ve hoş olmayan olayları yaşadığınızda genel olarak ne düşündüğünüzü belirtiniz. Eğer ifade size hiç uymuyorsa 1'i, çok az uyuyorsa 2'yi, orta derecede uyuyorsa 3'ü, oldukça uyuyorsa 4'ü, tamamen uyuyorsa 5'i seçiniz. Lütfen her soruyu dikkatlice okuyunuz ve içtenlikle yanıtlayınız. Yanıtınızı size uygun sayıyı daire içine alarak belirtiniz.

	Hemen hemen hiç	Nadiren	Bazen	Genellikle	Hemen hemen her zaman
1. Kabahatin benim olduğunu hissederim.	1	2	3	4	5
2. Konu hakkındaki herhangi bir şeyi değiştiremeyeceğimi düşünürüm.	1	2	3	4	5
3. Yaşadıklarım hakkında ne düşündüğüm ve hissettiğim zihnimi meşgul eder.	1	2	3	4	5
4. Konuyla hiçbir ilişkisi olmayan güzel şeyler düşünürüm.	1	2	3	4	5
5. Durumla en iyi nasıl başa çıkabileceğim hakkında düşünürüm.	1	2	3	4	5
6. Olanların bir sonucu olarak daha güçlü bir kişi olabileceğimi düşünürüm.	1	2	3	4	5
7. Kendime hayatta bundan daha kötü şeyler olduğunu söylerim.	1	2	3	4	5
8. Yaşadığım şeyin ne kadar korkunç olduğunu düşünür dururum.	1	2	3	4	5
9. Olaya diğerlerinin neden olduğunu hissederim.	1	2	3	4	5
10. Bu konuda yapmış olduğum hataları düşünürüm.	1	2	3	4	5
11. Durumu kabul etmem gerektiğini düşünürüm.	1	2	3	4	5
12. Yaşadığım şey hakkında niçin bu şekilde hissettiğimi anlamak isterim.	1	2	3	4	5
13. Olanların yerine hoş birşeyler düşünürüm.	1	2	3	4	5
14. Durumun nasıl değişeceği hakkında düşünürüm.	1	2	3	4	5
15. Durumun aynı zamanda olumlu yönleri olduğunu da düşünürüm.	1	2	3	4	5
16. Diğer insanların çok daha kötü yaşantılar geçirdiklerini düşünürüm.	1	2	3	4	5
17. Sürekli durumun ne kadar berbat olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5

	Hemen hemen hiç	Nadiren	Bazen	Genellikle	Hemen hemen her zaman
18. Olanlardan diğer insanların sorumlu olduğunu hissederim.	1	2	3	4	5
19. Temelde bende bir hata olmalı diye düşünürüm.	1	2	3	4	5
20. Olanları bu şekilde kabul etmem gerektiğini düşünürüm.	1	2	3	4	5
21. Durumun bende uyandırdığı duygular üzerinde dururum.	1	2	3	4	5
22. Yaşadıklarımın daha hoş şeyler olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5
23. En iyi ne yapabileceğime dair bir plan düşünürüm.	1	2	3	4	5
24. Durumdan bir şey öğrenebileceğimi düşünürüm.	1	2	3	4	5
25. Kabahatin diğer insanlarda olduğunu hissederim.	1	2	3	4	5
26. Bu durumla yaşamayı öğrenmem gerektiğini düşünürüm.	1	2	3	4	5
27. Diğer şeylerle karşılaştırıldığında o kadar da kötü olmadığını düşünürüm.	1	2	3	4	5
28. Olanlardan benim sorumlu olduğumu hissederim.	1	2	3	4	5
29. Yaşadıklarım hakkında ne hissettiğimi sık sık düşünürüm.	1	2	3	4	5
30. Güzel yaşantılar hakkında düşünürüm.	1	2	3	4	5
31. Yapabileceğimin en iyisinin ne olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5
32. Olayın olumlu yönlerini ararım.	1	2	3	4	5
33. Her şey çok daha kötü olabilirdi diye düşünürüm.	1	2	3	4	5
34. Benim yaşadıklarımın diğer insanların yaşadıklarından daha kötü olduğunu sıklıkla düşünürüm.	1	2	3	4	5
35. Bu konuda diğer insanların yapmış oldukları hataları düşünürüm.	1	2	3	4	5

I. UYGULAMA TAMAMLANDI

Aşağıdaki ifadeleri dikkatlice okuyunuz ve her bir cümle için sizin <u>mahallenize ve komşularınıza ne kadar uygun olduğunu düşünerek yanıtlayınız. Size uyan seçeneği daire içine alarak belirtiniz.</u>	Benim Mahalleme Hiç Uygun Değil	Benim Mahalleme Uygun Değil	Benim Mahalleme Uygun	Benim Mahalleme Çok Uygun
1. Komşularımız mahallede, bir evin önünde kavga çıkarsa müdahale ederler.	1	2	3	4
2. Komşularımız benim veya arkadaşlarımın bir kavgaya karıştığını görürlerse bunu anne-babamıza söylerler.	1	2	3	4
3. Mahallemiz insanların mutlu ve huzurlu olarak yaşayabileceği bir yerdir.	1	2	3	4
4. Mahallemizdeki insanlar birbirlerine saygı gösterirler.	1	2	3	4
5. Mahallemizde kasıtlı olarak diğer insanların malına zarar veren insanlar vardır.	1	2	3	4
6. Mahallemizde eğitilmiş insanlar fazladır.	1	2	3	4
7. Mahallemizde dışarı çıktığımızda herkesle selamlaşırız.	1	2	3	4
8. Komşularımız benim veya arkadaşlarımın yanlış bir şey yaptığını görürlerse bunu anne-babamıza söylerler (Örn. Birinin malına zarar verme).	1	2	3	4
9. Mahallemizde düğün, askere gitme gibi durumlarda bir araya geliriz.	1	2	3	4
10. Mahallemizde sağlık ocağı, poliklinik gibi sağlık merkezleri bulunur.	1	2	3	4
11. Mahallemizde suç çeteleri olduğu bilinir.	1	2	3	4
12. Mahallemizdeki insanlar yıllardır burada otururlar.	1	2	3	4
13. Mahallemize sık sık polis gelir.	1	2	3	4
14. Mahallemizdeki insanlar birbirlerine güvenirler.	1	2	3	4
15. Mahallemizdeki gençlerin çoğu üniversiteye gider.	1	2	3	4
16. Mahallemizde akşam vaktinde dışarı çıkmak güvenilir değildir.	1	2	3	4
17. Mahallemizde çocukların oynaması, gençlerin vakit geçirmesi için park, bahçe gibi yeşil alanlar bulunur.	1	2	3	4

	Benim Mahalleme Hiç Uygun Değil	Benim Mahalleme Uygun Değil	Benim Mahalleme Uygun	Benim Mahalleme Çok Uygun
18. Komşularımızdan maddi durumu iyi olmayanlara mahallemizde yardım edilir.	1	2	3	4
19. Mahallemizde kasıtlı olarak birilerine zarar veren insanlar vardır.	1	2	3	4
20. Komşularımız benim veya arkadaşlarımla sigara içtiğini, alkol aldığını görürlerse bunu anne-babamıza söylerler.	1	2	3	4
21. Mahallemizde uyuşturucu, esrar gibi maddeler kullanan insanlar vardır.	1	2	3	4
22. Mahallemizdeki insanlar çocuklara ve gençlere daha iyi imkanlar sunmak için çaba gösterirler.	1	2	3	4
23. Mahallemizde işsiz olan insanlar fazladır.	1	2	3	4
24. Komşularımız mahalleyi rahatsız eden insanlar olursa onları uyarırlar (Örn. Sarhoş olan veya gürültü yapan insanlar).	1	2	3	4
25. Mahallemizde kütüphane, gençlik merkezi gibi çocuk ve gençlerin eğitimini destekleyecek yerler bulunur.	1	2	3	4
26. Mahallemiz çocukların yetişmesi için iyi bir yerdir.	1	2	3	4
27. Mahallemizdeki insanlar birbirlerinin zor gününde yanında olurlar.	1	2	3	4
28. Mahallemizde kasıtlı olarak devlet malına zarar veren insanlar vardır.	1	2	3	4
29. Komşularımız mahallede zor durumda olan insanlar görürlerse yardım ederler.	1	2	3	4
30. Mahallemizde komşularımız taşınma nedeniyle sık sık değişir.	1	2	3	4
31. Mahallemizde diğer insanların çekindiği çeteler vardır.	1	2	3	4
32. Mahallemizdeki gençlerin, gelecekte kariyerli bir iş sahibi olma şansları yüksektir.	1	2	3	4
33. Mahallemizdeki insanlar hepimizi ilgilendiren sorunları çözmek için bir araya gelirler.	1	2	3	4
34. Mahallemizdeki herkes birbirini tanır.	1	2	3	4
35. Mahallemizde gençlere iyi örnek olabilecek yetişkinler bulunur.	1	2	3	4

- Burada, babaların çocuklarına karşı nasıl davrandıklarıyla ilgili cümleler var. Her cümleyi dikkatlice oku ve okuduğun cümlenin, babanın sana karşı davranışlarını ne kadar iyi anlattığını düşün.
- Senin için uygun olan seçeneği (X) ile işaretle
- Anketi, cümleler üzerinde fazla oylanmadan, içinden gelen cevapları işaretleyerek, hızlı bir şekilde doldur.
- Cevaplarını, babandan beklediğin davranışlara göre değil, babanın sana gerçekte gösterdiği davranışlara göre ver.

BABAM	Hemen hemen her zaman doğru	Bazen doğru	Nadiren doğru	Hiçbir zaman doğru değil
1. Benim hakkımda güzel şeyler söyler.				
2. Kötü davrandığımda bana söylenir veya beni azarlar.				
3. Sanki ben hiç yokmuşum gibi davranır.				
4. Beni gerçekten sevmez.				
5. Neleri yapıp, neleri yapamayacağımı kesin olarak anladığımdan emin olmak ister.				
6. Planlarımız hakkında benimle konuşur ve benim söyleyeceklerimi de dinler.				
7. Onun sözünü dinlemediğim zaman beni başkalarına şikayet eder.				
8. Benimle yakından ilgilenir.				
9. Dışarıya çıkacağım zaman, eve kesin olarak saat kaçta dönmem gerektiğini bana söyler.				
10. Arkadaşlarımı eve çağırmam için beni cesaretlendirir ve onların güzel vakit geçirmesi için elinden geleni yapar.				
11. Benimle alay eder ve dalga geçer.				

BABAM	Hemen hemen her zaman doğru	Bazen doğru	Nadiren doğru	Hiçbir zaman doğru değil
12. Onu rahatsız etmediğim sürece benimle ilgilenmez.				
13. Kızdığı zaman bana bağırır.				
14. Bana sürekli olarak nasıl davranmam gerektiğini söyler.				
15. Benim için önemli olan şeyleri ona anlatabilmemi kolaylaştırır.				
16. Bana karşı sert davranır.				
17. Onun etrafında olmamdan hoşlanır.				
18. Bir çok kuralın olması ve kurallara uyulması gerektiğine inanır.				
19. Bir şeyi iyi yaptığımda, kendimle gurur duymamı sağlar.				
20. Hak etmediğim zaman bile bana vurur.				
21. Benim için yapması gereken şeyleri unuttur.				
22. Beni büyük bir baş belası olarak görür.				
23. Bana dilediğim kadar özgürlük tanır.				
24. Beni başkalarına över.				
25. Kızdığı zaman beni çok kötü cezalandırır.				
26. Sağlıklı ve doğru şeyleri yememe çok dikkat eder.				
27. Bir şeyi nasıl yapmam gerektiğini bana en ince ayrıntısına kadar söyler.				
28. Benimle sıcak ve sevgi dolu bir şekilde konuşur.				

BABAM	Hemen hemen her zaman doğru	Bazen doğru	Nadiren doğru	Hiçbir zaman doğru değil
29. Bana hemen kızar.				
30. Sorularımı cevaplayamayacak kadar meşguldür.				
31. Benden hoşlanmıyor gibi.				
32. İstediğim her yere, ona sormadan gitmeme izin verir.				
33. Hak ettiğim zaman bana güzel şeyler söyler.				
34. Çabuk parlar ve öfkesini benden çıkarır.				
35. Arkadaşlarımın kim olduğuyla yakından ilgilenir.				
36. Bana ne söylendiyse, aynen öyle davranmamda ısrar eder.				
37. Yaptığım şeylerle gerçekten ilgilenir.				
38. Bana bir sürü kırıcı şey söyler.				
39. Ondan yardım istediğimde benimle ilgilenmez.				
40. Başım derde girdiğinde, hatanın bende olduğunu düşünür.				
41. Dilediğim her akşam dışarı çıkmama izin verir.				
42. Bana istenilen ve ihtiyaç duyulan biri olduğumu hissettirir.				
43. Onun sinirine dokunduğumu söyler.				
44. Bana çok ilgi gösterir.				
45. Yaptığım her şeye karışmak ister.				

BABAM	Hemen hemen her zaman doğru	Bazen doğru	Nadiren doğru	Hiçbir zaman doğru değil
46. İyi davrandığım zaman benimle ne kadar gurur duyduğunu söyler.				
47. Beni kırmak için elinden geleni yapar.				
48. Hatırlaması gerekir diye düşündüğüm önemli şeyleri unuttur.				
49. Şayet kötü davranırsam, beni artık sevmediğini hissettirir.				
50. Bana yapmam için bazı işler verir ve o işler bitene kadar başka hiçbir şey yapmama izin vermez.				
51. Bana yaptığım şeylerin önemli olduğunu hissettirir.				
53. Yanlış bir şey yaptığımda beni korkutur veya tehdit eder.				
53. Benimle zaman geçirmekten hoşlanır.				
54. Canım ne isterse yapmama izin verir.				
55. Korktuğumda ya da birşeye canım sıkıldığında, bana yardım etmeye çalışır.				
56. Kötü davrandığım zaman beni arkadaşlarımla önünde utandırır.				
57. Benden uzak durmaya çalışır.				
58. Benden şikayet eder.				
59. Yaptığım herşeyi kontrol etmek ister.				
60. Benim ne düşündüğüme önem verir ve düşündüklerim hakkında konuşmamdan hoşlanır.				
61. Ne yaparsam yapayım, diğer çocukların benden daha iyi olduğunu düşünür.				

BABAM	Hemen hemen her zaman doğru	Bazen doğru	Nadiren doğru	Hiçbir zaman doğru değil
62. Bir plan yaparken benim de ne istediğime önem verir.				
63. Benim için önemli olan şeyleri, kendisine zorluk çıkarsa da, yapmama izin verir.				
64. Diğer çocukların benden daha akıllı ve uslu olduğunu düşünür.				
65. Bakmaları için beni hep başkalarına bırakır.				
66. Bana istenmediğimi belli eder.				
67. Yaptığım şeylerle ilgilenir.				
68. Canım yandığında veya hasta olduğumda, kendimi daha iyi hissetmem için elinden geleni yapar.				
69. Kötü davrandığım zaman benden ne kadar utandığını söyler.				
70. Beni sevdiğini belli eder.				
71. Bana karşı yumuşak ve iyi kalplidir.				
72. Kötü davrandığım zaman beni utandırır veya suçlu hissettirir.				
73. Beni mutlu etmeye çalışır.				

İnsanlar farklı durumlarda farklı düşünür ve farklı hareket ederler. Aşağıda sizin farklı durumlarda nasıl düşündüğünüzü ve davrandığınızı anlamak amacıyla bazı ifadeler yer almaktadır. Her bir ifadeyi okuyun ve sayfanın sağındaki boşlukta uygun maddeye X işareti koyun.	Hiçbir zaman	Nadiren	Sık Sık	Her zaman
1. İşlerimi dikkatlice planlarım.	1	2	3	4
2. Düşünmeden bazı şeyler yaptığım olur.	1	2	3	4
3. Çabuk karar veririm.	1	2	3	4
4. Hiçbir şeyi dert etmem.	1	2	3	4
5. Genellikle dikkat etmem.	1	2	3	4
6. Zihnime anında bir sürü düşünce üşüşür.	1	2	3	4
7. Yapacaklarımı zamanından çok önce planlarım.	1	2	3	4
8. Soğukkanlıyım.	1	2	3	4
9. Dikkatimi kolay toplarım.	1	2	3	4
10. Düzenli olarak para biriktiririm.	1	2	3	4
11. Derslerde ya da oyunlarda yerimde kıpırdar dururum.	1	2	3	4
12. Her şeyi dikkatlice düşünürüm.	1	2	3	4
13. İşimi sağlama almak için plan yaparım.	1	2	3	4
14. Düşünmeden konuşurum.	1	2	3	4
15. Karmaşık problemler üzerinde düşünmeyi severim.	1	2	3	4
16. Aynı işle uzun süre uğraşmam.	1	2	3	4
17. Aklıma estiği gibi hareket ederim.	1	2	3	4
18. Düşünmeyi gerektiren problemleri çözerken çabuk sıkılırım.	1	2	3	4
19. Bir anda karar vererek davranırım.	1	2	3	4
20. Sürekli düşünen biriyim.	1	2	3	4
21. Oturduğum yerde duramam.	1	2	3	4
22. Düşünmeden alışveriş yaparım.	1	2	3	4
23. Aynı anda tek bir problem üzerinde düşünürüm.	1	2	3	4
24. Sık sık hobi değiştiririm.	1	2	3	4
25. Harçlığımdan daha fazlasını harcarım.	1	2	3	4
26. Bir şey düşünürken aynı anda aklıma başka düşünceler takılır.	1	2	3	4
27. Gelecekte çok yaşadığım günle ilgilenirim.	1	2	3	4
28. Tiyatroda ya da derslerde hareket etmeden duramam.	1	2	3	4
29. Bulmacaları severim.	1	2	3	4
30. Gelecek için plan yaparım.	1	2	3	4

Aşağıda, aile ve arkadaş ilişkileriniz hakkında bazı sorular yer almaktadır. Her cümleyi "bu insanlar" yerine annenizi, babanızı, aynı cinsiyetten en yakın arkadaşınızı ve genel olarak arkadaşlarınızı koyarak her biri için ayrı ayrı değerlendiriniz. Lütfen her soruyu dikkatlice okuyunuz ve içtenlikle yanıtlayınız. Yanıtınızı size uygun sayıyı daire içine alarak belirtiniz.

1. Bu insanlar bana verdikleri sözleri tutarlar.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

2. Bu insanlar onlara ihtiyacım olduğunda yanımda olurlar.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

3. Bu insanlardan her zaman yardım alabileceğimi bilirim.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

4. Bu insanlara verdikleri sözü tutma açısından güvenebilirim.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

5. Bu insanların istediğim şeyi yapacaklarına güvenebilirim.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

6. İhtiyaç duyduğumda bu insanlara güvenebilirim.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

7. Bu insanlar bana karşı tam olarak dürüst ve doğru sözlüdürler.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

8. Bu insanların bana güç ve destek vermeye hazır ve istekli olduklarından eminim.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

9. Bu insanlara güvенеbileceğim zamanlar vardır.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

10. Bu insanlara tam olarak güvenirim.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

11. Bu insanlar benim güvenimi sarstılar.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

12. Bu insanlara güvenmem zordur.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

13. Bu insanlara bana verdikleri sözü tutma açısından güvenirim.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

14. Bu insanlar ne yaparsam yapayım beni kabul ederler.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

15. Bu insanlara güvenme konusunda içim rahattır.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

16. Bu insanlara yanlış bir şey söylersem beni reddedebilirler.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

17. Bu insanlar oldukça tutarlı ve istikrarlı (değişmez) bir şekilde davranırlar. Her zaman nasıl davranacaklarını bilirim.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

18. Bu insanların ne yapacaklarını kestiremezsiniz. Bir günden diğerine nasıl davranacaklarını bilmek benim için çok zordur.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

19. Bu insanlara borç para verirsem bana geri ödeyeceklerdir.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

20. Bu insanlara paramı emanet edersem onu harcayabileceklerinden endişe duyarım.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

21. Bu insanlar arkamdan kötü konuşurlar.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

22. Bu insanlar hakkımda dedikodu yayarlar.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

23. Bu insanlar bana "günümüzde kimseye güvenilmez" derler.

	Asla	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
Annem	1	2	3	4	5
Babam	1	2	3	4	5
Aynı cinsiyetten en yakın arkadaşım	1	2	3	4	5
Genel olarak arkadaşlarım	1	2	3	4	5

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1. Doğum Tarihiniz (gün/ ay/yıl): _____/_____/_____

2. Cinsiyetiniz: Kız Erkek

3. Annenizin eğitim durumu nedir?

- Okuma Yazma Bilmiyor
- İlkokul Mezunu
- Ortaokul Mezunu
- Lise Mezunu
- Üniversite Mezunu

4. Babanızın eğitim durumu nedir?

- Okuma Yazma Bilmiyor
- İlkokul Mezunu
- Ortaokul Mezunu
- Lise Mezunu
- Üniversite Mezunu

5. Annenizin Mesleği: _____

Babanızın Mesleği: _____

6. Kardeşiniz var mı? Evet var Hayır yok

7. Kaç tane? _____

8. Anneniz hayatta mı? Evet Hayır

9. Babanız hayatta mı? Evet Hayır

10. Annenizin medeni hali nedir?

- Evli Ayrılmış veya boşanmış Yeniden evlenmiş
- Bekar Dul

11. Babanızın medeni hali nedir?

- Evli   Ayrılmış veya boşanmış   Yeniden evlenmiş
 Bekar   Dul

12. Kiminle/nerede yaşıyorsunuz?

- Ailemle   Kardeşlerimle   Akrabalarım
 Yurtta   Diğer

13. Okulu ne kadar seviyorsunuz?

- Hiç Sevmiyorum
 Biraz Sevmiyorum
 Ne Seviyorum Ne sevmiyorum
 Biraz Seviyorum
 Çok Seviyorum

14. Okula ne kadar devamsızlık yapıyorsunuz?

- Hiçbir zaman
 Ayda bir kez
 Haftada bir kez
 Haftada birden fazla

15. Okulda genellikle sınavlardan kaç alırsınız?

- Genellikle 1 (100 üzerinden 0-45 arası)
 Genellikle 2 (100 üzerinden 45-59 arası)
 Genellikle 3 (100 üzerinden 60-69 arası)
 Genellikle 4 (100 üzerinden 70-84 arası)
 Genellikle 5 (100 üzerinden 85-100 arası)

16. Bu dönem Türkçe dersinden not ortalamanız nedir?

- 1   2   3   4   5

17. Bu dönem Matematik dersinden not ortalamanız nedir?

- 1   2   3   4   5

18. Anne-babanız, sizin ne kadar (nereye kadar) okumanızı ister?

- Annem-babam için okumamın bir önemi yoktur.
- Annem-babam en az ilköğretimi bitirmemi ister.
- Annem-babam en az liseyi bitirmemi ister.
- Annem-babam en az üniversiteyi bitirmemi ister.

19. Üniversiteye gitmek istiyor musunuz?

- Çok istiyorum
- İstiyorum
- İstemiyorum
- Hiç istemiyorum

20. Sizce üniversiteye gidebilir misiniz?

- Kesinlikle gidemem
- Gidemem
- Giderim
- Kesinlikle giderim

21. Şu an yakın arkadaşınız var mı?

Evet var Hayır yok

22. Ailenizin aylık geliri nedir?

- Ayda 500 YTL'nin altında
- Ayda 500 YTL-1000 YTL arasında
- Ayda 1.100 YTL-1.500 YTL arasında
- Ayda 1.600 YTL-2.000 YTL arasında
- Ayda 2.100 YTL-4.000 YTL arasında
- Ayda 4.000 YTL'nin üzerinde

23. Okuldan sonra ya da hafta sonları herhangi bir işte çalışıyor musunuz?

Evet Hayır

II. UYGULAMA TAMAMLANDI
TEŞEKKÜR EDERİM

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Nilay PEKEL ULUDAĞLI
Doğum Yeri ve Tarihi : Ankara, 1980

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi Psikoloji, 2001
Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi Gelişim Psikolojisi, 2004
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

Makaleler:

Pekel-Uludağlı, N. & Uçanok, Z. (2005). Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık ve Akademik Başarı ile Sosyometrik Statüye Göre Zorba/Kurban Davranış Türleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20, 77-92.

Pekel-Uludağlı, N. & Sayıl, M. (2009). Orta ve İleri Ergenlik Döneminde Risk Alma Davranışı: Ebeveyn ve Akranların Rolü, *Türk Psikoloji Yazıları*, 12, 14-24.

Bildiriler:

Pekel, N. & Uçanok, Z. Akran zorbalığı grupları arasında sosyometrik statü, yalnızlık ve akademik başarı durumlarının incelenmesi. 13. Ulusal Psikoloji Kongresi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2004.

Pekel-Uludağlı, N. & Uçanok, Z. Akran zorbalığı gruplarında yalnızlık, akademik başarı ile sosyometrik statüye göre zorba/kurban davranış türleri. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Sempozyumu, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 2006.

Pekel-Uludağlı, N., Sayıl, M., Kumru, A., Bayraktar, F., Öztürk, A., Kındap, Y. Ergenlik Dönemindeki Gençlerin Risk Alma Davranışı ile Ebeveynleri ve Akranlarıyla Olan İlişkilerinin Niteliğinin İncelenmesi. 14. Ulusal Psikoloji Kongresi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2006.

Bayraktar, F., Kumru, A., Sayıl, M., Pekel-Uludağlı, N., Kındap, Y., Öztürk, A. Olumlu ve Olumsuz Sosyal Davranışlar, Ebeveyn ve Akran İlişkilerinin Niteliği ve Sosyo-Duygusal Özellikler Arasındaki İlişki Örüntüsünün Ergenlik Dönemi Boyunca İncelenmesi. 14. Ulusal Psikoloji Kongresi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2006.

Kındap, Y., Kumru, A., Sayıl, M., Öztürk, A., Bayraktar, F., Pekel-Uludağlı, N. Ergenlerin Sosyo-Duygusal Özellikleri, Akran ve Ebeveyn Bağlılığı ile Yardımseverlik ve Saldırgan Davranışlar Arasındaki İlişki Örüntüsünün İncelenmesi. 14. Ulusal Psikoloji Kongresi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2006.

Öztürk, A., Sayıl, M., Kındap, Y., Pekel-Uludağlı, N., Bayraktar, F. Ergenlerin Olumlu ve Olumsuz Arkadaşlıkları ile Anne-Babalarının Akran Yönetimi, Yeterlik Algısı ve Akranlara Yönelik Düşünceleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. 14. Ulusal Psikoloji Kongresi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2006.

İş Deneyimi

Stajlar

: Ankara Üniversitesi Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi ABD, 2001.

Projeler

: 1. Türkiye’de Çocuklar İçin İyi Yönetişim, Koruma ve Adalete Doğru UNICEF Projesi, 2005-2007.

2. Yargının Modernizasyonu ve Cezaevi Reformu AB Projesi,

2005-2007.

3. Türkiye’de Denetimli Serbestlik Hizmetlerinin Geliştirilmesi AB Projesi, 2005-2007.

4. Yetişkinliğe Geçiş Sürecinde Sosyal İlişkilerin Niteliği ve Karakter Oluşumuyla İlişkisi TÜBİTAK Projesi, 2005-2008.

5. Türk Denetimli Serbestlik Hizmetlerinde Çocuklar ve Mağdurlarla İlgili Çalışmaların Geliştirilmesi AB Projesi, 2009-2010.

Çalıştığı Kurumlar

: Çankırı E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 2003-2004, Psikolog
Ankara Merkez Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 2004-2005, Psikolog
Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 2005,
Uzman
Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 2005-
halen, Şube Müdürü

İletişim

E-Posta Adresi

: pekelnilay@yahoo.com

Tarih

: 27.01.2011